

46.97

63.3(0)
1164
263375

Акад. Н. М. НИКОЛЬСКИЙ

Ком. государственная
библ. инна
КРАЕВЕДЧЕСКИЙ БИБЛИОТЕКАРИЙ

ISTORIJA

DOKLASSƏVƏJ OBƏESTVO
DREVNƏJ VOSTOK
ANTIČNƏJ MIR

8ƏR SKOLALB
VELƏDÇAN KNİGA

ABONEMENT A - 1
Sov. Centr. Biblioteka

KOMI GOSIZDAT
SYKTÛVKAR 1934

BEŁORUSSKƏJ AKADEMİJA NAUK
Istorija velədan M. N. Pokrovskij nima inštitut

Akad. N. M. Nikoľskij

ISTORIJA

DOKLASSƏVƏJ OBƏESTVO
DREVNƏJ VOSTOK
ANTIČNƏJ MIR

SƏR SKOLALB
VELƏDČAN KNİGA

5-d VOLB

*Suəma leznə RSFSR-sa NKP kollegijaən.
Komiədəmsə vənşədis Komi OBLONO-ən juralsə*

Komiədis T. V. Vetoskin.

KOMI GOSIZDAT
SbKTbVKAR 1933

*Sar skolabdreonaj istorija veladan knigasə tol lezəma medvoz zavš-na.
Dreonaj istorija veladan knigata lašədnə vėl šəkəda, mədka, sijə
kolə praveritnə skolasa praktičeskəj iz vylən; sə vəsna Narkompros kol-
egija tajə učešniksə sul leznə matbssa učeənəj vo kezlə, medym eskə ko-
lana soddədjəs da vezləlamjəs šujəm vərən vəčnə sijəs stasiļnəjən.
Izdatelstvo*

Б е л о р у с с к а я А к а д е м и я Н а у к
И н с т и т у т И с т о р и и и м е н и М . Н . П о м р о в с к о г о

Акад. Н. М. НИКОЛЬСКИЙ

И С Т О Р И Я

ДОКЛАССОВОЕ ОБЩЕСТВО
ДРЕВНИЙ ВОСТОК
АНТИЧНЫЙ МИР

У Ч Е Б Н И К
ДЛЯ СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ
5-й ГОД ОБУЧЕНИЯ

*Допущен коллегией Наркомпроса РСФСР
Перевод утвержден зав. Коми Облако
Перевод Т. В. Ветюшкина*

Ответ. редактор Г. Федоров.

Тех. редактор М. Шестаков.

Сдано в набор 30-XI-33 г. Подписано к печати 23-XII-33 г. Уполн. Облита № 853 Издание № 99
Ст. форм. 62X94 Тираж 3000 экз. Заказ № 83 1-16 печати. листа. 51,520 знаков в п. л.

Типография Коми Госнадата, Сыктывкар, Коммунистическая, 2.

1. Mÿj loə istorijajs? Mijan Sojuzn una ŝikas ŝornja jəz əni oləny oz nin siz, kÿzi ovlisny Oktabrskəj revolucijaəs. Oktabrskəj revolucijaəs səvet vlašt ez vəv, a vəli carskəj vlašt. Seki robočəj-
jas da kreštəna ovlisny gəla da suzŝtəma, bÿt vəli loə uzavny kapitalistjasny da pomeseikjasny, gosudarstvoən veskədləmn nekueəm prava nalən əz vəv. A əni mijan Sojuzn pomeseikjas da kapitalistjas avuəs. Oktabrskəj revolucija putkyltis pomeseikjasny da kapitalistjasny ызdaləmsə da boštis naləš gravitəm ozьrlunsə. Oktabrskəj revolucija ŝetis stav vlaštsə robočəjjasny da uzaləš kreštənalə, kodjas kommunist partija veskədləmn, Lennin zavetjas ŝerti strəitəny socialističeskəj obseestvo.

Siz-kə, Oktabrskəj revolucijašan mijan oləmn loi ызd vezšəm. Čelovečeskəj obseestvojas oləmn vezšəmjasny vəvliny i vojdar; sijə vezšəmjasny pÿr vəvliny sijə kadšənyš, kor loiny mu vlyn medvozza čelovečeskəj obseestvojas. Sijə obseestvojas ez vəvny ənija mijan socialističeskəj obseestvo kodəš, ni kapitalističeskəj obseestvo kodəš. Sekša jazlən oləmys unator ŝerti vəli skoditə kvətmə peməšjas oləmkəd. Seki loknyika vəčəstəm izjas da palicjas kÿzi sekša jazlən ez vəv nekueəm əruzjə da uzalan kəluj. Seki jəz jona ŝəkəda perjəlisny aslənnyš ŝojan. Šojan perjigən vəli byd zduk pože oləmnysə vostəny. Najə ovlisny posnidik kotyrjasən, stavsə vəli perjəny da vəčəny ətuv. Seki ez-na vəvny klassjas ni klassəvəj tÿš.

Istorijad—seeəm nauka, kod i izučajtə, kÿzi i korcužiny medvozza čelovečeskəj obseestvojas, kÿzi da kor jəz kostəni loi űeravenstvo da klassjas, kÿzi zavoditčis klassjasa obseestvojasəni klassəvəj tÿš i kÿzi sijə tÿšny munlis da munə ənija kadəz euk. Klassəvəj tÿš izučajtəmys—istorijalən medša ызd mog. Klassəvəj tÿšy—istorijaəs, istoričeskəj stav vezšəmjassə, istoričeskəj stav sovьttəjassə vozə nuədan vlyn.

Siz-kə, istorija oz səmn vištav jəz kost oləmn vəvləmn vezləšəmjəš jyləš, no i gəgərvəədə, mÿj ponda vəvləmaəs byd ŝikas vezləšəmjəš. Sijə əə-na,—istorija vələdə, kueəm vezšəmjasny kolə loiny i lošny vəzəni. So əni stav kapitalističeskəj

miras muna krizis. Tajə krizissə vėli vozvėv vištələma mijan mark-
sistskəj istoričeskəj naukaən. Tajə naukaəs vozvėv vištələ, mɔj
regədjə kadən i Jevropaən i Amerikaən i mukəd stranajasən kapita-
lističeskəj stroj kişşas. I seni kolə lonɔ proletarskəj revolucija,
kueəm loi mijanən 1917 voşə Oktabrən.

Taeəm stəçlunəz dataeəm vɔlə istoričeskəj
nauka vɔis genialnəj uçonəjjas Marks,—Engels da
Lenin—uzjasən. Marks, Engels da Lenin vėlinɔ ez səməɔ genial-
nəj uçonəjjas, no i genialnəj revolucioŋerjas. I zik sɔ ponda,
mɔj najə vėlinɔ revolucioŋerjas da ez torjədlinɔ istorijaəs klassəvəj
tɔşşs, najə gəgərvoisnɔ, kɔzi, mɔj ponda da kɔtə muna istorijaəs,
da ləşədisnɔ marksistskəj istoričeskəj nauka, kod i
ətnas euk veşkəd. Vazsə izuçajtən poduv vɔlən marksistskəj
nauka vozşs adə loantorjassə. Marksistskəj istoričeskəj naukalən
sɔ ponda zev ɔzəd praktičeskəj znaçenŋəşs. Siə otsalə mijanɔ
strəitnɔ socializm. Siə otsalə SSSR sajsa proletariatɔ tɔşkasnɔ
nartitɔş kapitalističeskəj strojkəd. Siə otsalas naly vəçnɔ poverd-
nosnəj proletarskəj revolucija da voştnɔ as kiə vɔləşt, kɔzi vəçisnɔ
mijan proletarijjas Vladimir Iljiç Lenin veşkədləm ulən, kod i
vəvli Markslən da Engelslən genialnəj velədçşş, i kod i vozə
nuəd is nalyş velədəmsə.

2. Istoriјаəɔ klassəvəj tɔş. Çeloveçeskəj ovseestvo-
jaslən stav istorijaş klassjas loəm vərən tɔrtəma
dugdɔvtəm da çorɔd klassəvəj tɔşən. Nartitɔşjas da nar-
titana jəz vėlinɔ dugdɔvtəm koşnəş mada-mədnɔşkəd, as kostanɔş
nuəd isnɔ kor guşə, kor javə tɔş. Kor klassəvəj protivore-
çijəjas çorɔda joşmɔvlisnɔ, seki klassəvəj tɔş pər-
lɔvlis vooruzonnəj tɔşə nartitɔş da nartitana jəz
kostən. Loalisnɔ revolucijajas, kodjas vajədlisnɔ
vuzşanɔş jəz kost oləmsə vezəmə. Siz, feodalnəj strojəş,
kod i vėli Jevropaən kapitalističeskəj strojəş, vėli vɔrədəma jevro-
pasa stranajasən vəvləm revolucijajasən.

Kor loi kapitalističeskəj stroj, seki klassəvəj tɔşkɔş torjən-nin
çorɔd loi. Burzuazijalɔ panɔd kutis nuəd nɔ i nuədə tɔş promɔş-
lennəj proletariat. Proletariatlən kapitalističeskəj stranajasən ni-
nəm avu, aslanɔş uzalan kijasnɔş kɔzi da siə çepjas kɔzi, kod-
jasən najəş dorəma kapitalistijaslən nartitəməş. Proletariat
tɔşkasə kapitalizməs vɔrədəm ponda—çastnəj sov-
stivennoşt mu da kapital vɔlə vɔrədəm ponda, əti
mortən məd mortəs nartitəm vɔrədəm ponda, klassjas
vɔrədəm ponda, klassjastəm socialističeskəj ovsee-
stvo ləşədəm ponda. Siə vəças tajəs proletarskəj
revolucija pər da proletariat diktatura ləşədəm pər.

Mijan Sojuzən proletariat kommunist partiја veşkədləm ulən
vəçis istorijaən vɔvti jona təççana Oktabrskəj revolucija. Kommu-
nist partiја da siə vozd Stalin jort veşkədləm ulən, kod i Markslən,
Engelslən da Leninklən medbur uçenik, əni proletariat strəjitə
mijan Sojuzən klassjastəm kommunističeskəj ovseestvo. I siə strana-

жасын, коджас әниәз-на олән капитал нартіләм улән, коммунист пар-
тияжас сиз-зә веşkәдлән пролетариат да став узалыс жәз революцион-
нәй тьсан. Став коммунистическәй партияжаслән волевәй веşkәдлēs
ставыс—Коммунистическәй Интернационал.

Кризис ыркәдә әни капиталистическәй мирәс. Матыст-
ча i seni медвәрја ресителнәй тьс буржуазія да пролетариат костьн.
Кор әзјас сижә кошьс, кор пролетариат ыткылтас нартытьс классјаслēs
властьсә, секи социализм вермас став мирән.

3. Мьј шәрти да кьтьс ми тәдам ваз оләм јьлēs? Медьм
гәгәрвонь, кьзи лоинь классјас, кьзи заводитчис классәвәй тьс, кьзи
сижә бьдмис, да кьзи сижә вәјәдә пролетарскәй социалистическәй рево-
лүцияәз, колә тәдмавнь исторія. Исторіяәс колә веләднь
медвозьсаңьс—медвоzza человетецкәй овсеество-
јас чүзәмшән, да классәвәй овсеесво епохаңән.

Мьј шәрти-зә ми тәдмалам исторіясә? Исторіясә ми тәдмалам бьдса-
ма *ваз коләмторјас шәрти. Мукәд коләмторјас—гизәдјас.* Вазкадшән
да вазән овләм јәзшән колінь бьдсәма гизәдјас—документјас
вәвләмторјас јьлēs пасјәдјас (сушән ләтописјасән) гизәдјас да кнґга-
јас политическәй дејателјаслән, писателјаслән, үчөнәјјаслән да с. в.

Тәјә гизәда коләмторјассә визәнь архивјасын да
музејјасын.

Гизәда ваз коләмторјас кьнзи емәш нәста *весеест-
веннәй ваз коләмторјас.* Сеәмјасыс—бьдсәма пәлēs проиствоса
орудіјјас: инструментјас, му узалан кәлүј; бьдсәма горта кәлүј;
әрузјә, баытчанторјас, картинајас, статујјас, ваз оланінјаслән коласјас-
ьс,—i медвәрьн религіја кәлүј. Тәјә весеественнәй коләмтор-
јассә визәнь музејјасын. Исторіяль торјән-қин јона
коләнь сеәм нәга весеественнәй коләмторјас,
кодјас зонән колінь доклассәвәй овсеество
кадшән.

Доклассәвәй овсеествоьн ез-на вәвнь гизәдјас, сь пәнда сижә
кадсә петкәдлән медсәсә весеественнәй коләмторјас.

Весеественнәй коләмторјас ыркьк шүравләнь му
пыекьс, льаән да шөјән тырәм иньс. Емәш специалистјас,
археологіјас, кодјас кузән коршавн ваз жәз оланінјас, кодјән да
адзалань сәс мукәд дырјьс вешигтә зон ваз керкајаслēs колас-
јассә.

Миян Сојузын емәш ырьс архивјас. кьтәни визәнь до-
кументјас да мукәд пысмәннәй коләмторјас Сојузса жәз оләм јьлēs
Октябрьскәй революцияәз да Октябрьскәй револүция вәгьн. Емәш
сиз-зә i ырьс музејјас, кәни, документјас кьнзи, чүкәртәма
сиз-зә весеественнәй коләмторјас, кодјасәс адзалисьн археологіјас
став Сојуз паґталаьс i кодјас коләмаәс не сәмьн Сојузса ваз жәзшән, но
i уна мукәд жәзшән, кодјас овләмаәс јона вазән миян стра-
набн.

Медса ырьс музејјас: Революция музеј Москваьн, Историческәй музеј
Москваьн, музеј изобразительных искусств Москваьн, Ермәз—Ленинградьн, Русскәй

музей—Ленинградън. Кор ми кутам тѣдмашънъ ваз жѣз исторіјаан, ми кутам индavnъ, кувѣм музейшъ позас адзънъ колѣмторјас, кодјас колѣмаашъ ваз жѣзсанъс.

4. Къзи артавшѣ кадъс исторіјаан? Медъм лѣшда гѣгѣрвоиъ исторіјасѣ, колѣ тѣднъ, кор вѣли вѣд шикас жѣзлѣн доклассѣвѣ обсеест-вошѣн классѣвѣ обсеествоѣ вузѣмъс, кор вѣвлінъ медша тѣдѣана классѣвѣ тѣсјасъс, револуцијасъ да мукѣд тѣдѣана лѣмторјас. Мѣд кѣвјасѣн-кѣ сунъ, колѣ тѣднъ *хронологјасѣ* (кад шѣрти вѣвлѣмъсѣ) исторіѣскѣ лѣмторјаслѣс.

Сојузса жѣз да јевропаса ѣнија жѣзјас исторіјалъ тѣјѣс вѣѣнъ ави шѣкѣд сѣ понда, мѣј јевропаса став жѣзъслѣн вѣли војдѣр і ѣни ѣти нѣга *кад арталѣм*, лѣвѣ ера. Во лѣдсѣ арталѣнъ, кѣз суѣнъ, „*христосъ цузѣмшѣн*“. Тѣјѣ ерашъ вѣвлі револуцијѣѣз і Россіјаан, удѣбство раді, прѣмѣнѣјтѣѣ Сојузън і ѣни-на (вѣзтѣз).

Но ваз обсеествојас исторіјалъ *хронологјасѣ* лѣшѣднъ шѣкѣдзѣк. Вѣзѣнтѣ вѣд обсеествоиън вѣли аслѣс нѣгѣн кад арталѣм—лѣвѣ карјас карстѣвѣтан војас шѣрти, лѣвѣ кувѣмкѣ мукѣд совѣттѣјас шѣрти. Сѣ понда исторіѣскѣј наукаан тѣјѣ став уна пѣлѣс *хронологјасѣ* уѣѣнѣјјас вѣл пѣв лѣддѣнъ да лѣшѣдѣнъ хрѣшѣтѣанскѣј ера шѣрти: арталѣнъ, кѣмън во вѣз мѣјан ера завѣдѣитѣѣтѣз, лѣвѣ кѣмън во вѣгън мѣјан ерашѣн лѣи сѣјѣ лѣвѣ тѣјѣ лѣмторјѣс. Тѣјѣ вошѣтѣм *хронологјјанас* кутам пѣлзујтѣѣнъ і мѣ.

1. JONA VAZŞA KBJŞAN (OXOTNIČƏJ) KOMMUNA.

5. Kbtş mi tədmalam doklassəvəj obseestvolbş istorijasə? Sbjbş, kbzi ovlisn jəzbs medşa pərvəj kadnas, *istorijasa pərvobtnəj kadjasə*, i şorənzək, gizədjas lotəz, mi tədmalam medşa jonasə *kodjəmbasbş* (raskopkajasbş). Arxeologjas kodjəmən tədmalisn Sojuz paštalaş, rbtv Jevropaş, unalašn Azijaş, Afrikaş da Amerikaş koləjasə vazşa *stojankajasbş*.

Stojankajas—seeəm mestajas, kbčə pərvobtnəj jəz čukərjas-suvtavlisn da ovlisn lageršn moz mjkəmənda kad. Stojankajasbş arxeologjas adzisn pərvobtnəj jəzən vədiləm unator: əruzjə da uzalan kəluj, vi pestaninjas, kvtəm pəməşjasbş da çerijasbş ləjassə. Adzisn siz-zə mukəd stojankajasbş ləjas, veşig zən skeletjas sekşa mortbşbş. Səşsa una seeəm-zə naxodkajas şuralin arxeologjasb lunvbn Francija da İspanijasa gornəj pəseerajasbş, eə-i mukəd mestajasbş. Pərvobtnəj jəz kueəmkə kadə vəli taje pəseerajasas oləbn. Səşsa arxeologjas kodjisn—erdədisn oşədłəja ovləmjəzibş olanin koləşjas—puş da izjbs postrojkaşas, zən şiktjas i veşig ukreplənnəj poşelenəjəjas, kodjasəs gəgərtədəmə əgradaən da valən. Seeəm ukreplənnəj poşelenəjəjassə vəl adzəməş i Sojuzbş: mijanbn najəs suəbn *gorodisəjasən*. Pəseerajasbş da gorodisəjasbş vəl şurəma una əruzijə da uzalan kəluj, kerka pəsa dəzmuk kəluj da ukrasənəjas. Arxeologjas kodjəməş una *mogilnaj kurganjas*, kbts şuraləməş ləjas da skeletjas kuləm mortjaslən, a siz-zə una əruzjə, utvar da mukəd torjas,—vazənsə vəvləma obəčaj guavn kuləm mortkəd eə „na vşakij slučaj“ stavşə, mjb kolə lovja mortib.

Arxeologičeskəj naxodkajas, kodjas şuraləbn mijan Sojuzbş, pozə adzəvnb Moskvasa istoričeskəj muzejbş. No eməş arxeologičeskəj jukədjas i gbtş mestavnsa muzejjasbn—Leningradbn, Kijevbn, Minskbn, Tiflisbn da mukəd karjasbn.

Stav taje naxodkajasbş şetəbn mijanib pozanlun gəgərvon doklassəvəj epoxasa obseestvojas proizvodstvennəj dejatelnəšt jəbş. No sijə epoxasa çelovečeskəj obseestvosə organizacija jəbş, sb jəbş, mjb jəzbs dumaftlisn, mjbə eskisn, kueəm vəl nalən nraşas, obəčajas da

ovradjas, arxeologičeskaj naxodkajas pəstl nınəm mijanl̄ vıstavn̄
oz verm̄n̄. Ta j̄b̄l̄s mijanl̄ məd nogən loətujašn̄.

Nəsta əni-na mukəd stranajasad eməş seeəm
jəz, kodjas olən̄ səm̄n k̄j̄səmən da plodjas çu-
kərtəmən i oz təd̄n̄ klassjas v̄l̄ə jukšəm.

Seeəməş, suam, *dikəj kubujas*. Dikəj kubu—eeant̄k l̄da k̄j̄s̄s̄ jəz, kodjas
olən̄ pem̄d pərvob̄tn̄j vərjas̄n̄ *Sumatra* di v̄l̄n̄. Kor putesestvennikjas tajə
əz̄b̄skəd tədmaşisn̄, səki kubujas̄l̄n̄ nekueəm mukəd pələş əruzjə ez-na vəv pu
zor da bedjas k̄n̄z̄l̄. Siz-zə *avstralijs̄l̄n̄ da tasmān̄ijs̄l̄n̄*, kor nakəd tədma-
şisn̄ medvozza putesestvennikjas, v̄l̄i səm̄n iz da pu kəluj i ovlisn̄ səm̄n
k̄j̄səmən da plodjas çukərtəmən. Eməş seeəm jəz̄s̄ gluxəj mestajas̄n̄ lunv̄v
Amerikān̄ da Afrikān̄.

Seşşə eməş jəzjas, kodjas tədən̄-nin mu uzə-
l̄əm da skət vizəm, no uzalən̄ musə medşə pri-
mitivn̄j sposobjasən, avuna petəmaəş doklas-
sovəj ovseestvenn̄j organizacijəş. Tacəm jəzjas
pan̄daşlən̄ Indijskəj da Tixəj okejanjas dijas v̄l̄n̄, Afrikān̄, Ame-
rikān̄. Nalən ovseestvenn̄j organizacijəş, ov̄çajjas, n̄ravjas, məvp-
jas da verujtəm ləşda t̄dalən̄ putesestvennikjas vişťjas̄s̄.

Tajə sveden̄n̄ajas̄s̄ dopoln̄ajtən̄ arxeologi-
českaj material. Uçonəjjas pəljutçən̄ najən, med̄m tədməd-
n̄ ovseestvenn̄j organizacijəsə, ov̄çajjas, n̄ravjas, vizədlasjas da
verujtəmjas sijə jəz çukərjas̄s̄l̄s̄, kodjas ovlisn̄ stojankajas̄n̄,
peseerajas̄n̄ da gorodiseəjas̄n̄. Tajə sveden̄n̄jassə suən̄
etn o grafi č eskəjən—etnografija nima nauka şerti, kod i çukər-
tə da izuçajtə ənija jəzjas oləm da n̄ravjas j̄b̄l̄s̄ materialjas.

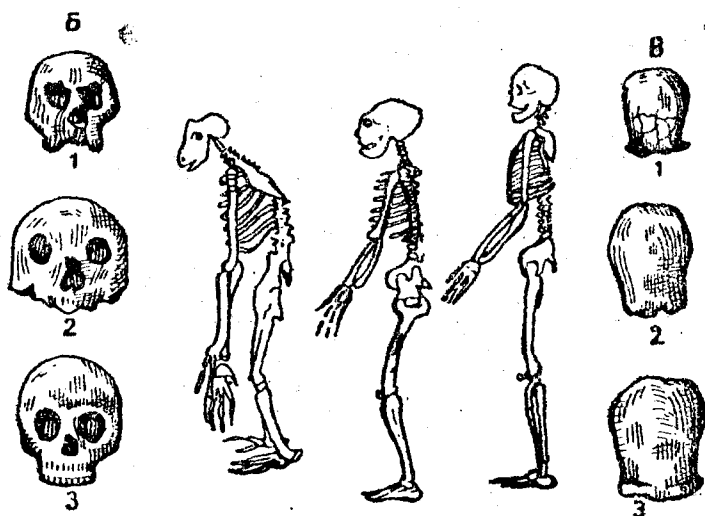
6. K̄zi loi mort. Popjas, ravvinjas, mullajas da b̄d̄şama pələş
mukəd religijasa zrecjas velədən̄, m̄j b̄t̄tə stav mirsə, slav k̄v-
təm peməssə, b̄dməgjassə i mortəs ləşədis jen. Nauka prəve-
ritis̄ tajə vişťjassə da tədmalis, m̄j stav̄s̄ tajə
mojd̄k̄v̄, m̄j sen i avu vesigtə əti veşkd̄ k̄v̄, m̄j
nekueəm jenjas nekor ez v̄v̄n̄ z̄v̄l̄s̄s̄ i m̄j
mir, mu, b̄dməgjjas, k̄vtəm peməşjas i mort ez
çudesa nogən lon̄, a j̄eştestvenn̄ja.

Arxeologjas adzalisn̄ jona vazşə mu plastjas̄s̄ l̄jas da zon
şkeletjas medvozza jəz̄l̄s̄, a siz-zə l̄jas jona vazşə peməşjas̄l̄s̄,
kodjas əni mu v̄l̄n̄ avuəş-nin. Sijə l̄jas̄s̄ da şkeletjas̄s̄
petkədlən̄, əti-kə, kor loin̄ medvozza jəz mu
v̄l̄n̄; məd-kə, k̄t̄b̄s̄ da k̄z̄iloin̄ jəz̄s̄; koj məd-
kə, k̄zi vezlasis mort pərəda, k̄zi sijə pəri pərv-
vob̄tn̄j jəz pərədaş̄ ənija jəz pərədaş̄.

Medşə vazşə koləs̄s̄ mortlən—ul̄s̄ çerl̄, kod i v̄l̄i şurəma ne-
meckəj kar Gejdelberg ber̄d̄s̄ (sijə sizi i suşə „*gejdelbergskəj çer-
l̄ən*“). Çerl̄ v̄l̄i şurəma 25 metra p̄d̄taş̄; uçonəjjas artalisn̄,
m̄j med̄m pukşis 25 metra sudta mu, kolə v̄l̄i mijan kadəz kol-
n̄ 300-200 şurs vo gəgər. Siz-kə, jəz olən̄ mu v̄l̄n̄ 300 şurs vob̄s̄
oz eeəz̄k̄.

Sešsa Jevropaš, unaišs adzalisn̄ una torja l̄jas da zōn ske-
letjas sešm̄ jēzls̄, kodjas ovlēmašs šorēn̄z̄k-n̄n, 150—50 šurs vo
saj̄n k̄m̄n m̄jan kadēz. Tajē mort p̄rēdasē (l̄bē *rasasē*) u-
cōnējjas suēn̄ *neandertalskaj̄n*—nemeckaj̄ kar *Dusseldorf* berdsa.
Neandertal dolina n̄m šerti, k̄š v̄li medvoz adzēmn̄ tajē p̄rē-
dal̄s (rasal̄s) l̄jassē. Mort skeletjas, kodjas šurisn̄ nēsta v̄l̄z̄k
mū plastjas̄s (50-20 šurs vo m̄jan kadēz), skoditēn̄-n̄n ēnija mort
p̄rēdakād.

Neandertals̄ zēv jona v̄li torjalēn̄ ēnija jēz p̄rēdas̄s.
Vizēdl̄j 1-ja šērpas v̄l̄, k̄tēn̄ sēras p̄tkād̄l̄ma neandertalecl̄s da avstral̄jec-
l̄s skeletjas. Tī adzann̄d, m̄j neandertalecl̄s tusanas i-*čēt̄z̄k* (160-185 sm.,
avstral̄jec—175-180 sm.), kī čunjas̄s neandertalecl̄n kuz̄z̄k̄s, a kokiēn v̄-
l̄s l̄b̄s (p̄l̄zēsēz̄s) kus̄n̄a, s̄ ponda neandertalecl̄ ez verm̄v v̄l̄ēdl̄n̄
z̄k v̄škd̄a, a v̄l̄ēdl̄s laz̄jalēm̄n moz. Ēl̄av̄l̄j s̄l̄-zē j̄rjassē neandertalecl̄s

1-ēd šērpas. K̄zī razvivaj̄tēcl̄s mort korpa (skelet) da j̄rl̄s (cērep).

8 uigav̄las: simpanzel̄n, neandertalecl̄n da ēnija mortl̄n j̄rl̄s. 8 ēras: simpanzel̄n, nean-
dertalecl̄n da avstral̄jec̄l̄n korpa. V̄škd̄v̄l̄as: j̄rl̄s p̄dēsjas (cērepn̄j kr̄skajas): simpanze-
l̄n, mor-ēl̄ezanāl̄n da neandertalecl̄n.

da avstral̄jec̄l̄s. Tī adzann̄d, m̄j j̄rl̄b̄s (cērep) neandertalecl̄n
i-*čēt̄z̄k*, j̄nz̄k̄a topalēma da kuz̄z̄k, avstral̄jec l̄bē ēnija mort j̄rl̄s šerti; s̄
ponda i j̄rvem̄s neandertalecl̄n v̄li i-*čēt̄z̄k* oviom̄nas i
šēktanas. Sešsa tī adzann̄d, m̄j j̄rl̄b̄n ul̄sl̄ador pom̄s, k̄t-
cē taj̄j̄tēn̄ čerl̄j̄as, ēnija mortl̄n šerti neandertalecl̄n tēd-
č̄m̄n kuz̄z̄k da j̄nz̄k̄. A gejdēl̄bergsk̄j čerl̄ nēsta v̄z̄d̄z̄k da j̄nz̄k
neandertalecl̄ čerl̄ šerti. Gejdēl̄bergsk̄j čerl̄n p̄st̄as pom̄jas kostas p̄stī
6 sm., a ēnija mort čerl̄n p̄st̄as 3 1/2 sm.-š̄ nē v̄z̄d̄z̄k. S̄l̄-zē, mortl̄n
j̄rl̄b̄s v̄z̄dis, a čerl̄ da k̄jas̄n čunjas̄s čin̄n̄, ač̄s mort̄s
vočasēn p̄r v̄škal̄is.

K̄zī-nē eškē l̄ol mort̄s? U-*čōnējjas* dokazitisn̄,
m̄j mort p̄rēda vočasēn razvit̄is ēvl̄ezanaj̄as
p̄rēdaj̄as̄s, k̄odjas ēn̄ m̄v̄l̄as avuēš-n̄n. Najē
v̄l̄l̄n ēnija simpanze ēvl̄ezanaj̄as kodēš. U-*čōnējjas* artalisn̄, m̄j

siļa əblezanajas, kətış bərənək loī mort, ovliśn mīllon vo sājən əniļa mījan kədəz. Səşşə vəlī surəmaəş lıjas əblezana-mortlən,— seeəm olıśjaslən, kodjasəs oz-nin poz zıvıls sūnı əblezanajasən, no oz na-zə poz sūnı i zıvıls mortjasən.

1-ja da 3-d şərpas vıls tı ədsannıd, kueəma strojeññəñs şərtil torjaləñs əblezana, mort-kod əblezana da mort. 1-şərpas petkədə, mıj əblezana torjalə mortış şursals formanas (pozvonocuəj xrebet formanas). Mortlən şursals veşkd, səmən goļi doras da koskas neuna vozlan lajk-munəma, a şimpanzelən şursals stavnas meğır kod kuşna, a şıll doras lajkovıñs zık abu. Tajə torjaləms loə sş ponda, mıj mort vetladı veşkdə kık kok julas, a əblezana veşkdə vetlən oz vermş, kık lapa vılas siļa oz-zə bura vetladı da vek vozlan kəpırtçəməñ səmən nöl lapa vılas vetladı i kavşəs zev pełka. Məd torjaləñ—vos lapajas (kijas) əblezanalən zev kuşəs i voəñ pəstik kok lapəzəs.

Koļ məd torjaləms—jur strojeññəñn. Şimpanze əblezanalən jurlıśs (çerep) jona lıtsək neandertalec lıba əniļa mortlən şərtil (3-d şərpas, suļgavıvşas qıps B.). Torjaləñ i jurlən glavñəj çaştjasş

2-əd şərpas. Şimpanze.

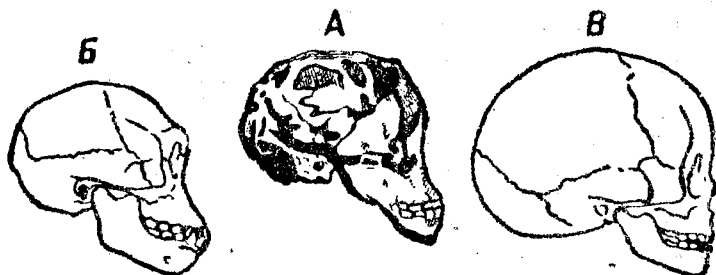
Şiz-kə, mort loī mu vıls bıram əblezana pərədaşan, no ez, dert, pırsş-pır, a nəzjənıkən organizm vezşəmən. Pervoj loī əblezanaşan mortə vuzan pərəda, a səşşə naşş-nin loī praməj mort pərəda. Tajə razvılijəş munlis ətpırjə razñəj injasn muşar vıln, no bıdləñ munlis ətkoda. Kor artmıś praməj mort pərəda, siļa vəlī jona-na torjalə əniļa mortış; əniļa mort pərəda loī medvozza pərədaşş-zə, mort organizm nəzjənıkən vezşəmən.

Ştav tajə vezşəm-torjaləmjəsş loıñ ez aşnş, a obseestvenñəj proıvozdstvenñəj mort dejatelnost da uz vəsna.

Obščestvennoj uz vezis mort-äbležanalıŝ ptirodaas da pramaj mortjasä najäas pärtis.

7. Mıjın mort torjalä kvıtäm pemäsıŝ? Vočasän vezısän loäm mort orğazım zev jona torjalä stav kvıtäm pemäs organızınjasıŝ, äe i aslas predokıŝ—äbležanıŝ.

Medvozza torjaläms seeäm, mıj mort vetlädle veškıda, kık kok jılas i sämınzev säkda vermä kıkkaŝnı vauän. A kvıtäm pemäsas (zıvotnıjas), mädarä, säkda vermän suvılın bär kokjas jıla i unaän näü oz vermın vetlädılın bär kok vılas, nı vılaŝ vetlän da kotralän sämın noınan lapavılas. Ta ponda loä äe i mäđ torjaläm. Mortlän kıjasıs sogmän sämın bıdšama uz vıçnı, a kokjasıs sämın sulavın da vetlädılın; a pemäsıslän voz lapajıs sogmän ätırjı i vetlädılın i bıdšama deıstvıjas vıçnı. Sı ponda mortlän kıjasıs abu ätsamaŝ kokjasıskäd, äe-i pemäsıas voz lapajasıŝ torjalän.

3-äd şerpas. Boknog laşädäm jurlıjas: şimpanzelän (B), mort nogä äbležanalä (A) da mortlän (B).

Kor kıjas ez kutnı kovnı vetlädılın, sekı näjə vek jınsäka i jınsäka pondısın prısposoblıçnı mükäd deıstvıjas vıçnı i sı ponda pondısın vezın äşını formasä. A seeäm deıstvıjasıs—uzaläm, seeäm uz, kodäs vıçnı nı klän. Mortlän kor kıjasıs loın prästäs, sıjə kutıs vermın uzavın, vıçnı aslıs kolana predmetjas. Pemäsıas, kodjaslän voz lapajıs abu prästäs, vermän vıçnı sämın küeäm şurä deıstvıjas: kvatılın doıvıça, kodjın mu, teçnı çukärä kor lıva lıa. No sıjə oz vermı vıçnı nekueäm äruzjə, nekueäm instrument, nekueäm kaluj—sı ponda, mıj sılän abu sıjə organıs, kodı eşkä med vılı prısposoblä uzavın.

Mort nogä äbležanalän da medvozza mortjaslän kıjasıs abu-ä vılı spolnıj prısposoblıçmın uz vılä, kızı şorşäk jızlän. No bıdlunja kıpomıŝa u. kuzaän velädıs kıjasä pełka vörn-vıçnı. Çınjas loın ätarä pełkızkäs, jınsäkäs kuşaŝıçsäkäs, kı lapa kutıs teıvızka vörn, kıls stavnas kuzaän kutıs loın loıvja rıçag pıddı—kuçkavın, säkđtorjas lıp tavın, uzalıgän bıdšama vıçmıjas vıçavın. Takod äteä kıjası äendammısın,—mort nogä äbležanalän näjə loın teıvızkäs pramaj äbležanalä şertı, neandertalec mortlän mort nogä äbležanalän şertı äeıvızkäs.

No uzlän vlıjannäs tajän ez-na pomäs. Uz vočasän vezıs i mükäd orğanzıŝa mortlıŝ. Pır kok jılın vetläms kokjaslän vıls lıjasıs vočasä loın veškızkäs, veškıs i şursa (pozvonocık) da loı seeäm formaa, küeäm äñ mortlän. Kor mort aslas kıjas ätsägän vıçıs aslıs potkädçän d vundaşan ärudıjas, sıjə sek dugdı pıjjasän koşavılını çıçan, sı ponda pondısın çınnı i çınlısın änlja vıjə sılän çıç lıjasıs.

Pır toıvızka i toıvızka uz jılıs jəzäs mäda-mädnıskäd, näjə uzavılın ätäv mäda-mädnıslä ötsälämän. Ta vəsna pondıs razvıvıjçnı mort şorı nı, mort pondıs vermın artaŝnı da dumajın. A şorı da dı majtäm-mävpaläms jıçnı jurvem uzääd, i mortlän pondıs

ed ja razvivajtcъnъ jurvemъs. Jurvem pondis sodnъ objomnas, — mort noga æblezanalēn loī 1½ pāv bzdъk æblezanalēn ſertī, a mortlōn — kыk mыnda bzdъk æblezanalēn ſertī. Pondisnъ razvivajtcъnъ da burmъnъ jurvemlōn specialnъj caſtjaſъs, kodjaſ veſkadlānъ ſornlōn da māvpaſaēn.

Œь ponda vezъſis jurlēn formāъs. Ulъs ſerībladōr pomъs cīnī, vълъs jurībladōr bokъs, kыtōnī ēn jurvemāъs, sodī. Neandertalſkaj mort, kыzī petkadlōnъ jurīslōn proporcijaſъs (1-ja ſerp.), vezærtān bokſaēn omēja na vālī razvitcōma. I sāmъn 100 ſurs vo bārēn jurvemlōn bzdābъs vois ānīja vълъz. No i ſektī-na jurvem vālī ſz vermъ seeāma vezærtъn, kыeāma vermъ ānīja mortlōn. Kovmīſ nāsta 20-25 ſurs vōbъſ ne eēazъk, medīm jurvem kutīſ vermъnъ i vēlāis ſākd umstvennōj ſz. Tajā vezъsāmъs loī ſiz-zē mort ſz ponda. Sījā dugdъvtōg vālī eāktō mortāſ. dumajtnъ burmōdnъ ſzalan nogſō, lēſōdavnъ vъл ſzalan kulūj da s. v. A tajā dugdъvtōm vezēra ſz ponda da soznatēl-nōj umstvennōj deſatelnōſt ponda razvivajtcīſ i jurvemlōn deſatelnōſtъs.

Œzalan pomъs mort noga æblezāka tazi mortjamīſis, pērī mortā. Vezēra ſzalan vezīſ vāz mortlōſ prirodasō. Vezēra ſz vezīſ i vezē stavnas prirodasō, vācīſ mortāſ priroda vълъn bzdōn.

8. Mort loān epochā Jevropaъn priroda da klīmat. Kor Jevropaъn loīnъ medvozza jēz gejdēlbergſkaj rasaъs, priroda da klīmat Jevropaъn ānīja ſertī vālī-zik mād pōlēs. Sījā kadъn pāraēn-pāraēn vāvīlī drug klīmatōſ kēzalō. Œь ponda Voļvъv okeānъn da gārājaſ vълъn čukārmъvlīſ vъvtī ſz ānī. Sījā jījaſъs letcīſnъ ſzalan gārājaſ-ſaēn dolīnajaſō lednīkjaſōn, lībō gletcērjaſōn da askōdnъs eē nū-īſnъ ſz ānī izjaſ, mukād dъrjīſ zēv gъrъſjaſōs. Kor klīmat vālī bār loē ſonъdzъk, jījaſ dolīnajaſōn ſъvlīſnъ, lednīkjaſ bārntcъvlīſnъ bār gārājaſō. A sījā meſtajaſas, kōnī vālīnъ lednīkjaſlōn pomjaſъs, kōlōnъ vālī valunjaſ, kodjaſōs vāļlīſ gārājaſſaēn lednīk. Tajā iz čukārjaſъs ſuſānъ *morenajaſōn*. Mījan Sojuzъn morennōj iz čukārjaſſō ānī-na pōzē adzъnъ Lēningradſkaj oblaſtъſ da voļladōr bokъſ Beloruſſījaſъs...

Tā ēēn jīzъvlēmſō ſz ſonōjjaſ lōddānъ nōlēs. Medvozzaſ vālī 500-400 ſurs vo ſajъn mījan kadēz, kor mu vълъn mortъd āz-na vāv, no vālīnъ-nīn mort-æblezanajaſ.

Bъd jīzъvlēmъs nūzalō vālī dъr, 30-35 ſurs vo kыmъn, ſeſſa vālī ſondālas, i zavodītcāſ *mezlednīkovaj period*. Gejdēlbergſkaj rasaā mort loī mādъſ jīavlēm nārъn, mād mezlednīkovaj periodō. A neandertalſkaj rasaъſ mort loī kojmādъſ jīalēm nārъn, kojmād mezlednīkovaj periodō.

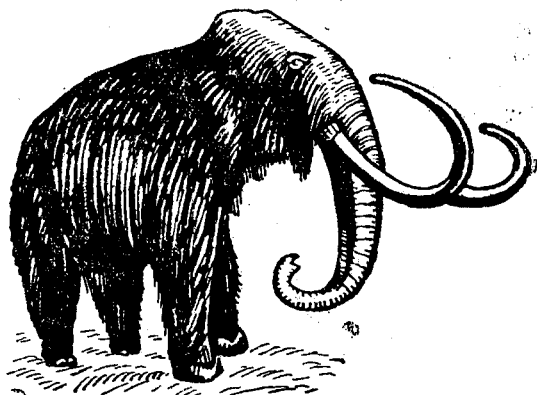
Mezlednīkovaj periodjaſ vālīnъ zēv ſonъdēs, jōna-na ſonъdzъkēs ānīja Jevropasa klīmat ſertī. Œь ponda ſektī Jevropaъn i Azīja voļladōr bokъn ovlīſnъ ſeēām pēmāſjaſ, kodjaſ ānī olōnъ sāmъn lunvъv ſtranajaſōn: *Lev, leopard, gippopotam, juznaj slōn, nosorog, antīlopajaſ, dīkaj vāvjaſ, dīkaj oſoljaſ*.

Jīzъvlan periodjaſas stav tajā pēmāſjaſъs vālī mīnīlōnъ lunlānō, Afrikā da Azīja, kodjaſ ſektī vālī jītēmāēſ Jevropakād zēv bъd māterīkō ſbъſ kы nīzī ſektī ovlīſnъ Jevropaъn da voļvъv Azījaъn vъvtī gъrъſ pēmāſjaſ, kodjaſ ānī bърēmāēſ-nīn *mamont* — vъvtī bъd pēmāſ, ānīja slōn kod, no zōn mētrōn zъbъdzъk ſbъſ (4-ēd ſērpas). *peseerasa os*, ſiz-zē jōna bъdzъk ānīja oſkъſ, *ogromnōj zuer*, kojmād paj mыndaēn bъdzъk ānīja zuerъſ. Tajā da mukād pēmāſjaſas bърīnъ med nārjaſъſ jīavīlgēn. No kodjāvīlgjaſōn ſz ſonōjjaſ adzīſnъ ſz ſkeletjaſ nālъſ da unālъjaſ. A voļvъv ſīnārъn trundāa

injasbš adzisnš bura viztššm bšdsš sojjas mamontjaslšš da nosoro gjaslšš. Tšdalš, tajš bšbd pemšjasšs kšškš šibšvlnššs trundaa zš- bučasas; sojjasšs nalšn senl avu šššmšmašš da mljan kadšš eškšštšg kolšmašš.

Mezlednikovšj periodjasš Jevropašn vermšvlnšš bšdmšnš vo- gšgšr vezšn olan pujas, kodjas šni bšdmšnš sšmšn lunvlnš. Jš- jas všnlnš bšbdššššk da unššk vaššš, všnlnš una tšjas da ņurjas.

9. Jona vazša jžzlšn
šrudijšjas. Gejdelberg- skšj rasasa jžžšn ves- eestvennšj kolšmtorjas arxeologjas ņekuešmšs ez adžšnš. Šš ponda mi ogš vermš euk tšd- mšdnš, kšzi ovlnšš jžžšs mšd mezledniko- všj epochš. Požš sunš sšmšn, mšj na jš ov- lnššš čukšrjasšn, stadajasn moz, da šojan korsš- gšn vetšlšdlšnš mestašš mestaš. Šojansš na jš ču-

4-šd ššrpas. Mamont.

kšrtavlnšš pujas všnšš, ņekišnš lšvš gšlšdavlnšš plodjas, ču- kšrtavlnšš šojan vuzjas da turunjas, čukšrtavlnšš ņšzuvjasšs, lšlš gagjasšs, gag kolšjas, lebač požjasšš perjavlnšš kolšjassš, jujas da more beregjas pšlšnšš šktavlnšš molluskjasšs, rakjasšs, kravjasšs kutavlnšš posnidik pemšjasšs da gšršš pemšjaslššš pijansš, kod- jasšš všn požš kutšnš klšn.

5-šd ššrpas. Zubr (peseernšj živo- pišnš petkšdlama).

Užalan šrudijšjasšr geldelbergskšj jžž- lšn všnlnš, tšdalš kšzi l mort - švleza na jasslšn, sšmšn vec- da iz. Bedšn na jš gšlš- davnššš plodjas da kodjav- lnšš vuzjas, izšn ššz-žš gš- lšdavlnšš všnšš ššalan plod- jas da vizlnšš ššnššš gšršš žverjas ņškšdčšmjasšš. Bed- šš lšzšš všn všditšnš ņšti včššstšg. Čegjav-

lnššš pulššš ņvššš mšj bšda kolš, a izjas všrjšvlnššš všškšda mu- všnšš,—všrjšvlnššš ššššmjasšs, kodjas všnlnšš jšššš da kodjasšš lšššd všn kutšnš klšn. Taššm šrudijšjassš, mukšd šikasjaskšd ššš všditšnšš nšstš i šni avstralšjčšš da busmenjas.

Šš vššna, mšj mšd mezlednikovšj epochšš jžžšn ez-ņš všnšš specialnšj včššm šrudijšjas

na ja ovliſnſ pemaſjaſ oləməna-ſik. Na ja vəlinſ
zik vəntəməſkod priroda vən vozn, i ſv vəſna vəlinſ ſeeəm-zə
konərjaſən, kſzi i pemaſjaſ. Vəzſəmſ ſloi pſr-zə ſija
kadſaſſſ, koſſaſ ja z kutiſnſ aſiſnſ. ləſədavnſ
ərudijəjaſ.

Mortlən medvozza vəçəm ərudijəjaſs vəlinſ izlſſ da puſſ. Si ja
to i kojməds izyləm vərən-nin, kojməd mezlədnikovəj period za-
voditçigən. Arxeologjaſ adziſnſ ſija kadſa mſ
plastjaſs medvozza ərudijəjaſ, kodəs vəçəma
mort.

Voznſə mort səmən burmədalis, ləſədalis uzavnſ vərjəm izjaſ-
sə. Mort zilſ ſəkəđ, çorəđ izjən zugađnſ dorjaſsə vərjəm izlſſ.

6-əd ſəpəs. Ruçnəj udarnik (1, 2 da 4) da vuſtəſanjaſ (3).

medəm vəçnſ ſijaſ joſzſkən da ſylədzſkən, medəm po zə vəli taçəm
burmədəm izjaſ oſſəgən nē səmən vəçkavnſ, no ſiz-zə i gognavnſ
da vundavnſ.

Medəm vəçnſ aſlſ medvozza iz ərudijə, mort
vəli voſtə ſija iz. Si ja ſləja iz, kodəs koknida po zə torjədlſnſ
torjaſsə da kodəs koknida po zə joſtſnſ. Ta zi vəçəſtəm ſija izjaſ
ſetiſnſ mortlſ po zaulun pərtnſ vədjaſsə praməj dubnajaſə, vun-
davnſ i gognavnſ-vuſtſnſ plodjaſ da ja j. No ta zi vəçəm izjaſ vəli-
nſ ez ətçərſəſ da ez ətkodəſ; ta ja ez-na vəvnſ ſeeəm ərudijəjaſ,
kodjaſəſ zonnəſ vəçəma mort.

Medvozza ərudijəən, kodəs zonnəſ vəli vəçəma
mort, vəli *kremnovəj ruçnəj udarnik*, məđ nogən kə, ſunſ *kremnovəj*
ruçnəj zuſilə.

Si ja udarnikjaſſən, li bə zuſiləjaſſən vəli uzavnſ ləſəđ ətſəma forma -20
kəmn ſm ku zta da ſəktəbſ 1 kg gəgər (1, 2 da 4 ſəpəs). Forməſ nələn min-
da j noga: vſlləđor poməds, kod i topalə kuləke, udarnikəſ paſkədzſk da kſzſk,
a məđar poməds, uzalan poməds, veknamnə da joſmə. Vſlləđor poməſ vəli
ſiz-zə vəçəſ çu j guraſjaſ, medəm burzſk vəli udarnikəſ to pəđnſ kſn.

Taçəm ərudijəən po zə vəli vſvt i una pələſ uz vəçnſ. Si jən po-
zə vəli vəçkavnſ, potkədlſnſ, vundavnſ, jona vartəmən ſijən po zə

vəlli vəşiğ zugədnə jursə kərləş. Regəđ taje ərudljesə jəz burmādisnə nəsta siyə, mɔj pondisnə kərtaynə sɔ pomə pu vorop. Ta-
eəm noga ruçnəj udarnikən pondisnə vədītçənb çer da mələt pəddi,
kɔzi i əni-na vədītçənb oməla kulturnəj oxotnikjas. Səssə pon-
disnə nəsta vəçavnə jəj da pu vustanjas (skrebki). Najəs eə-e-
əjajəz vəçəlisnə. Boštavlisnə sogmana ɔzda bɔjajəz da çorəđ izjən-
kuçkaləmən joštavlisnə ətərpomə (6-d şerpas, 3-d figura).

10. Medvozza mort kommunajaslən oləm. Ruçnəj udarnik-
jas da vustanjas ləşədəm vərən jonə vez sis oləməs
pervovɔtnəj jəzlən. Şojantorsə kuş səməy çukərtəməş, əktə-
məş kɔzi pondis poznə siz-zə kɔjšənb. Loi neuna koknizək ovnə;
poznə kutis munnə voza, paşkədnə da burmədnə proizvodstvo.

Jəz çukərjas kojməd mezlednikovəj kad zavoditçəmsən abu-nin
seeəm stada, kueəməş pəməşjaslən stadajas. Kor kutis poznə kɔj-
şənb jəz çukərlən loi seeəm organizaciya, kueəməş mɔ egə adzɔləj
pəməşjasləş. Jəz kotərjas pərinə proizvodstvennəj kom-
munajasə.

Vəz stojankajas mestajasəş arxeologjas adzəlis-
nə gɔrəş pəməşjasləş lɔjas. Siz-kə, taje epoxanas mort-
jas verməvləməəş nin vɔjavnə—kɔjnə seeəm pəməşjassə.

Kueəm nogən sekşə jəz vəli siyə vəçənb, pozə gəgərvonə sto-
jankajassa gɔrəş pəməş lɔjas koləşjas şerti da əniya oməla kulturnəj
jəz kɔjšən nogjas şerti. Stojankajasəş lɔjas şuravlisnə libə zev tom,
libə zev pərləş pəməşjaslən.

Siz-kə; pervovɔtnəj oxotniçəj kommunasa slənjas ətəvjən zɔlisnə
torjədnə stadəş medşə vɔntəm pəməşjassə. Najə torjədavlisnə
tomjassə da medşə pərləş pəməşjassə, kodjas vəli oz vermənb sta-
da munigən vətçənb mukəd jon pəməşjas bərşə. A mɔjən torjədəş-
nə oməl pəməstə, oxotnikjas vəli vəilasnə siyə zuzəđ guranə, libə
qurə. Buzəd jəvşən pəməşjasəş vəli uşənb i paşmunənb, a nırbn—
sıbdənb, setçə oxotnikjas i vɔjənb. A abu-kə mati gəgərən guranəş
libə nırbş, seki vəli zɔlənb vəlɔşməən muzitənb torjədəm pəməş-
jasəs, libə boştənb kbeə, jərsitənb çukərə, zuglənə nəlyş bər kokjassə
kamennəj rubiləjasən da çərjasən kuçkaləmən, a sɔ vərən-nin vırb jır-
as kuçkaləmən. Sizi əni-na kɔjšənb afrikanskəj vusmen-
jas (vəşiğ slənjasəs tazi kɔjənb) da ətkəmbən amerikanskəj
indejeçjas.

Kɔjšisnə səməy gɔrəş jəz—muzikjas. Əni najə dugədçisnə-nin
şojən çukərtəməş, a siyə uzsə şetisnə zik nıvəvəvəjasləş. Nıvəvəvəjas
əni kutisnə çukərtəm bədməğjasəş da jəjəş ləşədən şojantor da
nokşənb çələđ gəgər.

Tazi medvozzəş loi jukləmə uzsə səməy-na muzik-
jas da nıvəvəvəjas kostənb.

Kɔjšigjasən mɔj vəli sedə, mɔj vəli çukərtənb nıv-
əvəvəjas—stavəş vəli ləddəşşə kommunasa ətəvjətor-
jən. Med kət kueəmkə oxotniklə vəli svoka mɔjkə sedə, i siyə oz
vəli kuş ətnəslən ləddəşşə—sɔly vəli kolə jukşənb as jortjasəşkəd
Səməy as vəçəm ərudlējəjassə vəli vizə oxotnik as ordas da kuş

ačs najæn väditčə. Bǝdænłən vǝli aslas ručnəj udarnik, aslas dubinka. No bǝdæn vǝli vermə mǝjkə dǝra kezłə boštłnǝ jortłsłsǝ ǝrudǝjəsə. Sizkə, pervovǝtnəj oxotničəj gruppəñ vǝli kommunizmə. Əə ətuvǝñ kǝjsłisłnǝ i čukərtłisłnǝ šojan, ətuv ləšədłisłnǝ šojansə, ətuv jukłvłisłnǝ. No, dert, tǝjə vǝli *pervovǝtnəj kommunizmə*. Tǝjə vǝli gəlluna kommunizmə, uli texnikaa, da priroda vovǝñ vǝntəm kommunizmə.

Pervovǝtnəj oxotničəj kommunajas vǝlinǝ ičətəš 20-30 mortəš, soča unǝyk. Patka da bǝdməg šojan korsiəm mogǝs mǝstəš mǝstəš vǝtlədłigən kommunaas juralsǝ pǝddi vǝli suvtə kueəmkə vaz opǝtnəj oxotnik. Seeəm-zə vǝš-kədłsǝ vǝli petə i ətuv kǝjsigən. Nekueəm vǝrǝjsəm seki ez vǝv, kǝvzłvłisłnǝ sǝłsǝ, kod i ačs vǝli zavoditə šetavnǝ indədjas. Pǝr vlastsə kutǝš vezləšəm vovdǝjas ez vǝvñ.

Seeəm posničik kommunajas vǝli šojasən vǝtlədłəñ vǝrǝjasti, ħurǝjasti da gornəj dołinajasti, sekša Jevropañ da mukəd mu jukənjasñ. Səməñ zev-ñin soča da slučajnəja kǝk-kujim kommunajas ətlaasłvłisłnǝ mǝjkədǝra kezłə, kor vǝli šuras kueəmkə ǝzłd pǝməslən soj, kod dorə əti kommunalən vǝnǝs ez suzšvł, lǝvə kor kǝjsəms vǝli jona šəkǝd da oz tǝrmǝ kǝjsǝš mort lǝdǝs. A ətuvǝñ kǝjsəm vǝrǝñ kommunajas vǝli vǝr torǝdčələnǝ, i bǝdæn torǝñ aš-nǝs vǝli munəñ aslanǝs tujəd.

Šojan pǝrǝjñ tǝjə pervovǝtnəj kommunajas lǝ vǝli vǝvti šəkǝd da zev əpasnə. Pǝr ovłana zapasjas ez vǝvñ. Kommunajas vǝli eəkǝda ǝygjaləñ. Sǝ ponda najə vǝli ħəti oz zalitnǝ višǝsǝjasəs da pǝrǝsǝjasəs. Jona višǝsǝjasəs da jona pǝrǝsǝjasəs vǝli əti mǝstəšəñ mǝd mǝstəš vuzigǝjəsə enovtaləñ ičətika šojan koləmən, a vǝvti pǝrǝš starikǝjasəs vǝli vǝškǝda vijaləñ.

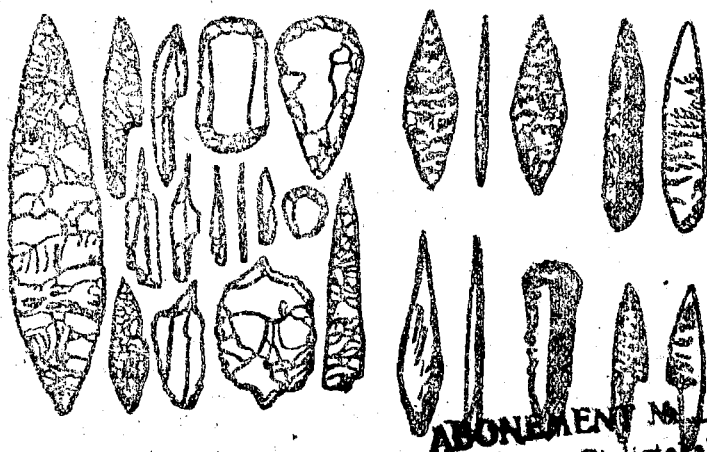
Postojannəj olaninjas tǝjə pervovǝtnəj kommunajas lən ez vǝvñ. Səməñ voj kezłə vǝli kajəñ puǝas vǝlə, mǝdǝm ez vermǝñ ǝškədčǝñ dǝkəj zverjas. Gejdəłbergč, tǝdalə, vǝli šusa-na kuzəñ kattǝšñ puǝasə, vaz predokǝsǝš moz—əvłəzanajas moz.

11. Vǝl ǝrudǝjə da vi. Pervovǝtnəj čelovečeskəj kommunaloəmsəñ zavoditčis pǝr vovłan munəm, kəť ǝš-kə-i-jona ħəzǝjə. Pondisñ loavnǝ vǝl ǝrudǝjəjas, jəz velalissñ vǝditčǝñ vǝñ. Texnika da proizvodstvolən verməmǝjasǝs vezlalisłnǝ oləmsə jəzłsǝ, vezisłnǝ i ašsə jəzsə. Əvłəzanakod gejdəłbergč pǝr-iñ čukla koka neandertalčə, kodjas vǝlinǝ zik-ñin mort kodəš.

Kojməd mezlednikovəj period sǝrñ texnikas vǝli sulalə tədč-mən-ñin vǝłñ, zavoditčig šerti. Seki, ne lǝddǝñ-kə skrevok, vǝli səməñ əti universalnəj ǝrudǝjə, kodən vǝli vǝditčəñ bǝd ǝzñ. A əni loissñ-ñin asłsǝ šikas ǝrudǝjəjas, bǝd asłsǝ šikas ǝzǝjasł—sǝ vǝlə vǝčəm formaa da ǝzdaa. Vaz udarnikjas da gogǝnkodjas kǝnzi, loinǝ vundəšan ǝrudǝjəjas iz purt kodəš. Səšša loinǝ ǝrudǝjəjas, kodjas pondisñ sogmǝñ kopǝjəjasł nako-ñečnikjas pǝddi: ətar pomǝs nalən vǝli vǝsñi da još, a mǝdarǝš kod.

jama, medym pože vāli kērtavnē sijā nakonečniksē pu bed jylā. Sessā loinē vēsniidik još iz sblajas, kodjasen pože vāli vāčavnē rozjas (7-d šerpas).

Tajā ērudijējas vāčavlisnē siz-zē vijajizjēs, kēzi l vōjdār, sāmēn mād nogēn. Boštasnē bēd iz tor da mād iz-jān, *otsojnikān*, zugēdasnē sbls torjas sīzi, medym šetnē sbls kola-na forma da bēda, sessā jostēnē sijēs. Pondisnē vāčavnē ērudijē-jas siz-zē pemēsjas da čerījas lējasēs—jemjas, kopjōlē da nāvjaslē nakonečnikjas, gērēs čerījasēs kējan garpunjas, posni čeri kējan vugērjas.

7-od šerpas. 8-er mezlednikovēj kadēnēnēnēj ērudijējas.

Tajā vyl kamennēj ērudijē otsēgēn mort vermnē pondis vāčavnē vyl pu ērudijējas. Medša-nin tādčanator vāli *nāvuzjas* (luk) da *nāvjas* (strela) lēšēdēm. Kēzi jēzēs velā-lisnē vāčnē nāvuzsē da nāvse, vēškēda vištavnē on kuz. Med-vozsa nāvuzjasēs vālinē jona gērēsēs da lokēs. Boštasnē vāli kēk puor, voča topēda kērtalasnē. Zēlēdēnē vāli sēnēn, a nāvjasē vāčēnē vāli iz libē lē pomjasēn (nakonečnikjasēn) (8-d šerpas).

Oxotnikjas ēni biēn-nin kutisnē pēlzuļtēnē.

Najā stojankajasēs ērudijējas da lē kolasjaskēd eē šuravlisnē siz-zē bipur kolasjas, pējimjas, somjas da sotčēm lējas. Asnēs jēzēs bi perjēnē seki vāli oz-na kuznē. No najē bisē suzēdlēvlisnē vēr-sa pēzarjasēs, kodjas vāli seki eākēda ovlēnē pujasē čardvi lējēm-jasēs. Suzēdēm bisē vāli vizēnē kuslētēg očagēn stojankajas dērjl, a mēdlāē vuzīgjasēn vāli vidčēsēmēn nuēnē šerapomjasēn. Stojan-kajasēn bi vāli vizēnē gēgrēs očag vylēn. Pervo,sē sijē vāli prēstēj gu; sessā gusē pondisnē vōlsavnē izjasēn.

Vyl ērudijējas da bi vēzisnē da koknēdisnē kējšan kommunajaslēš proīzvodstivnēj dejatelnostsē. Vyl ērudijējasēn poznē pondis vyl nogēn kējšēnē. Bi purjas vōlja-

syn vətivlisn dikəj zverjasəs stojankajas dorəs; bi vylən pondisn zaritn jaj, a vojdar sojlisn ulnas. Vyl ərudijəjas otsəgən mort pondis strəitn aslės medvozsa olanin da vəçavn aslės medvozsa pəškəm.

12. Vyl nogsa kəjšəm kojməd mezlednikovəj period pomaşigən. Kəjšəm jona koknali sь ponda, mьj əni kəjšəslən loi klas kopjo. Kopjoən kəjšəs vəli vermə ki jəvşəs vьekьnь pəməsəs kərtətigas 10-15 m sajsən. Sь ponda kəjšəm əni ezək lo seeəm əpasnəj da loi koknizək

mortlь kəjšьnь vozьn şerti, kor vəli loə vətivnь gьrəs pəməsjasəs nurjasə libə zuzəd guranjasə da tьskaşnь nakəd, aslas oləmən riskujtəmən. Koləmaəs pəseerajasən şerpasjas, kəni petkədləma kopjoəsən kəjšəm (9-d şerp). Taeəm-zə nogən nəsta i əni-na kəjšənь busmenjas.

Kəjšəm koknali əni nəsta i sь ponda, mьj vьl texnika şetis mortlь pozanlun nəti povtəg da muzmən vətçətg matıştçьnь pəməsjas dinəpəsti zikəz. Purtjas otsəgən jəz velalinь kulnь kuçikjas vijəm pəməsjasləs zonnas, a vustanən sijəs vesavnь. Kueəmkə pəməsjas vьlə kəjšigən

8-əd şerpas. Lь ərudijəjas.

oxotnikjas vəli pastaşlən sija pəməsjas kuə, na-nog vetləmən da gorzəmən bauən kəjšənь na dorə zik berdəznьs, med pozis ətçədən kopjonas sijəs uşkədnь. Kolinь seeəm şerpasjas, kəni petkədləma kər kuə paştasəm oxotnikjasəs (10-d şerpas). A Afrikaən neqrjas i əni-na taeəm nogən oxotitçənь strausjas vьlə (11-d şerpas).

Kəjšəm koknalis əni nəsta i sijən, mьj vьl ərudijəjas otsəgən mort pondis vermьnь sьlədnь kuz da kьz vorop da joştəm sьlədz izjə sijəs kərtaləmən vəçnь pervovtənəj kamennəj zьr. Tajə zьr otsəgən kəjšəşjas pondisn vəçavn zver trəpajasə gujas da vevttavnь najəs kos vəsni pu lapjasən da korjasən. Sьş kьnzі. kamennəj purtjas otsəgən da sьlə-

jasən kысьсјsјas pondisnъ vѣcavnъ *kapkanjas*, kodjasəs suvtѣdalisnъ zver trѣpajasə, libə vundavlisnъ vəsniđik poejas da suvtѣdavlisnъ vərə kuz poeəsјas. Taeəmtorјas ləşədəm vərն vəli zavoditənъ kысьсјnъ. Kысьсјsјas kыmnən-kə vəli kokuјalasnъ zverјasəs da vətlasnъ najəs guјaslan, kapkanјaslan da *poeəsјaslan*. A mukədјas vidčьsənnъ seni zverјasəs. Guə libə kapkanјasə veşkaləm vərն, libə poeəsјasə mьeəsəm vərն, zverјas petnъ setьs ez-nin vermьvnъ, sek kысьсјsјas koknida vijavlisnъ najəs.

9-əd şerpas. Kollektivnəja kысьсјm, kысьсјsјas vьelələnъ zverјasəs kopјojasən (peseərnəј zivopіs şerti).

Zverјasəs kыjəməь kьnzіəni pondis poznъ pətkaјasəs da čerіjasəs kыjnъ. Pətkaјasəs vijavlisnъ nəvјasən. Gьrьs čerіjasəs vidčьslisnъ beregьn, kor siјə čukərən vəli matьstčas kulmьnъ,—seki vijavlisnъ garpunјasən. Garpun—lььs vəcəm joş nakonečnika aslьs pələs kopјo, kodі şibdə čerilь јajas, vugьr moz (8-d şerpas). Garpun pomə vəli kərtalənnъ pu kысьсј vəcəm gez; gez pomьs kolə vəli kысьсј kias, da čerisə vijəm vərն siјə geznas kьskьvlisnъ beregə. Poşni čeri kыjlisnъ vugьrјasən (10-d şerpas).

Loi koknіdзьk i şojan vьdməgјas čukərtnъ. Vьl ərudіјajas otsəgən pьvבavajas vermьsnъ koknіdзьka da unзьk kodјьnъ vərьs şojan vuzјas. Јaj da vьdməg şojan loi unзьk şikas da pətəszьk i čəskьdзьk.

13. Olanin da paşkəm. Kojməd mezlednikovəј kadşə zəpnьd klimat mezьdlis јəzəs olanin da paşkəm vəs natəzьdьsəməьs. Siz-zə, kьzi i negrјas Afrikaн, neandertalсь

vetivlisnъ pastegnъ i samъn zev kэzъd povodъdъ dъrjъ tэvъylisnъ
 zver kučikjasъ. Pramej olanin naje siz zэ ez strailъnъ. Stojanka-
 jasъn vэčivlisnъ uvjasъš da korjasъš tэlaladъr vok-

saъnъ samъn vevtэdjasъ,
 medъm bisэ viznъ voksa
 zerjasъš da tэvjasъš. Seeam
 vevtэdjasъ vэčэnъ i éni pэrvovъt-
 nэj kъjsъšjasъ Filippinskэj dijasъ
 vъlъnъ.

10-эд шерпас. Kэrэ vэčэmъ kъjsъš (pes-
 eernэj zivopiš šerti).

No korkoj mэд mezledni-
 kovэj kad pomašlgenъ za-
 voditčis kэzdэdnъ klima-
 tъs, kor loinъ kэzъd ar da
 tэ, jэzъlъ kutis kovnъ ola-
 nin da paškэmъ. Zver kujasъš
 pondisnъ vưavni plasejasъ liba
 rakidъajas, kodjasъn poъnъ pon-
 dis vevtэsъnъ kэbъdъš. Kor sэр
 Jevr opээ vэjvэšaъn pondisnъ kъs-
 sъnъ lednikjasъ, jэz da zverjasъ mэ-
 dэdčisnъ setъš lunъvъlэъ. Kovmisъ
 lэšэdnъ olanin. Olanin pэddъ
 jэz mэдisnъ koršaъnъ da
 lэšэdavъnъ peseerajasъ. Sъ
 ponda, mъj seki i dъkэj zverjasъ,
 medša-nin os da jэv, pondisnъ
 zenъšъnъ peseerajasъ, jэzъlъ vэltъ
 kolэ nakэd nuэdnъ čorэd эpasnэj

11-эд шерпас. Strausэ vэčэmъ afrikasa kъjsъš (veškъdvъlasъ) šinэdčэ strausjasъ dore
 (afrikanskэj шерпас).

tъs—vэtlъnъ najэs peseerэaъš, liba seeama tъrtinъ pъraninъsэ, medъmъ
 zverъez vermъ pъekэsasъ pъrnъ.

Kor zavoditčis noleđs jialam, mort loī kāmēnkā šurs vo kezle peseerasa oļšān. Arxeologjas adzisnē mortlšs una seeam peseernā oļanljas, mešā nīn Francijās Isanijās da Šveicarijās. A tēn ez vānē garajas da peseerajas, kži, suam, mījan šojzsa territorijān, senjās n jēz pondisnē oļanin pēddi kodjavnē zemlankajas, auzēd gujas kodēs mu pēxas. Pēranisē līmjs da zēms vēvītāisnē gēgrēs čom (salas) vēv nogēn lībē kēk skata vēv nogēn, kži taj ī ēnīnā vēcēnē šikijasnē pēgrējas vēvītēn.

14. Totēmīčeskāj obseestvojas. Tazi tehnika da proizvodstvo or-ganizacija vēzēn ponda vēzēis sīz-ēā pērvobitnāj kīšān kommu-najaslēn ustrojstvōs. Vēl ērudīejas da vēl nogēn kīšān vēl šē-tēnē kīšsāsīs jōnā unzēk doabča. No 20-30 morta šolī kommu-nalēn ez sūz vī vānēs vēl nogēn vēcavēnē oļavajas—kapkēnjas lēšēdēmēn, gujas kodjēmēn, pēcēmīnjas da zagonjas vēcālēmēn.

Ta ponda mati gēgērsa komunajas zavoditalēnē ātlaasavēnē. Pērvotē ātlaaslēnē vēl mīkēdēra kezle—kueāmē ātī kīšān operacija vīlē. Bērnzēk vēmennāj ātlaasēmjas kutisnē pērnē pērolana šojzāsē. Sīzī posnīdīk, torja komunajas pēddi čūzisnē gērēs komunajas, kodjas lēnē vēl 6-10 posnīdīk čukērjāsēs. Tājējas vēlīnē medvozza posnīdīk, slabīnīk kīšān *plemjajas*.

Putesestvennikjas XVIII nēm pombā sūlsnē-na seeam kīšān plemenajāsē Vojvūv Amerikasī Indejčē pāvās. Sēnī vēdīčē-tīk kommu-na, kodī vēlī pērē plemjās pēkē, sūš-lis *totēmān*. Šē ponda učonēlljas uslovītčisnē jōnā vāzja kīšān plemenajāsēs obseestvennāj strojsē sunē *totēmīčeskajān*.

Burzka mījanē tēdsā totēmīčeskāj strojsē avstrālīskāj kīšān plemjajaslēn. Tājē plemjajaslēn nēstā XIX nēm sērnē vēlīnē seeam. ēā kamennāj ērudīejas, kži ī noleđs kēzavīlīg epoxā. Jevropasa kīšsāsaslēn vēlīnē ēē-ī pū ērudīejas. Nājē kīšsēvlisnē seeam-ēā nogēn ātvēls, kži-taj vēl gēzēma 13 š-ēn.

Ta vēsna kolē čajtēn, mīj obseestvennāj strojsē jevropasa medvozza kīšān plemjajaslēn vēlī seeam-ēā, kži ī avstrālīčslēn.

Bēd plemja zīllis aslēs vošēnē kueāmē torja kīšān mēstā ī mukēd orīčā plemjajāsēs ez-nīn lēzē sen kīšsēnē. Mukēd dērjī tā-jlēs vēlī zēktēg lēšēdēčvītēnē mīrēn, a mukēd dērjī ī zēkšēvlisnē dāj kōšāslisnē vīr kīštēmēn. Bōštēm mēstāsē vēlī jukēnē učastokjas vīlē totēmjas lēd šertī; bēd totēm kīšsē-lis sēmēn ās učastok vīlēn. No kor kueāmē totēm vēlī kījēdas āslas učastok vīlēs ēēd doabča, suam, ēēd kēr stālā, lībē zūfrijāsēs, sēklī sījē juērtas vēlī mukēdēslē ēēē da sēklī pon-dāsēnē kīšsēnē ātvējēn stav plemjānās. Doabča, kži ī vojđēr, vēlī jukšē stav kīšsēsjas kōstas ātmēndaēn, totēmsā vozđjas da starīk-jaslē kēnzī, nājē vēlī vošēnē mukēdšēs unzēk.

Plemja pēkē pēran bēd totēmīlēn vēlī āslas nīm (kueāmē pē-mēs nēm šertī), a kīšsējasēn bēd totēmīlēn, vāvīl āslas vozđ. Voz-đēs šēras novlēdlis āslēs šīkas palīč, vēkēzēk līšs vēcēmēs, kodēs vēlī šāsitama pēmēsjas šērpasjāsēn (8-d šērpas). Totēmīnēj vozđjas,

кызи i vojdar, vьdvigajtcьlisnь sьmьn kьjsьnь mьdьdьcigjasьn, da oьlavajas vьcigjasьn, medьa opьtnьj da suь kьjsьsjas kostьs. No tajь vremennьj vozdjas kьnzь kьjsьn plemenajasy n loinь postojannьj rukovoditeljas. Najь valinь starikjas.

Starikjasьs ьnisessьa oz-qin vьll enovtavnь ni oz v ilavnь, kьzi vojdar. ьni, mьdarь, najьs kutisnь uva-zajtnь da ьetnь kommunajasy n medvozza mesta. Tajь loi. ьtikь sь ponda, mьj bьdsama pьlєs vьl ьrudijajьs vьcьmьs loi starikjaslєn specialnьj ьzn. Tomьk da jonьk kьjsьsjas valinь pьr kьjsьm vьlnьs: naly ьkor vьll ьrudijajьs vьcьvьn. Sijь ьz pondisnь ьetnь starikjaslь; sizь najь loinь specialistjasьn tajь medьa tьdьcana proizvodstvoьn. A sьbьs kьnzь, starikjas medьbura vьll tьdьnь da pomnitьnь kьjsьm jьlьs opьtsь, —stav mьderitьmsь, kьjьdьcьmsь, tujaьmsь da s. v. Najь vьll tьdьnь vozza kьjsьmjasьs tьdьcanaьk slucajjas. Tajь starikjasьs pondisnь velьdnь tom kьjsьsjasьs vьditьcnь ьruzjьn, paьtaьn ьverьn, na moz munnь, na moz gorьznь. Sizь starikjas loinь i velьdьmьn specialistjasьn. Ta ponda starikjasьs vizisnь, ьetlisnь unьk prьmьs, strьitavlisnь naly torja cьmjas.

Tazь starikjas vočasьn pondisnь torjavnь plemjasa mukьd ьlen-jasьs, pondisnь ovnь aslanьs cьkarjasьn. Totemnьj kommunajasy n loi ьrlьd ьertьi kujim grupp a vьlь jukьsьm: cьlad da posnь nьvzon, kodjas ez-na ьcastvujtnь kьjsьmьn; verьtь jьz, 18-20 ьrasьsa 45-50-ьz kьmьn; sessьa—starikjas. Starikjas kutisnь vesьkьdlьnь kommunajasy olьmьn. Bьd jьrmigjasьn vьll sьbьd-cьnь starikjas dьrь, bьd indьm nalyьs pьddi puktьnь. Starikjas kutisnь as vьlanьs vizьdnь, kьzi vekьsa (postojannьj) vesьkьdlьsja; da indьd ьetalьsja vьlь, kutisnь cьjtnь, mьj nalєn ьm prava vesьkьdlьnьsь. Tazь, ьz juklєm paьkьcьmьn, cьzis postojannьj vesьkьdlьs verьuska.

Bьd plemjaьn starikjasьs tecьsvilis *sьvet*, kodь i vidlavlis stav glavnьj voprosjas—kьjsьm kotьrtьm jьlьs, plemjalьs kьjsьn mestasь totemjas kostьn ьcastokjas vьlь juklєm jьlьs, ortca plemjaskьdmirkutьm da vojna nuьdьm jьlьs, vьl mestajasy vьlь munьm jьlьs kьr pьtkьbьs—ьverьs vaz mestas ez kutlonь tьrmьmьn.

Assьnьs suьmjassь, starikjas jьzьdilisnь verьtь oxotnikjasi plemjasa oьsьj sobranьnə vьln.

Tacьm sobranьnəjas kьnzь ьtьdь vonas vьll cьkartlєnь narosnə praznьcnьj sobranьnəjas, kьtєni bьdmьm zonposnьlєs vьll vьzьdnь gьrьs kьjsьs gruppə. Tom zonjasьs vьll isьptajtnь, medьm tьdmavnь, ьev-ə najь znojьs, jonьs da vьnoьsli-vajьs. Najьs ьaktьvilsnь gьnajitьnь, terpitьnь dojjas vaьkamjasьs. ranajasy, sotьcam-asьs. ьaktьvilsnь vьrtьg sulavnь (lєbь kujlьnь kьtcьz oz ьaktьnь vьzьdьcnь da s. v. Vidlavlisnь, kьzьnь oz najь vьditьcnь ьruzjьn, tьdьnь-ə najь kьjsьn prьvilьjas, tьdьnь-ə najь plemjalьs zapovedjasьs. Sijь zapovedjasьs ьvstrajьcьlєn tacьmьs: 1) ьvazajtnь da kьvzьnь gьrьsjaslьs, 2) jukьsьn stav tornas totemsa slєnjaskьd, 3) ovnь ladєn totemsa slєnjaskьd, 4) Olьmь pьrtьn stav pravilajassь ьojan jьlьs—nє ьojnь sijьs, mьj kolь ьetnь starikjaslь, suьm, cьskьd injassь pьtkajaslьs, lєbь medьsa cьskьd pьtkajasy da pemьsjasьs.

Tajə arlıb dserti juklēm gruppajas nēsta ez-na vovnē klassjasən. Starikjaslən naēnvəcēm uzalan ərudijəjas libə kəmbəndkə paj kəjsanin ləddēnē sobstvennoštən nekueəm prava ez vov. Na kiə vovəsən vuzis veškədian prava da prava medbur dovьça vylə—medbur pajok vylə. Tajə vəlī neravenstvo. no neravenstvoys sāmьn uz juklēm pod vylьn. Raznəj pələs uz jukədjas kəjsan kommunaьn-ŋin pondisnē torjən donjašsьnē; sь ponda prəduktə juklьvlisnē ez ətkodə, a sь dserti, mьjvьjə kolana stav proizvodstvoь sija uzьs, kodəs vəlī vəcə bьd arlıbda čukər.

Totemičeskəj oьvestvoьn medvozn ləšədisnē gətrašəm ьlьs praviləjas. Pervovьtnəj kəjsan kommunaьn luvəj muzik vəlī vermə gətrašnē luvəj nьvbavə vylə. Gətrašəm vəlī as vələs—gozja vəlī vermə luvəj kadə torjədcьnē. Siz-zə muzik, kəsjə-kə vəlī, vermьlis ləšədnē gozməd gətr, a nьvbavə, kəsjə-kə vəlī—gozməd muzikəs. Totemičeskəj kommunajəsən starikjas ləšədisnē pravilə, mьj gətrašəmjas razregajtcənē sāmьn raznəj totəmsə muzik da nьvbavə kostьn. Sь mogьs totəmjəs vəlī ləšədnē as kostanьs ləšədcəmjəs: seeəmtə totəmsə muzikjas, suam, vermənē vəlī ətlaəsavnē seeəmtə totəmsə nьvbavajaskəd. Mukəd plemjajəsən čelədəs sija totəms, kutьs mamьs, vəlī vuzədənē məd totəmə. Ta ponda totəmjəs kostьn, kodjəsь artmə plemja, loinē rodstvonnəj otnosennəjas. Tajə otnosenəjasь vəlī jonnədənē totəmjəslyš sojuz da plemjəs vəlī loə krepyzьk organizacija vokšan.

2. RODƏVƏJ KOMMUNA.

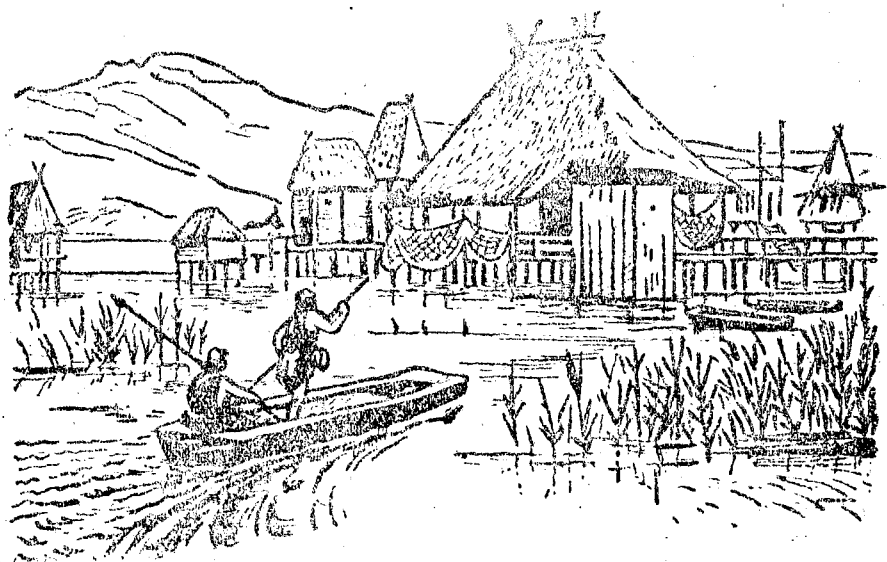
15. Ošədləja oləm zavoditčəm. No lədbьs jlavlēm vərьn Jevropaьn suvtis seeəm umerennəj klīmat, kueəm emi əni. Sь ponda vezьsisnē bьdməgjas da peməsjas. Vaz vьvti gьrьs peməsjas—mamont, nosorog, gьrьs kərjas, pəseerasə ošjas—bьdən kulinē—bьrīnē jlavligən. Mukəd peməsjas, kьzi ləv, leopard, gijena, munisnē lunvьv, vesjīsnē Jevropaьs Azijə da Afrikə seksə pəresejekjas vьvti i vərsə ez ŋin loknē sь vəsna, mьj jlavlēm vərəs pəresejekjasьs verdinē va ulьn. Jevropaьn vьrīs-nē vəcnozelonəj pujas. Na pьddi bьdlaьn kutisnē bьdmьnē ənija lьska da kərja pujas. Tajə vьl uslovijəjasьn, proizvodstvoь dert, loi vezьsnē. Gьrьs pətkajas loinē jona eeazьk, no sь pьddi loi jona una čeri. Lədnikjas sьlēm vərьn kolinē una tьjas, kodjas vəlī jitčənē jujasən.

Təcəm lədnikjəsьs loəm tьjas i əni-na nēsta una Leningradsə da Səvernəj oьlaštjəsən. A Sojuz ortsən təcəm tьjas əni una Vostocnəj Prusšijən da Šər Germanijən. No pəvojja surs vojnasnə no lədbьs jlavlēm vərьn nəjə vəlīnē nēsta-na una. Una seeəm tьjas əni pərīnē nūrasə, vev(t)čisnē kustjasən da nūrsə vərjasən, unaən əlkəs košmīs-nē.

Tajə una vaьs vəlī torkə vaz nog vərjasəd vetlədlaŋə oləmlə. No tajə una vaьs vəlī šibədə jəzəs čeri kьjəmə. J vot pəvojja surs vojnasnə no lədbьs jlavlēm vərьn zev una vaz kьjsan kommunajəs pərīnē čeri kьjan kommunajəsə. Arxeologjas adzisnē more beregjas vьlьs Danijəbьs, Skandinavi-jəbьs, Germanijəbьs, Francijəbьs, Irlandijəbьs, Portugalijəbьs da Sardini-jəbьs tajə kommunajəs pošelennəjaslyš koləjassə.

Olaninjasys, dert. ez ņin koln, no koln vlvti grys sojan zvlasjasa cukrjas, kodjasas suen kuxnasa kolasjasen. Panbdašlən 300 m kuža, 50 m pasta da 5 m sudta cukrjas; panbdašlən i posnžyk cukrjas. Siž cukrjasys surən moren olš sojan molluskjaslən zuglēm rakovinajas, čerilčjas, kravjaslən kolasjasys. Pātka lčjas jona eea; na pibš medsa unžkys va vlyn olš pātkajaslən lčjas—jusjaslən, utkajaslən, čibisjaslən da mukādłn

More berėjas pālənš adzēm olanin kolasjas kbnzi nsta adzalisn lčjassa svajnē postrojkajaslš kolasjassē (12-əd šerpas). Taeem olaninjaslš (pošelenņajaslš) kolasjassē vekžk ņurjasš kodjēn—erdādēn, vaz lčjas mestajasš. Svajnē pošelenņajasē medšasē adzavlisn Švejcarlčjas i Lombardlčjas, no

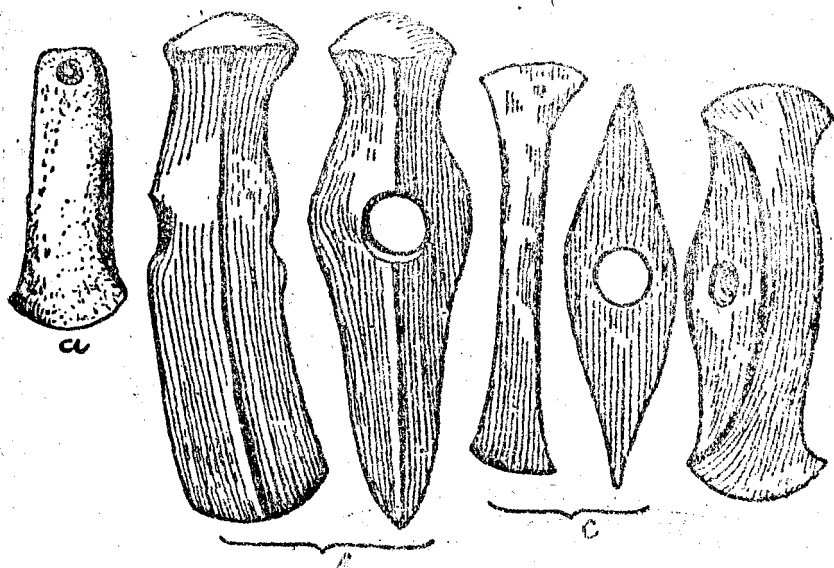
12-əd šerpas. Svajnē strējasas (raskopkajas šerči vaz kodj lēšādēm nājss).

najē šurlēn-i Zapādņē Jevropasa mukād jukēnjasš. Gėgėrvoana, mē svajnē pošelenņajas dorēn ez vermēnš cukertčēn kuxonnē kolasjasa grys cukrjas,—tajē kolasjassē vėli vā zvlalēn. No, dert, svajnē postrojkajasn olšjaslən osnovnē prēmšs vėli čeri. Tčjasn čerlčjas vėlinē jona una, i svajnē postrojkajasn sekī ovlš jēz čerisē kčjlisn šeeem-zē nogēn, kčzi i ēnl-na kčšēn Novaja Gvineja da Sumatra vlyn olš malajskē plemjajas. Seni mukād plemjajasš eē-zē va vlyn olēn, svajnē siktjasn. Žozas (pomostjas) lēšādēm roz pyr najē tčas lēš juas lēzēn kēv jēlē šēšādēm kėrzina, i kėrzinaš ēdžē tčrē čerlən.

Mijan Šojuz territorija vlyš čeri kčjan pošelenņajasē adzalisn medšasē tčjas dajujas pālēn

jasys. Seni čerikbysjas častə ovmedčavilsn bya dijās, dunajas vylə. Vəčavilsn iskusstvennəj mykjas, vevttavilsn sijas izjasən da sija mykjas vylas straitavilsn zemlankajas.

Čeri kbjəmə vuzəm, kbi glavnəj prəmysə, eəktis Jevropasa vaz jəzəs vuzn əti mestaən (ošedləja) oləm vylə. Čeri sedə pyzək əti pələs mestaəs; sby bərsə oz i kov vetlšn, pətkajas bərsə moz. A ošedləja oləmə vuzəmə byt eəktis vuzn mu uzaləmə da skət vizəmə. Kor byi mestaəs-mestaə vetlėdləmən oləm, kovmis artəstn sby jyls, -kueəm nogən pozə ətilən oləmən perjən bydməg sojan da kbi

13-əd šerpas. Čorəd izjəs vəcəm sifufjəm ərudijəjas.

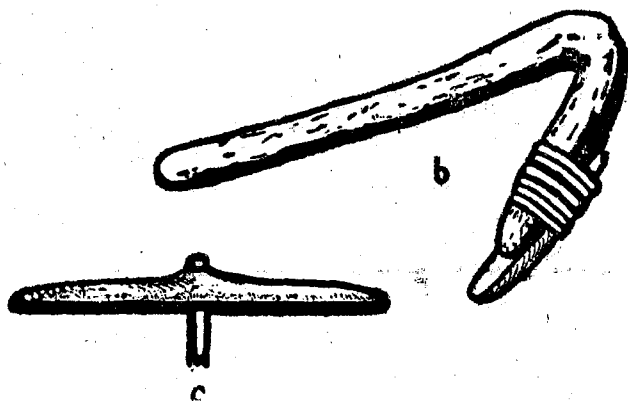
vəcən sizi, medəm vėli pyr jəj, vaz nog artelən oblavajəs vəcəvtəg —kbystəg.

Sizi Jevropaən čeri kbjəmə da ətilən ovn vuzəmkəd eəe zavodijə mu uzaləmə da skət vizəmə, a sbykəd eəe vəršə i texnika. Vby prəmysjasib da vby olənnogib kovmisn vby uzalən ərudijəjas.

16. Vby ərudijəjas, mu uzaləmə da skətvizəmə. More bərdə čerikbysjas, tbdalə, ovilsn seəəm-zə oləninjasn, kueəmən oləmə əni kamčadala: gozəmnas stoləja xizinajasn, medəm ez ojdədn more vbysa prillivjas da more gbyas jona tala povoddajəs dərji, a tələn—zemlankajasn. Stoləjas jylə da svajajəs jylə oləninjas straitn kolən vėli instrumentjas, kodjasən eškə med pozis keravn pujas, slėdn-lə avn nəfəs, pilitavn da s. v. A more vylə da tbyas vylə petavn čeri kbjn kolən vėli pyzias, kodjasəs seksə čeri kbybsjas kodjavilsn pbyš. Seəəm pyz, kodəs kodjəmə

зоң дубьҕ, археологҕас адзиснь Ладозскэҕ ть
 вьльҕ. Vaz kremnovəj әrudijəjasən strəitčəнь, pu obravətvajtnь
 vəli oz poz. Kremnovəj čerjas pu pərednь vəli oz tujnь—puə vačka-
 ləmjəсьs najə vəli ədjə krəsitčəнь da loəнь sogmьtəmjəsən. Bija-
 izjьs pozə vəli vəčnь pu obravotajtan səmьn əti vьl әrudijə—bija-
 izjьs pila. Stəs vəli vəčəнь čuklaəs, posnidik pinjasən. Taeəm
 pilaən pozə vəli pilitnь zev nəzjə, səmьn nəvьdik ul pu.

Nuzda eəktis čerjas da purtjas vəčəvнь čorьd
 izjьs—granitьs, dioritьs da mukəd čorьd da sьlьd
 z pəredajəсьs. Iz jokmьlьs bija-izja pilaən torjədəvlišnь keləna
 ьzdaa da formaa tor, a səšša sьlədlisnь da slifujtlisnь tajə torsьs
 әrudijə: puktasnь torsə ьzd granit vьlə da zьrtasnь məd izjən,
 ləəən kiškələmən. Uz vəli vьvti šəkьd da munə nəzjə, no sь pьddi
 vəli artməнь nadeznəj, sьlьd da još čerjas da purtjas,
 kodjasən vəli pozə kerašнь, ləsavнь i vundəvнь vьd-
 šəma pusə. Medьm burmədnь ьzə vьl čerjaslьs, pondisnь
 rozədəvlišnь čersə da pu vorop saditnь (13-əd šerpas).

14-əd šerpas. Jona vəzša kokanjas.

Rozədəvlišnь ləən, pьr ləəən da vaən kiškələmən. No vek-na-zə
 vəli əteə vəčələнь i vaz pələs әrudijəjas,—nəvjaslь da kəpjojaslь
 kremnovəj nakonečnikjas da una pələs lь әrudijə, səmьn vəli əti
 vəčələнь ədjənьk da burьka.

Svajnəj postrojəkasьs da more berdsa da jujas berdsa selenə-
 jasьs nьvəvəjas ez-nin uditlьnь vaz moz eəkdə da kuz kad
 kezjə, kьzi vojdar, munlьnь vərə da mukədləə, medьm čukərtnь
 vьdməg šojanjas. Əti nьvəvəjas zavoditlisnь kodjьnь vələ vьlьn
 vьdmьs korneplodjasəs da lukovičnəj vьdməgjasəs i saditəvнь
 najəs olaninšə matə. Tazi zavoditčis Jevropaьn *mu ьza-
 ləm*. Medvozza kulturnəj vьdməgjasən Jevropaьn
 vəlinь *luk*, *česnok* da *arukva*, a səšša *sovi*. A medvozza
 mu ьzəlan әrudijəсьs vəli kəkan.

Kokan asnas vezis vaz pu arudijā, kodān nūvabajas kodjavlisn mu pēkēš vādmēgjas da vuzjas. Najā vāli vāčēn tājā uz sē kusēn tām poma pu uv oīsēgēn; uv pomsē jostvālisn bījaizja purtēn. Ēn tājā arudijā oz-nin vāli sogmē sē ponda, mēj sījēn oz vāli poz nēzēdn musē vādmēgjasēs puktēn vāllā. Kolā vāli jona čorēdzēk da jōzēk instrument. Sē ponda pondisn pu uv vēr dē kērtavn kremņevāj jostēn nakonečnik, kodlān formā s vāli ičētik zēr kod (14 šerp. B). Sijā i vāli kokanē d. Bērēnnas kokan pondisn vāčēn polirujtām izjēs, jostvālisn sēsēs kēknanlador pomsē, a pu voropsē saditlisn sēras, sē vālē vāčēn rōzē (14 šerp. C). Tājā kokanēn rōzē vāli vāčēv nūr gradjas-nin. Tāē m kokanjasēn ēni-na mukēd omēlā kulturnēj jēz vāditčēn mu uzalān arudijā pēddi.

Kokan burmēdēm sētis pozan-lun vuznē nānjas vāditēmē. Nēstā nēandertalcē-na čukērtavlisn vārjasēn dīkēj sōdi, dīkēj id da dīkēj prosa. Kēj dēs sē vāli sōjēnē ulnas, koknīdīka zērtēmēn līvā kāmēnēj arudijēn posnēdlēmēn. Ēni nūvabajas kokanēn pondisn vāčēv nē gradjas da saditav nē sētčē sōdi, id da prosa kēj dēs jas (15-d šerp.) Tājā kēj dēs jasēs vālinē posnī sortjas, posnī tūsāēs; nō būrā starajtēm vērēn nārōmēs kutis vōnē unzēk zērnō sē sērti, mēj mēn da vāli āktvālēn vōj dērsē.

Tājā-zē kadnas mōrt kutis vēlēdn pēmās jasēs as sērdas o v nē. Nēandertalcējas-lēn vāvīl sakal pōrōdā s pōn. Tādēmēs, nēandertalcēs pōnsē vesīg ēz-i vēlēdlēn, a sījē āč s o v mēdčis na

dōrē. Nō svāj nēj postroj kajas a jēzlēn vālinē-nin vēlēdēm pēmās jas, kodjasēs vizlisn xozajstvennēj potērbnōštjas vālē. Svāj nēj postroj kajas kēd ēē torfjanīkjasēs, arxēologjas adzālisn pōrsēs, kēzālē s

15-ād šerpas. Nēgrītanka uzalē kokanēn.

da bzlys ljas. Tajə peməsjaštə vəl ovmədəma posnīdik seksə parədajasbš.

Peməsjašes gort dorə ovmədəm zavoditcis zev prəstəja. Nəsta əni-na lunvəv Amerikən kajsšjas vəçənb səkəda tasi: jərsitəsn dikoj mez stada, mukədəsə načkəlasnə, mukədəsə sʒasnə da sərlesəsəsn vələ vələ, mukədəsə domavlasnə da kolədəsnə mēdšə načkəm vələ. Siz-zə, deit, vəl vəçənb mukəd dərjls i jevropejskoj kajsšjas kamennəj vekn. A kor čerī kujmə vuzəm da ošedioja oləm kajsšməs, šaktēdis sekti svajnoj postroj-kajas dərša jəz pondisn vəçənb sisl, kbsi vəçənb əni mukəd afrikənskəj jəz. Najə, peməs stadaəs jərsitəm bərən, gəršjassə da mēdša vėjassə vijalasnə, a tomlassə, oməla poləšjassə, kolədəsnə vizəm vələ. Təçəm-sə nogən ovmədisn medvozza peməsjašes i svajnoj postroj-kajasn oibšjas.

Poršjasəs, ljasəs da kezajasəs ovmədəm vələ bərjəm zev koknīa poza oajšnītn. Porš sətə mēdša čəskəd da pitatēlnəj jəj, a bz da keza, jəjbs kbsi, sətənb nəsta i paškəm. Bz da keza kujas əni-na lbdənə zev donəən šiktən, kbsi mēdša sənəd materjal təvsə paškəm vələ. Məskəs vəl ovmədəma jona šorənšək. Tajə—bəd peməs, kodəs vizn svajnoj šiktjasn vəl oz poz.

17. Gortsa remeslə zavoditčəm. Mu uzaləm da skot vizəm soddis sərjo zapas proizvodstvob. Tajə sərjosə pererəbotajtn kovmīs vl utvar da vl ərudiojas. Medvoj dər sija kadə loi medvozza soj doz. Neandertalecib oz vəl kov dozjəd. Zapasjas pəsti nekueəm ez vəv, a jəj zaritis vėškəda don som vlyb, līsə don pəjim pljbn. Svajnoj postroj-kajasn, morejas da jujas bokn oibšjaslən loinb-nin kueəm šurə zapasjas. Ičətika vəditan puktasjas vəl ašsə oprəvdajtənb da sətənb jona unšək prəduktajas vərbs čukərtəm serti, a čukərtəm urozaj kolə vəl mbynkə vizn. Sijən i pondisn vəçəvn šoj dozjas. A sēšša soj dozjbn pondisn punb šojan,—voj dər bdməg šojan, a sēšša jəj šojan.

Medvozza dozjas vəlīn ləšədtəməs da mištəməs. No sēšša gərničjas vəçəvn ləšədisn kamennəj krug, pondisn vəçəvn pravilnəj formə dozjas da bašitəvn vizjasa uzorjasən.

Šoj dozjas veləlisn vəçəvn nvyvəvəjas; i ənləz-na mukəd oməla kulturnəj jəzjaslən Afrikəbn da Amerikəbn dozjas vəçəlan remesləbs—nvyvəvə uə. Nvyvəvəvəjas-zə i zavoditisn pečkənb da kbyn dərə. Medvozza materjəlas vəl vəçəma sabdi sībš. Dikəj sabdi čukərtilylsn i voj dər, čukərtilylsn sībš kəjdbsə, kodjas vlyəəs da pətəsəš. Əni ldkəd, soddikəd da prosəkəd radš nvyvəvəvəjas pondisn kəzn i sabdi. Kbsi najə gəgərvəisn, mby sabdi isəšs artimənb vermə sunis da sunisb sabdi dərə, sbyls mī vistəvn ogəj verməj. No nvyvəvəvəjaslən svajnoj postroj-kajasn oligən-nin vəlīn pečkan da čərs—tajə torjassə vəl adzəməə arxeologjas. Siz-zə vəl adzəməə medvozza kban stanokjasibš, medvozza kby dərəlbš da medvozza dərə paškəmjasibš koləšjas.

Sēšša, tajə kad kezlas jəz veləlisn-nin perjənb əisə as vbynnənbš.

Mēdša pərvəj sposobš—šverlitčəm. Tajə sposobnas i əni-na əisə perjənb oməla kulturnəj vel una jəz. So kbsi vəçənb: bostənb jona kos putor da vəçənb sətčə guran. Tajə guranas suvtədənb bəd da zev ədja bərgədiənb; sēdbs šverlitčə

passa i artmeda posni p[iln]aj p[ryz]. Piln[aj] p[ryz]s adja sonala da voz[oz]n[aj]a pond
mnasny, a sessa loasny-i bikiņas. Bikiņas p[er]t[em]en i pest[em]ny pram[aj] ni.

Čerik[aj]am[aj], mu uzal[em]a da ošedl[aj]a ol[em]a vuz[em] n[er]n tazi
vezsis mort kommunajasl[en] proizvodstvo. Loi v[yl] tehnika, v[yl]
promysl[aj]as i slozn[aj]ak loi uz jukl[em]as. Komunajasl[en]
vezsis i ovseestvenn[aj] ustrojstvo[us]. Sija prisp[er]
sobitis v[yl] promysl[aj]asas da v[yl]nog uz jukl[em]as,—ez-nin kut sko-
ditn[aj] vaz oxotnič[aj] kommunajassa totemičesk[aj] stroj[aj].

18. Materinsk[aj] r[ed]jas. Ošedl[aj]a ol[em] pondis jonm[ed]n[aj]
rodstvenn[aj] j[it]ed[aj]as. Totemjasn[aj] čelad, k[ym]nka aras[aj] vo[em]
n[er]n, v[yl] vuz[em] mam totem[aj]n[aj] m[ed] totem[aj]. M[ed]ar[aj], [aj]ni čelad
p[er] pondisn[aj] koln[aj] i v[yl]dm[aj]n[aj] mam dinas, no kol[aj]-na see[em]
pravi[aj], m[aj] muzikl[aj] da n[yl]vabab[aj], k[ym]nann[aj]s-k[aj] v[yl]n[aj] [aj]ni
kot[er]b[aj]s (grupp[aj]s) ez poz g[aj]rašn[aj]. G[aj]raš[aj]s muzik kutis
mun[aj]n[aj] aslas kot[er]b[aj]s baba kot[er]as. Babask[aj]d torj[ed]č[em]
n[er]n v[yl] bara loktas as vaz kot[er]as, a babas bostas v[yl] muzikas.
Tazik[aj]n totemjas p[er]in[aj] see[em] j[az] kot[er]jas[aj], kodjas
m[ed]a-m[ed]b[aj]s loin[aj] r[ed]n[aj]as[aj]n mam viz kuza, [aj]ni
sikas mamjass[aj]n, no razn[aj] batjass[aj]n lo[em] kot[er]jas[aj]n. [aj]ni kot[er]b[aj]s
vojtr kutisn[aj] m[ed]a-m[ed]s[aj] sun[aj] vokjas[aj]n da čojjas[aj]n; loi-nin mam
nim, no ez-na v[yl]v sat nim. Totemjas p[er]in[aj] mater-
rinsk[aj] r[ed]jas[aj].

Materinsk[aj] r[ed]jas em[aj]s-i [aj]ni[aj] kad[aj]-na čerik[aj]an [aj]tk[em]n[aj]
plem[aj]jasl[en]. Materinsk[aj] r[ed]jas[aj]n-z[aj] [aj]ni ol[em]n[aj] nek[em]n[aj] plemenaj[aj]s g[aj]v-
vojv[yl]n[aj] Amerik[aj]n. Taj[aj] plemenajasl[en] glavn[aj] uz[aj]s—č[er]i k[aj]m[aj], a ol[em]n[aj] n[aj]a
avaj[aj]n[aj] siktjas[aj]n. Pan[aj]d[aj]sl[en] materinsk[aj] r[ed]jas sis-z[aj] [aj]tk[em]n[aj] malajsk[aj] plem[aj]-
n[aj]asl[en], kocjas ol[em]n[aj] č[er]i k[aj]m[aj]n.

Taj[aj] materinsk[aj] r[ed]jas[aj]s torja-nin v[yl]n[aj]salisn[aj] sija kad[aj]n[aj], kor
n[yl]vabab[aj]s aslan[aj]s uz[aj]n organizujtisn[aj] mu uzal[em]a da k[aj]n remeslo.
Muzikl[aj] podč[aj]najtč[aj]n otsaš[aj]b[aj]s, k[aj]e[em]l[aj] n[yl]vabab[aj]
v[yl] oxotnič[aj] ovseestvo[us], [aj]ni sija loi samostoja-
teln[aj] uzal[aj]š[aj]n. [aj]ni sija kutis uzav[aj]n[aj] proizvodstvosa z[em]
kolana juk[ed]n[aj], i ez s[em]n[aj]n uzav[aj]n[aj], no i vešk[ed]l[aj]n[aj]. S[aj] ponda [aj]ni
s[em]l[aj]n loi prava šornitn[aj] da e[aj]e resajt[aj]n ovseestvenn[aj] delajas.
Dert ešk[aj]a voz[ed]jas da starejsinaj[aj]s vaz moz-na v[yl] pet[em]n[aj] muzik[aj]s
p[er]v[aj]s[aj]. No n[yl]vabab[aj]s s[aj]g[aj]šitč[aj]t[aj]g oz-nin v[yl] poz v[aj]rj[em]n[aj] voz-
d[aj]s-ni, starejsina[aj]s ni. A gortsa ov[aj]m[aj]n[aj] n[yl]vabab[aj]-mam stav uz[aj]s
v[yl] v[aj]č[aj],—sija seni loi vešk[ed]l[aj]s. Gortsa uz[aj]n sija indalis—kesj[ed]-
lis podrostokjas[aj]s, kodjas ez-na verm[aj]n[aj]n petn[aj] more[aj] lib[aj] t[aj] v[yl]l[aj]
č[er]i k[aj]n[aj], lib[aj] vetl[aj]n[aj]n g[aj]r[aj]šjask[aj]d oxotničajt[aj]n[aj]. N[yl]vabab[aj] zave-
dujtis [aj]t[aj]v[aj]a [aj]v[aj]djas da uz[aj]n[aj]as kez[aj]l[aj] šojan[aj]s d[aj]st[em]n[aj], kodjas[aj]
v[yl] l[aj]š[ed]n[aj] sija indal[em] š[er]ti tom n[yl]v[aj]s. N[yl]vabab[aj]-z[aj] zavedujtis
stav klad[aj]v[aj]jasnas da r[ed]nas čuk[aj]rt[em] stav zapasjasnas.

Tae[em] materinsk[aj] r[ed]jas[aj]s znamenit[aj] ameri-
kansk[aj] u[aj]č[aj]n[aj] Morgan XIX nem z[aj]n[aj]n izu[aj]tis
vojv[yl]-amerikasa indejsk[aj] plem[aj]jal[aj]s irokezjasl[aj]s
ol[em]. Jrokezjas k[aj]n[aj]n mus[aj] uzavlisn[aj]-z[aj]-nin, no k[aj]š[em]b[aj]s na-
l[aj]n v[yl] jona-na kolanator. Mu v[yl] uzal[em]n[aj] n[yl]vabab[aj]s, k[aj]š[em]n[aj]
muzik[aj]s. Irokezjas v[yl] jukš[em]n[aj] 8 materinsk[aj] r[ed]jas[aj], no taj[aj]

rədjāsɐs vəli nɪmtʃəsn̩ nɛstə vɐz totɛmnəj nɪmjɐsnɐs-nɐ: kəɪnən, ɔskən, ʧɛrɛpɐxɐən, vɔvrən, lɐnən, kulikən, ʧɐplɐən dɐ səkətən. Bɪd rəd olis kɪk kerkɐɪn: „kuz kerkɐɪn“ ɔvlisn̩ nɪvɐvɐjɐs dɐ nɐlən ʧɛladʃs, ɐ „muziʧəj kerkɐɪn“—muzikjɐs. Svajnəj post-roj kɐjɐs kolɐsjɐs sɛrti pozə sun̩, mɪj sɛɛəm-zə gɪrʃs „kuz“ kerkɐjɐs vəlin̩ svajnəj ʃiktjɐsn̩. Kɪknɐn kerkɐsɐ ɔvməsən irokezskəj rədɪn zɐveduʃtlis „sɐɐuska“—rədɪn mɛdʃɐ stɐrsəj nɪvɐvɐɐs. ɐ kɪʃsigjɐsən vɛʃkədɪn̩, vɔjnɐ vɪlɪn ɐɪrnuədɪn̩, mukəd rɔdjɐskəd dɐ plɛmjɐjɐskəd ʃitəd kutn̩ vɛrjɪvlisn̩ muziʧəjɐs pɛvsʃs vɔzdɐs—sɐxɛmɐs. Tɛɛəm-zə (tɛʧɐsnogʃs) vəli i Mɔrgɐn dɪrʃɐ kɐdɐ ɲɛkɪmɪn indɛjskəj plɛmjɐjɐslən. Tɛɛəm us-trojstɔvʃs ɛm i ɐɪl-nɐ mukəd malɐjskəj plɛmjɐjɐsn̩ dɐ ɐfrɪkɐnskəj Sudɐnɪn.

Svajņāj postrojkaļasa epoxa dārša materinskāj rādjas vēlinē čerikbjan-muuzalan kommunajasēn, siz-zē, kbi i kbjan-muuzalan materinskāj rādjas irokezjaslēn da negrjaslēn libā čerikbjan-muuzalan rādjas malajcblēn. Stav pro-izvodstvosa vāli nuādēn kollektivnāja. More vblē čeri kbjnē vāli petēnē rādšs štav muziks, a mukād dārji i ortča rādjasšs eē. Čeri kbjan tēvjas da mukād kolantorjasšs vēlinē rādlēn ātuvja sobstvennostēn. A jujasēn čeri kbjēn mogbš ātuvja vbnēn lēšjasšs da izjasšs vēčavlisnē čerijas tērmēn rozjasa poeās-jas. Roz sajjasas vējlavlisnē tēvjas, a sešsa ātuvjēn vētlēvlisnē čerisā tēvjaslān, a gērbš čerijassa pēzsaņ vijavlisnē garpunjasēn da kopjojasēn. Taeam-zē nogēn ātuvjēn kbjsēn ēni tūlenjas da kit-jas vblē eskimosjas; tazi-zē kbjsēn—i mukād vojvēvsa jēz Sēvet Sojuzēn da Amerikān. Stav kbjēmtorsā vāli šetēnē āt-lāē (ātuvja pērtlā) rādsa „babuskalb“.

Siz-zə i musə uzavlisn̄ rəds̄ys stav n̄vvaɓajəs̄s ətuɓjən. Ətuɓjən naʒə vəçavlisn̄ gradjas, kəzlisn̄, vundəvlisn̄ da bedjasən vaçkaləmən p̄rkədlisn̄ sepjas̄s tuşjas. Stav prəduk-təbs siz-zə vəl̄i munə ətləə (rədsə ətuɓja pərtjə). Proizvodstvo loi sloznəjz̄yk; sloznəjz̄yk loi i uz juklēm; no s̄s pəddi sodin̄ da un-z̄yk pələsəş loin̄ kənəmpət pərjan tuşjas.

19. Gərjən mu uzaləm. Kəkanən mu uzaləm şetis pozanlun medvozьş vьdтьnь seeəm kolan şojantor, kьzi nan, da şetis pozanlun kьnь ulьs da vьlьs paşkəm vьlə dərə. Tajə vəli seeəm ьzd verməmtor, mьj vərənəs pəsti stav jəzьs pondisnь çajтnь, mьj vьttə mu uzaləmə najəs velədis açьs jennmьs.

No kokanən mu uzaləm ez vermə şətnə una prädükta. Sijə ez vöv massəvəjən sь ponda, mьj kiən uzalan koka-nən oz poz vəli gərnь ыьда mu. Mu uzaləm səmьn səki boštis med vozza mesta proizvodstvoьn da loi ozьrlun şətyşən, kor jəz vəçisnь gər (plug), da kor pondisnь musə uzavnь tajə vьl ərudijəjasən.

Medvozza gərjas (plugjas) vəlinь iz amьsaəş. Tajə vəlinь siə-zə kokanjas, səmьn jona gьrьşzykəş da kuzzyk voropjasaəş. Taeəm voropədyş gərsə kьskьvylisnь 5-6 mort, a vər-

saṇṇas æti mort veškædlis. Seṣṣa, skæt ovmeḁam bærn, plug pomæ pondisn̄ doddavn̄ æsjaṣas. Gærjæn (plugjæn) poṣæ væli gærn̄ gær̄s mujaṣ, kætṣæ poṣæ væli kærn̄ jona una naṇ. Siṣæ kadṣaṇ naṇ kultuṣaṣas—sævdi, id, a seṣṣa i ruṣæg—mu uṣa-tæm̄n pondisn̄ lon̄ medvoṣṣa meṣtaṣn̄. Siṣæ-zæ kadṣaṇ poṣn̄ pondis gær̄s mujaṣ vylæ kærn̄ sævdi da læṣædn̄ una dæra.

Gærjæn mu uṣavn̄ zavoditæm̄saṇ mu uṣalan pro-izvodstvoṣn̄ medvoṣṣa meṣtaṣs vuṣæ muzikl̄. Gærjæn kær̄kær̄n̄ gær vermævliṣn̄ sæm̄n muzikjaṣ, kær̄i jonṣk̄ jæz. Muzikjaṣ, kær̄i kær̄ṣær̄jaṣ da skæt viṣær̄jaṣ, ovmeḁisn̄ æskæṣ da mæskæṣ, pondisn̄ doddavn̄ æsjaṣas gær pomæ da gær̄n̄. Gær̄s mujaṣ ulæ kolæ væli veṣavn̄ vær ulær̄ meṣta—pærædn̄ da soṣn̄ pu-jaṣṣæ, bært̄n̄ vuṣjaṣṣæ. Taṣæ uṣær̄ siṣ-zæ ez væv vēr̄ ṣært̄i n̄vṣaba-jaṣl̄, a væli muṣiṣæj uṣæn. Mu vylær̄ uṣoṣaj voṣtæm̄ bærn̄ koltaṣaṣ-sæ væli ṣukærtas̄n̄ s̄m̄da, m̄j seṣṣa n̄vṣaba kijæn vaṣkalæm̄æn oz-nin poṣ stavṣæ vart̄n̄. Setṣæ bara kovmis muziklæn̄ uṣ. Siṣæ læṣædis *vartan* (ṣap), kueæm̄æn næṣta æni-na vartæn̄ unalaṣn̄ jedinoṣiṣnikjaṣ miṣan Sojuṣzn̄, liṣæ muṣikjaṣ voṣṣavliṣn̄ koltaṣaṣṣæ muæ da kot-rædlisn̄ na kuṣa bæjaṣas, kær̄aṣaṣas da æsjaṣas, med̄m̄ naṣæ pær-kædisn̄ æpjaṣær̄ tuṣjaṣṣæ.

N̄vṣaba kiæ kol̄i sæm̄n gradjær̄sa uṣ, kær̄i siṣæ vaṣ moṣ uṣalis kokanæn̄ da saditavliṣ puktaṣjaṣ. N̄vṣababl̄ siṣ-zæ kolæ væli biṣaiz piṇjaṣa pu kosaæn vundavn̄ naṇ æpjaṣ da poṣnædn̄-izn̄ naṇ tuṣjaṣ-sæ iz melniṣaṣaṣæn (zernotorkaṣaṣæn). Taṣæ melniṣaṣæ væli væṣæma pær̄kæslæn̄ guṣana paṣk̄d iz plaṣtær̄ da iz toin̄s. Naṇ-tuṣjaṣṣæ væli puktaṣn̄ paṣk̄d iz vylas da seṣṣa n̄vṣabajaṣ pær̄z n̄ras̄n̄—poṣnædas̄n̄ toin̄nas. Taeæm̄ zernotorka melniṣaṣaṣ æni-na emæṣ Afrikaṣa negṣlaṣlæn̄, malaṣṣlæn̄ da omæla kulturnæj mukæd jærlæn̄.

20. Otcovskæj rædjaṣ. Gærjæn mu uṣavn̄ zavoditæm̄saṇ materinskæj rædjaṣ zavoditæn̄ pær̄n̄ *otcovskæj rædjaṣæ*. Taṣæ loi s̄ ponda, m̄j gærjæn mu uṣaligæn̄ uṣ juṣlæm̄s næṣta loi sloznæjær̄k da siṣi veṣṣis, m̄j muṣikjaṣlæn̄ uṣ loi medṣa glavnæ-jæn, veṣkædlæn̄ uṣæn eæ i mu uṣalan proizvodstvoṣn̄.

M̄jæn torjavliṣn̄ otcovskæj rædjaṣ materinskæj rædjaṣær̄? Əti-kæ, væli torjalæn̄ s̄æn, m̄j gæṣær̄æm̄jaṣ da ṣem-jaæn olæm̄ æni loin̄ toṣdær̄ṣ da veṣlæṣtæmæṣ. Muzik loi kær̄ainæn̄ mu uṣalan proizvodstvoṣn̄; s̄ ponda siṣæ loi bædn̄, gæṣær̄nas da ṣe-lædnas veṣkædlær̄æn̄. Siṣæ dugdis vetlædlær̄n̄ æti „bædn̄ kerkaṣaṇ“ mæda da eækyda veṣlav̄n̄ gæṣær̄jaṣṣæ. Mædaṣæ, æni muzikl̄ kolæ væli poṣtojannæj baba liṣæ veṣiḡ k̄m̄ær̄kæ baba. Poṣtojannæj ṣem̄ja loi osnovnæj jaṣeṣjaæn̄ otcovskæj rædn̄. Mæd-kæ, otcovskæj rædjaṣ væli torjalæn̄ materinskæj rædjaṣær̄ aslas soṣ-tavæn̄ da aslas organizaṣijaæn̄. Poṣtojannæj ṣlenjaṣæn̄ materinskæj rædjaṣn̄ vælin̄ n̄vṣabajaṣ da nalæn̄ tom ṣelædn̄s. A otcovskæj ræd væli bæda paṣkalæm̄ ṣem̄jaæn̄. Gæṣær̄æm̄ bærn̄ piṣan

ez torjædçvlnb bat dlnb; babajas naja vli noštæn vaz moz-na mukæd kommunajasb, no æni babalb kolæ vli ovmedçbn vek kez-las muzik dlnæ. Tajæ vli mæd pokolenna. Gætra pianlæn loalæn aslanb çelad. kodjas siz-za olæn vli ætlaæn. Tajæ vli kojmed pokolenna-nin, vnukjas. Kujlm pokolennæb tææm ræçb vli 30-40 morta i vli postojannæj, topæda-ıtcæm kommunaæn. Setb munlv-lisn sæmn bdmæm, verštæ nıvjas, kor petlisn veræssajæ mæd rædæ. Tææm rædjas bæd şemjajas i æni na panædaşlæn ætkmæn arabskaj plemenajasn, kodjas abu-na petamaæs rædævaj olæmş. Tææm rædjas nevazæn-na vlnb Kavkazn, setçæs gornaj pleme-najasn.

Kujlm pokolennæa otcovskaj ræd medça içæt. Otcovskaj rædjas vvlıb 4,56 da veşig 7 pokolennæa. Tææm rædjasn mort lbdş vli vel una, mukæd dırjıb 100-150 mort. No mu uzalbşjanlæn vıvı gırb rædjas panædaşlvılsn soça. 100-150 morta rædş şakæd strætn ætuvja kerka, şakæd læşædn ætuvja gortsa ov-mæs. Sb ponda jona bdam otcovskaj rædjas jukşbv-lisn. Torjædçæm rædnajæs organızuıtavlısn aşşbnş mu uzalan kommuna, no rædna jıted topæda kutlısn vaz rækdæd. Tazi lo i nıb rædævaj soıuzjas.

Otcovskæ rædjasb ræd-vızsæ medvozsa kadnas vaz moz artavlıs-nı mamjas i kuzaş. No næjænıken tajæ ovçajıb bırl, rædvızsæ pondısn bddn sæmn batjas kuza. Dıran seşsa puk-sısn seæm noga çorbd ovçajjas, kodjas şertı munlıs proızvod-stvosæ stav uzş da rædnas veşædlæmş.

Bd rædævaj soıuz aslas mu uzalan ovmaşb boştıls sekşa vıra-injasb kueamkæ æti mesta, *væçavlıs zaimka (paçınck)*. kızı sıjæs vli suæn mıjan Soıuz vojvıln. Rædævaj soıuzn stav mu-zıkjas ætuvja uzæn væçavlısn zaimkasæ: vır kerav-lısn, sotılsn, mırjas bertılsn. Pælmnas vli musæ vınsædæn. Sb vırn rædævaj soıuzsa ovşæj sobranne vıln za-ımkæş jukşbıls uçastokjasæ, rædjas lbd şertı. Bd ræd vli boş-tæ aslş plæşæd da uzalæ senı stav aslas şlenjas ætuvja vınnæn, muzıkjas ınvbabajas vınnæn. Boştæm mozajş vli ræbşlæn ætuvja. Uzalan inventar, uzalbş da xozajstven-naj şket da gortsa pætkajas vlnb rædlæn ætuvja sobstvennoştæn.

Bd ræd ovlıs bæd kerkaæn, kod gæger vlnb xo-zajstvennæj postrojıkajas. Kerka da postrojıkajasæ vli gægærtædæma poeæşæn, stavnas vli loæ æti dvor. Şojan læşædvılsn ætuvja bı vıln. Sb ponda vaz roç jæzlæn, kod-jas rædævaj ovmaşæn vazæn ovlısn Soıuz vojvıln, rædævaj kommu-na vli suş *peçıseæn*. A mukædlaæn sıjæs vli suæn *dvorıseæn*.

Stav vlaştıb vli rædn şetşæ rædævaj starejsına-lı, lıbæ *parııarxıb*. Sıjæ vli rodenaçalıık—*ded jıbæ præded* (ræ-dn pokolennæ lbd şertı). A kor ded lıbæ præded kulæ, sekı sta-rejsınaæn vli loæ kulş rodenaçalııken medbæd plıb. Rædævaj soıuzn ætuvja mogjasse tækuıııvılsn *rædævaj starejsınajas sævet vıln* da pomæş urçııısn stav gırlş muzıkjas ovşæj sob-

raŋŋə vyl'n. Postojannəj starejsina's rədəvəj soju-
z'n ez vəv. Ətuvja starejsina, libə voz'd, vərjə'ss'lis səm'n seki,
kor zavoditə'n vəl vəč'n kueəm'kə ətuvja uz stav rədəvəj sojuz'ib.
Tajətor lol'v'lis seki, kor vəl loə mun'n vaz mestə's mu v'ntəm-
mə'm vər'n, vəč'n v'l zaim'ka da vesav'n sijəs, libə kor vəl lo-
l'v'lə dərjə's'n vragjasə's. Mukəd dərj'i vojujtan mogjas vəsna vəl
v'it kolə ətuvč'av'n goz-məd rədəvəj sojuzjas'ib. Seki kot'rtč'v-
l'is plemja.

Gətrašigən loə vəl nev'estə's m'nt'n s' ponda,
m'j nev'estələn rəd's vəl vostə uzal'šəs. No s' p'ddi nev'estal' kolə vəl lok'n rəd's zənik'dorə
p'ridannəjən—paškəmən da mukəd kəlujən, kodjas
kolə'n p'v'vaba kipom uz vəč'igən. Kodəskə kə rəd'sa
slenjas pəvs's v'ilis'n, raŋitlis'n libə əvəd'itlis'n məd rəd'sa slen-
jas, to seki rəd'sa stav slen's'ib v'it vəl kolə vozəs vošt'n: v'jə-
m's—vin', raŋitəm's—raŋit'n, dəzmədəm's vošt'n strap. Ta pon-
da paŋš'v'lis'n mukəd dərj'ib kuza vira t'əjas.

21. Skətvizən ov'məs da vezlāš'n zavoditčəm (ov'men), Pervov'it-
nəj k'j'san kommunajəs ez stavən vuz'ib'n kokanən, a sešša i gər-
jən mu uzaləm da ez stavən pər'ib'n mu uzalan oicovskəj rədə.

Mukəd kommunajəsas mu uzaləm p'ddi glav'nəj
prəm'slinas lo'iskə't vizəm. Tajətor lo' seni, kəni
prirodnəj uslovijəjasə's ez vəv'n v'urə's mu uzav'n,
no otsal'is'n skə't vizəm jona paškəd'n.

Skə't'ib kolə pəskə'tina; k'ym'n una skə't, s'ym'n una ko-
lə pəskə'tina. Vərə'injas'n taeəm pəskə'tinajəs abuə's; s'b's k'nz'i,
vərjas'n p'v' vəl una g'rb's xisenəj p'emə'sjas, kodjas vəl sojə'n
skə'təs. Mədərə, štepnəj mestaj's'n, kəni turun's v'bdmə
šo da šurs kilometr kuza da pašta mestə'n, libə gərə
vokjas'n, kəni v'bdmə turun, pozə vəl vəd'it'n una
l'bdə skə't stadajəs.

Bur mestajəs'n skə'tvizəm's pervov'itnəj kom-
munajaslən, p'emə'sjasəs ov'mədəm vər'n, lo' osnov-
nəj prəm'slən. Skə't stadajəsə skə'tvizə'sjasə's jona g'rb'sa
vəd'itlis'n—goz-məd šo i veš'ig goz-məd šurs dušjasə's.
Skə't pərədə vərj'iblis'n raznəjəs, pəskə'tina v'v'vsa
kər'm šerti. Turunə'z'k šteplə's'n v'bd'v'lis'n šura skə'təs da-
vəvjasəs. Pust'innəj šteplə's'n v'bd'v'lis'n v'er'udjasəs. Gərə vok-
jas'n—kəzajəsəs da b'zjasəs, gornəj p'emə'sjasəs. Ov'ib'v'lis i s'izl, m'j
osnovnəj skə't pərədə k'nz'i vəl v'bd'tə'n podsovnəjəs. Šuam, kazak-
jas (kirgizjas), kodjas ənəz-na skə'tvizəmən olə'n turuna paškəd
stepjas'n Volga da Juznəj Ural kost'n da r'ib'v'v'v Šib'rsa step-
jas'n, na'jə vəd'itə'n vəvjasəs da b'zjasəs, no nalən emə's i podsovn-
nəj v'er'ud stadajəs gruzjas novləd'ib'n.

Aslan's stadajəsən skə'tvizə'sjas v'etləd'it'n ə'ti mestə'sən
məd mestə. Kor skə't sojas stav turunə ə'ti mestə's, skə'tvizə'sjas stav lagern-
n's vəržən da munə'n stadajəs bərša vəržəd'itəm v'l pəskə'tina v'la. Seni ləšə-
dən v'l lager—sulalanin. S' ponda skə'tvizə'sjas oz-i strəit'n v'k'šə stanoviseə.

Sulalaninjasyn najə zəvtaləny palatkajas libə jurtajas—kujasə libə vurunəş vəçəm kovjorjasəş çomjas (38-əd şerpas). Əti mestəyn oləny mukəd dərjibə goz-məd vezonəz, mukəd dərjibə goz-məd tələsəz—kərym şerti. Seni, kəni ovlə kəşəd da ləmjə təv, kəzi priuraljəyn libə Şibəryñ, təv kezlə zapaşitəny turun i stav təvşə kadsə oləny əti mestəyn, sontəm jurtajasyn libə zemlankajasyn.

Stada vəli şetə skətvizəşjasly jaja da jəla una şojan, vojlok (gyn) da vurunəş paškəm, una mukəd şikas zivotnəj sərjo—kuçik, ly, veşigtə koştəm kujədəş lomtə. No skətvizəm vəli oz set vıdməg şojan. Sə ponda seeəm skətvizəşjas, kodjas nəti musə oz uzavny, vəliny i eməş zev eəəən. Seeəməş, suam, loparjas Vojvyn Jevropañ, kodjas kərjasəs vizəny; tundrañ, kəni najə oləny, mu uzavny nəti oz poz. Seeəm—əş siz-zə arabşkəj skətvizəşjas, Aravija sərñ, kəni zer loləvlytəm ponda musə uzavny oz poz. No i sijə skətvizəşjas, kodjas gozəmnas aslanəş stojankajas gəgər gərəny içətik mu uçastokjas, oz vermny boştəny seş tərmyən mında vıdməg şojan. Tərmyətəm nəş skətvizəşjasly loləvlysis iloə suzədavnny muuzalış suşedjaslyş.

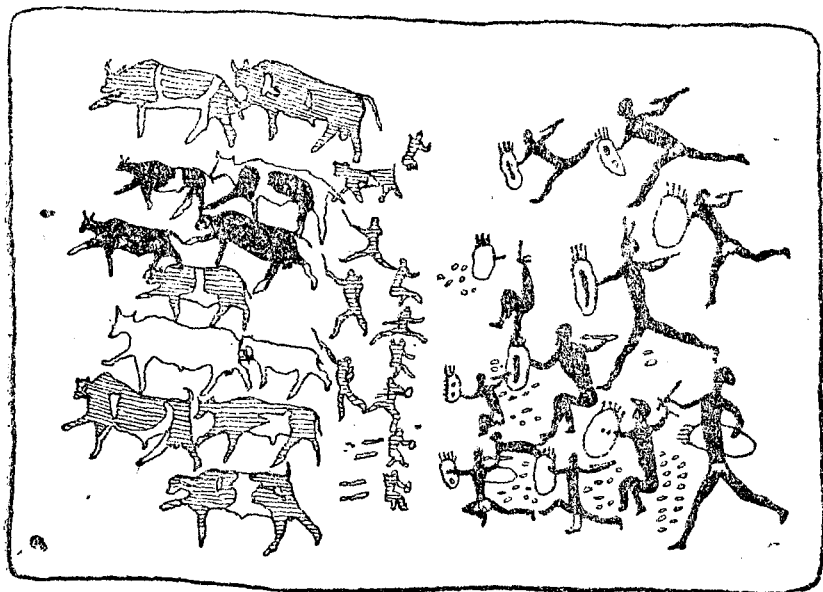
Ta vəsna zavoditçis vuzaşəm-vezlaşəm (tərgəvəj ovmen) mu uzalış da skətvizəş kommunajaskoştyn. Skətvizəş rədjəs vezlavlisny nəñ vylə ašşynəş prəduktanəşə, nəjjas vəli koləny mu uzalışjasly—vurun, kovjorjas da vurunə tkanjas, şurjasəş da lıjasəş vəçələmtorjas da s. v.. Vezlaşəm vəli siz-zə ətuvja, kəzi i proizvodstvo vylən uzaləm. Ez vəvny torja nəbaşşjas da vuzaşşjas—nəbaşis da vuzaşis zoñ rəd. Nəvəm i vuzaləm təvar vəli siz-zə rədlən ətuvja sobstvennoştən. No vezlaşəm zavoditəməş pırzək vəli loə skətvizəşjas dorşan. Sə ponda skətvizəşjas, medşanin vozzyk da əni pustynəñ olşşjas, koknyda pərliny da pərəny vuzaşşş plemenajasə. Vezlaşəny zavoditəm vəli zev vızd ləəmtor. Vezlaşəm ozrəmədis mukəd rədsə, ozrəmədis vozdjəsəş da starejsinajasəş, əztis gorşlun da zavidlun, da eəkəda vəli vəjədə vojnasəsəz, əti rəd çukərən məd çukər vylə rəzvojjasən uşlaşəmə.

22. Skətvizan otcovskəj rədjəs. Skətvizan proizvodstvo siz-zə pərtis vaz materinskəj rədjəsəş otcovskəj rədjəsə. Skətvizəşjas oləmyñ stav osnovnəj ulyş—skət ovmədəm, sijəs dəzəritəm, vuzaşəm, rəzvojaləm i mukədtor—vəli vodə muzik vylə.

Muzikjas vizəny stada, vizəny najəs dikəj zverjasəş da suşedjasəş, naçkəny skət da vəçəny kuçiksə, gəndəny vojlok, tərgujtəny, vojultəny da gravitəny. A nəvəbasəşly kolə vəli səmyñ koknişik otsaşan uz: lıştəny məş, sərny vurun, kəny da peçkəny vurunə kəluj, vurnə paškəm, ləşədny şojan, vizədny çələd bərşə. Skətvizəş muzik sə ponda vizədə vavəş vylə medşasə kəzisyly podçinonnəj uzalış vylə. Səly kolə, medym seeəm uzalışş vəli sylan unzyk, i medym najə vəliny postojannəjəs. Sə ponda skətvizəşjaslən gətrəşəməş loi postojannəjən, da loi obyçaj ləşədny una gətyr.

Skatvizysjaslən rəd mu uzaljšjas rəd šerti unašs vėvli gyrššžk. Rėdas jurals pėddi siz-zė vėli *patriarx*. Stav stadašs vėli lėddššsə rėdlən ətuvja sovstvennoštən; prėdukta juklėvlišn šemjajas kostən, kodjas vėli prėrėn rėdas. No stojanka vėlən vėd šemja suvtėdavliš aššs torja palatka libə jurta; vėd šemja nuėdis aššs gortsa ovmas.

Skatvizan rėdjas siz-zė ətuvčalışn rėdėvəj sojužjasə, a rėdėvəj sojužjas unašs ətuvčalışn plemenajasə. Skatvizšs rėdėvəj sojužsa da plemjasa vozdlən da patriarxlən vlaššs vėli jonžk, vėnazk mu uzaljšjas šerti. Nėvba-vaslən nekueəm gėlės ez vėv delėjas rezajtəmn. Patriarx da bat kutlišn vlaš vėšigtə vėvajas da čeladjas lov vėlən.

16-əd šerpas. Busmenjas vėtlėnš skatvizšs-kafirjaslšs bujvol stada; kafirjas vėtėdėnš najas.

A vozdjās vėlinš postoļannəļəš. Najə vėškėdlisn məstəšan məd mestə rėdėvəj sojuž libə plemja vėtlėdlėmən, najə kutlišn jītəd mukəd rėdėvəj sojužjaskəd da plemjajaskəd, vėškėdlisn sušėdjaskəd vojujtīgən, libə tšən vozəsjas perļīgən.

Vojnajas əəkəda vėli kėpavlėnš ortča skatvizšs rėdėvəj sojužjas da plemjajas kostən pəškətinajas ponda. Skatvizan ortča kommunajas vėkžk zillišn ləšėdčėnš mēda-mėdnškəd vėtlėdlanin graničajas jėlš, juklišn as kostanš pəškətinajas. No sija ləšėdčėmjas unašs oləmə ez pėrtšėnš, i sėki vėli zavoditčėnš vir kıştan vojnajas. Vojnajas vėli kəptavlėnš siz-zė i skatvizan da mu uzalan rėdėvəj sojužjaskostən, kor skatvizšsjas vėli uš- kėdčėnš mu uzaljšjas vėlė, mēdėm šilaən mırddėnš nan. Kėp- tavlisnš vojnajas i sėki, kor skatvizšsjas vėlė uškėdčėvlisnš ortča kėjšan totėmičeskəj kommunajas, mēdėm mırddėnš

skatda boštñ taeem kokñi nogən zapas. Taeem vojñajas i ñni-na-
ovlvññ Afrikañ kñjsš busmenjas kostñ (kodjas olññ-na totemičeskəj kom-
munajasən) da skatvlsš kafñjas kostñ (16-əd šerpas).

23. Ɂrgən da bronza ərudijəjas. Mu-uzalan da skatvi-
san otcovskəj rədjāsñ proizvodstvo pondis šet-
ññ-nin sodtəd prəduktə. Luññ izliskajas, kodjasə
pozə vəlī vizñ zapasñ libə sušədjackəd vezlavñ
tərmətəm prəduktə vñlə. Sodtəd (dobavočnəj) prəduktə
pondis torjəñ-nin jona sodñ metalličeskəj ərudi-
jəjas loəm kadšəñ.

Šlifujtəm iz ərudijəjas vəçavñ vəlī šəkəd da dər,
šəkəd vəlī vəçñ kolana formañ, med sogmədñ
raznəj uzjas vəçñ, šəkəd da dər loə vəlīñajəs təçit-
ñ. Praməj çarla ñi kosa oz poz vəlī vəçñ izjš. Izjš vəçəm çarļajas
da kosajas vəlī piña doraəs; najə ez vundavlsñ, a neekylisñ sep-
jassə da turunsə. Oz poz vəlī vəçñ izjš bur nozļčjas: sš ponda
skatvlsšjas, kodjaslən vəlīñ səmn kamennəj ərudijəjas, ez sšdñ-
ñ vurunšə, a neekylisñ sijəs, a tajə vəlī zev šəkəd, dər kadšə
uz, sešša jona vəlī muçitə peməsjasəs. Oz poz vəlī vəçñ izjš i
praməj əruzjə — meç-ñi, sabla-ñi, praməj kinzal-ñi. Mədarə, metal-
lš pozə kištəmən, libə dorəmən kokñda da ədjə
vəçñ una šikasa da kolana kod əruzijə. Metalličeskəj ərudijətə
kokñi təçitñ, najə jona kokñidəš izjasš, jona ləšbdəšzək najən
vəditčññ, i na otsəgən vñd uz pozə vəçñ ədjənzək da burzəka.

Sš ponda, kor jəzļ udajtčļs vəçñ metalličeskəj ərudijəjas,
uzlən proizvoditelnosts pñrš pñr jona kəptis i pozñ kutis boštñ
jona unzək sodtəd prəduktə.

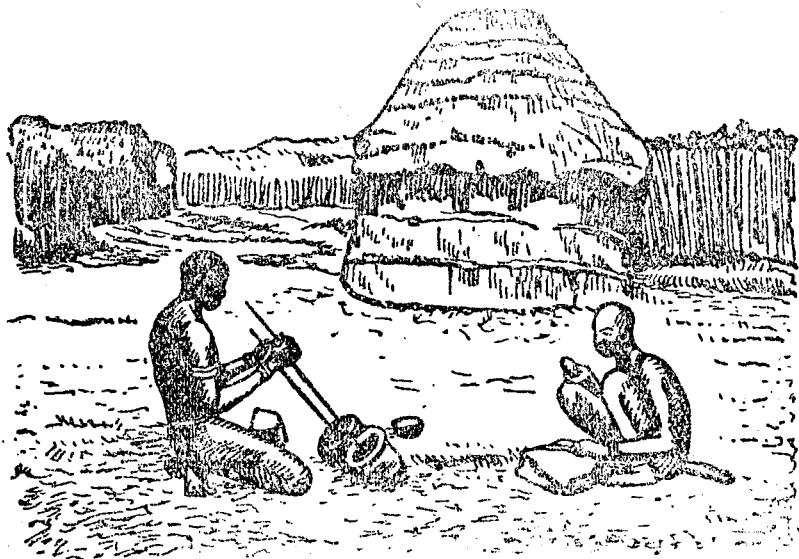
Medvozsa metalličeskəj ərudijəjas vəlīñ Ɂ-
rgəñš, a ez kərtš. Sijə loi, əti-kə, sš ponda, mš Ɂrgən Ɂ-
kədzəka panədašlə muvñlsññ samorodkajasən, a kərt panədašlə
səmn rudañ, kodš kolə sšvdññ metall, məd-kə, sijən, mš Ɂrgən-
əs pozə dorn kəzədnas, a kərt šerti sšlə sijə jona ədjənzək da
jona ičətzək zarən. Ɂrgənəs pozə sšvdññ prəstəj bi vñlñ šoj doz-
jñ (tigelñ), a kərtšə sšvdññ kolə strəlññ asļs šikas paç.

No vara-zə çistəj Ɂrgəñš ərudijəjas da əruzjəjas vəlīñ oməl
kaçestvoaəs sš ponda, mš çistəj Ɂrgəñd, mukəd metallkəd sora-
vñtəg, vñvti nēvñd. Sš ponda regəd mšsti zavoditisñ
sšvdigən sodtavññ Ɂrgən piļə 10-šan 20%-əz olovo, (ozš)
libə švineç. Metalličeskəj splav, kod i artmə Ɂrgən
da olovo soravləmən, sušə *bronzañ*. Azijañ bronzavəj
ərudijəjas zavoditisñ vəçavñ vozžək Jevropañ šerti, 4500-4000
vo vozžək miļan eraəz. Jevropañ bronzavəj ərudijəjas çuzññ, pri-
mērñ, 2500-3000 vo saļñ miļan eraəz.

Ɂrgənš vəlī ovrəbotajtəñ medša prəstəj nogən, seəməñ-zə,
kucəmən pəļujtčññ i ñni-na oməla kulturnəj jəz. Doričgən najə vədītčññ kamen-
nəj plitajāsən nakavāñna pəddi, a mēlēt pəddi boštəñ prəstəj iz. Səvdəñ metal-
lš šoj dozjñ, kod ulə vėškda muas, guranə, pestəñ bi; vñsə pəltəñ troštñk
pñr (17-əd šerpas), kištñ vəçavlsññ šojš formajas.

Bronzavaj texnika šetis vuvti byzd vlijannə rədəvaj kommunajas oləm vylə. Doklassəvaj obseestvo zavoditə razlagajtcəny i zavoditcə klassəvaj obseestvoə vuzəm.

24. Nəravenstvo petkədcəm. Mu uzalan da skət vizan rədəvaj kommunajas çuzəmšan-na loinb kueəm-šurə nəravenstvojas torja rədjās kostən. Ez vəvnə stav rədjāsby ətkodəš slen ləb šerti, ətilən uzalan vən vəll unzyk, a mukədlən eəazyk. Taeəm torjaləmbys ez-na vəv seeəm tədcənatətor sby ponda, mby, kəni eəazyk slen ləb, naly eəazyk i šojantətor vəll kolə. No mukəd šikas torjaləmbjas loigən tajə torjaləmbys pbyrby-pbyr-zə vəll petkədcə-inmə.

17-əd šerpas. Sudansa kuznecjas uzaləny.

Kor rədəvaj sojuzən mu ulə vəçaləm mesta juklyvlysnb uzavny torja rədjās kostən, nəkor ez poz jukny sizi, medəm byd rədlb vois uəstok mukədkəd ətkod kačestvoa. A mušin kačestvo-lən raznicaəby pbyrby pbyr-zə tbydovtčə urozaj ləb da izlyskajas voəm vyləny. Kor jona gbyrby rədjāsby torjədcəvlyis ləət rəd, sby uəstok pbyrbyk šetlyvlysnb juklytəm zapasby, a zapasə vəll koləny oməlyzyk kačestvoa mu. Vyl rəd pbyr vəll vazsby vbyntəmyzyk ləb šertlyb dəj nəsta sby šetlysnb oməlyzyk mu.

Ta ponda mu uzalan rədəvaj kommunajas vočasən torjavlysnb ozyrbykjas da jonzykjas vylə, gəlyzykjas da vbyntəmyzykjas vylə. A kor vbyntəmyzyk kommunaəby vəll suas nəeurozaj lybə mukəd noga uskəttə, suam, vyšəmbjas, skət kuləm lybə skətvizybyšjaslən uskədcəlyəm, sijəseki vermylyis zikəz pazavny. Seki tajə kommunasa slenjas razədcəvlysnb mukəd kommunajəsə, kəni nəjəs vəll boštəny vəkəvəjjasəs mōz.

gələs prava şettəg, ətəvja ovməsn əcəstəvujtnə prava şettəg, nə vəli nələşboştəni kəsəjşəm ızəvni nəq kusək vələ, kənəmpət vələ.

Təcəm-zə torjələmjas (raznıcajas) loalini skət-vizan rədjəs kostən. Pəskətinajas, kodjasəs şetəvlisn torja rədjəsn, siz-zə nəkor ez vəvni ətkod kəcəstəvəəş. Əti əcəstokjas jujas da tjas dərən vəlini matnəşək, məkəds—lənəşək. Siz-kə, məkədlas—omələk. Ətikjəslən skəts şojis da bədmis burək, vəli zədovək da gərək, mədjəslən vəli pənək da omələk. Kor bədməm rəds torjədcəvlisn vəl rədjəs, nələ torjədlisn tom-ək da omələk skət, i pəskətinəsə şetlisn kəkə grənıca bərdəs, kəni jənəkə kolə vəli pəvni susedjas əkədcəmş. Sizi i skətvizan rədjəs kostən loini jən da ızər, vntəm da gəl rədjəs.

Vəzləsn zavoditəm ədzədis nərəvenstvosə rədjəs kostən. Vəzləsn prəduktajasən vermisn səmən si-jə rədjəs, kodjəslən vəli ızliskajas. Vntəm, gəl skətvizəs rədjəs ez verməvni pərjən əsləns tərmmən nəq; vntəm gəl mu-ızələs rədjəs ez verməvni pərjən əsləns tərmmən vurun da vurunə kəluj.

Bronzəvəj ərudijəjas loəm vərən təjə nərəvenstvosə pondis ədjə pəşəvni. Dələs səcəm, mş iz em bədləni, i kamennəj ərudijəjas vəcəlisn ətkodə bədləni, a ırən da olovo ez bədləş şurl. Siz-kə, bronzəvəj ərudijəjasəs bədləni vəcəvni ətkodə ez verməni. Seni, kəni vəlini ırən da olovo, rədvəj kommunajas pərş-pər loini ızərəkəş da jənəkəş susedjas dərş. ızərəkəş nəjə loini şə ponda, mş bronzəvəj ərudijəjasən prəizvodstvosn vəditcəm sədtis da bərmədis prədukcijas, a jənəkəş loini şə ponda, mş bronzəvəj ərudijəjas—bronzəvəj nəkəncıkjəs, strelajas, kopjojas, prəməj məcjas da kınzaljas—vəli şetən ızd vni da vənəm vojna vəln. Təjə nəstə əvənə stəvş. ırən, olovo da bronzəvəj kəluj loini əni vnti donə təvərən. Təcəm torjəsnəs vuzəşəm ızər mədis rədvəj kommunajasəs, kodjəslən vəlini ırən da olovo zə-asjas.

Sijə cənə, bronzəvəj texnika kəptəm pondis ədzədn nərəvenstvo pəşələmsə torja rədvəj ovseinasə slenjas kostən. Kucəmkə-da nərəvenstvo i vojdər vəli. Sijə vəli loə şə şerti, mş rədvəj stərejsınajas da vəzđjas vəli rədvəj slenjas şerti boştən bərək da mşdənkə ızdək prəduktə pəj. Əni təjə nərəvenstvosə pər-zə pondis pəşəvni. Sijə kommunajasn, kodjəsn vəli loə nəvəvni ırən, olovo libə bronzəvəj kəluj, nəvni sijəjasəs verməlisn səmən kommunasə səcəm slenjas, kodjəslən vəlini ızliskajas. A ızliskajas vəlini mədsə rədvəj stərejsınajəslən da vəzđjəslən. Şə ponda nəjə verməlisn ləşəvni da i ləşədvəlisn səbstvennəj ızələn ərudijəjas da ərudijə. A kor nələn əsləns kən loini bronzəvəj cərjas, cərlajas, kəsajəs, bronzəvəj əməjsə plugjas, stərejsınajas da vəzđjas pondisn təvujtnə nəstə ızdək pəj ətəvja prəduktə juklən. Kor-nə

kiñ loinь bronzəvəj mečjas, kopjojas da strelajas, najə ašsəbns tre-
bovannəjassə kutisnь dorjəbñ i vñəñ.

Sizi gəl da ozьr rədjjas kьnzi, loinь ozьr da gəl
slenjas torja rədjjasñ. Ozьrjasəñ loinь starsəjjas,
gəljasəñ—rədsəbьs rədəvəj slenjas da pazaləñ kom-
munajasəbьs loktaləñ vokəvəj jəz.

25. Patriarxalnəj ravstvo. Aslanьbьs kiə sobstvennəj uzalan əru-
dijəjas da əruzjə boštəñ vərəñ, ozьrəbьk slenjas rədbñ kutisnь ver-
mьbьs eksploatirujtñbьs proizvodstvoñ i lisnəj uzalan vñ. Loinь
raejas.

Ravjasə vəl i pərəñbьs vojna vьlñ plenə boštəñ
vragjas. Verməñ jəz ləddəbьsibьs dovyčəñ vermьsjaslən: vermьs-
jaslən vəl vələ vijavñbьs verməñ jəzəs, libə lovjəñ kolñbьs, libə eək-
təbьs uzavñbьs as vьlanьbьs. Ravjas uzavlisnь gortsa uzjas, i kьtčəz
rədsə slenjaslən ez vəv sobstvennəj uzalan ərudijəjas, ravskəj uzəbьs
nəkod ez vermьv boštñbьs asləbьs soddəđ prədukta. No kor rədbñ mu-
kəd slenjaslən loinь sobstvennəj bronzəvəj ərudijəjas da əruzjə,
najə pondisnь dərəzibñ ravjasəñ. Vojujtəbьs mort-kə aslas kiəñ vəl
boštəbьs vragəbьs plenə, sijə javitas: „tajə menam rav“,—i boštis sijəs
asləbьs. Kor vəl boštəbьs unaəs plenə, seki vozdjjas da starejsinajas
trebujtəñbьs vəl asləbьs na piš medbur ravjassə.

Ravjas otsəgəñ da sobstvennəj ərudijəjasəñ rəd-
sa ozьr slenjas vermьlisnь as vñəñ vesavñbьs da
gəñbьs vьl mu učastokjas i stav urozajəs seš boštis-
nь asləbьbьs, no pьr-na-zə vəl eə pəjkəñbьs i ətəvja
urozajəbьs. A skətvizan rədjjasñ vozdjjas da starejsi-
najas ləšədavlisnь asləbьbьs sobstvennəj stadajas,
ətəə trebujtlisnь asləbьbьs torjədbñ vojennəj dovyčəbьs skəť libə
ətəvja stadəbьs tom skəťəs. Tazi čuzis rədəvəj kom-
munajasəñ *častnəj ovməs*, vaz ətəvja ovməskəd ortčəñ. Sijə
vermis loñbьs səmbñ sь ponda, mьj čuzis *častnəj sobstvennošt*
uzalan ərudijəjas da skəť vьlə. Častnəj ovməs eə-
zə vajədis mu vьlə častnəj sobstvennošt loəmə, *klas-
sjas da klassəvəj tьs čuzəmə*.

Klassjas vьlə jukšəməbьs medvozьnsə petkədčis
ravjas loəmsəñ da pazaləñ kommunajasəbьs voəñ vo-
kəvəj jəz loktaləmsəñ. Voəñ jəzibьs uzalan vñsə vermьlisnь
ispolzujtñbьs səmbñ ozьrjas, kodjas kiñbьs vəlñbьs uzalan ərudijəjas da
aslanьbьs mu učastokjas da skəť. Sizi i pazaləñ kommunajasəbьs lok-
təñ vokəvəj jəz, ravjas moz, vəškalinь eksploatacija ulə.

26. Šiktsa obseinajas. Rədəvəj mu-uzaləbьs obseinajas
tajə stav vezšəmjjas ponda pondisnь pərəñ *šiktsa obsei-
najasə*. Zavoditəñbьs jukñbьs rədəvəj musə nadeljas vьlə
torja šəmjajas kostəñ, kodjas pьrəñbьs rəd pьəkəs. Bəđ
šəmjəbьs vəl šetəñbьs nadel sojəbьs ləđ šertj; nadeləs da sь vьləbьs uro-
zajəs šetlisnь šəmjəbьs zikəz vьlə. No rədəvəj muəbьs pьr-na-zə
ləddəbьlis ətəvja sobstvennoštəñ, i mukəd dərji sijəs vьl pəv juklėv-
lisnь, kor torja šəmjajaslən slən ləđbьs vəl vezšə, libə kor vaz šəm-

jajasbš väll torjalənb vyl šemjajas. Bbd šemja strəttlis aslš kerka, ləšədīs aslš skət da gortsa pətkə. Sizi rədəvəj obseina kutis pərn šiktša obseinaə. Šiktša obseinaənb muəb väll ətuvja, no ovməsjassə nuədīsnb torjən-torjən. Səmbn skətsə gozəmbn ətuvlīsnb ətuvja stadaə da jiršədīsnb ətuvja pəskətinənb, da nən vartīsnb ətuvja vbnən, ətuvja gumla vbln.

Šiktša obseinaənb nəravenstvo da eksploatacija pəškələm kutis munnb nəsta gbrššəbk voškovjasən vozə. Jukšigjasən vozdjās da starejsinajas trevujt-lisnb aslšnbš medəur učasťokjassə da rədsə mukəd slenjas šerti gbrššəbkjasəs. Vozdjās da starejsinajas bərša pondīsnb medvozza mestəə petnb sijnə-zə obseestvoššs mukəd slenjas, kodjas kljn vəlīnb buršəbk mujas da kodjaslən vəlīnb ravjas. Obseinaənb posnīdik gəl kerkajaskəd ortčən sulalīsnb vozdjaslən da ozbrjislən gbršš, gaza kerkajas. Obseinasə gəlšəbk jəz murtsə väll kəššənb əti urozajšan mədəz, i neurozaj lībə kueəmkə mukəd uskəttə talələm bərnb nālš bvt väll ləə sšədčənb otsəg kornb obseinasə ozbr slenjaslš, lībə medašnb nālš uzavnb. Tazi zavoditčīs klassəvəl rasslojennə šiktša obseinajas pšekbn. Una obseinajas ta ponda eə-zə zavoditīsnb rasslaivajtčənb, i seki bvrīnb med bərja ko/asjasšs vāz nogsa prolvodstvələn. Rədəvəj kommunističeskəj obseestvoəs vezīs klassəvəj obseestvo, feodalnəj (rabovladelčeskəj).

Skətvizən rədəvəj obseinajas siz-zə kuzaən razšīsnb. Vozdjās da starejsinajas vozənsə ləšədīsnb aslšnbš sobstvennəj stadajas, a sēsšə ətuvja stada-jassə zikəz loi jukləmə torja šemjajas kostbn. Səmbn pəskətinajas kolīnb ətuvjaən da mestəbš-mestəə veltədlišnb (kočujt-lisnb) vek-na ətčukərən. Skətvizššjas pəvsbn eə-zə zavoditčīs klassəvəj rasslojennə da ozbrjasən gəlljasəs eksploatirujtəm. A kor skətvizššjaslš loi bvt vuznb mu uzələmə, seki najə organizujtīsnb veškəda-nīn šiktša obseinajas rədsə-rədəvəj slenjaslš, a vozdjaslš da starejsinajaslš ətpərjən torjədav-lisnb gbršš učasťokjas aslšnbš sobstvennoštə.

3. ŠORNI, ISKUSSTVO, MAGIJA, RELIGIJA DA GIZƏD LOƏM.

27. Šornī loəm. Mijan šornitnb kuzəm, mədə-mədnbmlš dumjas-nbməs vištalan-nog, čuvstvojasnbməs da okotitəmjasnbməs petkədlan-nog, kvjjasən eəktnb verman-nog mijanlš kazitčənb zik jəštəstvennəjtorjən, bvtə mort čuzigas-na stavšə-nīn tədə da kuza. Mijanlš čajtčə, mjb jəz pbr šornitlisnb da šornitnb kuzəmnənbš pəvojsənbš torjavlisnb pəməsjasbš.

Zvblššə avu sizi. Kbzī-taj uzə velələmšan mort organizm razvivajtčīs mortəblezana organizmbš, siz-zə i šornitnb verməm—kvb—mortlən loi ez drugb-

šan, a razvivajtcis jona kuz kadən da siz-zə proizvodstvennoj kollektivnoj dejatel'nost' pod vlyen.

Vozbnsə mort vermylis, kbyil peməsjas, səmьn torja gəgərvotəm sbyas libə gorədəmjas suavnь. Əblezana çukər moz-zə libə peməsjas stada moz-zə gejdəlbergskəj jəz mada-mədəskəd çuksašlisnь vərən sojan kərsigjasən da med burzəka vištavnь eəe tusananьs vərilsnь (telodvizen'əjasən petkədlisnь), torjən-nin kilasnanьs. Tajə pozə sunь *signal'noj šorn'ən*.

Taeəm šorn'is vəl setçəz, kytçəz mort ez vəç asl'is ərudijəjas, i kytçəz jəz çukərs stadajassən ez pərnь pervovьtnəj kbyšan (oxotn'ajtan) kommunajəsə.

Kor loinь pervovьtnəj kbyšan kommunajəs, kor loinь medvozza medša prim'itivnoj ətuvja kbyšan nogjas, signal'noj sposovən šorn'itəm vəl oz-nin tьrmь. Medvozza opьt'jas ərudijəjas vəçaləmlən, ətuvjən tışəm da kbyšigjasən mada-məd'ь otsəšən, medvozza uz jukləm zavoditçəm eəktisnь jəzəs burmədavnь siz-zə i šorn'i—tajə glavnəj sredstvəsə, kod otsəgən jəz vermənь as kostanьs kutnь jitəd. No vojçər pondis razvivajtcьnь *zestjasa šorni*. Tajə loi sь ponda, mьj uzaligən mortlən kbyš razvivajtçə ədjənəyk, gors da šorn'itan mьsçəjas dorəz, kodjas otsəgən šorn'itə mort. Neandertalçь šorn'itisnь as-kostanьs zestjəsən, *mimikaən*. Zestjasa taeəm šorn'isə XIX nem pomьn-na vəl mukəd dərj'is primenajtənь oməla kulturnəj jəz: Avstralijən, Afrikən da Amerikən.

Zestjasa taeəm šorn'i munə oz səmьn kilasən da çunjasən vərədəmən, no i jurən da stav tusaən petkədləmən. Šorn'is seəəm'i, mьj tusaən vərədəmən mort zilə petkədlənь s'jətor, libə kueəmkə dejstvija, kod jyl's kəsçə vištavnь.

Primer: medьm sunь „bumerang“ (pubs vəçəm metatelnəj ərudijə), avstralijec kən petkədləmən bьttə risujtə s'nədas bumerangs; sь vərən-kə s'jə vəçə seəəm dvizenə, kbyi bьttə sьbьttə bumerangsə, s'jə-kə s'jə eəktə sьbьt'nь bumerang. Medьm vištavnь kueəmkə peməs jyl's, seki Avstralijasa, Afrikasa, da Amerikasa oxotnik zestjəsən petkədlə tajə peməsjasl'is kotraləmsə-ll, jiršəmsə-ll,—med eškə pozis kolananog gəgərvonь sь jyl's. Suam, medьm vištavnь dikobraz jyl's, kbyš's petkədlə, kbyi d'kobraz kodçə mu da leptə seki asçs peljassə. Tajə zestjəsə zev una šikasəz, no kbyšçəjas petkədlənь vьvti ədjə i zev ləšəda gəgərvonь mada-məd'nьsə. Kbyšçəl təda stav jəz jyl's, peməsjas, predmetjas da dejstvijaçə jyl's šorn'itnь eməz stəç sь vylə ləšədam zestjas. Zestjasa šorn'i „slovar“ ləšədn-kə, praməj kby knija eškə loə.

Barə-zə i zestjəsən šorn'itəm korkə loi tьrmьtəm. Kor loi vəçaləma asl'is šikasa una ərudijəjas, kor loinь vь sloz-nəjəyk sposova ətuvja kbyšəmjəs, kor posn'dik kbyšan ordajas pondisnь ətlaaşavnь totemičeskəj sozuzjasə, seki zestjəsən šorn'itəm jəzəsl' ez-nin lo tьrmьmən. Məvpjas, çuvstvojas, prikazjas da s. v. mada-məd'ь peredajt'nь kolənlunьs nalən seəəma sodis da usloz-nitçis, mьj zesta šorn'is loi vьvti-nin nəzmədən da mukəd dərj'is neudovnəjən. Sь ponda jəz pondisnь pьr eəkydçəka i eəkydçəka sbyasən petkədlənь asçs'nьs okotitəmjəsə, prikazjas, dumjas da çuvstvojas.

Pervojšə loinʹ specialnəj sʹjas, kodjasən vəlī gəgərvoədəny da bʹurmədəny zestjas. Primer: vojɖər, medym sunʹ kodəskə kommunasa slenjas piš, sʹ vʹlə prəsta indʹvʹlisnʹ kiən. No kiən indəm pozə vəlī gəgərvonʹ una nog,—vermis petkədīnʹ prikaz, grəzītčəm i s. v. Sʹ ponda, kor vəlī kolə vištavnʹ kueəmkə kʹjʹšsʹ jʹlʹš, seki sʹ vʹlə kiən petkədlig moz pondisnʹ sunʹ kueəmkə opredelonnəj sʹ: „te“ libə „sijə“. A kiən petkədləmən-kə kəsjəny vəlī šetnʹ prikaz. libə grəzītčəm, seki siz-zə vəlī suəny aslʹšsəma sʹ. Sizi pondis paškavnʹ zvukə-vəj šornī. Šornī vəlī upraznajtə gors da kʹvʹlʹš mʹs-cʹsə; najə siz-zə pondisnʹ razvivajtčəny da pərinʹ zvyʹlʹš mort šornī organjasə.

Zvukəvəj šornī vəlī nintotemičeskəj obseestvojas ʹn, no seki vəlī jitčə-na zestjasən šornitəmkəd. Bʹd totemičeskəj kommunalən vəlī əslas šornī; kor totemičeskəj kommunajas ətlaəsasnʹ sojuzasə, seki nalən šornī vəlī ətlaəš-zə da pərə ətuvja šornīə. Tazi-zə dugdʹvtəg kʹvʹjas ətlaəšəmys munis i vəgʹnzʹk, kor rədəvəj kommunajas ətlaəslisnʹ rədəvəj sojuzasə, a rədəvəj sojuzasʹs ətlaəsalisnʹ plemjasə. Stav pələs ənija šornijas loinʹ tazi ətlaəšəmjəsən.

— Medvozza šornijas vəlīnʹ zev gələš kʹvʹjasnas da formajasnas. Əti kʹv vəlī mukəd dʹrji petkədʹə una tor jʹlʹš. Suam, əti kʹvʹjən vəlī suəny „va“, „jenez“ sʹ ponda, mʹj vaʹs zərən ušə jenezʹs. Sklonennə da sprazennə praməj ez-na vəv. Əz vəvny tʹymʹmən kʹvʹjas artašnʹ—sulʹvʹlisnʹ „əti“, „kʹk“, a sešša „una“. Səmyŋ vočasən, tɛxnika da proizvodstvo paškəligən, ošedləja ovny vuzəməŋ, mu uzavny da skət viznʹ zavoditəməŋ, rəgəvəj kommunajas artməŋ mʹštī sodinʹ kʹv zapasjas, točnəjʹk lol nalən značənnəʹs da loinʹ grammatičeskəj formajas.

Zestən šornitəm zikəz bʹri səmyŋ rədəvəj obseestvoʹn. No zikəz sijə ez bʹr i əniəz. Əni-na šornitigən, dokladjas da lekcijajas lʹddigən i s. v. mi zəštikulirujtam—kinənym senašam, jurən vərədam, tusatʹrən vešigtə vərəm i s. v. Gejdelbergskəj mortšan-na unašledujtəm tajə privʹčkajasən mi ašnym oge kazalə, kʹzi jonmədam šorninʹməs. No zestjasʹs əni səmyŋ otsəg pʹddi loəny. A jəzlən mədə-məd kost jitəd kutəmas, volʹšəmas osnovnəj sredstvoʹs šornī.

28. Religija čuzəm. Religijəbɖ loə seəem noga eskəm, mʹj bʹt-tə eməš svəxʹjəstestvennəj olʹšjas, duxjas da jenjas, kodjas sajn mijan stav oləmnyŋ—prɹodələn-i, mortlən oləm-i; jenjas da duxjas bʹt-tə as okota šertis libə ʹzɖaləm pondaʹs mədədəny jəzlʹ-čəššə, libə, nešəčəššə—urozaj libə neurozaj, ozyrlun libə gəllun, zɖərovjə libə višəmjas, dʹr oləm libə voz kuləm. Popjas, ravvinjas, kʹsenzjas, mullajas da bʹdšama mukəd religijalʹ sluzitʹšjas suəny, mʹj religijasə mortlʹ ləšədīs ačʹstən. Najə suəny, mʹj mu vʹlə ovmədčən medvozza lunšəny mortlən vəlī religija—eskʹlis jenjaslʹ da duxjaslʹ i jurbitlis nalʹ.

Religijalʹ sluzitʹšjaslən tajə vištjasʹs—ləz da ʹlədčəm. Zvyʹlʹšsə religija čuzis ez drugʹš. Šə šurs vojəsən ovlis mort mu vʹlʹn nekʹsəm religija təd-

təg. I əni-na eməs dikəj, oməla kulturnəj jəzjas, kodjaslən abu nekueəm religija.

XIX nem zavoditcigən putesestvennikjas medvozabəs tədmaşisnə *tasmanijcəkəd*, i seki najə senzantor tədmalisnə, mɔj *tasmanijcə* oz tədnə nekueəm sverx-jestestvennəj suseestvojas jəls i oz vəcən nekueəm religioznəj obradjas. A əniə putesestvennikjas tədmalisnə nəstə kək pələs jəzəs, kodjaslən abu religija. Seeəmasəs *dikəj kəsujas*. Sumatra di vələn, koi jəls mɔ kaztəstlim-nin, da *guajjak-jas*, kodjas olən Kordiljerskəj gərajəs vələn Lunvən Amerikaən da kodjas kat-təsalən pujaəd əblezanajas moz-zə. Tajə kujlm pələs jəzəs, kodjas oz-na tədnə religija, ez-na vonə totəmičeskəj strojəs, kueəmn olən avstralijsə, busmenjas da ovlisn XIX nem zavoditcigən mukəd amerikanskəj indejskəj plemenajas. A tajə totəmičeskəj plemenajaslən em-nin religija. Siz-kə, religija cüzə səmn totəmičeskəj obseestvoən. A setcəs ez-na vəv religija, kɔzi ez-na-zə vəv i praməj šornl.

Uçonəjjas tədmalisnə, kueəm nogən cüzis religija i kɔzi siyə vezləşis mort obseestvennəj oləm vezləşəmkəd eə. Uçonəjjas tədmalisnə, mɔj religija nəsəmn nekər ez otsavly jəz-lə, no mədərə, pɔrvreditis uzaləşjasl i vəl i pɔrvbur sojuznikən ekspluatatorjasl.

29. Magija da iskusstvo. Neandertalcylən kor vələn kamennəj udarnikjas da gogynjas, kor na gəgər vələn dikəj zverjas da gəgərvotəm bvlavv javlennəjas, seki nalən vələn zik neveskəd damijan nogən-kə, cəlad şama vezərtasjas. Najə, naprimer, çajt-lisnə, mɔj pəməsjaslən da jəzlən şerpasjas siz-zə lovjaəs, kɔzi i aşnəs najə. Najə murtavlisnə, siz sunə, stavşə aslanəs arşən şerti, da çajtlisnə, mɔj pəməsjas, vɔdməgjas, izjas da prirodaşş stav mukəd predmetjasi javlennəjas seeəm-zə lovjaəs, kɔzi, i mort davɔdlati najə mort kodəs. Zik siz-zə məvpalənə posni cəlad, kor najə vorsənə aslanəs akanjasən, aslanəs çaça-pəməsjasən da lebaçjasən. Taeəm-zə çajtəmjas əniəz-na eməş una jəzlən stav mu paştalaən. Primer: pəməsjas jəls ənəz-na sizi dumajtənə busmenjas, avstralijsə da una şikas indejskəj plemjasas, a siz-zə mijan Sojuzsə aziatskəj jukənəş vel una şikas jəz.

Tajə asləs şama, nevernəj vezərtassə neandertalcyl vəl i primənajtənə praktika vələn siyən, medym koknədnə aşşnəs kɔjšəm, medym mɔnnə opasnostəs. Kor vəl i munənə kɔjšənnə, seki vozdlə şetlisnə paic kɔtəni vələn zverjaslən şerpasjasəs. Siyə şerpasjasəs kolə vəl i as dinənə matəştənə-şivədnə pəməsjasəs,—neandertalcyl məvpalisnə, mɔj pəməsjas aşşnəs şerpasjassə çajtasnə zvl lovja pəməsjasən da matəştəsnə na dorə. A vərynəş, kor kəzdədəm vəryn jəz ovmədcisnə pəseerajasə, najə pondisnə risujtavnə pəseera ştenjasas zverjasəs da kɔjšəm jəls şerpasjas. Risujtnəsə najəs zillisnə seeəm nogən, vɔttə vəl i vɔkəma kopjojasən da nəvjasən (9-d şerp). Taeəm şerpasjasəs i əni-na busmenjas vəçalənə pəseerajasənəş. Busmenjas vištəv-lənə, mɔjla sizi vəcənə: „siyən, medym pəməsjas vəşkalənə mijan kipod ulə“. Siz-kə, busmenjas da pəseerasa jəz məvpaləm şerti

bur kļūšam risultāmbd seeam-zā, māj i zvbļs bur kļūšam. Sь w-
-n-kā munns kļūšns, seki stavbs loā sīzi, kьzi vāli risultāma.

Medьm povzādnь dīkāj zverjākās da vidcīšnь na-
-a ūskādčāmbь, neandertalcь vāli vāčānь sīz zā, kьzi
vāčānь āni omāla kulturnā kļūšs jēz: āslьvlisnь
golaanьs lēvjas da osjas pīnjasьs da gьzjasьs vā-
-jām šikāejas, libā euplьvlisnь aslanьs vedjas vьlā
līkāj zverjas šerpasjas. Nājā dumajtlisnь, māj zver povzas
nortlь strasnāj tajā petkādļassьs, čajtas zvbļsša pīnjasēn da
gьzjasēn. libā lēvjasēn da osjasēn i oz lьst ūskādčānь mort vьlā.
Opasnošьs vizān taeam amuletjassā, kьzi suānь nājas ūčonājjas,
ārja kadēz vādītlisnь ez sāmьn Sojuzьn kļūšs jēz, kodjas olānь
Vojьvь Azijaьn da Altajskāj gērajas vьln, no veslг mukād ob-
lāstjasьs kreštānā. Belorussijaьn, Polesjaьn, nēsta impe-
rialistīčeskāj vojna vozvьln-nakreštānā novlisnь
amulet pьddi sunis jьln kējīn pīnjas, a āslīquv sīrja
vozē tuvjavlisnь pūš vāčān ās surļas.

Mījanlь teskodēn kazitčān taeam-zā torjasēn pervobьtnāj oxot-
nikjas dorjьslisnь prāmāj da kazitčānā ūskāttējasьs. Ānija guajlak-
jas moz-zā nājā zīllisnь gorzēmān da iz čerjasnas kučkalēmān ālād-
nь tāvnr libā zer,—nājā čajtlisnь, māj tēls da zerbьs mort moz-zā
povzasnь da pьsjasnь. Ēskamēskaēs nājā čajtlisnь vīja zmejēn da
zīllisnь sījas vālnь seeam-zā nogān.

Rādāvaj epoxā, kor taeam eskāmjasьs kutisnь vьrnь libā vāz-
savnь, mukād vāz obьčajjasьs vek-zā-na kolisnь. Sāmьn-nā
nājas kutisnь zīlnь vьl nogān objašņajtnь. Pondisnь su-
nь, māj amuletjaslēn em aslьs sāmā, čudesnāj magīčeskāj vьn,
māj seeam-zā čudesnāj vьn em i vьdsāmā vāz (drevnāj) obradjas-
lēn. Vīštavlisnь, māj magīčeskāj vьn abu sāmьn čudesnāj vьn, no
i vermьtām vьn. Magīčeskāj obradjassā-kā zik veskьda
vāčnь, kьzi velādānь starikjas, seki artmas zik-nīn
kolananog.

Tāzi zavoditčis magīja. No magījakād da magī-
českāj izobrazenņējaskād āteāe zavoditčis i lskusst-
vo. Pu da lь vьl euplēmān neandertalcь kutisnь vāčānь med-
vozza šerpasjas. A peseerajāsьn olьs jēz somēn da kraskajasēn
risujtlisnь peseera štenjas vьlā pemāsjasēs da vešigtā zōn scena-
jas. Pemāsjasēs risujtnь nājā vēl māsterēs-nīn vālnь (5 da 9 serp.);
morjasьd nālēn ezьk artīnvьlnь (9 šerpas).

30. Totēmīčeskāj religija. Magījābd nēsta abu-na prāmāj reli-
gija,—sь ponda, māj magīja dьrī nēsta abu na šverxjestestvennāj
susceestvoā eskām, jēnjasā da duxjasā eskām. No religija vāli to-
pьda jītčāma magījakād.

Religija čuzis sīz-zā pervobьtnāj oxotnikēn ās
+ vьsьs da ās gēgērsa priroda jьlьs nepravīlnējā
gēgērvōēmьs. Sījā zavoditčis sešān, māj kļūšsjas pondisnь
probujtnь čuksavnь pemāsjasēs otsavnь aslьnьs kļūšns. Kļūšan
opьt jēzль petkādļis, māj pemāsjas una vokšan pelkьkēs da jon-

зыхэс мортхэ. Пемэсјас котралэнь эджэнык морт сerti, вермань рэсјынь seti, кыл оз вермь муннь морт, ґушэыка адзэнь, бурэыка кылэнь, ыльшэ кылэнь una пэлэс duk, медса-нин мортхэс dukсэ. Дикэј зверјасы оз ков әрузыя сь понда, мьј налэн емэс још да јон пинјас і ґызјас, мукэдлэн емэс још сурјас, а змеј вермэ винь мортэс әтпыр ґускәмәм. Лебэґјас лебалэнь, лагусажас да ґеріјас олэнь ваһн, а морт оз вермь. Пемэсјаслэн став таеәм свој-ствојаскэ пєрвовытнэј охотникјасы вәл казитґэнь куеәмкэ ґудеснэјэн, ґватэјэн. Та вәсна і ку-тиснь пєрвовытнэј охот-никјас ґуксаґынь сь әд-ґынь пемэсјас дорэ отсалэм да бурвајэм јыльс.

Пемэсјасы кевмь-сәм, ливэ пемэсјаслэн култ вәл релиґијалэн медвоз-са формаыс. Пемэсјаслэн култ ґузис да loi posto-јаннэј формаән тотемі-ґескэј оуґеествоын. Тотемјас векзык вәл сушэнь пемэсјас нимјасән, соґэыка—вьдмэґјас нимән. Сіјэ пе-мэсыс, куеәм нимән вәл сушэ тотем, вәл льддэсґэ јенмән—то-темэс визьшән. Сіјэс оз вәл поз винь, сь динэ вәл сьәдґэнь моли-вајасән оисэґ јыльс. Рутесественникјас кор мед-возыс тәдмәдиснь австрали-сьэз, секи налэн буреэ вәл јона пашкаләма пемэсјаса тотеміґескэј култ. Најэ ес-кьвлиснь, мьј јен-пемэс кьлэ јэзлыс молитвајассэ да оләмә пәртә налыс корәмјассэ. Суам, кенгуру тотемса сленјас вәл ґајтэнь, мьј кор најэ мунэнь кьјшын, кенгуру кәнкә нокьн накәд ортґән ґетґалә да ґорзә—кор налыс матысґә куеәмкә опаснош. Мукәд тотемса сленјас тәзі-зә виставлиснь ас тотемса пемәс-јенјас јыльс.

Тајэ еәә-на,—тајэ тотемса сленјас ескьвлиснь, мьј налэн пидокјасуыс, кодјассан ашныс лоинь, вәлинь ас тотемса пемэсјас, ливэ, тотемнэј пемэсјас вьлэ

18-әд ґерпас. Тотемнэј јәкtig кезлә лагусәә вәґґәм ґевероамериканскэј индејес.

skoditan jəz. Nekymn avstralijskəj plemjajas dumajtəny, my i totemsa slenjas i totemnəj peməsjas loiny znyvje mort kod peməsjasəš. Taeəm eskəmjas vėlin i vojder vėdlaən, i əni-na eməs mijan sojuzsa mukəd jəzlən.

Primer: tungusjas (asəv-vojvəv Šibėrn) suəny oskəs aslanə dedən da vištalanə, my osjasəb loəmaəš əti nıv-šan, kod i munəma vərə, oləma da sojəma-juəma zverjas moz-zə da loəma os kod. Siz-zə i una mukəd pələs jəz Sojuzyn, Jevropaən da Azijaən ləddəny sızı, my vıttə sije pərəma oskas mortəan, ləddəny oskəs mortly rədnəən da aslanə predokən. Tajə stav eskəmja-səš Sojuzsa jəzlən koləmaəš sije kađəan, kor najə ovlisn totemnəj kommunajasən. Permskəj oblaštən, Kama vlyən raskopkajas vəcigan, adzisin kək figura—ətijs mort jura os, a mədəš—os kod.

Bəd totem bəd vovəcilis bəzə praznik-aslas totemnəj peməsəš kuza. Praznik dərjıjs mukəd oxotnikjas vėli paštəsasn totemnəj peməsəš kodən da sešša cətčalanə, gorzəny sə nogən (18-d šerpas). Tajə vėli medvozza jəktəm. A mukəd oxotnikjas švylisn šlankəvjas, kəni švylisn as totemsa peməsjas jıls, kysigiasən loəmtorjas jıls, as totemly peməsən otsəg šetəm da dorjəm jıls. Tajə vėlin medvozza šlan—mojdan kəvjas. Praznik vėli pomašə totemnəj peməsəš zertvəə vajəmən. Səmyən ətəəd vonas tajə praznik vylə vėli pozə vıny totemnəj peməsəš. Totemsa slenjas sojlisn sijes ətuvja pyzan sajən da dumajtlisn, my virsə da jajsə sojəmən voštəny as pəkəny stav svojtvsə sije peməsly: pelklun da muderlun, i s. v.

Totemnəj sojuzjas da plemenajas vəcavlisn aslanə totemnəj predokjas-ləš izobrazennəjas. Seeəm petkədlas-jas, surja kodjas, eməs-na i ənirətv-vojvəv-sa amerikanskəj indejəcəj slən. 19-d šerpas vlyən petkədləma totemnəj surja indejskəj plemja xajdaləš. Šurja vlyən əta-məd vlyən petkədləma totemjaslyš predokjasə, kodjas pıranə plemjaə—medša vlyas kərnəslən jurəš, kod vėli ləddıšə stav plemjasə vizəš jenmən, a uln-zək—jurjas: turilən, varəslən, ləgusalən, oslən, suzlən da mukədlən, mort jurjaskəd sorən.

31. Duxjaslən da predokjaslən kult. Totemiceskəj kommunajasən cūzi siz-zə duxjasly eskəm. Tajə kommunasa slenjas eskəlisn, my bəd mort pəkən olə dux libə dusa. Sije duxsə vıttə-kə pozə adzəvny, kor lovkəd eə sije petə mort pəkəš da razalə sənədn. Vətjastə najə vištavlisn sızı, my vətəşigan mort pəkəš levzə slən duxs, levələ unalati, adzə ılı mestajas, setčəs jəzəs da peməsjasəs. Kor dux vər pıras uzəš mort pəkə, seki mort sadmə. A kuləm jıls du-

19-əd šerpas. Xajda plemjasa indejəcən totemnəj stols.

majtlisn̄ sizi, m̄j dux mort p̄ekb̄s leb̄z̄ zik̄z da b̄rs̄a seš̄ša oz-nin lok. Dert, dux okoŋitas-k̄ verm̄ b̄tt̄a i b̄r lokn̄ kul̄m mort p̄ek̄a, i seki kul̄m mort̄s lōa b̄r m̄jk̄am̄nda kad kez̄l̄a lovjaen.

Duxjas̄s v̄l̄i l̄ydd̄n̄ jonja's̄en da lokv̄eč̄s̄jas̄en. Duxjas̄ b̄tt̄e-k̄ lebal̄n̄ s̄n̄edti ebḡs̄ i s̄b̄ ponda eak̄b̄da ušk̄ed-č̄v̄l̄n̄ mort̄jas̄ v̄l̄a.

Ušk̄edč̄a ebḡ sk̄er dux mort v̄l̄a, p̄r̄a j̄aj p̄ekas vom̄ed̄s̄ l̄ib̄a n̄r̄ed̄s̄ i zavodit̄a mort̄as̄ mučit̄n̄. Seki mort ponda viš̄n̄. Med̄m burd̄ed̄n̄ mort̄as̄, kol̄a lok duxs̄a seš̄ v̄el̄n̄. S̄b̄ moḡs̄ kuč̄kavlisn̄ viš̄s̄is̄ k̄n̄emas, povz̄ed̄avlisn̄ dux̄as̄ ebn̄en (viš̄s̄as̄ ebn̄ed̄am̄en) v̄eč̄lisn̄ i una muk̄ednog. A med̄ča str̄a's̄n̄ej da apasnejen v̄l̄i l̄ydd̄n̄ lovz̄em kuvl̄s̄as̄. Ənīez om̄ela kulturn̄ej una j̄ez kul̄m mort̄jas̄s̄ pol̄emla p̄ok̄on̄nik̄jas̄es̄ v̄ejtal̄n̄, l̄ib̄a keral̄n̄ sojjas̄s̄e. P̄ok̄on̄nik̄jas̄es̄ gualan ob̄v̄čaj̄ lōi siz-z̄e kul̄m mort̄s̄ pol̄em v̄as̄na.

Pervov̄yt̄n̄ej k̄b̄j̄s̄b̄s̄jas̄ siz-z̄e dumajtlisn̄, m̄j kul̄m mort ponda-k̄a t̄ezd̄s̄n̄, sij̄as̄-k̄a verd̄n̄ da juktav̄n̄, seki sij̄a kutas otsav̄n̄ lovja'jas̄is̄. S̄b̄-ponda naj̄a pondisn̄ guav̄n̄ kul̄m j̄ez̄as̄ sojan-juan zap̄as̄jas̄en. Arxeoloḡjas̄ ad̄zisn̄ p̄eš̄eer̄ajas̄s̄ sēēam̄ gujas̄. Sij̄a gujas̄n̄ kul̄m mort skelet ḡeḡer̄s̄ šuralin̄ vij̄em pem̄as̄ l̄jas̄ da biš̄aiz̄j̄s̄ v̄eč̄em ərud̄ij̄eas̄. Guav̄n̄ mortk̄ed̄ ēē stav̄s̄a, m̄j kol̄a lovja'is̄—taēam̄ ob̄v̄čaj̄s̄ v̄l̄i pašk̄al̄ema v̄b̄dl̄ā v̄az̄en, i əni-na-em om̄ela kulturn̄ej j̄ez̄jas̄ p̄av̄s̄n̄.

20-əd šerpas. Belorussjasl̄en „vundanbaba“.

Rədəvəj kommunajasn pondisn̄ kevmyñ pre-
dokjasl̄ da najə duxjasl̄. Materinskəj rədjasn̄ izj̄s və-
čavlisn̄ kuləm babuskajasl̄s urədkod zev ništəm izobrazen̄-jas,
suvtədavlisn̄ najəs gərb̄s kerkajasə, jurətilisn̄ nal̄ otsəg korəm
mogb̄s da koznavlisn̄ zertvajas.

Tajə bogiñ—babuskajasəs vəl̄ l̄ddən̄ urozaj
set̄sjasən. Najə v̄ttəkə i kuləm bəran̄s təz̄b̄sən̄ kəzajas
j̄l̄s,—najə-əd kujlən̄ mu p̄ek̄n da s̄ vəsna nal̄ kokn̄ dəzərit-
n̄sə, v̄dməgjas̄s mu p̄ešən̄s zə v̄dmən̄-da. Mu uzal̄s
stav jəzlən̄ vəl̄ i eməš taeəm „nan mamjaslən“ kult̄jas, suam̄,
indusjaslən—„ris mamlən“ kult̄, drevnəj grekjaslən—„id mamlən“
kult̄, a mijan belorussjaslən—„su baba“ kult̄ (20 əd šerpas).

Patriarxalnəj rədəvəj obseestvoñ predokjasa
kult̄ n̄sta jonəb̄ka v̄nšalis i s̄ dinə sodt̄s̄is
n̄sta vozđjasa kult̄. Kuləm vozđ̄s kevmyšlisn̄ s̄ j̄l̄s,
med̄m sījə kuləm bəras otsalis as jəz̄sl̄s vojnasas v̄l̄n, k̄jsigja-
sən, med̄ mədədis bur urozaj. Ləšədavlisn̄ torja švatəj mestajas—
poeəminjas, k̄t̄čə suvtədavlisn̄ p̄uš libə izj̄s vəčəm predokjas-
jenjasəs da jenjas-vozđjasəs. Tajə statujajas voz̄n patriarxjas da
vozđjas koznavlisn̄ zertvajas da l̄dd̄v̄lisn̄ moitvajas.

Vazən i mijan predokjaslən vəl̄in̄ taeəm-zə
kult̄jas. Predok-jen vəl̄i sušə *seuran* (dədən) libə *čuran*.
Kor čeləd əni vorsən̄ da gorzən̄ „čur menə“ (mədnog-kə, em
vəzəd menə), najə gəgərvotəg suajən̄ otsəg j̄l̄s čurl̄s vaz kev-
myšəm „čur menə viz“.

Kor rədəvəj kommunajas jukšalisn̄ torja dvorjas
da šemjajas v̄l̄ə, seki medvozza mestan̄ loī *doməvəj*
dedlən kult̄s, kodəs Sojuzn̄ kreštana pr̄stə suən̄
doməvajan (ol̄šəən).

Mu uzalan da skət v̄lzan rədəvəj kommunajasn̄
ez-na v̄r i peməsjasa kult̄s. Səmn̄ vaz totemnəj peməs-
jas pondisn̄ l̄dd̄b̄s̄n̄ mu usaləm̄n da skət v̄zəm̄n pokr vitel-
jasən. Sizi, belorussjaslən b̄rja kadəz kozol l̄dd̄b̄s̄n̄s urozaj set̄-
sən. A belorussjaslən da ročjaslən obseəj predokjas̄s s̄izi i vəl̄
suən̄ kozolsə—*kəza-jenmən*.

32. Tunjas, samanjās, zrecjas da nalən eksploatatorskəj roj.

Stav tajə magičeskəj dareligioznəj predstav-
lennəjas da obradjas, jenjasl̄ eskəm, bur da lok
duxjasl̄ eskəm, čudəsajəsə veritəm̄ loī, k̄zi suə
L̄en̄in, s̄ vəsna, m̄j dīkarjas vəl̄in̄ v̄ntəm̄š
prirodakəd verməšəm̄n. Taeəm stav magičeskəj da reli-
gioznəj sredstvojasə p̄ervob̄tnəj oxotnikjas, mu uzal̄sjas da skət
v̄z̄s̄jas kut̄č̄slisn̄ s̄ vəsna, m̄j nalən vəl̄ zev-na zev t̄xnika,
ez-na v̄v nekueəm točnəj vezərtəm̄s priroda zakonjas j̄l̄s, i najə
vəl̄in̄ p̄r padməmaš aslan̄s oləm ponda t̄skašəm̄n. No tajə
verujtəm̄jasən da obradjasən jəz otsavn̄ asl̄n̄s
ez verm̄v̄n̄. Čajtən jenjas da duxjas, dert, ez verm̄n̄ set̄n̄
nekueəm otsəg, i verab̄s vəl̄ kut̄šə səmn̄ sījən, m̄j mukəd d̄rj̄l̄s

kevmьsəm da zertvajas vajəm vərən slučajnə loləvlə vəlī kueəmke udača, loləvlə çaššə. Tajə loəmtorjassə vəlī suəñ jenjasən da duxjasən šetəmtorjasən. Nalə-zə vəlī laskəñ i stav lok loəmtorjassə: nešçaššəjassə bittə mədədəñ jenjas, kor najə mьjьskə skərmasnə jəz vlə. Kolə jenjasəs burədñ zertvajasən, i seki bara stavəs munñ kutas ləšbda.

Gəgərvoana, mьj zvbьlšsə magijašs da religijašs vəlī loə səmn vred. Jenjaslə zertvajas koznaləm mogьs ičətik zapasjasa kommunajaslə kolə vəlī torjədavnə mьjkəmənda prəduktajas. Mukəd dьrji zertva vlə koznavlisnə zon peməsjasəs, vesigtə jəzəs. No nəsta unzьk vred religijašs pondis loñ seki, kor totemičeskəj da rədəvəj kommunajasn loinə magija da religija „specialistjas“. Seeəmjasys—*koldunjas*, kьzi najəs suəñ ročən, libə *samanjas*, kьzi najəs suəñ Priuraljeñ da Šibьrñ oləš jəz. Najə ləddəšəñ „specialistjasən“ lok duxjaskəd tьskašəmn, a okotitasn-kə, verməñ bittə mədədñ jəz vlə lok duxjasəs. Səšsa seeəmjasys—*zrecjas*, jenlə sluzitəm kuza specialistjas; najə koznaləñ zertvajas da kuzəñ bittə-kə čuksavnə jenməs boštñ jəzən zertvajassə da otsavnə jəzlə.

Vojdərsə, kor totemičeskəj kommunajasn medvozьs loinə magijalən da religijalən petasjas, magičeskəj ceremonijajassə da religioznəj obradjassə vəčavlisnə starikjas. Totemnəj territorija vьlñ kor vəlī kutas byrñ prəmsьs, seki starikjas velədəm šerti vəlī izjas vlə vəčalasnə peməsjasləš izobrazənnəjas da rezasnə sijəs virən, medьm pərtñ šerpasjassə praməj peməsjasə. Starikjas vəškədləm uləñ vəlī koljədəñ totemnəj praznikjas. Starikjas vilisnə seki zertvennəj peməsəs da jajsə jukləvlisnə kommunasa jəz kostñ.

Kor pondisnə eskəñ bur da lok duxjaslə, seki, višigjasən libə kueəmke mukəd uskəttəjas dьrji, sьədčavləñ vəlī starikjas dinə otsəg korəm mogьs. Seki starikjas pəvsьs i pondisnə torjavnə „specialistjas“, kodjas boštčьlisnə sijə uzə. Ašьnəš prijomjassə najə vəlī vizəñ gušən da oz vəlī vištavlnə stavlə, a kodlə səmn vəlī okotitasnə, pьrзьk aslanəš pijanlə. Sizi starikjaskəd ortčən kьptisnə koldunjas libə samanjas. A kor rədəvəj kommunajasn pondisnə strəitavnə kevmьšaninjas (svjatiliseəjas), kьtčə vəlī puktaləñ predokjas—jenjasəs, najəs viznə suvtədavlisnə torja jəzəs starikjas pəvsьs. Najə specializirujčəlisnə zertva vajəm vьlñ da jenjaslə kevməñ vьlñ. Sizi loinə *zrecjas*.

Kəldunjas, samanjas da tunjas, dert, ez prəsta sluzitləñ. Najə korlisnə sьš torja don, eəktəñ vəlī vьt mьntəñ, vəlī suəñ, mьj oz ašnəš najə určitnə donsə, a jenjas da duxjas. Donsə najə korlisnə i korəñ vьzədəs.

Gəgərvoana, mьj taeəmə vьgodnəj da kokñ uzə koldunjas, samanjas da tunjas zillisnə vuzjədñ da pəškədñ. Ta ponda najə vьdšama nogəñ zillisnə vьnšədñ magičeskəj cudesajas, jenjaslə da duxjaslə eskəmsə. Najə ləšədavlisnə pьr vьt pələs ceremonijajas da obradjas, jenjas da duxjas skərməməñ jəzə povzədləməñ. Vištavlisnə, bittə jenjas da duxjas lokləñ na dinə da korəñ unator, medšasə-

nin zertvajas da kozinjas sodtyn. Koldunjas da samanjas i ani-na
lšadlšn seeam *mifjas*, (tazi nauka nimitš koldunjaslš da tunjaslš bašnšš).
Malakša poluostrov vln koldunjas sušn, mš garajas kuza najš volšn jenezš
da setani jenjaslš kvznš prikazjas. Beloruššijašn kolektivizacija
dšrži petlis seeam koldun, kod i javitis, mš vytškš pujas
kuza sijš kajlis nebesaš da jen sylš šetis prikaz jžzš
vištavn, mš kreštana-kš-pš pyrasn kolxož, seki jen
mšdšdas naly neurožaj, višemjas da hšdšama lokšš.

Tazi koldunjas, samanjas da zrecjas pondisn
eksploatirujtn da eksploatirujtnš uzalš jžzš
religija otsəgən. Taeam-zš nartitššjasən vlnš
i ani emš šorsazšk da anija stav religijajaslš da
kultjaslš sluzitššjas. Religija dor sulaləmən da uzalš jžzš
sijš jštədləmən, koldunjas, tunjas, popjas, ravvinjas, kšenzjas,
mullajas da mukəd cerkovnikjas pš tškašlšn i tškašən nauka-
kəd, kod erd vlnš petkədš nalyš blədcəmsə. Uzalš jžzšn pemšd-
lun da gəllun—cerkovnikjaslš ozbrman da nartitan poduv.

Koldunjas, samanjas da zrecjas medvožšš
adzisnš otsəg vozdjassən da ozbrjassən. Ta pšddi
najš vek dorjəvlšnš (podderzivajtlšnš) ozbrjassə da
vozdjassə. Ozbr eksploatatorjas da religioznəj
eksploatatorjas topyda jitčlšnš, medym eškš
eksploatirujtnš uzalš jžzš. Tajš sojužš da
taeam ətuvja eksploatacijalš torjən-nin ku-
tisn jona nartitnš uzalš jžzš sijš kad-
šənš, kor čuzis klassjasa obseestvo.

Socialištšeskəj revolucija vřədə klassjassə, vřədə əti mortən
məd mortš nartitə, pškš nauka da tehnika medəarja verməmjasa.
Šš ponda socialištšeskəj revolucija vřədə i religijassə. No ačš šš
religija oz verm vřnš ədž da zikš. Religija ponda da revolucijalš panšd lokšš
tškašlšnš da tškašənš stav vičkəšn sluzitššjas. Medš-nin najš zilən povzədn
vřə koləm kreštanaš jen nakazannəjasən, kypədavilšnš da kypədalnš səvetskəj
vlastš panšd buntjas. Šš ponda religijakəd da vičkəšn sluzitššjaskəd
kolə nunš čorəd tš. Sijš tššš nuədənš pionerjas da komsomolecijas, sijš
nuədə partija da bezvoznikjaslən sojuž. No sijš tššš kolə nuədənš stav soznatə(nəj
səvetskəj grazdanalš, šš-zš i stav školnikjaslš. Doloj religijalš Med olas nauka da
socializmi!

33. Gizəd loəm. Rədəvəj kommunajasn medvožš loj *gizəd*. Sijš ex
drugš lo, a kor lonš pondis, seki ez vən anija gizəd kod.

Kšjšan kommunajasn-nin vəl tədcə kolanlunš kucəmkə nogən juertədn
loəmtorjas jlyš bokun olš jortjaslš. Kšjšššjas vəl lššədəməšš tamogšš
uslovnəj predmetnəj pasjas. Taeam predmetnəj „pišməjaslən“ da „juerjə-
lən“ primerjas panšdšlšnš i anija kšjšš jžzšn. Šuam, amerikasa indejec, stojanka
vlyš kytčəkə munigən, kor jortjaslš abuəš, sukalə muas šmda uv, kymən lun
kezlə munə. Taeam predmetnəj pišməjassə əə i mədədlənš vəl. Sumatra vlyš
vojna javitə jlyš mədədlənš neprijatəllš „pišmə“: ətlə kərtalən pu mečjas, rəv-
vuz, nəvjas, tšvkərt da eak; taeam „pišmə“ petkədš: „Me sota tənə, vija tənə i
təšəd vojrtə“. Afrikašn vojna dšrži plənə veškələn əti negr mədədlš gətrətlš
„pišmə“, kod vəl vəcəma izjšš, somšš, kos septšš da vetekšš. „Pišmə“ petkədš:
„Me čorəd šələma-na, nədējajas čušmənš—kosma, loə vetek kod“.

Praməj gizəd, kucəmkə material vlyš pasjasə gizəd, med-
vož loj šš-zš kšjšššjaslən. Sijš vəl *šerpasjasa gizəd*. Gizš risujtavilš
kučik vlyš itə šuməd vlyš šerpasjas, kodjas vəl petkədšlən sylš dumjassə.
Primer: Vojvəv Amerikasa dakot pləmjalš əti indejec 70 vo čəz (1800 vošən 1870-əd

воэз) бѣд во помѣ гизавліс аслѣс вѣлѣ бѣд воша став лоэкторжасѣ, шѣрпасјасѣн
петкѣдлѣмѣн. Но сѣѣѣм гизѣдсѣ вермѣліс лѣдѣѣнѣ сѣмѣн гизѣсѣс.

Рѣдѣвѣј ѡсѣѣствѡѣн шѣрпасјаса гизѣдсѣ бурмѣдіснѣ аслѣ-
нѣс колѣм шѣтї кѡлдунјас да шѣрѣјас. Најѣ пондіснѣ вѣѣавнѣ ѡтї
пѣлѣс шѣрпасјас, кѡдјас кутїснѣ петкѣдіснѣ сѣмѣн ѡтї пѣлѣс
кѣ вјас-зѣ. Суам, медѣм гизнѣ „mort“, рїсутїліснѣ mortѣс, „kōzuv“—kōzulѣс,
„kok“—kokѣс. Мукѣд кѣвјасѣ пасјавліснѣ условнѣј шѣрпасјасѣн: суам, јurtѣм mort
лоѣ—шмѣрт, гѣрд kok—rana, да s. v. Таѣѣм ногѣн шѣрѣјас да кѡлдунјас пасјавліснѣ
аслѣнѣс памѣт вѣлѣ асшѣнѣс магїѣскѣј формулјасѣ да моїтївјасѣ, а сіз-зѣ
індѣдјас, кѣзі вѣѣавнѣ магїѣскѣј да релїгїознѣј ѡбрѣдјас. Тајѣ-зѣ гизѣдѣн
пондіснѣ пѣлзутїѣснѣ воѣдјас да ѡзѣр кѣзѣінјас асшѣнѣс ѡвнѣс
нуѣдѣмсѣ гизавнѣ, прїказјас шѣтнѣ да гизѣшавнѣ мукѣдкѣд.

Тајѣ гизѣдѣн пас петкѣдлѣ зѡн кѣв лїѣѣ вѣзѣртас. Шѣ пондѣ сѣѣѣм шѣрпасѣлѣм
пасѣс суѡнѣ *ideogramma*ѣн (грѣѣскѣј кѣвшѣн „ideja“—вѣзѣртас да „gramma“—
шѣпас). Таѣѣм идеѡграфїѣскѣј гизѣдшѣн завѡдїтїлїс гизѣд став класѣѡвѣј ѡсѣѣствѡ-
аслѣн.

III. DREVŅĀJ VOSTOK.

1. JU DOĻINAJASSA JONA VAZŠA GOSUDARSTVOJAS.

34. Dvurečjesa, Ņilsa da Xuan-Xesa jujas berdsa doļinajas. Medvozsa klassavaj ovseestvojas loalinь ju berdsa doļinajasьn Azija-ьn da Vojvьv Afrikaьn. Tajə doļinajasьs: *Dvurečje* (lībə *Mesopotamija*) Tigr da Efrat jujas pələn, kodjas vizuvtənь Armjanskəj nagorješan Persidskəj zalivə, sešsa *Jegipet* Ņil ju kuza, kodi vizuvtə Sər Afrikasa tьjasьs Srerizemnəj moreə, da *Xuan-Xe* ju berdsa doļina, ənija Kitajьn.

Tajə ju doļinajasьn zev bur uslovijəjasьs mu uzalan proizvodstvolь. Jujas ojdām vəsna senī mujasьs bura orosajtčənь, klimatsonьd, mušin senī vьna da kokņəda pozə sijəs ņevzədnь. Sь ponda ošedlaj mu-uzaləm senī zavoditčis vozьkьk mukəd stranajasьn šerti, vozьkьk vuzisnь gərjən mu uzaləmə da ņaņ vədītəmə. Setčəs radəvəj kommunajasьn mukəd stranajasьn šerti vozьkьk loi ņeravenstvo, zavoditčis torjaləm ozьrjas da gəljas vьlə, loi mədə-mədəs nartitəm da artmalisnь klassjas. Tajə doļinajasьn loinь jona vazša klassavaj gosudarstvojas.

Istorijaьn torja ьzьd značennə kutlisnь Jegipetsa da Dvurečjesa gosudarstvojas da kultura. Tajə stranajasьs vəlīnь Sredizemnəj more berdnəš da pyr kutlisnь vuzəšana jītədsə Sredizemnəj more voksa stranajaskəd, a ez vəvнь kənkə vokьnəš, torjən, kьzi Xuan-Xe ju doļina. Sь ponda kulturnəj verməmjasьs Jegipetlən, a medsa-ņin Dvurečjelən razalinь Sredizemnəj more berdsa mukəd stranajasə, a sešan vuzisnь ənija Jevropasajəzļь. Vostoklən mukəd kulturnəj doštizenņəjasьs kolīnь vešig ənija kadəz.

35. Mьj šerti mi tədām drevņəj Vostoklьs istorijasə. Kitajlьs jona vazša istorija mi tədām šorьkьša kitajskəj istorikjas sočinnəjasьs. Tajə istorikjas pə-zujtčəvllisnь vaz letopisjas kolasjasən da religioznəj mifjasən. Sь ponda vьvīt šəkьd tədmednь podrobnəj datočnəj istorijasə jona vazša kitajlьs.

Dvurečjesa da Jegipetsa drevņəj gosudarstvojaslьs istorijasə mi tədām jona burьkьka. Učonəjas Jegipetlən da Dvurečjelən kodjavlisnь mьlkjas da kurganjas, kodjas loəmaəš vaz karjas mestə, dvurečjas da vičkojas mestə, kodjavliģən adzisnь ez səmənь bьdšama veseestvennəj koləmtorjas, no s iz-zə gizəda una koləmtorjas. Pervojə učonəjas ez vermьvнь nājəs lьdčənь sь ponda, mьj oz vəlī gəģərvonь pasjassə i ez

tadn, kueam kɔv vɔlɔn taʒ koləmtorjasɔs gizama. No dɔr mɔrʂəm vərɔn uʒonəj-
jas tadmaliɔn jɛgipetskəj gizəd da jɛgipetskəj kɔv, a sɔz-zə siʒə
gizədə, kodɔ vəlɔ Dvureʒjeɔn, da setʒəs kɔvjas. Siʒə kadʂan istorikjas vermɔnɔ
kultisiɔn tadmavɔn Dvureʒjeɔs da jɛgipetliʂ istorijasə, koləm dokumentjas, letopis-
jas da gizədə mukəd koləmtorjas ʂerti.

2. DVURECJE.

/ 36. Šennaar, setʒəs jəz da priroda. Medvozza klassəvəj ob-
səestvojas Dvureʒjeɔn loinɔ Tigr da Efrat jujas pələn, juvomlanɔs,
Tajə lunvɔv jukədəs Dvureʒjelən, primernə siʒə
mestaʂan kɔmɔn, kɔti Tigr da Efrat medʂa matɔti
vizuvtəɔn mədə-mədʂɔnɔs, vazən vəlɔ suʂə Šenna-
arən.

5000-4000 vo saʒɔn miʒan eraəz Šennaarɔn morelador voksa
jukədəs ovliɔn Sumerjas. A voʒlador voksa Šennaarliʂ
4000-3500 vo saʒɔn miʒan eraəz voʂtliɔ koʒuʒtɔs skət-
vizɔs plemja, kodjas loktiɔn Šennaaras Aravi-
jaʂan. Uʒonəjjas siʒə plemjasə suəɔn akkadijɔɔn, naʒə glavnəj
kar Akkada ɔim ʂerti.

Šennaarɔn muʂin loi more ɔuʒt pukʂəɔmɔs. Funla-
dor Dvureʒjelən vaən vajəm muʂinɔs zev ɔevɔd da mukədlatiɔ
kizəɔ, no seəəm muʂs zev vɔna: more pɔekəssa vɔdməg da peməs
koləʂjasɔs artməma vɔna ʂoj. No medɔm voʂtɔn seʂ bur uroʒajjas,
kolə ʂəkɔd dugdɔvtəm uz, jəzlən ziʒəm.

Medvojɔdər kolə vermaʂnɔ vɔvti una vakəd. Lunla-
dor Dvureʒjeɔn noʒavr da dekavr tələʂjasə kiʂə dugdɔvtəm zer,
kodɔ mukədlaədɔs muʂə pərtə ɔurə. Oz-na uɔit muʂs koʂmɔnɔ zer-
jas vərɔn, mart tələʂɔn zavoditʒə Tigr da Efratlən ojdəm. Juja
ojdəɔn zev paʂkɔda; ojdəm kɔʂə juɔ, avgust tələʂəz. Ojdligən da
sɔ vərɔn noʒavr tələʂəz sulalə kos pəvodka. Sɔ ponda muʂin koʂ-
mə zev oz ətkoda. Vəlɔ mestajasɔn muʂs koʂmə ədʒə, ʒorʒə iz
kodəz da potlaʂə. A ulɔ mestajasɔn va sulalə da artməɔn ɔurjas,
naʂan razalə ɔursa liʒoradka. Sɔ ponda əni Lunvɔv Dvu-
reʒjeɔs—gəl strana, avu zdorov klɔmata, oməl uroʒaj-
jasa, gəl, eɔgjalɔs da eəa jəza strana.

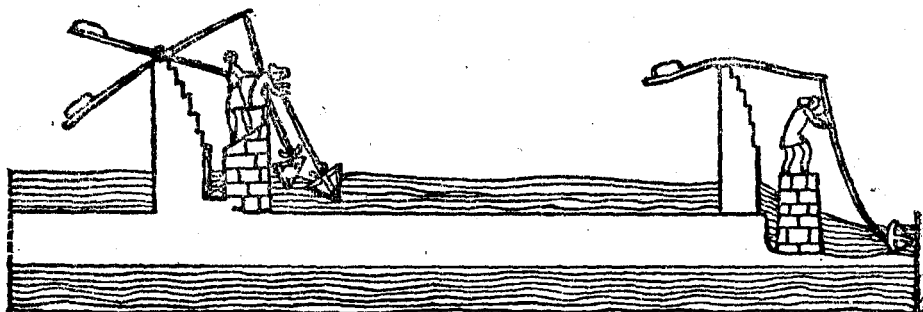
No jona vazʂa Šennaar vəlɔ ozɔɔ stranaən, kodɔ verdlis una jəzəs.
Tazə vəlɔ sɔ ponda, mɔj sumerjas da akkadijɔ
venisɔn va stixijasə, əəktisiɔn sluzitɔn mortli. Naʒə
strəitliɔn sloznəj ʂistəmaa va sooruzənəjas, kodjas jona ʒintisiɔ
ɔura ploɔcad, da təʂadisiɔ kos povodka kezlə kolana va zapas,
Dvureʒjeɔn mu ɔsələn uzjas kezlə.

37. Va sooruzənəjas. Sumerjas da akkadijɔ strəitliɔn aʂʂɔnɔs
karjas da ʂiktjas, dvoreʒjas da xramjas—iskusstvennəj nasəpjas
vɔlə, medɔm vanas ez ojd. Muja, jərjas da sadjas naʒə gəgərɔs
poəliɔn plotnajasən, kodɔ as pɔrɔs oz lez vasə. Sɔʂʂ kɔnzi,
naʒə kodjiɔn una kanaljas. Kanaljas ətlaavliɔn
mujaɔsə, jərjaɔsə da sadjaɔsə jujaʂkəd da narəʂnə
vəʒəm təjaʂkəd, kodjas vəlɔ tɔrəɔn vaən ojdligən.

Tajə kanaljas otsəgən vəl i orəajtən' mujas, jərjas da sadjassə kos povodda dərj. Səbš kənzi, kanaljas kodjavlisn' uli mestajasə, medəm vizuvtas vabš da košmasn' nūrjas, med seni pozis nan uzavn'. A mujas vylə, sadjasə da jərjasə vəçavlisn' posnidik, veknidik kanavkajas, kytčə vəl koləm šerti loktə vabš kanavajasəš. Va suzədlisn' kanavajasəš matšə posni kanavkajasə aslš šikas *va gumlalanjasen*, seəəm kodjasən, kueəm əni-na em arəbskəj kreštanalən i sušən' *sadufən* (21-əd šerpas).

Sadufš vəçan nod šertibš mijan' zaraveça jukməs kod: kuz š.kbd ker pomə kərtaləma vedraa zənədzək da koknizək zib, kod i gumovtčələ və i sešša bərsə koknida kajə sš vəsna, māj šəkbd kerlən mēdar pomš letčə uvlan. A blassə kanavajasə vasə vəl novlən' kučik dozjasn' ošoljas vylən.

Taeəm sooruzennəjas ləšədəmən vaz Šennaarən vəl pozə bošin' vonas ne əti, kəzi əni, a kək urozaj. Julən seki vəl poməšə pervojš vundəm i vəl kəzən' mēdš, a oktabrən čukərtlisn' mēd urozaj. Taeəm jyvvti bəzd tədčanlunš uzlən da texnikələn.

21-əd šerpas. Dvurečjesa vaz saduf.

No vjvvti bəzd tədčanlun kutə siz-zə obseestven-
nəj organizacija. Ənija bəzəbš jəzəs Dvurečjēn
vjvvti jona nartitən'. Kəzvən pajsə aslanš oməlik doxodš
najəb ləə šetn' aslanš gospodajasl' da pravitel'jasl'—zemlevla-
delečjasl', mullajasl', gubernator'jasl' da anglijasa kapitalist'jasl'.
Sš ponda Dvurečjesa ənija kreštanin, kəzi i tureckəj feodalijas
gospodstvujtigan, mērdən uzalə, oz mənš gəllunš, oz verm' i oz
kəsš burmēdn' vaz kanalassə, kodjas kuz kadnas buzdalisn' da
tərin' šojən da najtən. Siz-zə oz kəsš strəitavn' i vyljasəs.

Mədarə, kor vaz Šennaarən strəitlisn' va sooruzennəjas, seki seni vələn'-na svobodnəj šiktsa obseina-
jas. „Ez vəvn' seki gospodajas, ez vəvn' nartitəšjas“—tazi vištav-
šə vaz sumerskəj šlankvjən kanaljas strəitam jylš. Tajə obseina-
nasa slenjas uzavlisn' aslənš i sš ponda verməlisn' pərtə Šennaaribš
nirkod mušinšə bur mujasə, jərjasə da sadjasə.

38. Jona vazša feodalnəj knazestvojas loəm. Va sooruzennəjas-
sə strəitlisnə ətuvja uzən stav šiktsa obseinajas, kodjasš medvo-
zənsə petisnə sumer jəz. Strəitəm nasəpjasən, kanajjasən da təjasən
vəli pəlzujtčənə siz zə stavnəb ətuv. No ovməsš sijə kadə,
kor strəitəvlisnə va sooruzennəjas, vəli vədənən-nin
torja. Musə vəli jukləma šiktsa obseina šlenjas kostən nadeljas
vələ; kovmas-kə, vəli vəl pəv juklənə.

Obseinnəj musə nadeljas vələ jukligən vozdjaslə
da starejsinajaslə torjədəvlisnə gərbššək da buršək
učasokjas, pər pəlzujtčəm vələ—batšan vəli vuzə
pilə. Tajə učasokjassə vəli vəlš oz-nin juklənə
kolənə vozdjaslə da starejsinajaslə sovstvennošt
pəddi. Taeəm-zə bur učasokjas pər kezlə vəli torjə-
daləma plemjasa jenjaslə kevmyš zrecjaslə. Ass-
nəb ovməsjas vozdjəs, starejsinajas da zrecjas sod-
təvlisnə nura injas koštələmən, kodjas vəli bokə kolə-
maəš vozza obseinnəj kanavajas šet sajə. Vozdjaslən, starejsinajaslən
da zrecjaslən šə vələ vəlinə stav sredstvojas—ərudijəjas-i, rabjas-i,
da obseinasa gəlməm šlenjas pəvsš uzalan vən-i, kodjaslə vət vəli
loə ozərjaslš uzdənə, a šə pəddi šessa nalə uzavnə; oz-kə vəli
vermənə vər uzjəzə mənənə,—vozdjəs, starejsinajas da zrecjas
vəli trebutnə, medym kadən mənəštəm dolzniklən mu učasokš
vuzis uzjəzəvlš ordə, a uzjəzə vėjəm mortlš usə pərtlisnə strok-
təmə, mərđəna neməvəjjə kavaləə. Tazi loinə podne-
volnəj krepostnəj kreštəna, kodjaslən ez lo asla-
nəb mu.

Gorč da šepnəj jəz ušləšəm vəsna mu uzalšjaslə vət vəli loə
enovtavnə assnəb uzənsə da kutčšnə əruzjəə. Dorjəšəmsə
kotərtyšjas vəlinə vozdjəs da starejsinajas. Šbš
kənzi, səmən najə da nalən pijanəb da rədvuznəb verməlisnə bura
vooruzitčšnə bronzəvəj mečjasən, kopjojasən da pancrjasən.
Vragjaslə panəb, kodjas vəli otradjəsən uškədcəvlənə vəvjas da
verbludjas vələn, səmən vozdjəs da starejsinajas verməvlisnə petnə
ošoljasən novlədlən koləšnicajasən. A prəstəj kreštənin verməlis
petnə səmən podən da nəvvuzən. Taeəm əruzijəən tškasnə šep-
nəkjaskəd da gorčjaskəd vəli oz poz. Šə ponda vozdjəs da
starejsinajas dugdisnə čukərtavnə vojna vələ kreš-
tənaəs iləšədīsniš sizi, məj vojennəj delə loiaslanəb
profəšijaən. Najə pondīsniš sušnə *isakjasən*—knazjasən.

No šə pəddi knazjas trebutisnə stav kreštənaləb
vət mənənə obrok da vət uzavnə vərseina. A kod
vəj oz kəšj mənənə da uzavnə, sijə əktəvlisnə
mərđən. Tazi i svobodnəj kreštəna vėškəlinə zemləvlədəcjas
kipod ulə. A šessa knazjas boštisnə as kianəb i stav obseinnəj
musə.

Tazi šurs vojəsən šiktsa obseinajas pazəlinə da
loi vəl obseestvennəj stroj. Vəlīs loi zemləvlədəcjaslən,
praviteljaslən da eksploatatorjaslən klass. Uliš loi uzalš kreštə-

najaslən, remeslennikjaslən klass, kodjaslɛ bɛt vɛli kolɛ mɛntɛnɔ
ovrokjas da bɛt uzavɔnɔ barseina. Obseinnɛj musɛ suisnɔ „jenlən-
pɛ“, a zɔbɛlɛssɛ sɛjɛ vɛškalis zikɛz eksploatorjas—zemlevladelec-
jas klɛ. Taeɛm obseestveinnɛj stroj sušɛ *feodalnajan*.

39. Proizvodstvo organizujtɛm da kreštanstvoɛs narɛitɛm. Feo-
dalnɛj knazestvojas Ŗennaarɔn da Akkadɔn vɛlinɔ goz-mɛd deŖatka.
Proizvodstvossɛ bɛdlɛɔn vɛli organizutɛma ɛtkoda,
ɛtkoda vɛli i kreštanaɛs narɛitɛnɔ.

Burɛk mujasɛ vɛli gizɛnɔ knazlɛ aslɛs liɛnɛj ovmasas. Omɛl-
ɛkjasɛ knaz Ŗetavlis aslas vojennɛj da pridvornɛj slugajaslɛ da
xramjaslɛ. Kolɛsɛjassɛ, medŖa omɛl mujasɛ, vɛli jukɛ-
nɔ kreštanalɔ.

Nadelnɛj kreštanaɛs vɛli eɛa, i uɛastokjas nalɛn vɛlinɔ zev pos-
nidas: ga zɛnŖan 4 gaɛz (mijan meraɛn). Kodjaslən vɛlinɔ uɛas-
tokjasɛs 2 gaŖan 4 gaɛz, najɛ vɛlinɔ paxarjasɛn; mukɛdjasɛs ver-
misnɔ aslanɛs uɛastokɛ lɛŖɛdnɔ sɛmɔn jɛrjas (puktasjas vɛditnɔ).
Nadelnɛj kreštanalɔ bɛt vɛli mɛntɛnɔ gospodinɔ
ovrok—urozajlɛs dasɛd pajsɛ tuŖɛn, pɛzɛn livɛ puk-
tasjasɛn. No gospoda eɛkɛda trebujtɛnɔ vɛli aslɛ-
nɔs nɛsta burɛk skɛtlɛsɛ jur, vɛrɛk vurun, burɛk
Ŗerl. Ovrok kɛzi nadelnɛj kreštana vɛli uzalɛnɔ *barseina*,—ka-
naljas remontirujtɛm vɛlɔn, vɛl kanaljas strɛitɛm vɛlɔn, dvoreɛjas
da xramjas strɛitɛm vɛlɔn, pes keralɛm vɛlɔn. Bura ovrok
mɛntɛm vɛrɛŖs vɛli Ŗleditɛ staresta, kodɛs puktɛlis
gospodin. Staresta vetlɛvlis ɛsinuvjasti Ŗɛotnɛj *birkaɛn*—kuz-
pɛvtorjɛn, kɛtŖɛ eupɛdjasɛn pasjavlis bɛd olɛŖɛn ovrok mɛntɛm
jɛlɛŖ.

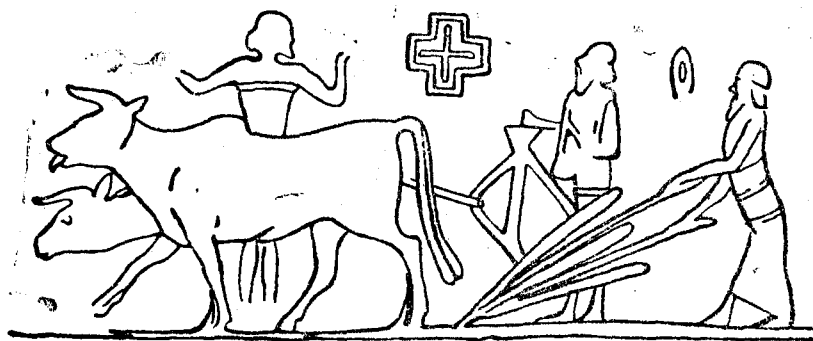
Kɛzvɛn kreštanaɛs vɛlinɔ kanalnɛj jɛz, nadelja-
sɛs kodjaslən vazɛn-ɛin vɛli zikɛz vuzɛmaɛs feo-
daljaslɛ. Najɛ uzavlisnɔ barseina da olisnɔ gos-
poda Ŗojan vɛlɔn. Najɛ vɛli glavnɛj uzalan vɛnɛn
feodaljas da xramjas ovmasɛn. Uzavɔnɔ najɛs juklisnɔ
gruppajas vɛlɛ, uz Ŗerɛ: 15 mortŖan 125 mortɛz. Bɛd gruppaɔn
vɛli aslas nadsomorɛik, kodl vizɛdis, medɛm uzalɛsɛjas uzalisnɔ
bura, termɛdlis najɛs pletɛn vaɛkalɛmɛn, boŖtlis da razɛdlis artel
pɛkas Ŗojan pajokjas.

Barseina vɛlɔn uz vɛli raznɛj. MedŖa Ŗɛkɛd var-
seinaɛs vɛli vɛl kanaljas kodjɛm vɛlɔn, kirpiɛ vɛɛan
zavodjasɛn da strɛitɛaninjasɛn. Knazjas zillisnɔ paŖkɛd-
nɔ ɛŖɛnɔs mu ovmas, a sɛ ponda kadɛs-kadɛ vɛli koŖtɛnɔ nur-
Ŗalɛm injas. Tajɛ uzɛs vɛlɛ vɛli ɛstɛnɔ barseinnɛj da ovroɛnɛj
kreštanaɛs. Uzavɔnɔ eɛkɛda lolɛvlɛ vɛli pizɛsɛz vaɔn, a mukɛd
dɛrjɛlɛ vɛli setɛɛ i kulɛnɔ. A vɛl dvoreɛjas da xramjas vɛli strɛi-
talɛnɔ dugɛvtɛg.

Tajɛ strɛitɛan barseina kɛzi, vɛli barseina eɛ i mujas vɛlɔn:
gɛrɛnɔ, kɛznɔ, vundɛnɔ da vartnɔ, siz-zɛ skɛt viznɔ. Gɛrlisnɔ vɛɛ-
jasɛn, gɛr vɛli medŖa pervovɛtnɛj formaa (22-ɛd Ŗerp). Gɛrɛm vɛr-
ɛn mu jokmɛljassɛ zuglɛvlisnɔ da posnɛdavlisnɔ kokanjasɛn, a

sešša kəzlisn̄. Kəzlisn̄ *polša* (asls̄s pələs sōvdi), *id da šezam*, libə *kunzut*, turun kod̄ v̄dməg (siʃə kəjd̄bsjas̄s̄ v̄li p̄z̄b̄rtəñ v̄j). Kəzəm v̄ərn̄ mujas̄ kuza novl̄ədlisn̄ v̄s̄jas̄əs da ošol̄jas̄əs, m̄d̄m̄ top̄əd̄n̄ kəjd̄bs̄s̄ muas̄. Vartlisn̄ k̄zi i r̄əd̄əv̄j ov̄seinajas̄n̄, siz-zə v̄s̄jas̄ ots̄əḡən,—novl̄ədlisn̄ najəs̄ kol̄tajas̄ v̄v̄ti. Stada v̄li med̄sas̄ə v̄zjas̄s̄ da kəzajas̄s̄.

Krešt̄ana k̄nzi, v̄t̄ uzav̄n̄ feodal̄n̄j gospoda-
jas̄ v̄lə kol̄ə v̄li siz-zə i remeš̄lenn̄ikjas̄. Ḡr̄b̄s̄
xram̄jas̄ da dvorec̄jas̄ v̄erd̄n̄ v̄l̄in̄ zōñ slov̄od-
kajas̄, k̄ni ov̄lisn̄ s̄əmn̄ remeš̄lenn̄ikjas̄.

22-əd šerpas. Šennaar̄n̄ gara-kəza uz.

Seni ov̄lisn̄ kuzn̄ečjas̄, pl̄ətn̄ikjas̄, p̄z̄ v̄əč̄s̄jas̄, xram̄jas̄ v̄erd̄n̄ v̄l̄in̄ kuč̄ik
v̄əč̄s̄jas̄, kod̄jas̄ v̄li v̄əč̄əd̄n̄ zertv̄ə v̄ajəm p̄m̄əš̄jas̄l̄s̄ kuč̄iks̄ə, skul̄ptor̄jas̄ da
kamen̄ot̄os̄jas̄, kod̄jas̄ v̄əč̄ədlisn̄ jen̄jas̄l̄s̄ statujas̄əs̄ da v̄l̄isn̄ v̄d̄šama iz̄ja
us̄jas̄. A sam̄j dvorec̄jas̄ as̄ da xram̄jas̄ as̄ ov̄lisn̄ k̄uə̄m̄ šur̄ə š̄pec̄i-
l̄n̄j k̄at̄eḡor̄ija remeš̄lenn̄ikjas̄: krešt̄ankajas̄, kod̄jas̄ peč̄k̄lisn̄ da k̄yl̄is-
n̄s̄əv̄d̄ida v̄ur̄n̄s̄ d̄ərajas̄, parf̄jumer̄jas̄, kod̄jas̄ v̄li v̄əč̄əl̄n̄ gospodajas̄l̄s̄ l̄əš̄əd̄
duka m̄az̄jas̄ da z̄b̄rašan̄jas̄, par̄ixmax̄er̄jas̄. V̄əzn̄j m̄esta v̄li zan̄im̄ajt̄əñ sadov-
n̄ikjas̄ da ogorod̄n̄ikjas̄, kod̄jas̄l̄ən̄ p̄r̄ v̄li zōñ stat̄ ots̄əš̄s̄jas̄—rav̄jas̄ da rav̄n̄ajas̄
p̄əvs̄s̄, naj̄ə d̄əz̄ər̄it̄lisn̄ pl̄od̄əv̄j sad̄jas̄.

V̄d̄ k̄n̄az̄l̄ən̄ da v̄d̄ xram̄l̄ən̄ v̄l̄in̄ siz-zə una rav̄-
jas̄ da rav̄n̄ajas̄—vojenn̄op̄lenn̄əjjas̄ p̄əvs̄s̄. Rav̄ja-
s̄əs̄ uz̄ədlisn̄ med̄sas̄ə gort̄s̄ uz̄ v̄l̄n̄; no muk̄əd̄ d̄ər̄j̄l̄s̄, kor̄
kov̄mas̄, b̄st̄əñ v̄li i str̄it̄čan̄ uz̄ v̄l̄ə.

J̄ər̄jas̄ə p̄r̄z̄ək̄ v̄li pukt̄əñ *əgur̄ci* da asls̄s̄ š̄ikas̄ *dusist̄aj luk*
(zev ḡr̄b̄s̄əs̄). A sad̄jas̄ə sad̄it̄lisn̄ pl̄od̄əv̄j pūjas̄ da vinograd̄n̄j
loza; no med̄voz̄za m̄estañ sad̄əv̄j pūjas̄ p̄əvs̄t̄n̄ v̄li
fin̄iko v̄əj pal̄ma. Taj̄ə pal̄ma j̄yl̄s̄ š̄ylank̄v̄j̄n̄ š̄əv̄s̄ə, m̄j̄
sīj̄ən̄ poz̄ə p̄əz̄uj̄t̄c̄n̄ „360 lad̄ən“.

Š̄ylank̄v̄j̄n̄, d̄ert̄, s̄odal̄əma, no z̄əb̄l̄s̄s̄ə, fin̄ik̄əv̄j̄ pal̄mal̄ən̄ n̄in̄əms̄ oz̄ v̄li
əv̄b̄t̄c̄. Pal̄mal̄ən̄ fin̄ik̄ pl̄od̄jas̄ zev̄ p̄ət̄əs̄s̄. Sīj̄ə v̄li glav̄n̄j pitat̄el̄n̄j pr̄ədukt̄ən̄;
fin̄ik̄jas̄s̄ siz-zə p̄ər̄j̄l̄isn̄ sok̄ da v̄əč̄lisn̄ s̄b̄s̄ ma da uks̄us̄. Fin̄ik̄ kost̄očk̄ajas̄
v̄li soḡm̄əñ kuzn̄eč̄ajas̄n̄ som̄ p̄v̄d̄i s̄ə p̄onda, m̄j̄ naj̄ə sot̄c̄əñ zev̄ n̄əz̄j̄ən̄ da
z̄et̄əñ zev̄ una zar̄. Kor̄jas̄s̄s̄ k̄yl̄əvl̄isn̄ unator̄, k̄r̄š̄s̄s̄—gez̄jas̄ da k̄ər̄zin̄ajas̄. Pu
st̄vol̄s̄s̄ v̄əč̄əvl̄isn̄ una š̄ikas̄ stol̄arn̄j̄ k̄əl̄n̄j, a d̄əv̄d̄ik̄ p̄r̄zkod̄ š̄əvm̄əš̄s̄ l̄əš̄əd̄lis-
n̄ š̄oj̄an̄.

Feodalijas ovməsən vəlī stavsə vura; artalanə, vəlī vur otcoṭnošt. Bəd feodalīlən da xramlən vəlīnə una artaləs jas—gizəs jas, kodjas artavlīs nē prədukta prixodsə i rəskodsə, da kodjas vəlī šetanə uzaləs jas narak. Sə eəm artaşəm jyls dokumentjas, kodjasə gizəmaəs soj tablica jas vblə, una şurs lbdən şurəmaəs arxeologjas; vizənə najəs ənl Sojuzsa da Jevropasa stranajas muzejjasən.

40. Sumero-akkadskəj feodaljas. Feodaljas pəvsəs mukəds vəlīnə gərbş zemlevladelecjas,—mijan mərəən artavnkə, nalən vəlī goz-məd şo gektarjasən mu. Mukəd feodaljas vəlīnə posnīz-kəş—nalən vəlī muhs 100 ga gəgər, vəlīnə i zev posnī ovməs jas, 20-30 gaa muən. Pravajas da položenənəs tajə 3 gruppavslən siz-zə ez vəv ətkod.

Gərbş zemlevladelecjasən vəlīnə isakjas, mijan nogən-kə *knazjas*. Najə vəlīnə aslanəs knazestvojasən gosudarjasən. Isakjas pəv-

sən vəlīnə siz-zə mukəd gərbş xramjasş gıavnəj zrecjas. Sumeralən sēcəm zrec-isaks vəlī sumerjas gıavnəj jēnlən *Enlilən* verxovnəj zrec *Nippuraən*, a Akkadijcyələn isakən vəlī akkadijş plemjas jēnlən *Samasalan* verxovnəj zrec *Şipparaən*. Aslanəs mifjasən zrecjas tajə kəknan jensə petkədlīs nē, kəzi mu uzalə mən pokroviteljasəs.

Isakjas kostən eəkəda kəpavlısnə vojnas pogra-

ničnəj spornəj mujas ponda da Şennaarən medvozza mesta ponda. Kor kueəmkə isakl vəlī udajtəs vennə şuşedjasəs, seki sijə vəlī loə na vblən carən. Mijan eraəz 4000-3000 vojas sajən mukəd dərji artmėvlis sızı, mş stav Şenaarəs vəlī ətuv-cylə ətl car ulə, no unəbkşsə vėvli 2 libə 3 car.

Carjas trebujtlīs aslənəs podcīnitəm isakjas-lşş kəvzəm, materialnəj da voennəj otsəg jyls prişaga. Carjas-zə vėnsədłīs nē kuləm isakjaslşş naşlednikjasə pravajasən da dolznoštjasən. Prişaga vərən naşlednik boştlis carən şetan knazeskəj skipetr da seşən lolis zakonnəj isakən (23-əd şerpas). Sə mən Nippurasa zrec-isak ez podcīnajtş carjaslşş, kutis aşsə kəzi nezavişiməj gosudar i veşig „Enlil nīmşən“ trebujtlis, medəm stav isaks Sumerbş bəd vo mēntlısnə Enlilş kəzinjas.

No isakjas oz vəlī pər kəvzən carlşş. Car-kə vəlī nalş mşənkə oz ugodit, najə vəlī kəpədcənş sylş voça, cəvtənş prestolşş da pukşədənş mədəs. Vojnas dərji vermşjasşş zuglīs nē da sotīs nē carjas, dvorecjas da xramjas verməm jəzłşş, stav donatorşə şəranəs nullīs nē, skəlnşsə boştlīs nē, a mşkə-mənda jəzsə pərlīs nē ravjasə. Xramjasə zuglīs nē sş ponda, mşjən d

23-əd şerpas. Şenaarsa car boştə isakşən prişaga.

knazestvojn valinь samьn aslanьs jenjas, vrazeskej knazestvojs jenjassavaliьddanь siz-zə vragjasan, isь ponda, vermam varьn, najəs vragjasəs moz-zə pazədlisnь.

Uzalsь jəz zev jona stradajtisnь taje vojna ja-sьs. Kreštanalьs kerkajas sotlisnь, mujas kustьlisnь, skət nulisnь, a ašnьsə pərtlisnь libə ravstvoə, libə kolisnь eьg kuvnь. Bьrənь-kə vəl vaz gospodaьs, na mestə pьrьs-pьr-zə vəl pukšənь vьljas, vermьsjas pəvsьs, kodjas eəkьda valinь vazjassьs lokəš. A nəstanin oməlьk vəl seki, kor knazjas kost smutajas dьrj Sennaara vьlə vəl uškədcasnь Aravijals kocevnikjas libə Zagrosьs gorcь. Naje nemzalittəg gravitlisnь jəzəs da puktavlisnь gьrьs dan, medvojder naən. Taje vojna jasьs da smutajasьs oz vəl inьmьnь samьn ətkьmьn vьvti gьrьs xramjassazrecjas oləmlь. Sizi, Nippur du Šippar vьlə da naje vьvti gьrьs mujas vьlə nekorez uškədcьvnь da ez pašьvnь najəs, sь ponda nalən vəl vьvti ьzd vьnьs. Torjən-ninjon mis Nippursə verxovnoj zrec. Sumersa isakjas eəkьda sьədčavlisnь sь dinə materi-alnoj otsəg korəm mogьs, i vešigtə as kolasanьs libəm venzəmjas ьrədem jьls sь dorə sьədčavlisnь.

41. Feodalnoj ideologija. Carjas da knazjas vəl suə-nь, mьj naje vьlnəšьk aslanьs stav poddannə-jasьs i mьj naje nuədanь ašьnьs rədsə jenjassan. Naje vəl suənь: „Vəlnəj mort—jenlən vuzərs, rav—mortlən vuzərs, no carьd jen kod.“ Zrecjas dorjьlisnь carjasəs da isakjasəs, ləšədavlisnь misjas, ьttə isakjaslən predokjas zьvьls vəvləmaəš jenjasən, libə najəs korkə katədəmaəš nebesə da seni naje loəmaəš jenjasən. Ašnьs knazjas da carjas sodtavlisnь, mьj jenjas eəkьda javitčavlənь na dinə da vištavlənь, mьj kolə vəcnь. Sь ponda,—səlvlisnь carjas da knazjas,—zьvьlьšša gosudarjas, mu vьln zьvьlьšša ьzdjas da jəzən veškədlьsjasьs—jenjas, a carjas da knazjasьd samьn najəs vezьs ьpolnomočennəjjas. A sь ponda carjaslьs da knazjaslьs kolə-pəkvьznь kьzi jenjaslьs. Uzalsьjas da ravjas-kə oz kьtnь kvьznь carjaslьs da isakjaslьs, to sije loə ьzd grek.

Zrecjas stav vьnnanьs dorjьvlisnь taəem ideologijasə, kod otsəgən feodaljas vəl jəjtədlənь jurjasnьsə aslanьs poddannəjjaslьs. Carjas da knazjas ertti zrecjas ez oməlьkə povlьnь nartitana kreštanaən leptan vosstaŋnəjasьs. Xraməvaj kreštanalь vəl ovšə torja-nin šəkьda: na vьlə sələdem obrokjas da baseina valinь jona šəkьdəbkəš knazeskej kreštana obrok da barseina šertti. Sь ponda zrecjas vek povzədlisnь kreštanaəs bašŋajasən, mьj carjas da knazjas joiнь jenjassan; zrecjas grəzitlisnь „jenjas ŋimšan“, mьj kvьzьtəmsь da buntjasьs loənь gьrьs ləktorjas.

Dugьvtəgьd məda-mədkəd vojujtəm vəsna, kocevnikjas da gorcьjas usləšəmsь vek poləmla, kreštana kьpədcəmjasьs vek poləmla, carjas, zrecjas da knazjas pərtisnь ašьnьs rezidencijassə

(olaninjassə) nastəjaseəj krepostjasə. Sumersa da Akkadsa karjaslēs sijə jukənjassə, kən i vəlīn dvorečjas, xramjas, kladəvėjjas da ambarjas, gəgərēs poelislē əzəgajtəm kirpičjasēs tečəm piņjas kəz štenjasən; piņjas saje vermīslisn səjədcən boječjas; sessa vəčavlisn storozəvəj basnajas. Taeəm štenjaslēs da basnajaslēs koləjassə arxeologjas adzisn Šennaarsa stav karsə razvalinajasēs. Feodaljas bədləbn stav stranajasas bəd kadən vizlisn taeəm nogən əšsēnəs olaninjas. Moskvasa Kremlən štenajas da basnajas eə-zə feodalnəj kadšaəs.

No zrecjaslən povzədləm-ni, krepošt štenjas da
 basnajas-ni, ez vermyvny vizny eksploatatorjasəs
 kreštanaən vozəs voštəmyš. Kor vəlī nartitəmyš da gəllun-
 ʔs vermytəm šəkədəš-nin loə, seki kreštana kypədčavlisny
 carjasly, knazjasly da zrecjasly voča. Mijan eraəz 2700 vo
 sajn seeəm kypədčəmjās pondisny loavny torja-nin eəkəda. Krešta-
 na mukəd dərjyš vəlī mykədyra kezlə vermylasny da sedədlasny
 aslynyš oləm burmədəm. Šy ponda 2700-2600 vojassən
 Šennaarəny loiny gyrš vezšəmjās.

42. Feodaljaslən tərğujtəm da kupeçeskəj klass çuzəm. Carjas, kənazjas da zrecjas tərğujtlisnə ortal, matigəğərsa ştepənə da gornəj plemjajaskəd. Nan, finikjas da kunzutnəj vəj vlə naje nəbavlisnə nalyš metall da pu, kodjas ez vəvnə vərtəm da syld Şennaarəb. Tərğujtan uz vlə naje indavlisnə torja jəzəs, kodjasəs vəlī suənə *damkarjasən*. Damkarjas vəlīnə rabjas, libə remeşlennəj uzalyš jəz pəvsyš; naje ez vəvnə samostojatelnəj vələnə kupeçjas, a feodaljaslənə podčinonnəj jəz.

Damkarjas mēdēdčavlisn tērgutnē zon karavanjasēn, — ošol-
jasēs da veršudjasēs tēvarēn gruzitēmēn; nakēd eē vālī munēnē
vojennēj otradjas, mēdēm viznē vragjas uškēdčēmjasēs. No tē-
gēvāj ekspedicijasa načalnikjas ašnēs mukēd dēr-
jīs vālī uškēdčēvlēnē štepnaķjas da gorcējas vālē
vezlasēm pēddi vālī mērdalēnē nālēs kolan tēvar
eē vālī voštēnē i ravjasēs. A mukēd dērjīs carjas da
knazjas vālī krukašasnē kueēmķē ičētik pomķē da mēdēdasnē
Zagrosē lībē Tavrē zik pramēj vojennēj ekspedicija, mēdēm gravitnē
metall, pu, iz da vajēdnē ravjasēs.

3000 vo sajn miĵan eraəz carjas, knazjas da zrec-
jas jona-nin ozьrmisnъ taem tьrgəvəj da razvo-
nъčəj ekspedicijajas pomъš. Medsa-nin ozьrmisnъ
Nippursa da Šipparsa zrecjas. Tьrgultan ekspedicijajas
večavnъ nalən vəl una vьdšama zapas da šəm. Xramjas kl-
dəvəjjasъn čukərtisnъ una zarni, ezьš da dona izjas,
kodjasəs šetlisnъ setčə viznъ knazjas da mukəd feo-
daljas, medьm eškə vojnajas dьrji ez vos nalən
ozьrlunъs. A šəm puktъšs-kə vəl kulas vojna dьrji, seki sьlən

сәм вәллі колә храмлән собствєнностән. Асшынь сәмсә зрєчяс ызьд
прәцентән пондиснь уздавнь карясль да дамкарясль.

Тәеәм тәргутәмьс вәллі озьрмәнь еәе і дамкар-
яс. Старайтәм понданьс наградә рьдді господажассан вәллі наль
воә кьмьнәд-кә рај нәвәм да мьрддәм тәварьс, і сїяс најә вузав-
лиснь рынокјас вьлн крєштаналь, а сь рьдді нәбавлісьнә нан, кунзут
да фініковәј прәдукта. Тәргутїгән дамкарјас пондиснь везлавнь прә-
дуктажассә зик асьньс вьлә—бргән, езьс, швінеç, зарні да мукәд-
торјас вьлә.

2700 вошаң Şennaarьн ортсьса вузаşәм кьнзі
заводітїс паşкавнь і рьекәсса вузаşәм. Сїя кадә
Аkkadьн, кәні мєстас Sumerьн шєртї вәллі вьлн да косәдзк, фео-
далјас пондиснь паşкәд нь мујас да фініковәј садјас;
сь вьлә ісползутїлсьнє став нүра Іnjassә, кодјасәс позә вәллі кошьннь.
Mädarә, Sumerьн пондиснь чїнтнь мујас да садјас, вузїснє
мєдşасә скәтвїзәмә. Voçasән Akkad specializirujtїs
mu uzalәмә, а Sumer—skәtвїзәмә. Tigr да Jevfrat кузә
мәдїснє Akkadşan lunвьлә нан да фініковәј palma прәдуктајас.
Lunвьvşan sudnoјasьs вәр volїснє мәд şıkas грузән—vurunән,
kuçıkјasән да mörskөј çerїән, а poda тујјasәd lunвьvşan vojвьлә
vajәdlїснє ыз да ыыç stadajas.

Тајә рьекәс вузаşәмсә феодалјас нуәдлїснє сіз-
зә дамкарјас рьт. Дамкарјас озьрмїснє і пондиснь
don вьлә мєздьşнє вәла вьлә. А мєздьşәм вәрьн на-
јә пондиснь асьньс тәргутнє. Тәеәм ногән, феод-
алјаскәд ортчан loїнь вьл вәлнәј јәз çukәр—kupecјas.

No vezşamјas тајән ez-na pomaşнь. Тәргутәм паşкаләм oısalıс
паşкавнь ремєсләб. Ремєşлєnnәј кәлуј вьлә sproş jona
sodıs, ремєşлєnnїкјас пондиснь озьрмьнь і заводі-
тїснє перјнь асьньс svovoda. Zazıtoçnәј крєштана
kodјaslән vәлїнь куеәм-şurә kolасјас рынок вьлн
vuzavнь, сіз-зә мәдәdçїснє кьşşньнє куpecјas да ре-
мєşлєnnїкјас вәрşа. А гәл крєштаналән olәмьs loї
vojдәр шєртї нәста şәkьdзк. Паşkalıs çorьd klassә-
vәј tьs, eәkьda kutısнь loavнь крєштаналән да ремєş-
лєnnїкјaslән кьрәdçalәмјас феодалнәј господа-
јасль voça.

43. Kрєштаналән кьрәdçәмјас да reformajas. Феодалјасль voça
koş нуәdәмьн, крєштана вәла ponda vermәşәмьн ньнуәdьşasьs
vәлїнь гәл крєштана. Nаль әні вьvтї-nїn şәkьd loıs ovнь
сь ponda, мьј господа jona sodtїснє оврокјас vәş
şertї, zїlїснє unзкь voşтнь vuzәs izlїska, а зрєчяс
сьşş кьнзі нәста trevujtїснє овроксә мьнтньнє не
прәдуктаән, а езьşән.

Gәgәrvoaņa, мьј мьнтньнє вьл гьрьş оврокјас да нәста езьşән,
verмьлїснє сәмьн zazıtoçnәј крєштана, kodјaslән vәлїнь izlїskajas
рынокјас вьлн vuzavнь. Kьzvьн овроçнәј крєштанаьs вьл
оврокјассә мьнтньнє ez vermьнь. Loka мьнтьşјasәs.

gospoda vətəvlišnə mujas vövşəns da pərtlišnə najəs kavalnəj jəzə. Barseinnəj jəz jona sodis. Gospoda nartitlišnə najəs ašşəns rəvjasəs moz.

A zazitočnəj kreštana pəpəstə verməlišnə mən-təvən vıl obrokjas, no nəstə ozərməlišnə. Najə šəlav-lisnə gəl kreštanalə ssudajas da boštlišnə sšəš gərbə pəcent. Sizi kreštana pəvsən zavoditšis *diferenciacija* (torjaləm), loinə kək gruppə kreštana: əti gruppəəs, kodjasləş mərddisnə musə da pərtisnə pəsti rəvjasə, mədəs—zazitočnəj kreštana, kodjas ovmədčisnə gəljas sile vələn.

Kor mutəm zakrepəštitem kreštana pondisnə kəpədcəvən, səki na dinə ətilaəşlisnə eəe i zazitočnəj kreštana-i, remešlennikjas-i, vešig kupečjas. Zazitočnəj kreštana da remešlennikjas vələn-na krepostnəjjasən da zillisnə mezdbəšnə. A kupečjas vəl zilənə, vermən feodaljasəs sšə ponda, mş orjavlətəm feodalnəj vojnəjas da grabitəmjas jona vəl mesəjtən kupečjaslə lənə tərgujtnə da ozərmən. Vosstanəjjəs quzalinə 100 vo cəz: 2700 voşə 2600 voəz, da vajədisnə gərbəş vezşəmjasə.

Kəpədcəşjaslə vermənəse jona otsalis feodaljaslən sişə epoxəə vıntəm məmnəş. Feodaljas sişə kadə pondisnə torja-nin jona zəksən mədə-mədnəškəd sšə ponda, mş vədən vəl zilə mərddən sšədəş musə, mēdm boštən lışnəj doxod. Tajə smutəjasən vospolzujtšisnə *elamitjas*. Najə ez lezčəšnə təcəm bur slučəş, mēdm mēntən vovəssə sumero-akkadskəj feodaljaslə uškədcələmjasəş da grabitəmjasəş. Elamitjas letčisnə gərəjjəşən Şennaərə da pondisnə uşlənə Şennaarsə kəzəstvojas da xramjas vələ. Feodaljas loinə kək vī kostən, i tajə otsalis kreštanalə mukəd mestəjasən verməvən da sšəvitnə tron vələş ašşəns nartitšjasəs.

No verməm vərən zazitočnəj kreštana da kupečjas vədəşəş vuzəvlisnə gəl kreštanaləş interesjassə. Najə şuşəvlisnə vovə da vəzjavlisnə ašşəns kandidatjassə prestol vələ. Sizi əti kəzəstvoən verməm vərən zazitočnəj kreštana da kupečjas pukşədisnə prestol vələ surən vuzəşəşəs, Akkadaən pukşədisnə prestol vələ carskəj sadovnikəs *Sarrukinas*, Lagasən—icətik feodaləs *Urukaginas*, kod i ətuvtčilis kəpədcəşjas dinə, mēdm şuşəšnə prestol vələ. Tajə stav vıl carjasəş da kəzəşəş, kodjas vələn traktirəikjas, sadovnikjas da posni feodaljas pəvsəş, najə, dert, matənəşək vələn kulakjaslə da kupečjaslə, gəl kreštana vėrdə dorəş. Sšə ponda vıl carjas da kəzəş, mşən vəl sedə na klə vlašəs, pərbəş-pərbəş vəl loənə sojuznikjasən eksploatatorjaslə, a uzələşjaslə vəl i şetənə səmən kəcəm kəs kuras-karasjas korəşjaslə moz.

Mi bura tədəm reforməjassə Urukaginləş Lagasən. Lagasən kəpədcəm loi sšə ponda, mş vət i jona vəl grabitənə jəzə glavnəj xramsa zəcjas, kodjas pukşədisnə Lagassa

prestol vylə əti zrecəs da puktalisn̄ gьrьs obrokjas da votjas kreštanaajas, remeslennikjas da kupecjas vylə. Bura pomašəm vosstannə vər̄n isakən loom Urukagin javitis „svoboda“. No taja svobodaəs vəl̄i seeəm, mьj siјə ləšəd̄is obrokjassə vaz mьndaəs da mezd̄is kreštanaəs va vьvsa transport̄n sьnan da gruzitan varseinaəs. No krepostnəj pravasa siјə əz vьrəd, Obrokjasьs da varseinaəs koknəd̄jas medšasa loin̄ zazitočnəj kreštanal̄. A kupecjasl̄ Urakagin vьrəd̄is grabitelskəj poslinajas, kueamjasəs rьnokjas vьl̄n ləšəd̄avlisn̄ zrecjas, da vьdlaəs vьrəd̄is zrecjasl̄s mustəm kontrolorjasəs. Taeəm-zə vəl̄i politika i mukəd̄ vьl̄ carjaslən da isakjaslən.

Kət vəl̄in̄ predatelstvojas taja kьpəd̄čamjas da perevorotjas vər̄n, no kreštanaəs mezdəm vek-zə kutis mun̄n̄ əd̄jənzьk. Obrokjasьs koknəd̄əm šetis pozanlun vozsa šerti unzьk kreštanal̄ čukərt̄n̄ mezdьšəm vylə kolana šəm. 500 vo mьšt̄i Sarrukin vər̄n (Akkadsa car vər̄n) krepostnəj kreštana Šennaar̄n vьr̄in̄. No kreštanaəs zemlevladelecjasən nartitəms, dert, ez-na pomaš.

44. Šennaarəs ətuvtəm. Vuzasəm paškalam otsallis jonmьn̄ Šennaarsa voļvьv jukəd̄l̄, šemitskəj Akkadl̄. Seni vəl̄i vuzasən tujjaslən glavnəj gərəd̄s.

Sь ponda stav carjas, knazjas da zrecjas, kodjaslən ovməsjas vəl̄in̄ siјə gərədas, ozьrm̄lisn̄ da jonm̄lisn̄. Najə karjas da xramjas gəgər paškalin̄ gьrьs trgovov-rьnočnəj plošeadjas, remeslennəj sləwəd̄ajas, kəni mun̄lis zvoja vuzasəm. A medvozsa mestə taja oblaštuvsa feodalnəj gosudarjas piјьs suvtis Akkads'a car Sarrukin. Siјə as kipodulas boštis stav carjassə da knazjassə Šennaar̄s, a sešsa čukərtis Šennaar paštalaəs vojska da venis siјə jəzəs, kodjas ovlisn̄ *Tavr̄an̄, Liv̄an̄n̄* (Širij̄an̄), *Zagros̄n̄* da puktalis na vylə dan.

Stav isakjasl̄s, kodjas oz vəl̄i kəs̄j̄n̄ sьl̄s kьvz̄n̄, Sarrukin mьrd̄d̄alis ovməsjas, kodjasəskə kazn̄itis, a na mestə pukšəd̄alis asšьs jəzəs.

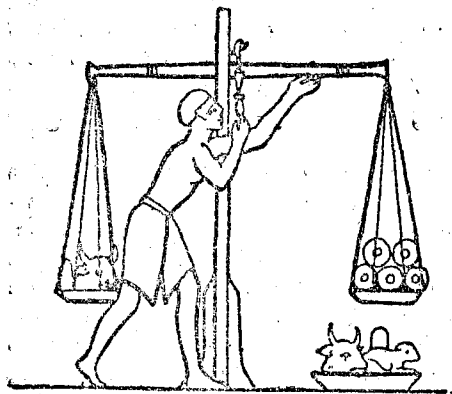
Siјə kadšan (2600 vojas̄n̄) Šennaar loi ətuvja carstvoən Sumerlən da Akkadlən. Sumer̄n da Akkad̄n stav carjas̄slən politikaəs vəl̄i ətkod.

Sumerlən da Akkadlən carjas vəl̄i koləd̄alən̄ veškəd̄il̄n̄ səmən seeəm knazjasəs, kodjas kьvz̄lisn̄ nal̄s, kьvz̄təmjasl̄s mьrd̄d̄avlisn̄ mujas̄n̄sə da pukšəd̄avlisn̄ najə knazestvoə asšьn̄s jəzəs. Vojennośluzaseəj jəzəs najə čukərtavlisn̄ zazitočnəj kreštana pəvs̄s da posn̄i feodaljas pəvs̄s, sluzitəms nal̄ mu učas̄okjas šetəmən. Sumer da Akkad carjasl̄ otsavlisn̄ zrecjas da damkarjas, kodjas vəl̄i zil̄ən̄ ləšəd̄n̄ top̄d̄, čor̄d̄ vlaš̄t da pəradok, medьm kokn̄ia nartit̄n̄ uzal̄s̄jasəs da ozьrməd̄čьn̄.

Zrecjas da damkarajas, šetavlisn̄ carjasl̄ šəm, medьm kьvz̄təm knazjas vylə kotьrtavn̄ vojenneəj poxodjas da medьm gornəj ozьr oblaštjassə as kipod ulə boštavn̄.

Sъ рѣдѣ Akkadlən da Urlən carjas tezdъšlšnъ vuzašəm paškədəm jъbъ. Vu-
zašemas ašnъs eəe jona učasuvjtlšnъ. Najə vьrədavlšnъ tamozennəj zastavajas,
kueamjas vəlšnъ vojđər torja knazestvojas kostъn. Najə vəcišnъ gozməd vlъ gьrъš
kanal Tigr da Jevfrat kostъn sudnəjaslъ vetlšnъ. Sijə uz vlə vlə vetləbъ kreštartaaš stav
šennaaršbъ. Najə ləšədišnъ carstvo paštalaš ətuvja merajtcan da vešitcan sıştema
vazša una pələs sıştemajas рѣдѣ, kodjas vəlšnъ raznəj knazestvojasъn. Tajə-zə
carjas lezišnъ urcitəm vesa da car pečata ezbъ jokmъljjas libə kolčajas, medъm
koknədъnъ vuzašiglasen rəseət vəčavъnъ; seeəm jokmъljjas libə kusekjas vəlšnъ ənija
šəm рѣдѣ (24-əd šerpas)

45. Vavilonskəj carstvo. Tajə stav vezšəmjasъs jona
inmišnъ feodaljas klass oləmliъ. Una vaz famillejās
kulalinъ da vьrlnъ vojnaajas da smutajas dьrji, mukədъs rəzəritcisъn.
Nalən mujas razalisъn una kiə—carjaslъ, vlъ carskəj sanovņikjaslъ,

24-əd šerpas. Ezbъ kolčajas kod šəm
vešitəm.

xramjaslъ, vešig kupecjaslъ,
kodjas mukəd dьrjibъ dontəm-
donbъ nəbavlšnъ rəzəritcəm
feodaljaslъs mujassə.

Но гьrъš zemlevla-
denņə zikəz ez vьr.
Sijə səmbъn vezis ašbъs
karakteršə. Gьrъš feodal-
jas ez-ņin lonъ gosudarjasen
ašlanъs vladenņajasъn, no ko-
linъ seeəm-zə, kbzi i vojđər,
eksplotatorskəj klassen. Najə
zanimajtlšnъ glavnəj
dolžnoštjassə carskəj
upravlenņəbъn, nalən vəlšnъ
zev una ravjas, kodjas vlə
uzaləbъ da slugaaləbъ, najə

eksplotirujtlšnъ „vəlņəj“ kreštanaəs ašlanъs imenņajasъn. Kəť eškən
feodaljaskəd ortčən loi kupecjaslən klass, feodalnəj stroj
ez vьr. Sijə səmbъn vezis formasə da loi centralizo-
vanņəj feodalnəj gosudarstvoən.

Tajə vlъ gosudarstvošs zikəz tečsis 2000 vo sa-
jъn kьmъn, vavilonskəj carjas jurələmən. *Vavilon*,
vlъ gosudarstvolən stolicaъs, vlə Jevfrat verđbъn, šen-
naaršaņ ņelъn. Šarrukin dьrji tajə, vlə zəl anik knaz kiъn kutan
lčətik kar. A sešša Vavilonəs boštis skətvizan plemja—*amorrejjas*,
kodjas ləktisъn Aravijaъs. Amorrejjas ovmədcišnъ šennaar rьtvъ
vojlador vəkə šiktsa ovseinajasen da vuzišnъ mu uzaləmə. Amo-
rrejjaslən voždъs loi vavilonskəj isakən.

Sijə kadə Akkadəs elamitjas uškədčyləmən vlə rəzəritəma. Ak-
kadsa isakjaslъš da karjaslъš vьntəmlunšə kazaləmən, Vavilonša
amorrejskəj knazjas vočasen as klanъs boštisъn stav Akkadsə da
ašlšnъs boštisъn caralan titul. A kvajtəd čar. *Xammurabi* (1950 vo
sajъn kьmъn mijaņ eraəz) vətlis šennaarъs elamitjasəs da as ulas
boštis i Sumerəs eəe.

Tazi artmis vavilonskaj carstvo.

Vavilon pondis ədjə vьdmьnъ i 100 voən loi medša ozьr, medša ььd da medša kulturnəj karən lunvьv Dvurečjeьn.

Xammurabi caralan kadšaь Sennaar pondis sušьnъ *Vavilonijaьn*, a seni olьs jəzьs—*vavilonanaьn*. Jəzlən taeəm nogən nim vezšə-mьs sootvetstvujtis zььlьšša vezšəmjashь. Sarrukiňšaь Xammurabiəz koləm 700 vo čəzən ььlalinv nacionalnəj torjaləmjasa Sumer da Akkad kostьn; sumersa kьv ььri šornibьs da vezšis akkadsa kьvjəň; səmьn molitvajasa da lok duxjasь voča zaklinanəjassə zrecjasь lьddьvliśnъ vaz moz, sumersa nogən. Sь ponda i kulturnasə, kodl loi lunvьv Mesopotamijaьn učonəjjasa suəň siz-zə *vavilonskajən*.

46. Vavilonskaj carstvolən klassəvəj xarəktərbьs. Vavilonskaj carjas vəlinь gьrьs zemlevladelečjaslən carjas, no vəl kьvzəň siz-zə i ozьr zrecjasibьs, rostovselkjasibьs da optovəj vuzəšьsjasibьs. Kьzi vernəj slugajas tajə eksploatatorskəj klassjasьslən, hajə jəzədavliśnъ seeəm zakonjas, kodjas otsavliśnъ tajə klassjasьslь nartitnъ uzalibь kreštanaəs da remešlennikjasəs. Vavilonskaj zakonjassə vəlilezəma Xammurabicar. Stav priьl —ozьrjasь, stav ubьtkasə—gəljjasь,—sokueəm vəl tujvizьs Xammurabi zakonjaslən.

Gьrьs zemlevladelečjasənvəlinь: aəbьs car, ььlən sanovnikjasьs da zrecjas. Carlən unalaьn Vavilonijaьnvəlinь aslas gьrьs imenəjjasa. Aslas sanovnikjasibь da gьrьs vojennəj komandirjasibь siə šetalis seeəm mujas, kodjasəs vəl mьrdəma kьvzətəm isakjasibь libə elamitsa šiktsa obseinajasibьs. Sanovnikjas pəvsəň vəlinь ətkəməň vaz isakjas, kodjas as vəlaəbь priznaťtisnъ vavilonskəj caribьs vlaštsə, a kьzvьnьs vəlinь amorrejskəj knazjas da starejsinajas. Zrecjasibь siz-zə carjas šetisnъ unavьl mujas.

Posni zemlevladelečjasənvəlinь posni vojennəj jaz. Najə vəlinь mukədbьs amorrejcь, mukədbьs akkadijcь. Car šetalis nalь posniđik mu učastokjas, səmьn sluzitəm vьlə. Seeəm vojennəj mort-kə vəl enovtas sluzbasə, libə kulə vojna vьlən, ььlьs učastoksə vəl šetəň mədlь. Pi ordə učastok vəl kolšə səmьn seki, kor siə kəšə sluzitnъ. Ovməšьs tajə posni zemlevladelečjaslən pьr vəl kiššəmvьjьn, sь ponda, mьj vojnajas eəkьda vəl najəs torjədaləň mu verdbьs da rəzəritaləň.

Gьrьs zemlevladelečjas da xramjas pьrзьk vəl juklənь ašььnьs mujassə posniđik torjasə da šetaləň uzavнь kreštanalь. Kreštanalь uzaləm vьlə vəl šetəň eəe i posniđik sadjas, səmьn finikovəj palmajasa gьrьs plantacijajas (500-1000 pujasəz) oz vəl šetnъ kreštanalь, a uzaləň ravjas da batrakjas vьpən.

Kreštanalь vəl suvtədsəň šəkьd uslovijajas. Xammurabi zakonjas šerti, kreštinibь, kodl vəl voštə uzavнь mu, kolə vəl mьntьnъ kəžainibь urozajьs kolməd pajšə, a sadjьs kolə vəl mьntьnъ uroza-

jš kək kəjməd jukənsə. Neurozajkə loə, nekueəm skidka oz şetçə: zakonən vəli veşkəda suəma, mɔj ıvɔtka sələ mu ızalɔş vɔlə. Mɔn-təm kuza otstročka (nuzədəm) vəli şetçə, no ızjəz vɔlə vəli seki ka-jə prəcent. A ızjəzsə da prəcentsə-kə stavnas vəli oz mɔntɔ vɔlɔş ləşədəm strokə, seki kreştanin vəli sedə kabala ulə, dert eşkə oz nem kezlas, a səmɔn kujim vo kezlə. Səş kɔnzi, loə vəli mɔntɔn carlı podət (vot) — ırozajş 10 pr-şaq — 20 pr-əz. So kuəəm vəli kreştanskəj „svovoda.“

Mutəm kreştanalɔ, kodjas vəli ızalənɔ medaşəmən, ovşlıs zəv-zə oməla. Zakon şerti ızdonɔs nalɔ vəli ırçitəma zəv içəta. Mu vɔ-lɔn ızalɔş da pastuk vəli boştənɔ, mɔjan meraən, səmɔn 17 kg. nən təlɔşnas, mədnog-kə, $1\frac{1}{2}$ pəv eəzəyk siyə norməş, mɔnda kolə

ızalan mortlı. Uz vəli korş-nı avı kəkni sɔ ponda, mɔj bɔd xramlən da bɔd gırlş zemlevladeleçlən vəlinɔ ranjas (25-əd şerpas). Uza-lışjasəs vəli medalənɔ medşasə termədlana şe-zonnəj ızjas vɔlə.

Təəəm nogən, mu ızala-proizvodstvoən vəli medşə çorɔda nartitənɔ ızalışjasəs, a siyə eksp-loataciyasə vəli vɔnşədə-ma zakonən. Seeəm-zə toj vəli vuzaşəmən-i, remeş-lennəj promşlennəş-tɔn-i.

Bəzəd prəcentjas vɔlə setan ssudajasən zrecjas eksploatirujt-lisnɔ arendatorjasəs da kupeç-jasəs, kodjaslı vəli kolə şəm. Uzdışlı kolə vəli mɔntɔn 30 pr, a oz-kə vəli vermɔ mɔntɔ-nıbə, seki 3 vo kezlə şurə ka-bala ulə.

25-əd şerpas. Vavilonsa ranjas ızalənɔ.

Kupeçjas vəli torjalənɔ kək gruppaə. Vəlinɔ gırlş optovəj tərgəvəlljas, kodjasəs vaz moz vəli suənɔ damkarjasən. Najə zıllisnɔ nunɔ aşıynı sız seeəm nogən, medəm aslını voıs səmɔn prıvıllı, a stav riskı da ıvɔtkəş med səlis aslanı agent-jas da prikadeikjas vɔlə. Zakonı nalɔ təjətorjı pı ɔtsavlıs.

Təvar nəəavnı da vuzavlınɔ damkarjas vəli eəktənɔ aslanı prikəzçikjaslı, kod-jas vəli kəşjasən ırçitəm strokə mɔntɔn ırçitəm summa, kəş seşşə siyə kadna i oz vəli vermɔn vuzavnı təvarsə. Rə seət vəçən summasə damkarja artavlıs nızi, medəm voıs 100 pr. prıvıll, məd nogən-kə, boştı vizəm şəmsə bər kək pəvsən. Skidka vəli səmɔn şetən seki, kor vetlıg-munlgən prikəzçikjas vɔlə ışkədcılənɔ rəzbojnıkjas da mırdədalənɔ təvarsə. Udıtasnı-kə vəli

prikazčikjas určitam srok kezla pomavny asšnyb ussə, seki naly vėli vozvov šorñit-
čəm šerti damkarjas šetanb pryvylš mykəmbnda jukən.

Remešlennikjas vėlinb svobodnəjəš. No najə oz
vėli vermėnby bošny zakazčikjaslyš donə šorñitčəməñ. Xammurabi
bilən zakonjasbys určitisnə remešlennikjaslyš stav
professija kuza čorəb tarifa pədensinajəs. Taksajəs
vėlinb zev ulnəš. Suam, gončarjaslyš da kamenotəslb vėli ləšədəma
uzdonə lun kezla 5 se ezyšən (2-2¹/₂ ur), a plətnikjaslyš — səməñ 4 se.

Ųol medša gyrb karjaslyš, na pyėkən eə Vavilonb, Šipparb da
Nippurb, carjas šetisnə byb vėla: samoupravlennə prava, as karsa
sudjas ləšədəvny, voinskəj povinnəštš svoboda da carb šetan mu-
kəd naturalnəj povinnəštšasbys svoboda.

Xammurabi car aslas manifestəñ, kod berdyn vėli jəzədəma s-
lyš zakonjassə, suə, myj siyə „ozyrmədis zrecjaslyš da damkarjaslyš
olaninjassə“. Požə soditnə, myj siz zə i sanovnikjaslyš olaninjassə
ozyrmədis.

Tajə kvjasbys medša stəča petkədləñ vavilonskəj carstvolbš
klasəvəj pyėkəssə.

47. Carskəj barseina. Carlən „pravda skipetrb“ vėli vėvti šəkəb
uzalbš jəzlb. Naly kolə vėli mbytnb ne səməñ kaznaə
gyrbš votjas, no siz-zə nuədəñ *carskəj barseina*.

Barseina vėli una šikas. Mukəd uzjasbys vėlinb
ovseepoleznəjəš. Sizi, suam, kreštənalb da šiktsə ovseinajaslyš
vbt vėli kolə vəčəvny da remontirujtavny kanaljas, kodjas gəgər vė-
linb nalən mujasbys. No mukəd usə vėli vəčəñb zikcar-
lb da zrecjaslyš.

Car bybda vuzašlis da sylən vėli jujasti vetlbš as-
las flot, prəst sudnojassə vėli don vylə šetə damkarjaslyš. Tajə
sudnojassə strəitan da remontirujtan usə vavilon-
skəj carjas vėli nuədəñ carskəj barseinaəñ, kytčə vėli bytəñ plə-
tnikjasəš. Carskəj karabjas vylə təvar novlėñb da gruzitavny sizə vė-
li vėtləñb jəzəš carskəj barseina tujə. Tae əm-zə nogən vėli və-
čəñb carskəj strəjbajəs.

Vavilonəš vėli gəgərtəma suzəb da kəz štenajəsəñ; setčə səras vėli strəltəmaəš
zev gyrbš xramjas. Mardukulb—*glavnəj vavilonskəj jenlb*—da mukəd jenjaslyš
vėli strəltəma zevbyb carskəj dvorec. Tajə stav usə vəčlisnə carskəj barseinaəñ,
kytčə vėli myrdən bytəñ uzalbš jəzəš stav Akkada paštaləšbys. A Xammurabi vėšk-
da sulvylis, myj Šipparaəñ vyl štena strəltnə siyə čukərtlis uzalbsjəsəš
„stavmu paštaləšbys.“

Razvjorstka vəčəñbda kreštənaəš barseina vylə
čukərtəñb vėli car indədjas šerti oblaštjassa naməšt-
nikjas. Car euka indəvylis, unaə kolə uzalbšjəzbs, kod kədə čukə-
təñb da kueəñ srok kezla usə pomavny. Nameštnikjaslyš vėli indəñ,
myj—carlbš prikaz loka oləmə pərtəmbš najə kutasnə mbytnbš jur-
nanbš. Barseinnəj jəz uz dərji jukšylisnə arteljas vylə; byd artelə
vėli suvtədəñ *gizbšəs*, kod vėli vizədə uzaləñ da šojan-juan šeta-
ləñ bərsə. Šojəm-juəm kəñzi nekueəñ don carskəj barseina vyləñ
uzalbš jəzlb vėli oz šetnə.

Carjas licemernāja vāli sulēn, māj bātā nalēn medša bēd mogs tēdzēn sēļēš, medēm „Jonjas ez zeskādēn omāļjasēs“. No na jā ašnēs vālinē medvozza jonjēzēs, gēļjasēs zeskādēšjasēs. „Lok olēm da šinvajās zugēdisnē vntēmjasēs da gēļjasēs,“—vistavšē siļē kadšē ēti gīzēdn. Carjas „kēvzēlisnē sanovnik“ jasēs, kodjas specializiručēisnē mortjasēs vijalēm vāln, i ez eskēnē prēstēj mortib, kodī nīnēmš ez vāv mēzā; mērdēnalēšjas rektēnē mortibē zēpsē, kodlān vēsig šojnēsē oz tēmē, ozērjas bērdalēnē da zeskādēnē gēļjasēs.“

48. Ašširijskēj vojenno-feodalnēj despotija. Siļē ovseestvennēj strojēs, kodī artmis Vavilonijān Xammurabi kad dāršan, jona vēzšētg olis vavilonskēj carstvo pazavtēz. Vēzlašlisnē carskēj diņaštīļjas, a Vavilon, siz-zē, kēzi i vojdar, vāv mōz vāli ovmeš da kultura bokšan centrēn; vavilonskēj zrecjas da gērēs zemļevladeļējas pēr siz-zē vēškādēlisnē carjas politikaēn da pēr siz-zē nārītēlisnē uzalēšjasēs.

Vavilonskēj tērgavēj darostovselčeskēj kapitalēn da vavilonsa kulturalēn vlijanēnēs pondis torjatin jonmēnē da paškavēnē ašvuvēvsa Ašširijskēj medvozza bēd dērzavā loēm kadšan.

Ašširijana ovlisnē vojvū Dvurečjēn, Tigr vāli vizuvtasas da rētvēvsa gēra bokjasēn, kodjas torjēdnē Dvurečjēsē Iranēs. Xammurabi dārji Ašširija vāli feodalnēj knazestvo, a ašširijskēj knazē vāli podčīnajtē vavilonskēj carib. Glavnēj promēšlēš Tigr ju uvtašēn vāli mu uzalēn, a gēra bokjasēn—skēt vizēm da prēmēlajtēm. No, sērēš kēnzi, ašširijskēj gērajas vālinē ozērēš poleznēj iskopajemējēn—ērgēnēn, švīnēcēn, ezēšēn, amedšasē—kērt rudaēn. Kērt ērudīļējas da kērt ēruziļē šetisnē ašširijanalē pozanlun pērjēnē gērēs vērmēmjas tehnikaēn, a medša-nīn—vojennēj dēlēm da vojna vāln.

Proizvodstvennēj una sērjo vēsna Ašširijān zēv voz zavoditčis sūsedjaskēd vūzāšēm. Ašširijskēj kupečjas medvojdar pērēdčisnē Malēj Azijasā stranajāsē, a sēšs jītčisnē da pondisnē tērgujtēn Vavilonijakēd, Širijakēd da Pālēstinakēd. Bēdmisnē gērēs tērgavēj karjas, na pēkēs medša bēdzēs vāli *Ninevija*.

Vūzāšēmēn siz-zē zēv aktivnēj učastvujtēlisnē carjas da zrec as. Ta mogēs najēpondisnē zilnē vojūtēmēn vōstavēnē ortča stranajāsē. IX-ēd nem zavoditčēn, zrecjasēn šetēm šēm vālē, carjas medalēm jēzēs kotērtisnē bēd armija (posnī mūjasa feodaljas da kēštāna pēvsēs).

Medalēm vojskaa sistēmaē vūzēm loi 900-880 kēmēn vo sajēn mījan ēraēz. Ašširijān jēz lēd siļē kad kēzlē jona-nīn sodis, a mūēs vāli ēēa. Una loinē posnī da ēēa mūa, ēēē i mutēm, feodaljas da ēēa mūa una kēštāna, kodjaslēn vāli nadelēs $\frac{3}{4}$ gašan 2 gaēz. Tajē kadrjas pēvsēs ašširijskēj carjas čukertisnē medvozza medalēm armijajas, a vērbēnnas pondisnē

Жукертнъ жѣзасъ и венѣмъ странѣмъ. Медальмъ арміѣмъ
 жотртнъ сѣмса сѣтиснъ царѣмъ зрѣмъ.

Кѣртъ арміѣмъ вооружѣмъ ассириѣмъ арміѣ
 200 воѣмъ (880 в. — 668 в.) ѣтвѣтисъ ассириѣмъ цар-
 ѣмъ властѣмъ ставъ Ширіѣмъ, Палестинѣмъ, ѣнѣмъ Ар-
 меніѣмъ, Кипрѣмъ да мѣмъ дѣмъ кѣмъ вѣсѣмъ Јегі-
 петѣмъ. Вавилоніѣмъ асъ вѣмъ сѣмъ прізнѣтисъ асъ вѣмъ ас-
 сириѣмъ царѣмъ властѣмъ. Походѣмъ дѣмъ ассириѣмъ царѣмъ па-
 жѣмъ вѣмъ вѣмъ карѣмъ, вѣмъ вѣмъ сѣмъ жѣмъ лѣмъ пѣмъ жѣмъ сѣмъ
 жѣмъ вѣмъ вѣмъ вѣмъ, лѣмъ дѣмъ кѣмъ вѣмъ вѣмъ, лѣмъ, лѣмъ,
 мѣмъ металлѣмъ, скѣмъ, лѣмъ да мѣмъ дѣмъ (27-дъ сѣмъ).
 Сѣмъ-мѣмъ дѣмъ тѣмъ жѣмъ вѣмъ царѣмъ, сѣмъ санѣмъ-
 нѣмъ сѣмъ, главнѣмъ жѣмъ зрѣмъ да вѣмъ.

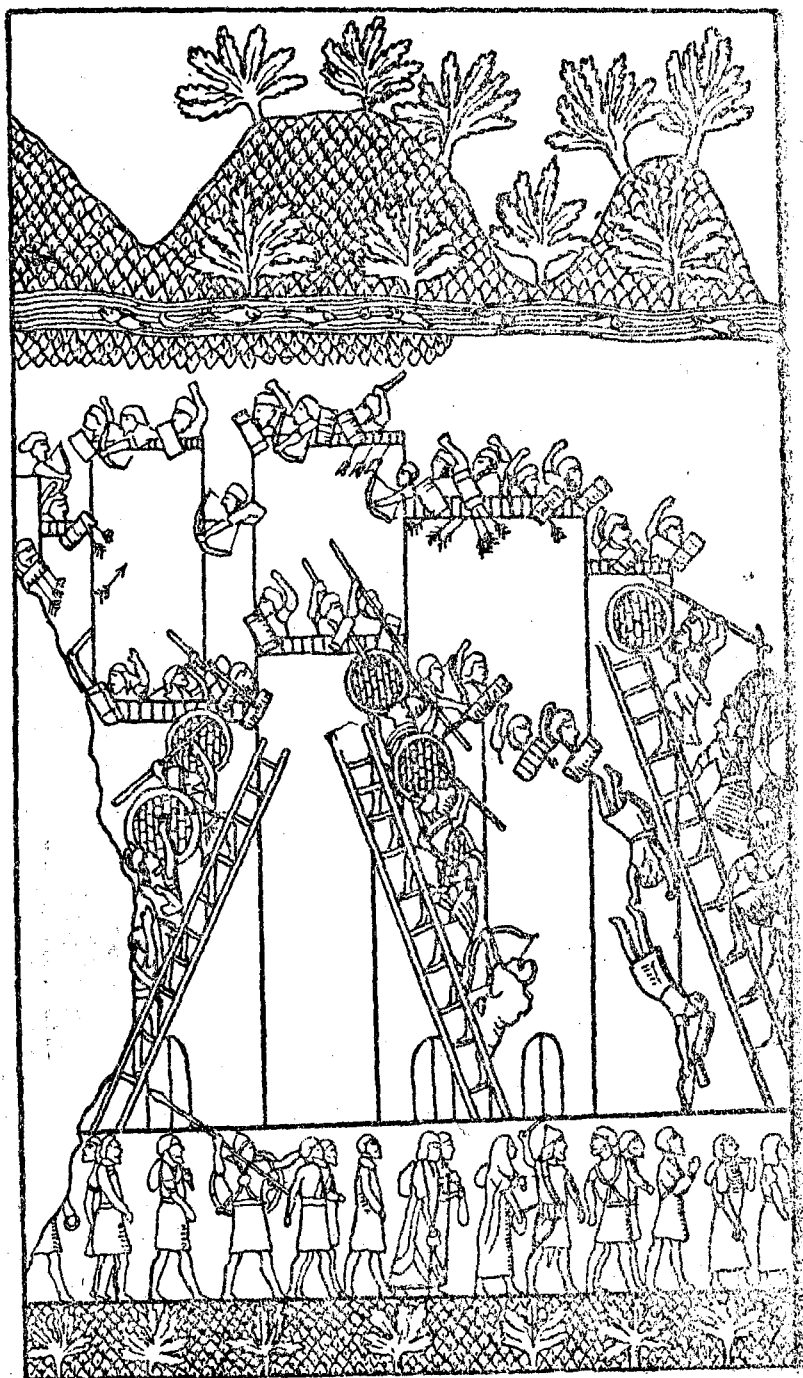
Асѣмъ медальмъ вѣмъ мѣмъ
 мѣмъ ассириѣмъ царѣмъ зѣмъ вѣмъ
 асѣмъ дѣмъ асѣмъ колѣмъ сѣмъ, ѣмъ
 вѣмъ вѣмъ зрѣмъ да жѣмъ землѣмъ
 дѣмъ вѣмъ, кѣмъ вѣмъ вѣмъ
 вавилоніѣмъ царѣмъ. Ассириѣмъ царѣмъ вѣмъ
 сѣмъ, мѣмъ вѣмъ властѣмъ сѣмъ ас-
 сириѣмъ главнѣмъ жѣмъ *Assur* да вави-
 лоніѣмъ главнѣмъ жѣмъ *Marduk*, і сѣмъ
 пѣмъ вѣмъ ставѣмъ вѣмъ
 мѣмъ вѣмъ вѣмъ вѣмъ
 да сѣмъ мѣмъ кѣмъ нѣмъ,
 кѣмъ і жѣмъ кѣмъ. Кар-
 лѣмъ вѣмъ кѣмъ—зѣмъ, а кѣмъ ѣмъ
 кѣмъ—дѣмъ жѣмъ. Сѣмъ вѣмъ
 асѣмъ гѣмъ, кѣмъ
 ѣмъ вѣмъ пѣмъ асѣмъ
 кѣмъ вѣмъ мѣмъ пѣмъ
 жѣмъ, вѣмъ сѣмъ *despotjan*.
 Сѣмъ, Ассириѣмъ дѣмъ вѣмъ *despoti-
 jan*.

Нѣмъ сѣмъ, санѣмъ да
 жѣмъ землѣмъ пѣмъ
 вѣмъ дѣмъ сѣмъ сѣмъ,
 мѣмъ жѣмъ царѣмъ вѣмъ
 нѣмъ колѣмъ сѣмъ. Зрѣмъ
 вѣмъ вѣмъ сѣмъ гѣмъ
 (26-ѣмъ сѣмъ).

Карѣмъ вѣмъ вѣмъ сѣмъ вѣмъ сѣмъ
 дѣмъ, мѣмъ нѣмъ „ѣмъ вѣмъ“ нѣмъ асѣмъ
 „ѣмъ кѣмъ пѣмъ вѣмъ да с. в. Зрѣмъ-гѣмъ
 карѣмъ кѣмъ сѣмъ, нѣмъ сѣмъ колѣмъ „ѣмъ
 сѣмъ карѣмъ асѣмъ вѣмъ. А вѣмъ вѣмъ і сѣмъ,
 мѣмъ зрѣмъ-гѣмъ лѣмъ карѣмъ
 дѣмъ асѣмъ да вѣмъ сѣмъ, мѣмъ жѣмъ
 вѣмъ сѣмъ-ѣмъ тѣмъ, а ѣмъ карѣмъ вѣмъ,
 сѣмъ жѣмъ кѣмъ нѣмъ. Карѣмъ вѣмъ кѣмъ.
 Зрѣмъ-гѣмъ кѣмъ вѣмъ пѣмъ

26-ѣмъ сѣмъ. Зѣмъ
 кѣмъ ассириѣмъ зѣмъ.

97.-ā cernas Accirilana nostam̃ kar, ulitib̃ nuadēñ plennējjasas.

feodalijaslən da kupečaslən, da na pər vāli dejstvujtəny car vylə.

A medšasə ašširijskəj carjas vāli zavišitəny aslanys vojskašan. Niəti vyl car ez verməv puxšəny tron vylə vojska səglašitčətag. Kor car vāli vojnašas vylən vermə da juklə saldatjašy mürddəmtorjas, seki sijə vāli ləšəda tədə, mųj vojska slyb otsalas. No kor carəs vāli venəny vojna vylən, seki vojska vāli skərmə da eəkəda ovlə čəvtə seeəm carəs.

Taeəm nogən, kət vizədnysə vūtə ašširijskəj carjaslən vāli nekodys povtəm vlašť, nalən vlašť zbylšsə vāli seeəm-zə klassəvəj vlašť, kəzi i stav mukəd feodalnəj gosudarjaslən vlašť.

Zavojutəm oblastjasən veškədləny carjas vāli indəny ašširny vojennej načalnikjasəs. Mürddəm oblastjašy kymnədkə jukən jəz-sə vāli ovmədəny (perešəljətnəy) Ašširijə da Vavilonijə, a na mestə vajədəny ašširijskəj vojennej kolonistjasəs. Tajə vojennej kolonijajassə ətlaalisny Ašširijakəd bur tujjasən da najə loiny ašširijskəj da vavilonskəj kupečasly mųžšan punktjasən.

Vojnašasən da šəkəd votjasən rəzəritčəm jəz venəm oblastjašy ləgalisny ašširijskəj vlašť vylə. Dorvəv vāli kəptavləny unalaəny Ašširijskəj derzavaəny vosstannəjas, kodjasəs vāli nəmzalittəg pədtəny carjasəs.

Vešigi i Ašširija pəkəs loavlinə kəpədčəmjəs. Kəpədčəvlinəny rəvjəs, kodjas əni vālinə vūvti unaən. Carjas mučillisny rəvjəsəs kətorznəj uzjasən iz perjaninjasən da kərt ruda perjaninjasən. Kəpədčəlligjasən rəvjəs dinə eəkəda vāli ətlaasəny i kreštəna, kodjas ləgəvlinəny šəkəd carskəj bərsəina vylə, kor vāli loə strəltəvny carjasly gəzədcəndvorečjas. Tajə klassəvəj tšəs zəv jona vūntəmmədə vāli ašširijskəj carjasəsi medvəryn vajədis Ašširijskəj derzava ušəmə. Ašširijskəj derzava pazəlis 606-əd voə. Vavilonija. bər bəgədis aššərvəv oləm (samostojətnost) da sən i loj *Xaldejjskəj carstvo*, *xaldejjas* plemjaš carjas nīm kuzə.

49. *Xaldejjskəj da Persidskəj carstvojas*. *Xaldejjskəj carstvo* suləlis stavsə 90 vo gəgər. 540 voəny kymn Iranšən mədədcis Dvurečjə məd setčəs plemja, *persjas*. 537 voəny persijəsə car *Kir* zavojutis stav Dvurečjəsə, Maləj Azija, Širija da Palestina. A šəšə vostis i Jegipet. Taeəm nogən, drevnəj Vostoksa stavstrənašy ətuvtčisny əti bəzd derzavaə.

Xaldejjskəj da Persidskəj carstvojas vālinə seeəm-zə vojenno—feodalnəj despotijajəsən, kəzi i Ašširija. Səmyñ carjas vāli puxšəny oz medaləny vojska vylə, a aslanys vojennej kolonijajəs vylə, kodjasəs najə ləšədlisny aslanys carstvosa stav oblastjasəs sijə mųjas vylə, kodja-

sas mǝrddisnǝ pǝkǝritǝm jǝzlsǝ. No xaldejskǝj da persidskǝj carjas sekǝ zǝ razǝdavlisnǝ mǝrddǝm mujassǝ aslanǝs sanovnikjaslǝ, knǝzjaslǝ da xramjaslǝ. Kreštana, kodjas olisnǝ tǝzi šetǝlǝm mujas vǝln, loinǝ tajǝ vǝl zemlevladelečjaslǝ krepostnǝjjasǝn.

Sanovnikjas da knǝzjas pǝvsnǝ persidskǝj carjas puktavlisnǝ oblaštjasǝ gubernatorjasǝs (*satrapjasǝs*). Satrapjas čukǝrtlisnǝ jǝzlsǝ votjas ez sǝmn carskǝj kaznaǝ, no i vojskaǝs vizǝm vǝlǝ da aslanǝs vǝlǝ. Tǝǝm nogǝn xaldejskǝj da persidskǝj feodaljas pǝkǝritǝm oblaštjasǝs vǝlǝ vǝvǝti čorǝdan naršitǝnǝ.

Persidskǝj carjas zillisnǝ boštǝnǝ otsǝg as carstvoǝs stav stranasa stav pǝlǝs jǝzsa zrecjaslǝs. Najǝ torǝdavlisnǝ xramjaslǝ vǝl mujas da šetavlisnǝ zrecjaslǝ gǝrǝs lgotajas. Mukǝd zrecjaslǝ, suam, ludejaǝn ijerusalimskǝj xramsa verhovnǝj zrecǝ vǝl vešigtǝ gosudarjaslǝs prava šetǝma as oblaštǝnǝs veškǝdlisnǝ. Sǝ pǝddi stav pǝlǝs jenjasǝstǝn zrecjas stav persidskǝj carstvo paštala javitisnǝ persidskǝj carǝs *Kirǝs* da sǝlsǝ rǝdsǝ jenjasǝn bǝrǝm mortjasǝn da najǝs vezǝsǝjasǝn, car nim kuza koznavlisnǝ zertvajas da propovedujtisnǝ bǝdǝn aslanǝs jǝz pǝvsnǝ, medǝm najǝ kǝvzisnǝ da povlisnǝ carjasǝs siz-zǝ, kǝzi i jenjasǝs.

Persidskǝj carjas čukǝrtisnǝ aslanǝs kladǝvǝjjasǝ, sekša kad seršǝ vǝvǝti una zarǝi zapas, kodǝs vǝlǝ perǝnǝ votjasǝn da poslinajasǝn. Najǝ ašnǝs eǝe-zǝ vuzašǝmsǝ nuǝdisnǝ da otsavlisnǝ vuzašǝm paškǝlǝmlǝ. Najǝ kolisnǝ vavilonskǝj karjaslǝ nǝlsǝ stav vǝlasǝ, remontirujtalisnǝ da burmǝdisnǝ vǝz ašširijskǝj tujjas da vǝčalisnǝ vǝljasǝs, zavoditisnǝ vešig kodjǝnǝ Nil vomšan Krasnǝj moreǝs kanal.

Xaldejskǝj da persidskǝj carjas dǝrǝi Vavilon loi tǝrgǝvǝj da kulturnǝj centrǝn stav vostočnǝj miras. Kar ozǝrǝmǝs i bǝdmǝs; jǝz lǝd čukǝrǝmǝs 500000 mortǝs. Xaldejskǝj carjas pijǝs medša jonǝs Navuxodonosor vǝlpǝv strǝitis sǝr lukǝdsǝ karǝslǝs zonnas, stav dvorečjasǝ da xramjasǝ. Uličjasǝ kar sǝrǝdǝs vǝlǝ vojsalǝma izǝn, a nabereznǝjjasǝ vǝvǝttǝma granitǝn. Aslas gǝtǝrlǝ, midijskǝj carevnǝlǝ, kodǝ vǝlǝ gǝztǝmtčǝ vǝrǝintǝm Vavilonijaǝn aslas čuzanǝnsa gǝravǝv vǝrjas ponda, Navuxodonosor leptis Vavilon bokas iskusstvennǝj gǝrajǝs da pujas setčǝ saditis. Tajǝ gǝrajǝsǝ vǝlǝ nimtǝnǝ *asalana sadjasǝn*. Tajǝ stav gǝrǝs sooruzǝnnǝjjasǝ loi vǝčǝma kreštana kǝjasǝn, carskǝj varšǝina nuǝdǝmǝn.

Vavilon vǝlǝ lǝddǝššǝ „muvǝv čudoǝn“, lǝktǝnǝ vǝlǝ vidlavǝnǝ tatčǝ una putesestvennikjas.

Vavilonijaǝn, a sešša i Persijaǝn dǝnezǝnǝj centrǝn xaldejskǝj carjas dǝrǝšǝn loi Egiptǝn vavilonskǝj švetskǝj bankirskǝj dom. Rostovsiceskǝj operacijǝjas kǝnzi, Egiptǝ vǝlǝ bǝdšama nogǝs špekulirujtǝ. Otkup vǝlǝ siǝ boštǝlis carskǝj votjas čukǝrtǝm, arǝndaǝn boštǝvlis carjaslǝs vǝvǝti gǝrǝs kanǝljas da strǝitavlis vǝljasǝs, kuravlis gǝrǝs doxodjas kanǝljasǝs vǝn pǝlzujtčǝmǝs. Egiptǝ lǝšǝdalis siz-zǝ gǝrǝs mašterskǝjjas, kǝtǝni ravjas vǝlǝ vǝčǝnǝ vurunǝs da sǝbdǝs darajas, kueǝmjasǝs

vəli vuzavləni stav carstvoəs paštala. Məd bəzd bankirskəj dom *Murasu*, loi pers jas dərji Nippurən. Egibi da Murasu vestisnə məd mesta, vələ xramjaslş vəz ssud- nəj kassajasəs.

Promyšlennəj predprijatəjassə vəli vostaləni oz səmən bankirjas, no siz-zə zrecjas da optovəja vuzasəjsjas. Vuzasəjsjasə ozəbk vəli strəitavn əsləni məštərskəjassə, a vəli razədəni sərjəsə remeslennikjaslş gortanəs. Təəm nogən i vavilonskəj reme- slennikjas vəşkalin bəzd kapital kabər ulə.

Deneznəj, tərgəvəj da kulturnəj centrilş značennəsə Vavilon pər kutis Pərsidskəj dərza va kişstəz. 330 kəməni vo səjən mi jan eraəs Pərsidskəj dərza vəs boštisnə grekjas i seki vavilonskəj tərgəvəj kapitalilş bət loi şetnə medvozza mestasə grečeskəjlş.

50. Vavilonskəj kultura da sələn vlijannəs. Vavilon vəli denez- nəj da tərgəvəj centrən Vostočnəj mirən, sə vəsna si jə vəd- ləə paškədis i aşsəs vlijannəsə kultura voksa.

Jona paškəda razal vavilonskəj gizəd sište- ma. Aşlirjanajas kənzi sijas əsləni boštisnə kuəəm sūrə jəz — Maləj Azijalş da əni ja Armenijalş, a siz-zə persjas. Gizəd sište masə vəli sumerjas-na ləşədəmn. Ul tablīka vələ vəli līkəni specialnəj bedtorjən klīnoobraznəj pasjas; se- şa gləəm tablīkasə əlga jətnə, seki si jə loə corəd, sik iz kod. Das şurs- jasən seəəm soj dokumentjassə ras- kopkajas dərji adəmnə arxeologias. Nalş petkədləjassə ti vermənnəd adəni izjasnəj iskusstvojas muzej- əs Moskva n, seşsa Leningradsa Ermitažs.

Sumerskəj gizədlən pasjaslş voj- dəsə vəlin şerpasjas kodəs da və- lin ideogrammajasən, mədnəg-kə vīštavn, vəd pas petkədlə urcītəni kv — „mort“, „va“, „seep“ „kozuv“ da s.v. Dər mīstī sumerskəj pasjas loin klīnoobraznəjjasən (28-əd şerpas). Vəzsis nalən i značennəs. Məkəd pasjaslş kolīnə-na ideogrammajas tuja, a m- kəds pərlisn şəpasjasə, no kəzvīnš pondisn pet- kədləni kv torjas. Tazitə, vavilonskəj gizəd sište ma vəli zev slozənəj, pasjaslş seni vəlin 500 gəgər. Velədn təəm gizədtə vıvti şəkəd.

Vəli velədn sılə vələəm tablīkajas şertī, kənī əti radən vəlin ideogra- ficskəj pasjas, a mədn — kv torlən pasjas da şəpasjas, kodjas i ovaşnə jətnə naja- əs. Tajə tablīkajaslş i otsalislş uconəjjaslş tədmavn klī- noobraznəj gizədsə.

Vavilonskəj təvarjaskəd da tərgu jtan obyčajjaskəd əə stav Pərsidskə carstvo pa- taləş paškəti i veštican vavilonskəj sište ma: şekel (8 1/2g), minə = 60 şekelilş da talant = 60 minalş. Persjaslş tajə sište masə əsləni pərtisnə grekjas. Si jən vəli pəzıf- cən-i şəməni artaşıgan.

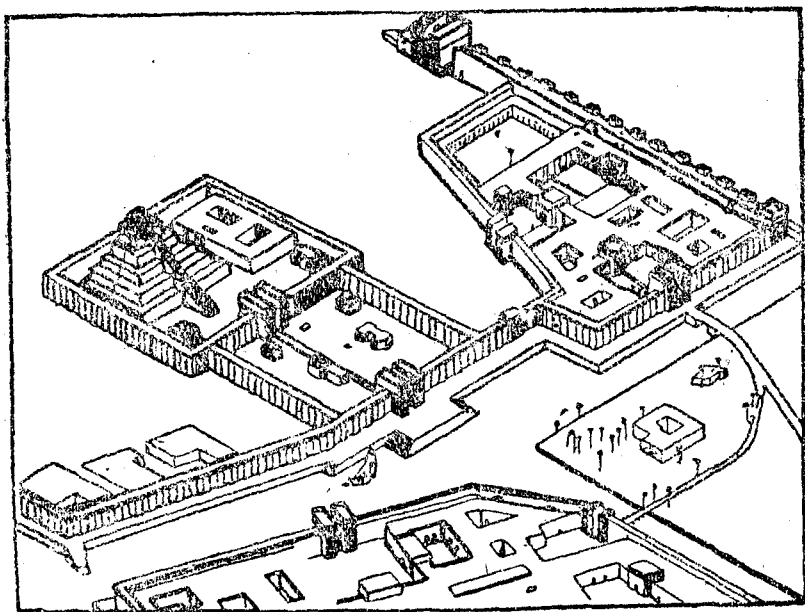
Məkəd kulturnəj vermə mjas vavilonanalən nə- ta onzka da paškədzka pəşkalin da deuna vəz- ləşəməni kolīnə-na i ənəz. Medvoj dər kolə indən kad artalə m vələ. Əni ja 12 tələşsa kalendar, ko-

Идеограмма	Периодный знак	Клинообразный знак	Периодическое значение
			человек
			дом
			звезда
			посудина, лодка на парусах
			птица
			дерево

28-əd şerpas. Kəzi ideogrammajasən loi klīnopiş.

dēn pēl'zujtčēn stav miras, loī vavilonskēj ka-
lendaršān. Asvuvvšān sljās aslēnīs boštisnē rimlānā, a rimlānāšān sljā vu-
zīs jevropasa mukād jēzīb. Rimlānā lēšēdisnē aslēnīs vavilonānālš lēšēdēm
vezonšā lun nīmjasnās eē sīzīmļunja vezon, a rimlānāšān sīzīmļunja vezon vu-
zīs jevropasa mukād jēzīb. Ņīnīja nemeckēj, francuzskēj da anglijskēj vezonšā lun
nīmjas loīnē vavilono-rimskēj nīmjasš vūzēdēmēn. Nēstā boštēn-kē, su-
ktīs kēk pēvsā 12 časjās vīlē jukēm (12 čas lun da
12 čas voj) sīz-zē jevropejčēlēn loī boštēnā vavilonānālš, rim-
lānā da grekjas pēr.

Vavilonskēj zrecjas puktisnē panas nēbesnēj
tēlējās dvīzēnņē jībš naukalē—astronomijālē. Nājē
čajlīsē, māj planetjās da kozuvjas vīlēn olēnē jēnjas; kējēdnēkē planetajaslē
da kozuvjaslēs vētlēmsē, sekl požē tēdmavnē jēnjaslēs ēktāmjasē da vozvōv vīš-
tavlēnē, māj loē mōrtkēd, jēzkēd, sīranajaskēd da carstvojaskēd. Medēm vēcēnē tēēm
nāvīdēnņējas, zrecjas straitavlēsnē aslēs šama xramjās, kodjas vīlē sušēnē zīk-

29-əd šērpas. Zikkurat (Enlilēn Nīppurēn xram).

kuratjāsēn. Tajē xramjās vīlēnē 7 sudtāš, vīlēdēs vēkņalanājas, vēvt vī-
las straitlīsēnēnē observatorija (29-əd šērpas). Dert, kozuvjas šērti gadajtēmēd sēmēn
blēdčēm, sē ponda, māj nekueēm jēnjas avuās, da kozuvjaslēn vētlēms nekueēmā
oz vermē vīljajtnē jēz olēm vīlē. No tēēm tēlktēm nāvīdēnņē-
jaskēd da vīvodjaskēd radīs zrecjas unā šō vo-
jasēn vēcīsēnē sīz-zē ī medvozā vēškēd astrono-
mīčeskēj nāvīdēnņējas da vīvodjās.

Vovilonskēj zrecjas torjēdisnē kozuvjas pēvšš 5 planeta, kodjasēs požē
adšēnē prēstēj šīnmēn. (*Merkurij; Venēra; Mars; Jupiter; Satur*
da artālīsēnē, dert ez sīk euka, dīrē nājē gēgartēnē jēnezīl (artālīsēnē nāl-
īs *orsito*). Sīz suēnā, *sulatan* mukād kozuvjāsē nājē juklīsēnē *soz-*
vezdīlējās vīlē da puktālīsēnē nālē nīmjas. ī Zrecjas sīz-zē kēzālīsēnē, māj sondi da
tēlēs vērdlēmjas lōhīvlēnē periodīčeskējā, da vīlālīsēnē vozvōv vīštavnē sē jībš
4-5 lunēz euka. *Vološ* kuztāsē nājē artālīsēnē 365 lun, sē šērti,

mьj tьdalə sondilən vetləms nєbəsəəd vonas. Tajə stavsə da mukəd vərnməjassə loi boštama vavilonanabš grečeskəj astronomjasən, grekjaslš boštisnə arabskəj astronomjas, a nalš zapadno-jevropejskəj učonəjjas.

Taeəm ve škəd nabludennəjaskəd da vьvodjas-kəd eəe vavilonskəj zrecjaslən vəlīn tujtəm un a artalə mjas. Najə vəlī čajtən, mьj sondi vetlə bьdlun jenezəd, a mu sulalə əlī mestabn. Jenezlš ləz rəmsə najə vəlī objasnītən seəəm torjən, mьj nєbəsə vь-las bьttə em asləz more, kodī gorizont berdəd bьttə ətləəšə mu vьvsə morekəd. Mutə vəlī najə čajtən zuzəd gərajasa dīən mirəvəj okean sərīn. Taeəm nєveskūd čajtəmjās loīn sь ponda, mьj vavilonana vəlī oz tədnь nekueəm mukəd strana, sušed-jaslš kьnzl, i čəjtisnь, mьj mir tajən i poməšə. A astronomičeskəj nabludennəjās vəčnь nalən əz vovnь, seəəm točnəj instrumentjas, kuəəmjās eməš ənī.

Taeəm nogən, kət vavilonskəj pa persidskəj carstvojasəs vəlī i pazədəma no vavilonskəj kulturəbs zəgnas da nətī pəzətəg mukəd jəzbs ezvos. E məš nє-kьmьn kulturnəj vizjas, kodjas jītən mijanlš ənī-ja praktikəsə da kulturasə Dvurečje istorijasa vəzšə kadkəd.

3. JEGIPET

61. Jegipetlən prirodašs. Jegipet'ьd—Nil ju pələn-sa veknīdik dolīna, paštanas stavbs 15 km. 25 km-əz. Tajə dolīna asьvlador da rьtvladorbokas kь-pədcəmaəš gərajās. Rьtvvьvsə gərajāsbs torjədənь Jegipetəs Sa-xara pustьnəš, kodəs vazən vəlī nīmtnən Līvijaən. A asьvlador-gərajās sajas nuzalə Krasnəj morelən beregьs.

30-əd šerpas. Drevnəj Jegipetyn mu uzaləm.

Jegipet'ьd bьttə pustьna romьn oazis. Zerbьs senl nekor oz ovlь, i kor nєm vidčisťəg zeras, sija, kьzī jona vazən, sizi i ənī, lьddənь mьjkə vozə loantorjən.

Sь ponda Jegipet eskə vəlī gəl, nīnə-m-cuztəm stranaən, oz-kə vəlī mušinšə vьnšəd Nil julən ojdłəms. Oīdnь zavoditə pyrək jul təlš sər-γn da ojdədə stavnas dolīnasə Jegipetlš. Karjas da šiktjas loənь bьttə dījas i jəzbs volšənь seki lībə veknīdik nasьp (damba) vьvti, lībə pьzjasən. Va sulalə pəsti nojabr təlšəz, səššə zavoditə jamnь. Va ušəm vərən mu vьlə kolə il—šis'məm vasa bьdməg-jaslən da pəməšjaslən kolasjasьs. Sija lībs vura vьnšədə musə Jegipetlš da muьs loə vьvti vьna.

Janvarin, kor Nil zikaz košmas vaz vjənəzəz, zavoditən gərnə da kəznə. Tajə uzə Jegipetən ləddən kəkən sə ponda, mɔj ojdəm vərən muɔz zev nəvə, kəkəda gərə da l vənədəmə nən tən. Urozajjas Jegipetən vazən lən ovlən zev burə. Vaz Jegipetənavəli gəgərvoənə Nil ojdləm ləz burlunə dəsəvən vəli Jegipetəs. "Nilən setəmən", a Nil jusə ləddəvlisnə jenmən, kodl setə nalə nən da oləm. Gəgərvoana, mɔj Jegipetən glavnəj uzə jəzlən pər vəli i kolə mu uzələm. Jona vazsa Jegipetən kəz-lisnə sovdi, id dəsəvdi. (30-əd şerpas).

52. Vodanəj sooruzenəjjas da Jegipetlən ətuvtəm. Kəzi l Dvurečjejn, Nilən vizuv da dər ojdləmjasəz eškə vermislə vājnə unəz ləksə, burə dorə. Sə ponda Jegipetən, kəzi l Dvurečjejn, feodalnəj strojəz lotəz-na vəli ləşədəm vodanəj sooruzenəjjas, medəm viznə kerkajassə da mukəd strəvajassə vavənən zugədəməz, da medəm viznə vazapəz kos povodə da kəzlə.

Vəli kodjəmaəz gərəz iskusətvənnəj tɔjas, kodjas vəli tərən ojdləm vən. Nil juən da tɔjassən vəli nuədəmaəz kanaljas—sadjas da mujas dorə. A kerkajas, dvorečjas, xramjas da kəzəjstvənnəj postrojkajas strəitəvlisnə vli mestajasə, lɔvə poelislə najəs stəmədjasən, kodjas pər oz pištə va.

Vodanəj sooruzenəjjasə Jegipetən vəli strəitəmə 5000 voɔz-na vazən mijan eraəz. Sijə kadjasə Jegipet vəli juksəmə 30-40 torja posq-dik oblastjas vɔlə. Bəv oblast əslas bədalunnas vəli ez bəzəzək ənija gərəz sovxoəz; najə vəli suşən kəvəmkə pəməs nīmən, kodl vəli ləddəssə otsaləz-vizəz jenmən. Suam, vələn oblastjas—sokol, krokodil, lev, sakal, bə, kaq, pavlan, skorplon nimaəz i s. v. Siz-kə, tajə oblastjas ləlnə vazsa totəmnəj kommunaajasə. Totəmjəz kəjəməşən vuzlislə mu uzələmə, pərlnə rədəvəj kommunaajasə, a seşsa şiktsə ovseina-jasə, no vaz nīmjasnəz kollinə nalən.

Vodanəj sooruzenəjjasə vəli strəitəmnə tajə vazsa şiktsə ovseinaajasəz. Mi oğə tədə euka, kəzi tajə loi. Tədəməz, stavəz loi sislə-zə, kəzi l Dvurečjejn. Səvəməzə nogən, kəzi l Dvurečjejn, tajə jonə vazsa şiktsə ovseinaajas pərlnə feodalnəj kəzəstvə-jasə. 5000 vo sajn mijan eraəz stav 30-40 oblastəz vələn-nin kəzə-jas. Na kostən pansis tɔz Jegipetəs ətuvtəm ponda. Jegipetən vəzənsə loi kək carstvo—Uləz Jegipetlən (Nil deltan) da Vləz Jegipetlən, Nil ju sər vizuvtasas (4000 vo sajn kəmn mijan eraəz). A seşsa dər tɔskaşəm vərən kək carstvo kostən Vləz Jegipetsa car venis məd carəs i sijə kadşən (3300 vo kəmn mijan eraəz) Jegipet loi ətə feodalnəj carstvoən.

53. Feodalnəj klass kotərtəm. Feodaljaslən klass Jegipetən vəli carjasəz, kəzəjasəz da zrecja-

с ъ с а r t m ə m a. Jegipetъn carъs vѣli suъnъ *faraonъn*. Kъzi i Sennaarъn, car vѣli lъddѣ aъsъ jenъjas plъn da naъjѣs vezъsъn, kodъjas vъttѣ aъnъs jona vazъsan veъkѣdlъvlisъnъ Jegipetъn, a seъsъa ѣtisъnъ faraonъjasъ Jegipetъsъs stav muъs da vlaъstъs. No kъzi i Sennaarъn, taъjѣ teorijase vѣli propoveduj-tъnъ sѣmъnnartitana uzalъsъjѣzъs povzѣdlъm mogъsъ.

Zvъlъsъsѣ, kъzi i Sennaarъn, faraon ez vѣnъ vъddъn stav mu vъlas. Siъjѣ sѣmъnn vladejtis aslas sobstvennъj mujasnas, da nѣsta seefъm mujasъn, kodъjas vѣlinъ Jegipeta-Efiopiъja (lunvъlъnъ) da Jegipeta-Aravijъja (asъv-vovъlъnъ) granъiъca verdnъ. Stav mukѣd mujassѣ nѣsta kъk carstvoa epoxaъ-na vѣli ѣetalъma nalъ, kodъjas vѣlinъ matъnѣsъzъk carъjasъlъ, seъsъa kъazъjasъlъ da xramъjasъlъ, i siъjѣ nalъn loi batъsan pilъ vuzan sobstvennoъstъn.

Kъazъjas nîmtlîslisъnъ aъnъsѣ „medvossa lunъsan znatnъjjasъn“, mѣdnog-kѣ sunъ, jona vazъsajasъn, da vѣli suъnъ, mъj „olъnъ seni, kѣnî olisъnъ nalъn batъjas“. Batъjas ovmsъjas dinъ mukѣd kъazъjasъslъn sodlъnъ vъl ovmsъjas, kodъjasъs faraonъjas ѣtavlîslisъnъ sluzitъmъs nagrada pъddi. Mukѣd kъazъjasъslъn vѣlinъ mujasъs faraonъjaslъn ѣrti ѣe eazъk. Suam, ѣti kъaz *Nexurelan* vѣli kipodulas 26 kar stav mujasnas; na plъs 14 karsѣ kuligas kolîs nъlъslъ, a 12 karsѣ ѣtis „lovъsѣ kazъtvlъm vъlѣ“.

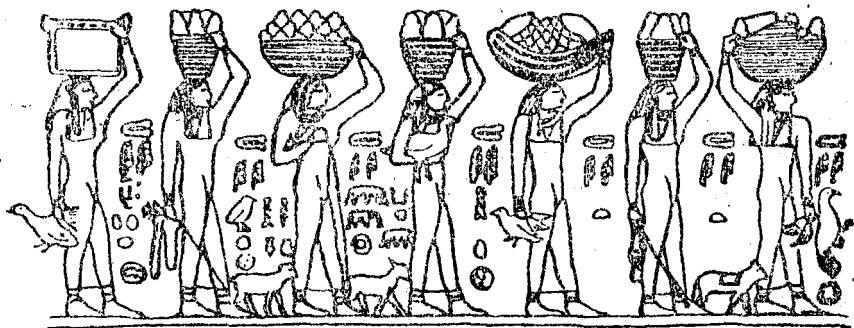
Xramъjaslъn siz-zѣ vѣli vъvti una mu. Nalъ pъr vѣli voъ mu „lov kazъtvlъmъs“ faraonъjassъn-i, kъazъjassъn-i. Naprimer, faraon Saxure ѣtis *Re* jen nîma xramlъ, sondi jenlъ, ѣtpъrъjѣ 1000 ga gѣgѣr (mîjan meraъn-kѣ). Mujassѣ xramъjaslъ tazъsѣ koznavlîslisъnъ sъ ponda, mъj Jegiptana vѣli eskъnъ mѣdarъjugъdsъa olъmѣ. Jegiptanalъn vѣli kolъma-na vaz vera sъ jъlъs, mъj kulъm vѣrъnъ dusalъ kolъ ѣojnъ-junъ. Medъm dusa ez ѣgъlav, medъm ez kovmъ sъlъ „ѣojnъ aъsъsъs sitъs da junъ aъsъsъs kuzъsѣ“, kolъ dusaъs verdnъ, koznavnъ sъlъ zertvajas „nanъn, vъcъjasъn, surъn da vъdsama burtorъjъn“. Siъjѣ zertvajas koznavnъsѣ kolъnъ vѣli prѣduktajas da zrecъjas; sъ ponda faraonъjas da kъazъjas ѣtavlîslisъnъ xramъjaslъ mujas, a mukѣd dъrjîs veъlg strѣltavlîslisъnъ specialnъj xramъjas, nalъ mu torъjѣdъmъn. Muъs xramъjaslъ vѣli ѣetъsѣ pasъnъjasnas, sadъjasnas, stadъjasnas da krestъnananas. Kъmъnѣd-kѣ paj dokodъs vѣli munъa zertvajas vъlѣ, a mukѣdsѣ stavnas vѣli boъstъnъ zrecъjas.

Zrecъjas da kъazъjas vѣlinъ ѣti ѣukъrsa eksplloatatorъja s. Ѣkъkda sizl vѣli ovlъvlъ, mъj kъaz lîbъ carskъj sanovnikъ zrecavlîs. A siz-zѣ stav zrecъjasъs kъazъjas rѣdъs petalisъnъ ѣskѣ.

Jegipetъn zrecъjas vѣlinъ vъvti una, jona unъzъk Vavilonъjъnъ ѣrti. Bъd oblaъstъn vѣli aslas mestnъj jen-vîzъs, kodъs vѣli petkѣdlъnъ vaz totemnъj pemъs jurъn, a mukѣd dъrjî veъkъda pemъsnas zonnas. (Suam, Edfu *Gor* jenmъs vѣli petkѣdlъnъ sokol nogъn, vogîna Denderъ *Xatorъs*—mъs kodъn, vogîna Bubasta Bastetъs—kaъ kodъn). Bъd jenlъ vѣli sluzitъnъ una zrecъjas. Sъsъ kъzi,

vēlinь una pomīnālneĭ xramjas carskēĭ da kņazeskēĭ grovničajas berdn. Taeĭm una zrecstvō pāvss vēlinь tōrĭa tādcanāss medša gōrĭs xramjassa zrecjas—*Re* jenlōn Očēn, *Pta* jenlōn Memfīsān da *Amoun* jenlōn Fivēn, kodjas ordn vēlinь una šurs kreštānaa da rāvjasa mūjas. Nālōn aslanьs vēlinь pridvornēĭ da vojennēĭ *žez* i čorēda vlijajtlisn carskēĭ politika vsē.

Kat eškē faraonjas vēli lēddēnь asnēsē „jenjas pilanēn da nājs vezēsĭjasēn,“ zvlēssē nāl loē vēli veškēdlēnь sīzl, kņzi vēli kolē kņazjasl da zrecjasl. Faraonlōn namēstnikjas, līvē gubernatorjas vēlinь sēmьn grāņca berdsā oblaštĭjasьn; mukēdlaas Jegipetьn kņazjas da zrecjas vēlinь našledstvennēĭ pravitelĭjasēn da suddajasēn aslanьs vladenēnēĭjasьn. Kņazjasl da zrecjasl kolē vēli sēmьn čukērtavnь kreštānalьs carskēĭ votĭjas, mēdēdavnь faraon korēmšerti kreštānaas carskēĭ varseina vsē.

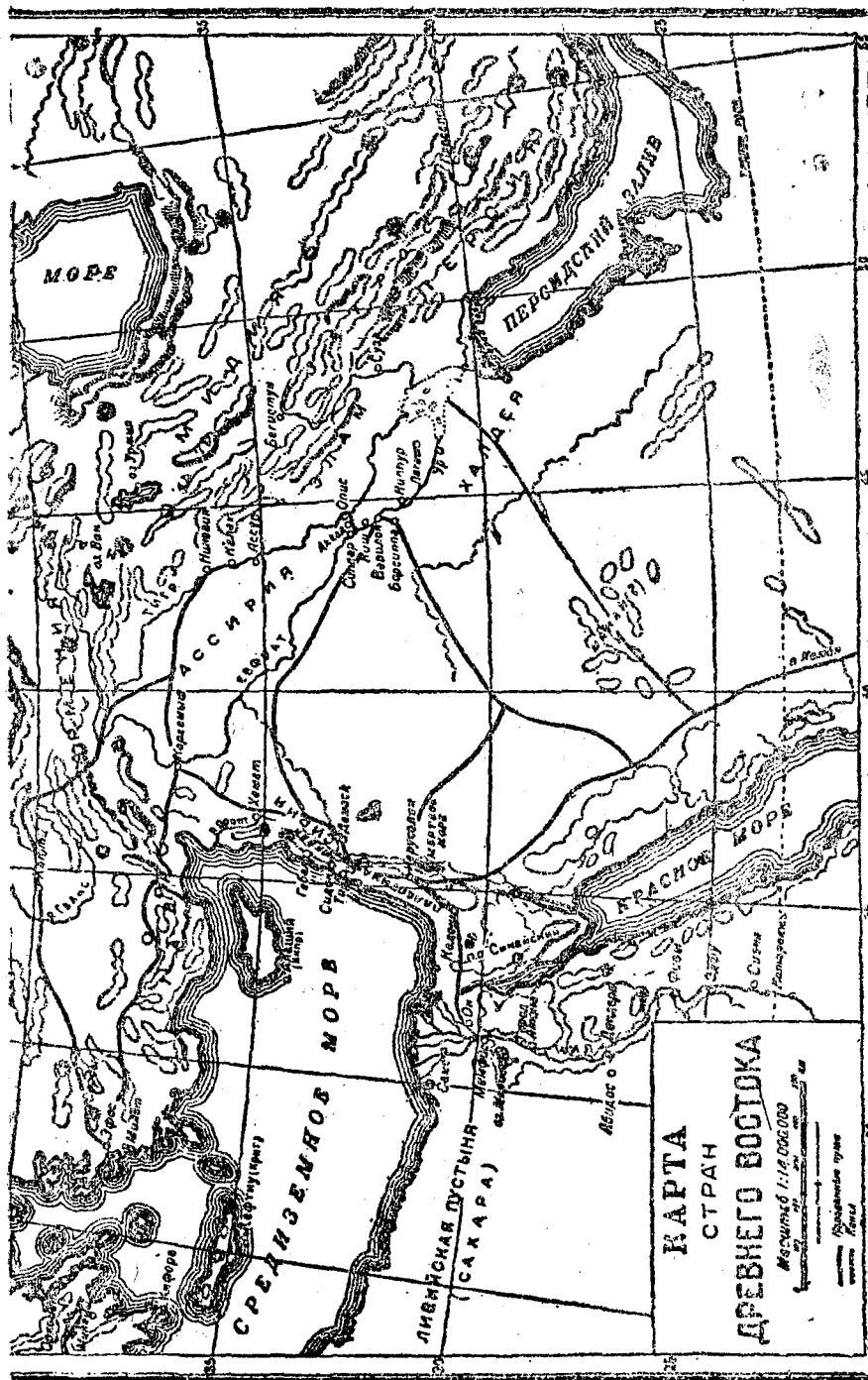
31-ād šerpas. Gospodskēĭ ovmasē kreštānkajas nuānь obrok.

da faraon prikazšerti, vojnā-kē loē, loknь aslas vladenēnē uvsa vooruzitčēn vojskanas juralēmēn.

Faraon-kē vēli mьĭjānkē oz ugodit kņazjasl da zrecjasl, sekinājē vēli sĭjēs vestēnь da pukšēdēnь mēdēs. Sь ponda Jegipetьn *dināstĭfajas* (carskēĭ rēdĭjas) vezlāšlisnь zēv eākēda. Jegipetsa feodalnēĭ carstvo-sulaligēn seni vezis 27 *dināstĭja*.

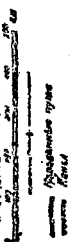
54. Feodalĭjasēn kreštānaas nartītēm. Kreštāna vēlinь krepostnēĭjasēn. Kor faraon šetavlis sanovnikjasl līvē xraml mu, sekl gramotān vēli vištavšē, mьĭ šetčē „mu da mūslōn čelad—jēzs da skēt“. Taeĭm nogēn, car prikazēn kreštānaas pērtlisnь krepostnēĭjasē. A zemlevladečĭjas lēddēvlisnь jēzsē da skētē „kēlujēn“, imēnqēsa uzalan inventarēn.

Sьbš kņzi, kreštānalōn vēli bьrē vēlābьs uzjēzē vēĭēm ponda. Kor Nil ju omēlā ojdēm ponda loē vēli neurozaj, sekl kreštānalь vēli oz tьrmь nānьs šojnь līvē kēznь.

КАРТА
СТРАН
ДРЕВНЕГО ВОСТОКА

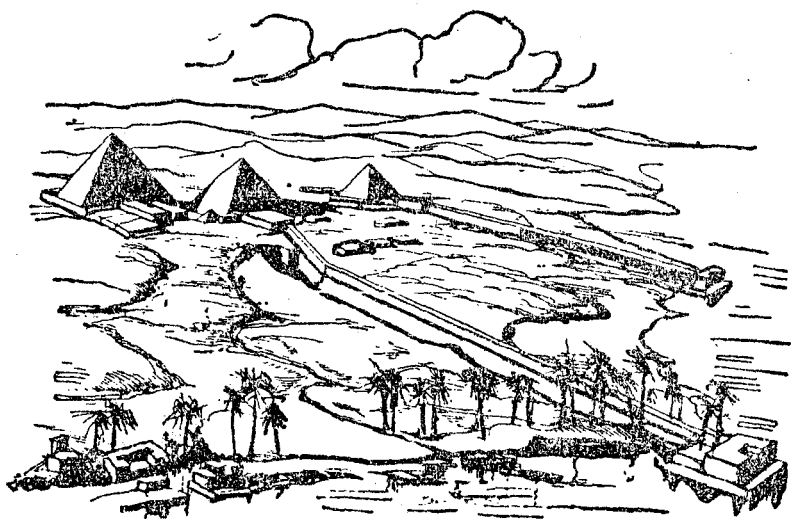
Масштаб 1:14 000 000

нь carskəj da gospodskəj varseina. Törja-nin eəkəda vəlinə uəjas gürəş postrojkaəas vylən—dvorecjas, xramjas, grovničajas strəitigjasən. Tajə postrojkaəasə pür vəli əslənə vəcənə faraonjas, knəzjas da zrecjas. Medša šəkəđ uzavən vəli piramidajas (carskəj grovničajas) strəitigjasən, kodjasəs strəitavlisnə medvozza dinaštijasa faraonjas.

Piramidajasəđ—seeəm zev gürəş kamennəj zdannəjas, kodjasə ullədəs nöl pelesəəs, vylədəs veknamməñ (33-əd şerpas).

Faraonjas kəşjllisnə, medəm piramidajas vəlinə nəjə mumijajaslə, „veçnəj kerkajasən“, mədnogən-kə, nəjə sojjaslə, kodjasəs vəli vəlzamirujtəmən vizənə şisməməş. Vəlzamirujtənə vəli sizl, məj, sojlaş perjənə stav pəkəsə da gürk pəkəsəs şuənə vəlzamirujtan törjas, kodjas vizənə şisməməş. Səşə sojşə kətədlisnə sola rastvoren, gartlisnə vəsuł dərə pəkə da koştalisnə. Mukəd faraonjaslən mumijajaslə kolinə mijan kadəş; gəzməd mumija em izjasnəj. İskusstvojassa Moskvasa muzejən da Leningradsa Ermitazən. A piramidajas əni-na sulalənə Jəgipetən, vetləş-munəşjas jona vıdavlənə nəjəs.

33-əd şerpas. Piramidajas (Xufulən piramidəsəş sujgavılas).

Piramidajas pəvşəş medša ızzədəs—Xufu faraonlən piramida (mijan eraəz 2800 vo kymən). Slən zızdəş 150 m. zızdəşk. 1889-əd voəz sıjə vəli miras medzızd strəjəbən. Səməñ 1889 voə Parizən strəitisnə vşemirnəj vıstavka kezlə *Eijfel ıasna* (strəitşəş nım kuza sizl suşə), kodlən zızdəş lol 300 metr. Piramidalən vıd vokəs—240 m. kuza kymən; siz-kə, medəm gəgərtnə tajə piramida kolə munə kilometr mında.

Assəs piramida strəitnə Xufu çukərtavlis kreştanaəs da ravjasəs Jəgipet paştalaəs. Strəitisnə sıjəs 30 vo. Izjasə kəskavnə nuədlisnə kək tuj—gərajassən Nıl ju dorəz, da Nıl ju dorşən strəltan inəzəs. Izjasə kəskalisnə jəzəs

as vīlanys, a starēstajas da prikazčikjas termādīsny najas pletjasen Straitčaninyn siz-zə vėli dugdvtəg pletaləny. Xufu jyls nem kezlə kolī Jegipetyn medša lok slava—šorņi, kyz uzalysjjasəs medša lokys nartitys jyls. Sy pyddi zrecjasi oskylisny Xufuas da kuləm vėras suisny sijes jenmən. Tacəm-zə katorznəj uzən loi straitaləma i mukəd piramidajassə (33-əd šerpas).

Kreštjana kypədčəmjasys poləmla Jegipetsa feodaljas zillisny kezədny kreštanaəs klassəvəj tysys seeəm-zə nogən, kzy i Šenna-arsa feodaljas. Zrecjas jəjtədlišny kreštjanaəs mifjasən, myj faraon-jasys—jenjas da kolə nalyš kyzysny siz-zə, kzy i jenjaslys. Zrec-jas siz-zə dorjylisny lok duxjasə vera. Najə vīstavlīsny, myj stav oməltorjassə lok duxjas mədədəny; asnyšə-zə vėli suəny koldunja-sən da vošylisny mezdyn besjasyš. Tacəm nogən i Jegipet-yn religija vėlijəzəs nartitan da eksploatirujtan voropən.

56. Faraonjaslən vuzašəm. Straitčigən iz knyzi kolə vėli pu, kodī vėraintəm Jegipetyn ez vėv. Medvozza faraonjas vėrla pondisny mədədn tərgəvəj ekspedicijajas *negrjas oblastjasa*, Nil ju vėli jukənlan. Myjən tədmalisny, myj sijə oblast-jasyn em una zələta mu pyekyn, faraonjas mədədisny setčə voj-ska da as kipod ulə vynən voštisny tajə oblastjassə. Sijə kādšan stav zarņys, kodəs vėli perjəny pəkəritəm negrskəj oblastjasyš, munis faraonjas kaznaə. A pəkəritəm oblastjasyš šetisny nim *Nusija*, sijə loə—„zələta strana“.

Pu vėli vajəny Jegipetə siz-zə Līvanskəj gəra-jasyš (Širijəny). Līvanskəj pu vėli mədədə Geval karsa car, kodī kipod ulyn vėli jona una suska vər.

Geval vėli more vėrəg dorņn, i sylən carys nuəd-lis mors kəj torgovla (vizəd Drevnəj vostoklys kartasə). Geval kar da Sredizemnəj moresa širijskəj vėrəg pələnsa karjas gəgərny (Tir, Šidon da mukəd kar gəgərny) mušinys vėli jona izja da neplodorodnəj. Finikijanaly, kodjas ovlisny tajə kar-jasyn, vyť vėli loə nəvəvny naq Jegipetsa faraon-jasyš, aslanys təvar vylə vezlalamən—suska vər vylə (zevbur straitčan material), purpurəvəj kraska vylə, kodəs vėli perjəny Tiryň aslys pələs rakovinašs, ыrgən ruda vylə, kodī vėli finikijanaly voə Kipr di vėvsa car-šan, da finikijasa remešlennikjasən vəčaləm kəlujjas vylə. Naq knyzi finikijana vėli aslanys təvar vylə vezə-mən nəvəny faraonjaslys siz-zə zarņi da papirus—kavala, kodəs vėli vəčəny nilskəj troštņik sīs.

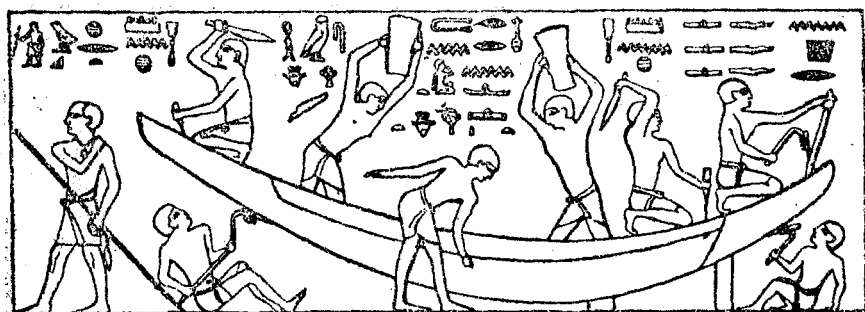
Finikijana tərgujtisny ez kus səmyň Jegipetkəd. Nalən karəvjas plavajtlišny Sredizemnəj more paštalaəd. Finikijskəj kon-torajas da vuzašan pošetennəjas loalinə Egejskəj more dijas vylən, Afrika vojlador vėregjasyn, ənija Italija vėregjasyn. Nalən kupecjas pyav-ləny vėli Ničevijə-i, Vavilonə-i.

Gevalkəd da mukəd finikijskəj karjaskəd tərgujtəm mogys fa-raonjas mədədəvlisny asšyns ekspedicijajas morskəj karəvjas vylən. Karəvjassə vėli straitaləny krepostnəj plətnikjas,

kodjasas nadsmotrseikjas beddalēmān termēdlisn̄ (34-əd serpas). Medša jona vuzašlisn̄ Gebalkēd. Seni vešig loi torja Jegipetskāj kvartal, kēni ovlisn̄ faraonlēn vuzašs posoljas vāli straitēma Jegipetsa xram.

Čuk Jegipetas vuzašm̄ s vāli r̄n ocnēj, posni-
torjasēn vuzašm̄. R̄nokjas vālin̄ ḡr̄s xramjas verdnēs
da ḡr̄sžyk karjas verdn̄,—mestav̄vsa knazjas jon rezidencija-
jas verdn̄. R̄nok vāln̄ vuzavlisn̄ ašs̄n̄s lisalantorjassē zazitoč-
nēj selana; remeslennikjaslēn aslan̄s vālin̄ pošnidik vuzašan la-
rokjas. Š ē m ē z v ē v. Š ē m p̄ddi vāli vetlēn̄ ɣgēn torjas, šakta-
nas *deben ɣzda*—90 gr. gēgēr mijan vesēn-kē.

57. Kreštanalēn vosstannējas. Kreštana vāli jona nenaviditēn̄
ašs̄n̄s nartit̄šjasēs, i kor vāli šurē strēka, seki k̄p̄dč̄vlisn̄
nal̄ voča. Kreštanalēn k̄p̄dč̄vlēmjas k̄k p̄rjē p̄r-
lisn̄ zik pramēj kreštanskēj vojna jasē, kodjas mun-
lisn̄ p̄sti Jegipet paštalaēd zocnas.

34-əd serpas. Krepostnēj plētnikjas straitēn̄ karas, na bēša vižēdē
bedda nadsmotrseik.

Medvozsa kreštanskēj vojna vāli 2500-2400 vo-
saj̄n k̄m̄n mijan eraēz. Siē kadē zavodit̄cisn̄ Jegipet̄n
knazjas kost smutajas. Voz̄nsē knazjas k̄p̄dč̄isn̄ faraonjas dina-
tijaļ voča, kodjas straitalēn̄ vāli piramidajas. Knazjasl̄ ez šelēm-
saņs vēv siē, m̄j faraonjas v̄vti-ŋin jona pondisn̄ uzēdn̄ kres-
tanaēs carskēj varseina vāln̄. Zaiit̄lisn̄, dert, nājē ez kreštanaēs,
a ašs̄n̄s doxodn̄sē, kod̄i carskēj varseina ponda jona čini. A
m̄jēn s̄v̄itisn̄ mustēm dinaštijasē, seki vojv̄vsa knazjas zavodi-
tisn̄ t̄skašn̄ as kostan̄s prestol ponda. Feodaljas kost
t̄sēn vospolzujt̄cisn̄ kreštana da k̄p̄dč̄isn̄
aslan̄s gospodajasl̄ voča. „Jēz bošt̄cisn̄ vojevēj
arūzjē, da stav strana loi k̄p̄dčēm“,—vištavlisn̄ vēr̄nžyk siē kad
jyl̄s.

Uli Jegipet̄n kreštana vermisn̄ nartit̄šja-
sēs. Re xramsa kreštana Oņēn boštisn̄ „jenl̄s“ mujassē da „verd-
čisn̄ zertvonnēj ŋanjasēn“. Mukēd kreštana boštisn̄ „kulēmjasl̄s

karjassə", məd nogən-kə, zrecjaslɨs karjassə faraonjas da knazjas grobnicajas bərdɨs, vəlɨsn̩ seʒ najəəs da ovmədcɨsn̩ najə dvo-
rečjasə. Zrecjas korɨsn̩ otsəg vɨlə lunvɨvsa knazjasəs. Na pɨekɨs *əti knaz fivɨsa Amenemget*, pədtɨs kreʃtanalɨs kɨpədcəm-
sə da as kɨpod ulas boʃtɨsn̩ stav Jegipetsə. Sɨjə kadʃan fivɨsa
knazjas loɨnɨ faraonjasən, a Fivɨ loɨ Jegi-
petlən stolɨca. Fivɨsa faraonjas strəɨlavɨsn̩ piramidajassə ez
nɨn gɨrɨʃa, aslanɨs kreʃtana da ravjas vɨnən səmn̩, a seʃsa pon-
dɨsn̩ vəçavn̩ aslɨnɨs grobnicajas gornəj peseerajasa.

Məd kreʃtanskəj vojna lɨvɨs 1800 vo sajn̩
mɨjan eraəz. Ənɨ taja vojnaɨs knazjaslɨ ez se-
eəm vura pomaʃ, kɨzɨ vozzaɨs. Kreʃtana sɨzə vospol-
zuʃtɨsn̩ knazjas kost tɨsə da kɨpədcɨsn̩. Kreʃtanajaskəd ətuv-
cɨsn̩ remeʃleanɨkjas da ravjas. Kɨpədcɨsɨjas ədjə ver-
mɨsn̩, mɨrdɨcɨsn̩ vɨlɨʃt danuədcɨsn̩ reforma-
jas. Vaz aristokratɨjalɨ kazɨtɨs, bɨttə „muɨs bergədcɨs vɨvɨlən pɨ-
dəsən“. Ənɨ „mudreç“ tazi gɨzlɨs sɨjə kad jɨlɨs: Knazjas ɨɨgjalənɨ
da muçɨtɨçənɨ, poçtennəjjas—soçsənɨ, prəstəjjasɨs—radlənɨ, səd jez
vetlədlənɨ dvoreçjasɨ da palatɨjasɨ, a knazjaslɨs çelədsə vətłəma-
əʃ ɨvləə; kodɨ vetlɨvlɨs bur paʃkəmən, ənɨ sɨrɨletkɨ ruzuma, a kodɨ
nekor ez kɨlvɨlɨ aslɨs, paʃtəʃəma pələɨnaən; galjas loɨnɨ ozɨrəʃ,
korɨsɨjas loɨnɨ, kɨzɨ jenjas. Vəlɨ vɨrədəma stav zakon-
sə, kodɨjas zeskədlɨsn̩ kreʃtanaəs, vəlɨ vɨrədəma stav kavalnəj gramotajassə. Stav mɨnɨstɨr-
jassə da sanovɨnɨkɨjassə faraonlɨs vəlɨ vətłəmaəʃ;
mujassə knazjaslɨs kreʃtana mɨrdɨcɨsn̩ da juklɨs-
nɨ askostanɨs. Una knaz kulɨnɨ, unaən pɨsɨlɨsn̩ Jegipetɨs
Aravɨjaə. Səmn̩ medʃa lunvɨvlədor jukədɨs Jegipətlən abu vəlɨ
sədəma kɨpədcəm ulə.

No kreʃtanalən vɨlɨʃt ez vermɨ kutɨcɨsn̩. Aravɨ-
jaʃan uʃkədcɨsn̩ Jegipet vɨlə skətvɨzɨs-rəz-
vojalən plemja, kodɨjasəs, tɨdalə, uʃədcɨsn̩ pɨsɨm
knazjas. Najə otsəgən kreʃtanalɨs kɨpədcəmsə
loɨl pədtəma. Sɨ vərn̩ arabskəj vermɨsɨjas ez muɨnɨ vər, a as
kɨpod ulanɨs boʃtɨsn̩ zonnas Jegipetsə. Nalən vozɨjasɨs javɨlɨsn̩
asɨnɨsə Jegipetsə carjasən da puktɨsn̩ stav strana vɨlas zev ɨzɨd-
dan. Jegiptana nɨmtɨsn̩ najəs *gɨksajəsən*—„jəz musa“ carjasən.
Voɨvɨvsa knazjas zavodɨtlɨsn̩ kɨpədcɨsn̩ gɨksɨjas vɨlə, no najəs
venɨsn̩, unaən-na pɨlɨʃ uʃɨnɨ. Sɨzɨ pəgɨbnɨtɨsn̩ pəstɨ
stav voɨvɨvsa knazjas, voɨdər kreʃtanakəd tɨska-
sɨgən, seʃsa gɨksɨjaskəd tɨsə n.

Gɨksɨjas ɨzɨdalɨsn̩ vəl dər, 150 kɨmn̩ vo, 1600 vo sajn̩ kɨ-
mn̩ mɨjan eraəz gɨksɨjaslɨ voça suvtɨsn̩ da zavodɨtlɨsn̩ koʃ lun-
vɨvsa knazjas, fivɨsa knaz *Jaxmos* veskədləmən. Jaxmos as kɨpod
ulas ətuvɨs stav lunvɨvsa knazjasəs, kueəmjas senɨ vəlɨnɨ-na, a
kodɨjas ez kɨvɨvɨnɨ sɨjas, mɨrdəavlɨs nalɨs ovməjassə da vətłalɨs
Jegipetɨs. Bər japo m, Jaxmos vermɨs vətłɨnɨ gɨksəə
vər Aravɨjaas. Sɨjə ləʃədcɨs nezavɨsɨməj Jegipet-

skəj carstvo. Jaxmos dərša kadšan feodalnəj stroj Jegipetyn bostis vyl forma.

58. Vojenno-feodalnəj despotija Jegipetyn. Jaxmos dərša kadšan pəstistav muys Jegipetyn loifaraonlən da xramjaslən sobstvennoštən. Faraon gizis as vylas stav mujassə, kodjas vojdar vəlinə pəsjəm, kaznitəm da kuləm kəzjaslən. Vaz kəzjas kolinə zev eea. A xramjas ordə kolinə stav vaz mujassə da ovməsjasə, danəstasmutajas dərji kuzisnə boštə as klanə sunavyl mujas.

Zrecjas əni Jegipetyn loinə medša ozər da medša jon klassən. Medvozza mestən zrecjas pəvsən vəlinə fivəsə jen Amonlən zrecjas. Amonlən glavnəj zrecsə vəl pəzujtə zevəzd vlijənnən. Sijə-zə vəl mukəd dərji eə i medvozza ministrən. Vəlinə seeəm torjas, mɔj fivəsə verxovnəj zrec vəl cəvtə faraonjasə da pəkšədələ prestol vələ assəs jəzsə.

Faraon əni assə gəgərtədis sluzitə jəzən, kodjas ez vəvnə jona ozərjas pəvsə i vešig vəlinə inostrəncjas. Vəlinə vəl sanovnikjas vešigtə ravjas pəvsə, kodjas ovlisnə faraon berdn da kodjasə vələ vələ loi lezəma gərbə uslugajassə. Vəl sluzitə jəzə vəl šetən sluzitəmsənnə posnədik mu učas tokjas, no ne vek kezlə, a səmn sluzitig kostəs. Mujas kəzi, najə vəl voə naturaən prodovolstvə da faraonşə bədsəma kozinjas.

Loi vezəma i vojennej šisteməsə. Vojdar faraonlən vojska vəl feodaljassə da najə otrəjassə. Əni vaz feodaljas ez-ğin vəvnə, a xramjasə vəl vojennej sluzbəs mezdəma. Faraonjas zavoditlisnə əktə saldatjasə krestəna pəvsə, no krestəna vojska ez vəv nadəznəj sə ponda, mɔj krestənalə tajə stav vezsəm bəras qinəmtor burə ez lo, nalən oləm bara loi zev şəkəd, sə ponda najə i vəlinə nədəvəlnəjə. Seki faraonjas zavoditlisnə medəvnə vojennej sluzbə vələ livijskəj da negritənskəj kəzjasə aslanə otrədjasnə s. Tajə medaləm vojska ovlisnə nalə vələ strəitəm kazarmajasn, sluzitəm pəddinə nalə vəl šetənə spolnəj pəškəm, əruzjə da şojan-juan. Sə s kəzi, komandirjaslə da saldatjaslə vojennej dovbə sə vəl voə aslanə pəj.

Faraonlən vlaštsə əni loi seeəm-zə neogranicennəj, despotičeskəj, kueəmi vəl vlaštsə əssirijskəj, xaldejskəj da persidskəj carjaslən. Neogranicennəj as vlaštsə faraonjas vəl seeəm torjən ovjəşnəjtən, mɔj bəttə faraonjasə s sijə-zə jenjas, səmn mortjasə pərtčəmaəs najə. Bəd car bəttəkə kueəmkə boginələn pi; carskəj tituln car vəl suşə „bur-jenmən“, kodlə „šetəma pər kezlə oləm“. Stav əktəmsə faraonlən vəl ləddəssə zakonən. Zrecjas da sanovnikjas otsalisnə vəl faraonjaslə despotičeskəj vlaštsə kutnə, sə ponda, mɔj faraonjasə, medaləm vojskaən, vizlisnə najə

əs vyls poravotitəm kreštanas kypədcəms
da perjylisn naly gravitelskəj vojnajasə
una ozylun. No zrecjas da sanovnikjas šusə
kylədisn, medym faraon ez tork nalyš interes-
jassə da ez pet najə vələš. Faraon vəl despota da jem
uzalš jəz, no ozylaslən vəl medvozsa sluga.

59. Kreštanas vyls poravotitəm. Kreštanalən vyl
stav vələ—koknəd, kueəməs najə sedədlisn
kypədcəmnans. Xram verdsə kreštana koliny,
kylzi vojda, krepostnəjjasən. Faraon mujas
vyln kreštana vəl lyddššə vəl nəjjasən,
no sijə vəl nalənsəmyñ kazitčana vələ. Carskəj
kreštanal, vaz votjass kylzi, kolə vəl muən pəljutčəms ən
mьntьn nəsta urozajlš vitəd jukənsə da nuədny carskəj barseina.

35-əd šerpas. Kreštanalš vot perjem.

Carskəj votjas, sizi-zə, kylzi i zrecjasl da vyl
sanovnikjasl obrokjas, perjššylisn nemza-
littəg, urozaj nət artavtəg, pletjasən. Oz-na udit
vəl kreštān idravny da vartny nənə, kylzi vəl loktas šelskəj sta-
restakəd da bedjasa, pletjasa ravjas—nəgrjaskəd carlən vot čukər-
tš da veškda gumla vlvšs vəl mrdqas stavš, mьj eəktəma—
stav obroksə, stav votsə, stav nedomkasə. A kod i ez vermьv mьn-
tьn stavš, mьj vəl sylš korəny, seəmsə beddən da pletən nəj-
tig tьrji kьskylisn vot mьntan kantoraə da sy vylə gizlisn loktan
vo kezlə strap (35-əd šer). Tazi zə čukərtlisn obrokjassə zrecjas da
carlən sluziləj jəz. A kor faraon šetlis xraml lyvə
aslə sluzitš mьrtl mu, seki kreštana, kodjas
ovlisn sijə mu vyln, vəl loəny zvylšš
krepostnəjjasən.

Gəgərhoana, mьj kreštana vəliny nedovol-
nəjš i eəkdəto ətilənto mədlənkypədcəv-
lisn. Mukədjass carskəj kreštana pəvsš enovlisn mujasny-
sə da zavoditlisn ovny pədenseinaən uzaləməñ. A kodjasl sijə
vəl oz udajtč, najə ətuvtčəvlisn rəzvojnikjas čukəra da ovlisn
gravitəməñ. Faraon, zrecjas da švetskəj zemlevladelečjas polisn,

med eškə mädəş ez lo ɬənd kreštanskəj vojnaənd. Med vizn̄ kreštanaəs poləmənda kəvzəmən, faraon torjədis aslas medaləm vojska pəvšəş m̄jkə-mənda—vojenno-policejskəj strazaə. Tajə straza otradjassə vəlī razədaləmaəs strana paštala. Strazaəs nemzəlittəg pədtəvlis

36-əd šərpas. Aziatskəj plėnnikjas—ravjas; muzikjassə—kandalən dorəma.

kreštanaləş kəpədcən̄ zavoditəmjas. Vojenno-policejskəj sluzba vəlī nuədən̄ negritanskəj medaləm otradjas. Dvorec̄š k̄t̄c̄əkə mədīgən faraon vek vəlī šəras voštə eruzjəa straza. Seeəm-zə straza vek vizlis zrecjasəs da sanovnikjases.

37-əd šərpas. Carlən gliz̄šs gizalə nēgrjasəs—ravjasəs.

60. Fiv̄sa faraonjaslən gravit̄lškəj poxodjas. A slan̄s medaləm armijaən faraonjas zavoditisn̄ poxodjas širijaəs voštəm moḡs. M̄rd̄bn̄ Palestine da širija

vəli vazən-nin zilənb faraonjas da zrecjas. Zrecjasib da faraonjasib vəli kolə, medəm eşkə Şirijaş prəduktajas pozis boştəb ne vezläləmən, a prəsta sizl, vojennəj dovyça nogən da votjasən. Zrecjas da faraonjas vəli siz-zə kəsjanəb vajədneb Jegipetə una şurs vəl ravjasəs, medəm suvtədneb najəs uz vələ nedəvəlnəj dalənavtəm kreştana pəddi. Poxodə zillis munneb siz-zə medaşəm armija, kodl məvpavilis vojennəj dovyçaş boştəb asşəs pajsə.

Şirijaəs da Palestinaəs boştəm mogş faraonjas vəçlisneb setçə gozməd poxod. Zikəz pəkəritis tajə stranajasə Tutmos III, Amonsa zrecjas pəvsəş (1500-vo sajn kəməni mijan eraəz). Şirijaəs as ulə boştəm bərbn Tutmos pəkəritis nəsta Jegipetkəd ortcalador bokşə Livijalış da lunvəvsa seəəm negritanskəj oblaştjasəs, kueəmjjasəs vəli abu-na pəkəriləmə. Siyə kadşan Jegipet pondis tərnb gravitəm ozər lənə da ravjasən.

Naprimər, Tutmos səməni əti poxod dərji Şirijaş boştis gozməd şurs ravjasəs (36-əd şerpas), 200 kg. kəməni zəlata dəzəş, 2238 vəv, 2000 dus gərbş skət, 22500 dus posni skət, 113000 mərəş-na unzək nən. Una ravjasəs vajədalisneb pəkəritəm negritanskəj strana asşəs (37-əd şerpas).

Səş kənzi, pəkəritəm stranajasib bət vəli kolə mənənb bəd vo dan. Əni ez-nin Jegipetskəj karəjas kəvtnəb Finikijə təvarjaslə, a finikijskəj karəjas bəd vo loktavlisneb Jegipetə, danən tərbş gruzitçəməni.

Kəmənpədkəraj dovyçaş vəli setçə armijalıb, no unzək pajsə asibneş boştisneb faraonjas da zrecjas. Medça una vəli boştə gravitəm emburş Amonlənfivəsa xram. Siyə bəd poxod bərbn vəli boştə gravitəm emburş faraonşan 1000-1500 ravəs, „lədtem-eəttəm“ skət, zəlata, ezyş da dona izjas. Faraonjas pədaritisneb Amonsa xramib Livan oblaştibş mykəbzda jukənsə (kujim karən eə).

Mərdəmə embursə saldatjas, faraonjas da zrecjas vəli vuzavlənəb. Jegipetə əni pondisneb vonəb tərğəvəj posoljas raznəj stranajasəş—vavilonskəj carşan, Kipr carşan, Keftiu carlaşan (Kritdivəlyş).

Tərğəvəj posoljasib da kupeçjasib, kodjas vəli voləvlənəb Jegipetə, bət kolə vəli vəzjnəb asşənbş təvarjasə, medvoj dər faraonjasib da Amonsa zrecjasib. Səməni myj vəli oz nəvneb tajə nəvəşşjas, mukəd mujasş loktəm kupeçjas verəmlisneb vuzavnə kodib kolə. Taeəmə nogən, Jegipetəntərgujtəm vəli pestizonnas faraonjas da zrecjaskibn. Jegipetsa kupeçjas vaz mozyş vəlinə posnidik lavocnikjasən, nalən ez vəv gərbş kapital.

Faraonləntərgəvəj posoljas əni vetləvlisneş səməni *Puntə*, kəzi seki vəli suşə *Somalijskəj* poluostrovlən bərgəş, lunlador bokş Krasnəj moreləni. Setçəs negritanskəj carış Jegipetskəj posoljas una pələs dontəm metalliceskəj da şteklannəj izdelləjas da oməlik materijəjas vələ vezlav-

tišņ šad pu, slēn lē, panterajaslēš ku'as, lēšd duka šir—med kaditnē jen'aslē
ra'asēs, ēšlezanajasēs—carjaslē šestitcēnēs, da mirtajas—carskēj sadjasē.

61. Faraonjaslēn zrecjaskēd tēškašēm da zrecjaslēn ver mēm.
Vēl vojennēj aristokrātijā vēli zēv nēdēvəlēn sijēn, mēj zrecjaslēš
pohodjaslēn nēli ez učastvujtlēnē, no voštlišņ zēv vēzēd pāj gravi-
tēm emburbēš, da vēli kutēnē vūvli una mu. Vojennēj jēz
pondisnē vjzjēdnē faraonjasēs, pannē zrecjaslē
vočatēš, medēm mērdēdnē xramjaslēš mujas da
juknē komandnēj sostavkostēn. Faraonjas pondisnē
kivzēšavnē tajē šornijasas sē'ponda, mēj 200 voēn Jaxmos vērēn
mu fondēš dugdēvtēg šetalēmli faraonjaslēn jona činis.

Zavoditlis mērdēdnē zrecjaslēš munēsē Tutmos vērēn 125 vo
mēšti faraon *Amengotēp* IV (1375—1360 vojasē mijan erāzē). Me-
dēm vennē zrecjaslēš vozsasēm sē *Amengotēp*
nuēdis zōn religioznēj reformā. Slēš kivēv loi gērēš
xramsa zrecjaslēn as kolaslēn vērmasēm sē. Kor filvsa jēn Amonlēn
zrecjas zavojevanņējas vērēn jēzēdisnē Amonēz „stav muvūsā
jēnmēn“, Jēgipetsa mukēd gērēš jēnjaslēn zrecjaslēš pondisnē se-
eāmtorlē vočā venzlēn—vēdēn vēli vējēnē aslēnēš jēnjassē med-
vozza mestāē.

Amengotēplē bureē kivēv lēšalistsajē vērēzē-
mēš, medēm vērēdnē vaz kultjassē da vaz zrec-
jasēs da lēšēdnē vēl kult, ētiēs stav Jēgipet
paštalaēs da faraonlē podčīnajtčānāēs. Sijē jēzē-
dis, mēj jēdīnēj sōndi jēnmēs da stavmuvūsā jēnmēs zvēlēšsē—
sēmēn ačēs sōndiēs. Sijē—Aton, sōndilēn diskēs. Aton vītākē ačēs
petkēdčēlis *Amengotēplē*, vērjīs sijēs aslas prorokēn da zrecēn, da
šētīs slēš vēl nīm *Exnaton*, mēdnog-kēsūnē,—*Atonēn radējtēn*.

Exnatonē ēktīs stav xramas kēvmēnē sēmēn
Atonlē. A kor zrecjas ētkazitčīs nē olēmē pērt nē
tajē prikazsē, faraon mēdēdis saldatjasēs tūp-
kēnē stav xram sē. Vaz xramjas pēddi loi strēltēma Atonlē
10 vēl xram, zrecjasē vēli puktalēma faraon vērdsā jēzēs—pūdvor-
nējjasēs, i vēšig vojennēj komandirjasēs. Tūpkēm xramjas-
lēš mujassē vēli mērdēma da razēdēma, kodsē
vojennēj jēzlē, kodsē vēl xramjaslē. Ačēs *Exnaton*
munīs Fivēs da strēltīs aslēš vēl stolica—*„Aton kar“*, kētcē loi lep-
tēma i glavnēj xram sē Atonlē.

No vaz zrecjas ez šetčēnē. Nājē kēpēdisnē *Exnatonē*
lē vočā krestānāēs. Zrecjas pondisnē propovedujtēn, mēj
krestānā stav gēllunēs mēzaēs *Exnatonē*. *Exnatonē*,—vištavlisnē nājē,—
medša lok jēntēdtēm mort (bezboznik). Sijē vērēdis *Oširislēš* da si-
jē gētyrlēs *Išidalēs* xram da kult, kodjas vēli mu jēlēš tēzēšēnē
da urozāj šetēnē, sijē vērēdis *Xatorlēš* xram da kult, radlun šētēs
vōgīnālēs, kodi burēdē stav sōgšēšsē; sijē vērēdē stav vaz magičē-
skēj obradjas, kodjas otsalēnē mortlē vīšigjasēn da omēltorjas loēm
vērēn. Ta vēsna jēnjas skērmisnē Jēgipet vēlē da mēdēdasnē Jē-

gipetā neurozaj da vūdšama loksā,—tazi proročitlisn̄ zrecjas. Kolā sūbūtis Exnatonās, vezn̄ sijās bur carēn, i seki loā gāgār lāšd.

Kreštana veritisn̄ tajā agitacijā, k̄pādčisn̄ Exnatonl̄ voča. Sijā aslas medalēm vojskaēn pādtis kreštanal̄s k̄pādčamsē, no regd̄ ačs kulis. Zrecjas k̄pādčisn̄ s̄ vārēn carstvoēn veškādļšjas vīlā da vārjapomas pūksēdisn̄ prestol vīlā *Xaremhebaas*, Amonsa zrecjas pāvšs. Xaremhev vār lāšadis vaz religijasē da vār šetalis xramjasl̄ nāl̄s mujassē. A kreštanal̄, kodļasēs blēdisn̄ zrecjas da kodļas kištisn̄ na ponda asšs̄n̄s vīrsē Exnatonkēd t̄skašigēn, puktalisn̄ ḡr̄s̄ votjas da ovrokjas s̄ ponda, m̄j zrecjas kēsjisn̄ vergād̄n̄ asšs̄n̄s Exnatonkēd t̄skašēm̄s loēm stav ub̄tkasē.

Sijā kadšan glavnēj zrec Amonlān zikēz loi Jegipetn̄ veškādļšēn, a faraon loi sēm̄n s̄l̄s suēmjassē olēmā pārtēšēn. Xaremhev da s̄ vārēn carstvūtššjas šetisn̄ Amonsa zrecjasl̄ nēsta vīl mujas. Vārjapomas Amonsa xram ord̄n loi Jegipet̄s pāstis̄n̄ m̄s.

Exnaton vārēn regd̄ Jegipet̄s torjalisn̄ Palestīna da Širija. Taeēma padmēm vārēn faraonjaslān ezin vāv sredstvo vizn̄ una vojska. Seki Amonsa zrecjas zikēz vestisn̄ omēltčēm faraonās (1090 vo saļn̄ mījan eraēz), i Fivjas oblast loi assērv̄ja knazestvoēn amonsa verhovnēj zrec veškādļēm ul̄n. Vojv̄vsa zrecjas da knazjas ez kēs̄j̄n̄ podčinitčēn Amonsa verhovnēj zrec̄l̄, i senī nalēn loi aslan̄s faraona assērv̄ja carstvo. Jegipet kišsis, v̄ri s̄lān jonlun̄s, vārjapomas zavojuttisn̄ sijās voj d̄er assirijana, a ses̄sa persjas.

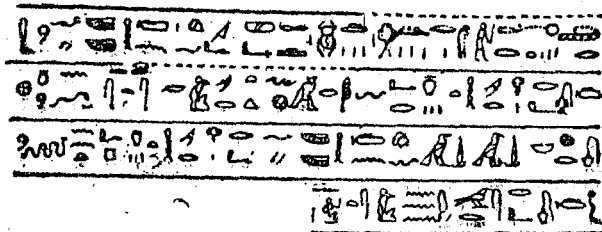
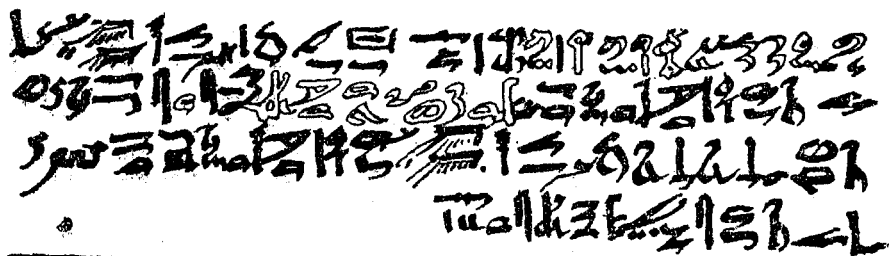
62 Jegipetskāj kultura. Jegipetn̄ vāli literatūra i iskusstvo. Faraonjas da ḡr̄s̄ knazjas radejt̄lisn̄ k̄vz̄n̄ vīštjas, šlēm da muzika. Vīštavlššjas ašn̄s i lāšēdisn̄ vīštjassē. Vīštjas k̄vz̄n̄s vālin̄ priklučēnckējās da mojd kodēs. Vīštjasn̄ gerojjas̄s vālin̄ līvā carlān tērgavēj posoljas̄s, kodjas olēmā pārtēn carl̄s eaktēmsē zēv una pālēs priklučēnējasēn, līvā knazjas, kodjas veškālēmāz arabsa kočēvnikjasl̄ plēnā da olēn̄ senī, to zrecjas da magikjas, kodjas vāčēn̄ faraon vozn̄ k̄vltēm čudesajas. Faraonjas vizlisn̄ as merdān̄s eēē pridvornēj poetjasēs. Tajā poetjasl̄ kolā vāli lāšēdl̄n̄ faraonjasl̄s burlun̄s, vojennēj pōbedajas da slavasē oškan poemajas. Najā gizavlisn̄ sl̄zē (ubovnēj da satīrīckēj) k̄vburjas.

Cariskāj dvorečjasē, xramjassē, knazjasl̄s da faraonjasl̄s grovničajasē vāli gazēdēma štennēj zivopīšēn, jenjas. faraonjas da knazjas statujajasēn da štennēj reljeffjasēn. Jegipetskāj xudoznīkjas ovlisn̄ dvorečjasēn da xramjasēn, nalēn vālin̄ ḡr̄s̄ māsterskējjas da una otsaššjas. Škulpturaēn najā voōdčisn̄ zēv ḡr̄s̄ vēm̄m̄jasēs. Najēn vāčēn jenjaslān, jēzlān da pēmējaslān statujajasē — zēnl̄s iskusstvosa bur proizvedennējas. Torja-nin lāšda najā vāli kuzn̄ petkēdl̄n̄ čužēmjas. Zivopīšn̄s ez̄z̄k artm̄v̄l̄. Najā oz vāli kuzn̄ kor̄sn̄ perspektīvasē, s̄ ponda nalēn šerpasjas vālin̄ čelad šerpasjas kodēs. Tl̄ kazalann̄d tajātor pāstl̄ stav šerpas̄s, kodjas tanl̄ petkēdl̄n̄ Jegipet̄s istorijasē; tajā šerpasjassē pāstl̄ stav̄s boštama Jegipetsa zivopīšs.

Jegipetskaj literatura prozvedennajasas gizama papirus vls, a carskaj dvorec-
jassa, xramjassa da grobnicajassa nadpisjass — iz vlyn. Iz vlyn gizama *ijero-
glifjassan*, — seeam pasjasan, kodjas valin serspasjas kodas.
A kxzvyn papirus vlsas gizama *skoropiša* pasjasan, kodjas avu-nin serspasjas,
kodas (38-ad serspas). Kor uconajjas tadmalsin jegipetskaj gizad, seki tadvotcis.
mij ijeroglifjas da skoropiša pasjas torjalon samn formanas, a značennyas sik eti.

Jegipetskaj gizad 1822 voyn tadmals francuzskaj uconaj
Samponion. Setcas dumajtnisn, mij ijeroglifjas loan ideogrammajas, petkadlan.
zon kvjas aslan serspasjas serti. No Samponion dokazitis, mij kxz-
vyn ijeroglifis seeam-xa serspasjas, kxz i mi jan. Uconajjas Sampon-
ion vryn tadmalsinbmij ijeroglifjas vojdersa zblis valin ideogrammajasan,
no jona nin vazan. nest 3000 vo sijn mi jan eraas, kxzvyn ijeroglifis eri serspas.

Seki vali vcrjama 24 ijeroglif jitedantem (soglasnej) sijas
pasj n. Tajas vali so kxzivcan, — boštnisn ideograficeskaj pas da uslovit.
cavlinsn sijn pasjn lsalana kvlis medvozsa serspas. Naprimer, ki figura-
jegipetsa nogan *dot*. pondis petkadlan d, vom izobrazenno — ro — pondis pekad-
lan R, va izobrazenno — nu — n, da s. v. Jitedana serspasjas — ijeroglifjas jegipetsa
gizadn ez vavn. No mukad kvjasss (*Sondi, piramida, jen da muk*) val
pasjssan eti aslis sikas ijeroglifan. Siksa, Jegipetsa gizad vali sora, noez valv
seeam sloznaj, kxz vavilonskaj. Stavys seni vali 70 pas.

28-ad serspas. Jegipetskaj zagovor, — gizama ijeroglifjasan (4 llas), — vlias skoropi
kopi ja.

Zagovor se vuzedam: „Bbd sikas koldovskaj vnjasas vradan sredstvo. Bost bzd gaga-
vund, slys jurs da kknan bords, pu sijas gos pekn da puka ekkadam mortis vls. Oz-ko ot
sav, to pu slys jurs da kknan bordsa zmej gosn da puamtors set jun ekkadam mortis“.

Jegiptanalys gizadsa aslan serspasjan partisin finikijana. Naj
boštnisn jegipetsa skoropišis pasjass, uproštitisn for-
man sa dalasedisn nabs azbuka 22 jitedantem serspas.
Taja azbuka vezis Sirijasn da Palestinasn klinobraznaj gizadsa, kodas vali pirta-
ma Vavilonijasn da kodan vaditcins 1000 voas mi jan eraas. Finikijskaj
liba palestinas gizadsa loianija jevrejskaj gizad, a siz-za-
enijaroč dalaťinskaj alfavit as (39-ad serspas). Finikijana vuzaslisn
drevnej Grecijakad da drevnej Italijakad, — taja stranajassa jabs siz za boštnisn
aslan finikijanals gizadsa. Alfa vit, kodas lasedama Italijasn fi-
nikijskaj gizad podvln, — latin alfavit. Sijn anlaz-na vaditc-
n zapadnoj Jevropa, Amerikasn da stavmu jukadsa jevropejskaj kolonijasan.
Latin alfavitse lasedama ani i mi jan Sojuzn, Azerbajdzan, Tatarskaj respublika-

in da sər Azija sa respublikajasn, vaz zev šəkəd turecko-tatarskəj gızəd pədd
latın alfavitə mijan Sojuzn eə laşədəma siə jəzjasib, kodjaslən Oktəbrsa revo-
lucijaəz ez vəvnə nekueəm gızədjās A siə alfavitšan, kodəs vəliləşədə-
ma finikijskəj gızəd pod vylən Grecijaən, loinb slavjanskəj da
roç alfavitjas. Siz-kə, gızəd šerti ənlja kultura jitčəma siz-zə drevnə-vostocna
ku(turakəd.

4. KITAJ.

Q, X, A, A

m, ʃ, F, C

L, L, ʌ, L

2, 4, M, M

ʒ, ʒ, ʒ, S

39-əd šerpas. Finikijskəj da latın gızəd pas-
jas loəm.

Šujgavblənvozza stoləikas—jegipetsa skoropis
pasjas; məd stoləikas—finikijskəj pasjas, koj m-
da s—drevnə-grečeskajjas, no lədas—latın pasjas.

Loss—zev poristəj kiššana šoj, kodj jitčəma mineralnəj čaš-
gicajaskəd, pəkəsas em bədməgjaslən da rakovlnajaslən una
k olasjas. Tajə lossəvəj šojəs askədəs va vaje gərajassan, kəšan siə vizuvtə loš
v v o j šojə vaje posnidik viz bus kodən siz-zə i təv, kodj pəltə Kitajən rətv-voj-
səvšan, son təbšjasən.

Lossəvəj šojəsvəna sə vəsna, mɔj sə pəkən eməš
una organičeskəj kolasjas. Siə siz-zə nəvəd darəškəd,
sə ponda koknə da pozə nəvzəd nɔ da iskusstvennəja
kodjavnə peseerajas. No tajə-zə nəvədlunb da por-
istostəb lossəvəj mušinlən ovlə pəmkaən gərbəš neš-
časttəjasib.

Əti-kə, rəxləj lossəvəj mušinən Xuan-xe dugdəvtəg suzdədə as-
səb vizuvtaninə (ruslə). Ju kərədalə pədəssə da vek letčə uvlan i
uvlan. Sə ponda lossəvəj mušinəb ju bəregjasən avu s-
ləd, a eupədəš (terrasajasəs). Tajə terrasajas vylən vazən-i, əni-i

63. Xuan-xe dolina. Ki-
tajlən istorijaəs za-
voditčis siz-zə jona
vazən mijan eraəz-
na, primernə siə
kadšanəb kymən, kor
Dvurečjeən kotərtčis
vavilonskəj carstvo.

Jona vazša kitaj-
skəj gosudarstvo lo
Xuan-xe ju dolinaən
libə, mɔ nog-kə, Viz ju
pələnən. Sizi tajəjuse
suənə sə ponda, mɔj vab
səni viz. Ju vizuvtə viz
beregjas pələn, i stav mu-
b ju dolinaəs siz-zə viz
rəma, Xuan-tu „viz mu“.
kəzi siəš nimitənə kitajčə.
Viz rəməb julən da mušin-
lən sə ponda, mɔj mušin-
məb Xuan-xe dolinaən lo
asləb šama šojəd viz
pərədəbš—lossəb.

vezədən muijas. No jon zer-liven koknəda kərə muijassə terrasajas vyləš da artmədə zubyd guranjas. Kəzajas seki prakmunən, vosən.

Mədkə, ju jona ojdligən vermə buzdədn beregəsə, va vermə pərn bereg berdsə terrasajassa guranjasə da peseerajassə i nemvilčəstəg piškədn vl tuj asləs. Tajə kə loə, seki artmə zvylyš katastrofa. Sijə mestaəs, kəti va piškədə vl tuj, tərə vaən, prakmunən muijas, vosən skət, jəz, kodjas ovlisnə lossəvəj peseerajasn. A kəti vəl vojdər vaəsvizuvtə, sijə mestaəs košmə sə ponda, məj Kitajən zerlə medšasə maj-jun-julən, ojdlytəz da ojdligən, a mukəd pəranas sešša zerəs ovlə zev soča. Tajə katastrofajas bə ponda Xuan-xe jušə nımtən nəstə „Kitajsa sogən“.

Sə ponda Xuan-xe dolinaən, kəzi i Dvurečje da Nil dolinajasn, jəzly kolə vəl straitnə gyrəš vodanəj sooruzennəjas, medəm ojdlemjas ez vermən loksə vəčnə da med pozis ispolzujtnə vənə musə da juləs vasə. Medsə una vən loi puktən Xuan-xeləš beregəsə *platinajasn* krepitəm vlə, medəm ez buzdəd beregəssə da med mədlati ez piškəd tujə. Taeəm platinajastəgəs eškə Xuan-xe vəčavlis seeəm katastrofajassə dugdvtəg. Sešša loi nuədavn jušə *kanaljas*, medəm muijasly setnə va kos povoddajas dərji. Sešša-əd, kəzi i Dvurečjən, tajə sooruzennəjas bə rəskəd mušin vyləs ədjə vəl voənə sogmətəməz, sə ponda bəv vo vəl kolə gyrəš remontjas vəčnə.

64. Feodalnəj gosudarstvo Xuan-xe dolinaən. Vodanəj sooruzennəjassə Xuan-xe dolinaən vəl straitaləməəs zev nın vazən. 2000 vo sajn mijan eraəz najə seni vəlinə nın da ovezpeçitlisnə mu uzylan proizvodstvəsə Xuan-xe dolinasə feodalnəj knazestvojaslyš. No točnəj svedennəjas jona vazšə Kitaj istorija jlyš mijan em səmən 1122 vošə mijan eraəz, kor feodalnəj gosudarstvoən juravn puktis *Czou* carjaslən dinaštija.

Czou carstvən vəl 100 dorəš-na unzək gyrəš feodalnəj knazestvojas da 1500 posnidək feodalnəj vladennəyš unzək. Gyrəš feodaljas vəl ləddəšənl carly podčinonnəjjasən, no svyləssə eškə najə vəlinə samostojatelnəj praviteljas aslan bə vladennəjasn. Posni feodaljas vəlinə gyrəš feodaljasly sluzivəj jəzən. A stav feodaljasly uzavlisnə krestana, verdlisnə i paštədlisnə najəs aslan bə uzən.

Krestana mntylisnə feodaljasly ovrok da carly vot. Kək-nantorsə pərjylisnə vizmu prəduktajasn: prosaən da risən, a siz-zə səvkən. Xuan-xe dolinaən seki-nin vəl vəditənl *tutəvəj puijas*, — najə korjasnas verdən səvk vəčyš gagjasəs. Səvk vəčyš gagjas kəən səvk silas da vəčənl naby kokonjas (kukolkajas); sijə kokonjas sib puekənl səvk sunisjas, a najə bə kəən səvk tkənjəs. Kitaj bəvdtənl da verdən səvk vəčyš gagjasəs iskusstvennəja, medəm voštənl kəz pozə gyrəšək da unzək kokonjas. Jona vazšə feodalnəj knazestvojas bə krestana vəditənl-nin

vəli tutovəj puja da səvk vəçəş gagjasəs, no nali
vət vəli kolə şetn stav səvksə gospodajasə, a aš-
nəş vəli paštaşən izas plasejasən, kueməs i əni novlə-
nə Kitajən gəl kreštana da kulijas, mədnogkə sunə, pədenšainaən
uzaləşjas da noşiləikjas (40-əd şerpas).

Obrok şetəm kənzi, kreštana uzavlisn eəe i
vərsəina vylən. Najə gərlišn, kəzlišn, vundəlišn, vartlišn
gospodajasə. Prəst kadə, kor vəli oz uzavn viz-mu vylən, vət
kolə vəli vət daslunən kujim lunə uzavn — kodjən da remon-
tirtə kanaljas, muavn da ləşədavn plətinajas, nuədən da ləşəd-
nə tujjas, strəitn ukreplennəjas gospoda olaninjas gəgər. Gospo-
dajasə uzavlisn siz-zə kavalnəj jəz, kodjaslən ez-nin
vəv vələ da mu (sijəs mərddavlisn uzəzjasəş); seşša uzavlisn
rəvjas, kodjasəs pərtəma rəvjasə, bəz məzjasəş, libə vojennoplē-
nəjjas. Rəvjasən tərğujtlišn skətfasən moz.

Feodaljas nīmtilišn ašnəsə „*qəovuzjəş ləjşəş-
jasən*“. Najə vəlinə voinjasən da kəjşəşjasən, glavnəj əruzjəş
vəli vuz da nəv. No najə prəməslajtlišn siz-zə i vuzasəmən. Vuza-
lən vəli gorçə da şepnəkjasə nən da səvk, a voça nəbavlisn
gorçəlyş malaxit, mukəd dona izjas da slən ləjas, kodəs gorçə vəli
suzədən Indijəş; şepnəkjasəlyş vəli nəbən skət. Kupeçjas, kod-
jas pər vəli munə vuzasəməş, vəlinə kavalnəj jəz libə rəvjas
pəvsəş, sə ponda feodaljas vəli vədītçənə nakəd seəmə-zə loka da
skəra, kəzi i mukəd podnevolnəj jəzəskəd.

7 65. Feodalnəj despotija (imperija) loəm. VII—VI nemjas-
sən mifan eraəz Çzou carstvən muntlišn dugdəv-
təm voinajas feodaljas kostən. Feodaljas vojutlišn
mujas ponda; sijə təsə feodaljas eəkəda vəli kəskəvlən eəe-i
šepnəkjasəs—najəs vəli korən otsəg şetəm mogəş. Təs vəli
nuədən gərş feodaljas məda-mədnəskəd da posni feodaljas gərş-
jəşskəd. Posni feodaljas vooruzitavlisn ašnəş kreštanasə; posni
feodaljas vylə vizədəmən vojennəj vərseina ləşədlišn i gərşjasəş.
Sizi nəvələş loī eəe kəzjas kost təsə nuədən eəe-i kreštanalə.
Posni feodaljas, gərşjasəs verməm vərən, jukləvlišn as kostanəş
naləş mujassə. Verməşjaslən vədžjas loavlinə kəzjasən vyl gərş
kəzəstvəjasən. Seəəm kəzəstvəş loī sizim.

Kreštana vəli zikəz rəzəritçəmaəs tajə vojna-
jasən. Voinajas dərji najə unəş kəpədçavlisn
feodaljasə panə. Məda-mədkəd zəksəş feodaljaslən kreštana
vozvən şoritçəvlišn məda-mədnəskəd da ətəe vəli zavoditən
kəpədçəmsə. Mukəd dərjib vəli vermən feodaljasəs. No seki
zəksəş feodaljas məkədrə kezə miritçəvlišn, ətuvčavlisn kre-
ştanalə voça təs nuəm mogəş da pədtəvlišn kəpədçəmjassə, a
seşša vylə zavoditlišn məda-mədkəd təkəşn. Kreštana ovməşjas ki-
şəvlišn, ašnəş kreštana kulavlisn vojna vylən libə pəşjavlisn
Xuan-xe dolinasa rətvlador gornəj okrainə, kəni vəli lən. Kre-
ştanaən enovtəm mujassə ašnəş vəštavlisn kəz-
jaslən da carjaslən gizəşjasəş da kupeçjas. Najə vəli

ашнысә нѣмтәнъ „grazdanskaj rycarjasen“. Nalыs mujassә ызав-
лиснъ кавалнѣј јѣз да равјас.

Seksa Kitaj rыtvlador vokas, kәni Xuān-xe drug bergәdçә
vojыvыsaп lunvыlә, vеskыdvыv berәgas VI nemыn mijaп eraәz
vәvlis neыzыd knazestvo Cиn (әnija Saпci provincijaпn).
Cиsa knaz smutajas dыrji ez tыkas, a mukәd feodaljas uskәdçә-
mыs sijә vizlisnъ gәrajas ju suјgalador vokas. Cиnә rәzәritçәm-
ovlasыjasыs pondisnъ loktavнъ pыsjәm јѣз. Cиn knazest-
voпn vәli una prәst mu. Knazjas Cиnн vospolzujtçisnъ tajә pыs-
jыs јѣз loktәmәn, medыm jonmәdnъ assыnыs knazestvo. Sыыs kыzi,
sijә pondis şetavнъ koknәdjas kupecjasы, kodjas vetlisnъ sijә
knazestvo pыr. Seeәm kupecjas vәli unaәn vetlәnъ seti sы ponda,
mыj Cиn pыr vәli munә kәrәvannәј tuj Tibetә, Vostoçnәј Turkestanә
da әnija Ferganaә. Sы ponda Cиnн pondis әdjә paskav-
нъ vuzaşәm, kodi ozыrmәdlis knazәs.

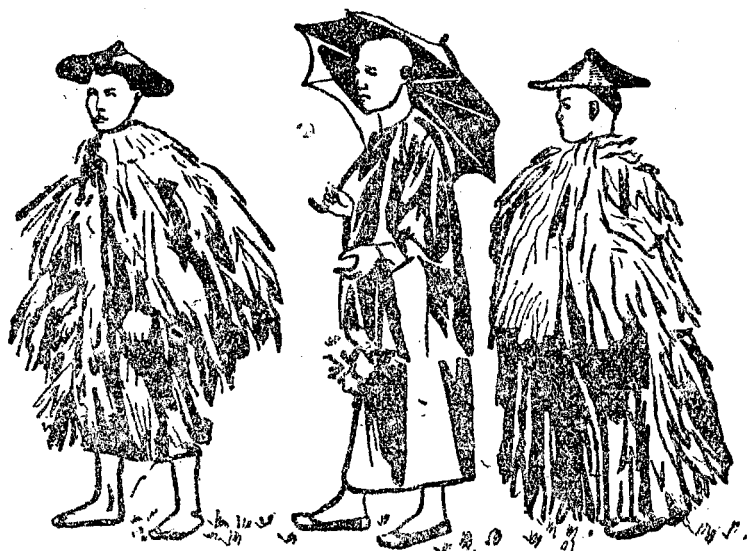
III nemыn mijaп eraәz mukәdlaпn Cзou carstvoпn
loi Cиsa knazjasәs dorysы ыzыd partija. Sijә partijaas
kotыrtçisnъ vыl neznatнәј zemlevladeçjas, posnidik feodaljas da
kupecjas, kodjasы oz kov vәli vojna. 246 voә mijaп eraәz knaz
Cзәn mәdәdçis Cиsaп asыvvыvпaп da 25 vo tыkasәm vәrыn vermis
Cзou carәs da gыrыs knazjassә, i as kыpodulә boştis stav Xuān-xe
dolina. Sijә јѣzәdis assә imperatorәn, mәdnogkә su-
нъ, povelitelәn, despotәn.

Kreştana siz-zә radlisnъ, mыj loi vыna gosudar, da nadejtçisnъ,
mыj әni pukşas-ңin mir da nalы loә ovнъ burзыk. No nalәn na-
dejanыs zыvыmыlis sәmыn regыdik kәziә. Stepnәkjasыs
vidçisәm mogыs imperator pondis strәitнъ vellkәј kitajskәј şena
Kitaj voјlador da rыtvvoјlador vokas, kыti Kitajәs vәli oz vizнъ
suşedjasыs gәrajas. Tajә postrojka vыlә vәli vәtlәma
400 şurs mortәs. Lunvыv granıçasә Jan—Cзы ju pәlәn, siz-zә
vәli krepitama da setçә ovмәdәma vojennәј kolonistjasәs. Setçә
vәli vәtlәma 500 şurs mortәs. Kreştanalы, sыыs kыn-
zi, vәli puktalәmaәsşәkыd votjas imperatorskәј
kaznaә da imperatorыsы „nadçirateljassә“ vizәm
vыlә, mәd-nogkә, gubernatorjasәs da nalыs vыvти
una kancelariјajas da pәlicjeskәјjas vizәm vыlә. Kre-
ştana vara kutisнъ ovнъ zev loka i „soјjasыs nalәn ortçәn-ortçәn
kujlisнъ tujjas vыlнъ“.

Imperator trebujtlis, medыm uz vыlә loktisнъ ez sәmыn kreştа-
na, no eәe i stav poddannәјjasыs: zemlevladeçjas-i, kupecjas-i,
çinovnikjas-i. Najә verмыlisнъ vestыsnъ sәmәn, no sijә vәli suvtә vыvти
donәn. Ta ponda vыl dinastijaы voçә regыdkыpәd-
çis vşeovseәј vosstaпnә. 206 voпn mijaп eraәz sijәs
sыvыtisнъ Хапsa knazjas, kodjas i loинъ Kitajып
imperatorjasәn. No feodalнәј stroј vazkodыseznin
lo. Kitajып vыnsalis dыr kezлә feodalнәј despotija
(imperija, kыzi vәli sijәs suәnъ Kitajып).

66. Kitajskej imperijalen klassəvej xarakterəs. Kitajsa imperator javitis əssə „jenezsa plən“ Sijə vištavlis, mɔj bɔttəkə „jenezsaŋ“ sɔlɔ ɕetisnɔ Kitajən veškədlɔnɔ mandat, bɔttəkə „jenezsaŋbɔ“ sɔlɔ loktənɔ direktivajas da prikazjas. Sɔ ponda imperator da sɔlən sanovnikjas i gubernatorjas bɔttəkə „jenezən“ indəm tujəd jəzsənuədɔsjas. Tajə „tujindalɔsjasɔd“ vajədisnɔ kitajsa kreštanaəs da mukəd uzalɔsjasəs rəzəritɕəməz da kuləməŋ vɔrəm vɔjəz. A ašnɔsə, zemlevladeleɕjasəs da kupeɕjasəs, — ozyməməz, roskəsnəj oləməz, mɔj vermɔs sednɔ uzalɔsjasəs ɔəmzalittəg nartitəmən.

Ciŋ knazestvoŋnɔ s vovodnəj kreštana, a sešsa i mukədləŋnɔ imperijaŋnɔ, zevədjə rəzəritɕisnɔ vermɔtəm gɔrɔs votjasɔs. Kodɔs veškalisnɔ kabala ulə uzjəzjasɔs, kodɔs vuzalisnɔ donəm-donən əssɔnɔs mɔjasnɔsə da pərinɔ libə əssɔnɔs vaz mu uɕastokjassə arendujtɔsjasə, libə

40-əd şərpas. Kulijas da kəzəin.

pədənseinaən uzalɔsjasə—kulijasə, libə korɔsjasə. Arendaən mu boštɔsjasɔlɔ kolə vəlɔ ɕetnɔ arendnəj donɔs pɔddi zɔn urozajəsə. Kabalnəjjas zɔvɔlɔssə loinɔ ravjasən. Dertəškə, zakon ɕerti najəs vuzavɔlɔnɔ vəlɔ oz poz, no sijə zakon vəlɔ pɔddi oz puktnɔ. Gosudarstvennəj mɔjas vɔlɔn uzalɔs kreštana mɔntənɔ vəlɔ podusnəj vot da nuədənɔ imperatorskəj barselna. Barselnaɔs pozə vəlɔ vestɔsɔnɔ ɕəmən, no tajə vəɕnɔ vəlɔ vermənɔ ɕəmən eeanik zəzitoɕnəj kreštana. Taeəm nogən, kreštana, kodjas uzavlisnɔ mu vɔlɔn, loinɔ zemlevladeleɕjasəŋ da impera-

toršan zavišimaj jəzən, a „svobodnəj“ kreštana vəlīn mutəməš i
uztəməš, vəlī korənə da kulalənə eġla.

Kreštana uzən verdčylisnə ez səmyñ zemle-
vladelečjas, no siz-zə una ləda imperatorskəj
činovnikjas. Imperijaəs vəlī jukəma 13 provincija vėlə, a
provincijaəs—posnidik ujezdjas vėlə. Provincijaən veškədlisnə guber-
natorjas, kodjasəs imperator puktavlis aslas sanovnikjas pəvsəs,
libə mədnogkə sunə, *mandarinjas pəvsəs*. Mandarin vəlī loktə pro-
vincijaə vəvti una činovnikjas čukərən, vojennəj otradjasən,—da
puktavlə vəlī ujezdjasə assəs načalnikjasəs. Siġə vəlī provincijaən
glavnəj suddaən; mestnəj suddajasəs siġə puktavlis i vezlavlis.
Tajə una činovnikjas pəvsəs nekodlī kaznaəs zalə-
vanə oz vəlī šetnə. Stavəs najə „verdčylisnə“ sudeb-
nəj sbořjasən, deloproizvodstvoəs sbořjasən da narosnə sə vėlə
ləšədəm votjasən, kodjasəs perjəvlisnə uzaləs jəzlyš. Kontrol ez
vəvi uzaləs jəzəs dugəvtəg grabitlisnə. Sudsə vəlī
petə pravən oz mətəm mort, a ozyr mort; otsəg vəlī šetənə oz
gəljəšlī, a ozyrjəšlī. „Zmejjas da tigrjas burəšək sudda-
jasəs da činovnikjasəs“. „Šəm korə suddə, šəm korə
pisar“—vəlī suənə tajə administracija jyləs jəz
kostən.

Kreštanaləs grabitəm embursə eksploatatorjas vəlī vuzavlənə
rənok vylən. Kupečjas siġə kadə ozyrmylisnə. Kupečjas nazə-
vitčəvlisnə medša jonasə jəz eġġaligən naən da
risən spekulirujtəmən, sešša zev ġyrəs prəcent vėlə
šəm uzdəmjasən. Glavnəj kupečən vəlī „jenezlən pijs“. Siġə as
kipodulas boštis vojnaən asəvvv Turkestan da ləšədis vuzasən
jitədjəs Ferganakəd da Peršijakəd. Setčə vuzavlisnə səvk
dərajas, a peršijasa kupečjas pər tajə tkaŋjasəs
vəlī voənə vešig Jegipetəz. Vəlī zavojujtəma da ġyrəs
danən ličkəma Korejaəs. III-əd voə miġan eraəz imperator zavojuj-
tis vešig *Tonkinas* da ləšədis səkəd more kuza voləšəm.

67. Kreštanalən kəpədčəmjəs da medvozza imperija pazaləm.
II nemən miġan eraəz kreštanalən oləmys loi vəvti
nin šəkəd. Najə vəjynə nuzdaə setčəz, māj vəlī vuzavlənə čeləd-
jassə rabstvoə libə vijavlənə čuzəm čelədjassə sə ponda, māj niə-
mən vəlī najəs verdnə. A kəs povodda da ojdəm ponda neuro-
zajjas dərji libə vəlī sojənə mort jaj, libə kulalənə šursjasən eġlī.
Strana paštala vetlisnə korəs čukərjas. A šmelzək-
jasəs da čorədzəkjasəs čukərtavlisnə rəzvoj saġka-
jas da ovlisnə kupečjasəs da ozyrjasəs grabitəmən.
Kadəs-kadə vəlī kəptavlənə kreštanskəj vosstan-
nəjas, pərzək rəzvoj vozdjəs veškədləm ulən.

Miġan erasa medvozza vojasnas kreštanalən
ləġlunəs loi seeəm ызд, māj zemlevladelečjas
da mandarinjas pondisnə povnə všeovseəj kreš-
tanskəj vosstanəəs. Povzəm eksploatatorjas pəvsən loi
„reformajas“ vəčalan partija. Siġə čəvtis seksə ыныяə jəj da dug-

dəvtəg kodalbš imperatorəs da puksədīs prestol vėlə sūbš zatsə. *Van-Manəs*. Medym lənədny krestanaəs, Van-Man jəzədīs „zemel-nəj reforma“. Si jə jəzədīs, mɔj stav muys əniloə imperatorlən sobstvennost, mɔj stav zemlevla-delecjas kutasny səmən pəlzujtčyny muən, i mɔj nekod oz vermь kutny asklas musə určitəm norma dorəş unəyk. Lis ka musə si jə eəktīs tor-jədny da šetavnь mutəmjasly. No ta jə „reforma“ kolisə mən vumaga vylən. Mandarinjas zilīsny nuzədny si jəs: zavodītīsny pomtəg vidlavny da gizavny mujas. A kueəm šurə posnidik „torjas“, kodjasəs loi torjədələma, pyrəş-pyr-zə veşkalīny „mutəm“ cinovnikjas da kupecjas kīə. Van-Man səmən vətīs da kaznītīs nekymən medsa nemjandəštəg kalym voštəşjassə, no si jən ləgədīs əssə mandarinjaskəd.

Krestana vozə seşsa terpitny ez vermyny i mi-jan erasa 18 voə zavodītčīs vseovseəj krestan-skəj vosstanə. Si jə vosstanəən vėl veşkədlə rəzbojnikjaslən atamanəş *Fan-Cun*. Kypədcəşjas, medym torjədny ašnyšə mukə-djasəş, mavtīsny šinkyməşjassə gərd kraskaən; sɔ ponda vostaŋnəšə vəlī nīmtnəş gərd šinkyməşjaslyš vosstanəən. Mi jan erasa 23 voəy Van-Manlyš vojskasə zugədīsny, a əssə kaznītīsny. Kypədcəşjas vərjīsny ašlynyš veşkədləşsə, no si jə izmenītīs krestanalə da ətuvčīs mandarinjaskəd i dvorana-jaskəd. Ədjə organizujčīs kontrrevolucija, da „gərd šinkyməşajasəs“ vermīsny i vyrədīsny.

Mɔjkədlə kezlə krestana lənīsny. No 150 vo mɔşti, 184 voəy mi jan eraə, kypītīs krestanalən məd vseovseəj vosstanə, kodī vəlī suşə „viz turbanjas-lən“ kypədcəmən,—kypədcəşjasən novlan viz jurkərtədjəs šertīs taz suşylīsny najə. Nalən vozdjəsəş vəlīny Czan kujim vok. Na pljəş ətlyš, glavnej pənuədyšnyš nīmədīs əssə „prorokən“, kodlən vɔttəkə em duxjaskəd jītəd. Tajə duxjas (vištaviə vəlī si jə) indəny „tjəsə ətuvja çəşsə“. Krestana veritīsny tajə „prorokly“, no zvytə si jə, dert, vəlī vlədcəş, predatel. Kor krestanalən vosstanə pondīs vennə, kor krestana mɔrdđīsny nekymən ujezdny da karjasny vlašť da pondīsny kaznītavnəş nartītəşjəsəs da mɔrdđavny nalyš mujasnyšə, seki „pro-rok“ vuzis uzalyš jəz vragjasladorə da pondīs dugə-davny krestanaəs revolucionnəj terrorəş da mujas mɔrdđaləməş. Seki „viz turbanjas“ kostyn loīny zykjas; loi kək partija—„prorok“ dor da „prorokly“—voča. Tajə zyknaš vospol-zujčīs pravitelstvo da pədtīs vosstanəšə. (186 voəy). Sizī reli-gija, kɔzi i vek da vɔdlaəny, vəçīs burtor nartītəş-jasly da vuzalīs nartītana jəzəs.

„Viz turbanjasəs“ verməm vərən krestana goz-məd pəv-na kypədcylīsny, no tajə kypədcəmjasəş vəlīny torjən-torjən da verməmjas ez sedədny. No imperija jona vɔntəmmyš tajə tɔş vərən. Mi jan erasa III nem

ромън медвозза имперіја торјалис некъмън феодал-
нѣј князество вѣлѣ, а сѣсса сїѣс а skipodulas
востис монголскѣј племя *kidanej*, код нѣм шѣрти і
лоі роѣ нѣм — Китај.

Креѣтаналѣн гѣллунъ да зескъд олѣмъс Китајѣн колі ѣнѣз.
Къзвѣн креѣтаналѣн Китајѣн ем му ѣчастокјас сѣмън $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$, гаѣн,
најѣ ѣгјалѣнъ да корѣнъ. Но малосознатѣлнѣј да разрознѣннѣј
креѣтана куз ашнъс нѣ Китајѣн, нѣ некѣѣм мукед странаѣн ѣз
вермѣвнъ мѣнтѣдѣвнъ. Сѣмън ѣнѣ, кор Китајѣн ем про-
мѣслѣннѣј пролетаріат да кор сїѣ, китајса коммунистѣ-
скѣј партија вѣшкѣдлѣм улѣн, сувтис јурнуѣдѣшѣн
китајса узалѣш јѣз революционнѣј дѣвизѣннѣн,
революција Китајѣн сѣдѣдис медвозза торѣд
вермѣмјас.

1927-ѣд воѣн Китајѣн заводѣтѣис ѣзѣд революција. Кърѣдѣиснъ
Кантон карѣн роѣоѣјјас, на вѣрша кърѣдѣиснъ Гуандунѣн (Кан-
тонса оѣлашѣ) узалѣш креѣтана. Туѣлс нас 1928-ѣд воѣн
асѣв-лунладор вѣкас Китајѣн котѣртѣис торѣд
Сѣветскѣј влашѣ, кодѣ паѣкалис сѣсса матѣ $\frac{1}{4}$,
јукѣнас Китај територіја вѣлѣн. Некъмън роход
заводѣтѣиснъ Китајса генералјас Сѣветскѣј Китај вѣлѣ, но кѣт вѣлѣ
налѣ ѣтсалѣнъ вѣдѣсѣма ногѣн инострѣннѣј империалистјас (шѣмѣн,
ѣрузјѣн) — најѣ нѣмтор ѣз вермѣвнъ вѣѣнъ. Сѣветскѣј рајѣнјасѣн
роѣоѣјјас да креѣтана кодсѣ вѣрѣдиснъ, кодсѣ вѣтѣиснъ помѣсеѣк-
јасѣс да капиталистјасѣс, а помѣсеѣкјасѣш мујасѣ јуклиснъ узалѣш
креѣтана коштѣн. Кор став Китајѣс ѣтуѣтѣѣс Сѣвет-
скѣј влашѣ улѣ, кодѣн вѣшкѣдлѣ китајса ком-
мунист партија, секи помѣшѣс вѣкѣвѣјја раѣство да гѣллѣн
Китајса узалѣш јѣзлѣн, і сїѣ лоѣ свѣбѣднѣј социалистѣскѣј узлѣн вѣлѣ
страна.

1. RABOVLADELČESKƏJ OBSČESTVOJAS LOƏM.

68. Strana da seni oľs jəz. Drevnəj grekjaslən da jona vazša rimlanalən (Italijaəñ) rədəvəj stroj razšəməs vajədis ez feodalnəjə, a rabovladelčeskəj strojə. Rabovladelčeskəj stroj medsa vojdar tečšis drevnəj grekjaslən. Grečeskəj rabovladelčeskəj gosudarstvojaslən istorijaə artmis-munis Balkanskəj poluostrov rətv-lun roməñ. Egejskəj more dijas vylən, Maləj Azija rətv-lador beregəñ (viz 102 listv. karta). Tajə vəli osnovnəj grečeskəj territorija, no grekjas vəli oləñ siz-zə i lunvəv Italijaəñ da Sicilijaəñ.

Balkanskəj poluostrov rətv-lador pomas unanərvizən kəpədčəñ gərajəs, kodjas torjədəñ sijəs gozməd dešatka posnidik gornəj oblastjas vylə. Egejskəj more vəvsa dijas, kək di kənzi, stavəs posnidikəš. A rətv-lador beregəs Maləj Azijalən zev avu sylvd, pələñs em unə vuxta. Tajə uslovijəjasəs otsalisen artmən gozməd posnidik grečeskəj gosudarstvojaslən—vəz gornəj oblastən, vəd di vylən, vəd malo-aziatskəj vuxta verdən. Grecijaəñ Balkanskəj jukədas da dijas vylən mušnəs kəzvyləs izja da oməla vna, i zerjas seni ovlən zev soça. Mu izavnə seni burinjas eməš səməñ ətkmən posnidik ju dolinajasən. No sь pəddi gərajəsən pənydəšəñ poleznəj iskopajeməjjas—b rgən, kərt, ezəs, zarni, mukədlas em vvti bur gončarnəj soj da seeəm dona iz, kəzi mramor. Sь ponda jona vazša Grecijaəñ mu uzaləm ez verməv lonə seeəm osnovnəj da doxodnəj proməslən, kəzi Vostoksa ju dolinajasən. Sь pəddi Grecijaəñ voz zavoditčis vuzəs vylə vəçəšəm da paškalis vuzašəm.

Grekjas ez vəvnə medvozza ovmədčəšjasən Grecijaə. Jona vazša oľsjas Grecijaəñ vəlilən məd plemjaəs. Nəsta grekjas loktəz-na vəlilən, kəzi mi tədam, kək feodalnəj carstvo Krit di vylən (Kettiu). Arxeologjas kodjəməñ adzisnə feodalnəj carjasləs dvoreč koləjassə eəe-i sər Grecijaəs da Peloponnesəs (Grecijalən lunlador jukəñs).

1500 vo sajən mijan eraəz zavoditčis grečeskəj plemjajaslən mukədləə munəm. Grekjas 200 voən zugədisnə vax feodalnəj carstvojas da 500-600 voən voštisnə stav balkanskəj Grecijasə, Egejskəj more vəvsa dijasləs kəmbnədkə jukən da gozməd zev kolana punktjas Maləj Azija beregəs. Mukədləə vesjavnə zavodittəz grečeskəj plemjajas ovlisnə Balkanskəj Grecija vojvəvlador vokən,

medsase Epiryn da Fessalijaŋn. Epirys da Fessalijaŋs
loktam Greceskej perešelenecjas kyzvyns buran-miran ovmedcisn
setčas jazyskad ortčan. No sijə oblaštjasn, kəni ez vəvny prəst
injasys, naje vənən mırddavlisn aslənys musə, a vaz olšjassə
libə as kipodulanys boštisn, libə vyrədlisn.

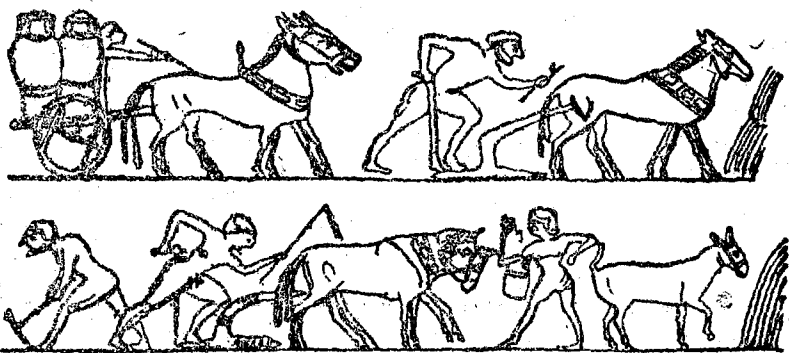
69. Grekjaslən perešelenə dərša ovseestvennəj stroj. Epiryn
da Fessalijaŋn grekjas ovlisn rədəvəj strojən.
Seni mukəd mestajasas vəlīn-na seeəm rədjas, kənjasn greceskəj
istorikjas vīstələm šerti muzikjasys vizlisn skət, a nūvabajas gər-
lisn, siz-kə—vəlīn-na materinskəj rədjas. No kyzvyn greces-
kəj rədjasys perešelenə kadə vəlīn-nin
otcovskəj rədjasən; loīn i rədəvəj sojuzjas, grekjas nog
—*fratrijjas*. Glavnəj uzns nalən vəlī posni skətes gornəj pəskə-
tinajasn vədītəm da kəjsəm; mu uzələm vəlī səmyŋ otsəg vylə.

Mədīlāə ovmedcyn grekjasəs eəktis nuzda.
Rədjas pəskavlisn—gryšavlisn, vaz rədjasys torjavlisn vyljas,
a bur gornəj pəskətinajas vəlīn eea. Sə ponda rədəvəj
sojuzjas, kodjasl vəlī zeskyd da šəkyd ov-
nysə, —vərzvylisn, ətlaaslisn plemjaə, grek-
jas nog *filus*, vərjylisn aslənys vozdas, (*basilevsəs*),
da gəra kostjasəd lunvylvan munlisn koršun
vyl olaninjas. Mukəd dərji gozməd filu ətlaaslisn poxodən
eəe munny; seki filobašilevsəs əpric vəlī vərjəssə nəsta glavnəj
bašilevs. Bašilevs komandujtlis poxodən munig-
jasən da tys panšigjasən. No stav taəəm
grybštortjas jyls vərjakəv sulvylis stav vojn-
jaslən sobranə. Voinjaslən sobranə šornitlis da sulvylis
vərjakəvsə vojna libə mir jyls, poxodjas jyls, gravitəm embur
juklən da mu jukləmjas jyls. Bašilevsjasl kolə vəlī səmyŋ oləmə
pərtnys suəmtorjassə. Grybštortjas jyls šornitn glavnəj
bašilevs cukərtl vylis filobašilevsjasl
səvet. Poxodən da tys dərji vyd rədəvəj sojuz vəlī munə aslas
starejsina komanda uln; əti filusa stav rədəvəj sojuzjasys tys dərji
tyskaslisn ortčan aslanys filobašilevs ətuvja komanda uln. Taeəm
vəvli rədəvəj strojs poxodən.

70. Ətilāə ovmedcəm da rədəvəj vyt razšəm. Kor greces-
kəj plemja vəlī boštas vraglīs mırddəm em-
bur libə ovmedcəm vylə boštas vyl territor-
rija, to musə i embursə vəlī oz ətkoda jukl-
n, a „znatnošt da ozvrlun šerti“.

Mırddəm emburys aslanys pa kənzi bašilevsjas vəlī normaŋs
vəvti pyr nəsta boštən počotnəj pədarki:
burzyk ravjasəs da ravnajasəs, burzyk torjas zarnīs da ezyšs.
Bašilevsjas vermylisn aslənys vərjyn taje počotnəj pədarkijassə
da mukəd dərjyls vərjəšəm pondaŋs tyskaslisn mēda-mədnyskəd.
Počotnəj pədarkijas (oməlyk da eəazyk) vəlī boštən i rədəvəj
sojuzjaslən starejsinajas. Koləm embursə ta vərən sešša
vəlīšti vəlī juklən mukədjas kostas.

Kor plemja ovmeđčylis vyl mestaə, seki medvojder torjədlisn̄ mujaśə bašilevsjasl̄ da rədəvəj sojuza starejsinajasl̄, a siz-zə plemjaśa jenl̄. Tajə udeljaśə, torjədləm mujaśə, voštavlisn̄ asl̄n̄s aśn̄s fratrijsa bašilevsjas da starejsinajas, filobašilevsjas da starejsinajas səvet vyl̄n. Dert, naə vərjylisn̄ asl̄n̄s vuzək injaśə—ez gəra vokjaśš, a dolinajaśš, jujaś verdš matšək, setš, kətən muś vəl̄ vnažək da vasəžək. Jenl̄ vəl̄ torjədən̄ udel siz-zə bur mu vyl̄š; seš doxodjaś voštən̄ vəl̄ zrejas. A koləśə zerevejən jukl̄v-lisn̄ plemjaśa mukəd členjas kostn̄ etm̄ndaən, səm̄n rədəvəj starejsinajasl̄ šetlisn̄ k̄m̄nka nadələn. Kolə-kə vəl̄ jukl̄təm mu, sijəs kollisn̄ ətuvja pəkətina ulə da zapəśə.

41-əd šerpas. Aristokratjaslən mu uzaləm.

Vyl̄as—muljaśən məd pəv gərəm, vərvas sosudjas t̄ra povozka, med kəzəm muśə kiškavn̄. Ullaś—včjaśən gərəm (pervojjaś gərəm); vėšk̄ dvyl̄n—kəzinaa kəzš, sujgavyl̄n—rav pošnədə muśə kokaən.

Tasi loi ovmeđčigən embur vokšan ɳeravenstvo. Bašilevsjas da starejsinajas loin̄, k̄zi vəl̄ seki suən̄, una nadelaəš, gosaəš; rədsə rədəvəj členjaśš—omələš da gələš. Bašilevsjas da starejsinajas subvlisn̄, m̄j nalən em prava vošt̄n̄ vuzək mu ś ponda, m̄j rədjəšn̄ da plemjašn̄ naə v̄ttəkə „vuzək jəz“, grekjas nog—aristokratjas. Tajə ɳeravenstvoš dbrən vočasən sodis ś ponda, m̄j juktəm muśə vočasən vošt̄isn̄ asl̄n̄s kiə aristokratjas.

Aristokratjaslən siz-zə vəl̄in̄ gyr̄š skət stadajas da ravjas, kodjaśə vəl̄ uzədən̄ ov-məśa stav uzjas vyl̄n. Ravjas vizlisn̄ stadajaśə aristokratjaśš, gər̄lisn̄ kujim pəv nal̄š mujaśə,—vozəkšə včjaśən, sešša muljaśən (41-əd šerpas), vundylisn̄ naən, uzavlisn̄ sadjašn̄ da vinogradnikjašn̄. Ravn̄jaś izlisn̄ naən kiən izan

meļņicajasān, kņsisn, vursisn, pašēdlisn gospodajasēs da sluga-
avlisn nāl. Gērbs bašilevslēn vāl 30-50 rav. Olēmbs rav-
jaslēn ez torja omēl vāv. Gospoda dorozit-
lisn naēn sь ponda, māj vyl ravjasēs suzēdn
oz vāl pьr poz. Vojnajas ez pьr vāv, a qēvnb vyl ravēs
pozē vāl sāmьn sočinika pьralēs finikijskēj kupečjaslēs; kodjas
vāl vuzavlēn taeām „tēvars“ zev donēn. Sь ponda mukēd rav-
jaslēs gospodajas vāl šetēn vēsig mu učasokjas, med vermislēn
nuēdn seni asšēnbs ovms. Tajē vāl patriarxalnēj
ravstvo.

Rēdjasēs radēvāj clenjas aslanēs učasokjas
vylēn vuzislēn medšasē mu uzalēmā. Najēs vāl
sizi i suēn—*gērbsjasēn*. Gērbslēn kolē vāl lonē para vьс, medьm
Grecijalēs čorēd musē gērnb sekša omēlik bronzēvāj gērjēn; gērēmbē-
rēn lōē vāl posnēdlēn musē kokaēn (41-ēd šerpas, ulias). A kodlē
vāl voas mьсs gērajas pālēnbs, sьlē kolē
vāl vojdar pelpom vьlas vajavnē setčē musē kēr zi-
najasēn dolinajasēs. Kēzislēn medšasē id; naq šetan jēn-
mьсs sizi i sušē vāl *demetra*, mēdnogkē,—*idlēn* (de a j) *mam*
(meter). Gērbsjaslēn uz vāl vьvti šēkēd da neblagodarnēj. Uro-
zajjas vālēn omēlēs, i siļē kadē, kor aristokratjas pьr ozymьlislēn,
gērbsjas pьr gēlмьlislēn.

Vočasēn vьnšalis siz-zē i mu vьlē častnēj sov-
stvennošt. Aristokrat kulēm bērn sьlēs musē da stav ovmsēš
juklīvslēn as kostanēs pijanēs; voām pajēs vāl lōē našledņikjaslēn
sobstvennoštēn. Čēē i radēvāj clenjas kostēn pondis munē seeām-
zē ovьčaj. Vyl pāv mujasē ez juklīvnb; vьd gērbs
uzavlis asšēs nadelēs pokolenņēbs pokolenņē, a
batšan pilē vuzēdēmēn. Nadeljas kostē mezajasas vāl
puktalēn meza izjas. Nadeljas loinē našledstvennējēs. Vočasēn
vьrinē proizvodstvennēj otnoseņņējasēn stav kolas-
jasēs kommunističeskēj radēvāj ovьčajjaslēn. Na
mestāē loi častnēj sobstvennošt, klassēvāj torjalēm-
jas da klassēvāj protivorecijājas.

71. Grečeskāj polisjas X—VIII nemjasē. Vyl mestajasē ovmdē-
čigēn grečeskēj plemjasas vьdlē ovmdēčislēn ētkoda. Bērjislēn
strēitčēn lēšēd mьk libē gēra, kodi matьnьk more bereg berdē,
da leptvislēn setčē *polis*, mēdnogkē sunь,—kar, libē *akropol*,—
siļē lōē „gēra vьln kar“. Tajē karē ovmdēčavlisn gьrbs dvoreč-
jasē bašilevsjas da starejsinajas. Dvorečjaskēd ortčēn strēitlislēn
plemjasa jēnē xram.

Polisē lēšēdlislēn narodnēj sobranņējas
nuēdan plēsead. Torja plēsead vāl rьnok ulē
lēšēdēmā. Rьnok plēsead gēgēr ovlisn kuzņēčjas da karav
vēčalēs mašterjas, posnīdik gēl kerkunjasēn. Kargēgēr tečlis-
nь kamennēj štena. Nepraštijel-kē uskēdčas,—kreštana vāl
munēn kar pьkē da zevšēn siļē štenjas saļē. Polis vāl
pravitelstvennēj centrēn; sь ponda polisja-

сэн вэли сушэны став вэл поснidik грецескэј
gosudarstvojas, kodjas loinъ perešeleңnэ вэ-
рън.

Kuzaen greцескэј polisjasън kъzvън mu uzalъš jъzъš šurinъ
ekonomika vokšaъ aristokratjas kipod ulэ. Kreštana lъd sodlis bъd
pokolenңън, а muъš nalэn vэли oz sod. Sъ ponda kod šurаъš
kreštana pэvsъš pondisън enovtavън mujassэ. Loi „mutэм“
kreštana чукэр, kodjas libэ medašlisън uzavън
aristokratjaslъ libэ mэдlaэ ovmэдчъvlisън.
Kreštana, kodjas kolisън mu vлэ, eэкъda stradajtlisън kos
povodda ponda neurozajjasъš; eыг olэм. vэли „medvozza gэšt mu
uzalъšlэn. „A eыг вэрša vэликъššэнъ узjэzjas: loэ vэли
aristokratjaslъš-zэ i uzdъšн kэjdъš da šojan-juan. Najэ vэли
uzdэnъ, no bъd prэcentэn da mujas zalogэ voštэ mэn.
Uzjэz mъntън ez vэv zik kokъd,—srok kezлэ vэли kodi
oz mъntъš, sълъš „gosa“ aristokrat mърdъavlis mujassэ, rэzэritчэм
dolznik vэли pэрэ kabaлнэј uzalъšэ, kodэš vэли eэktэнъ aslas vaz mu
vълas uzavън.

Kor kъzvън kreštanaъš vэли polisъš veškalasън seeэм kavala
ulэ aristokratjaslъ, seki aristokratjas kokъda boštavlisън stav vлаštэ
aslanъš kiэ. Taeэм nogэn polisjasън gosudarstvennэј upravleңnээн da sudэn veškэdlъš or-
ganjasэn loi bašilevsjaslэnda starejsinajaslэn sэvet. Glavnэј bašilevs sэvetън sэмън predšedatelalis da
olэмэ pэrtlis sълъš suэмjassэ. A VIII nemън vešigtэ glavnэј
bašilevslъš dolznostsэ loi вьрэdamэ. Sъ pъddi sэvet
bъd vo kezлэ pondis вэрjънъ as pъešъš gozmэд veškэdlъšjasэš.
Narodнэј sobraңnэ чукэrtlъvlisън sэмън sijэn, medъм juэrtнъ
kreštanalъš sэvetlъš prikazsэ libэ suэmsэ—kueэмkэ gosudarstvennэј
povinnost olэмэ pэrtэм jълъš. Vojska чукэртэм jълъš, poxodэ pe-
tэм jълъš da s. v. Taeэм nogэn greцескэј polisjas
loinъ aristokratiцескэј respublikajasэn.

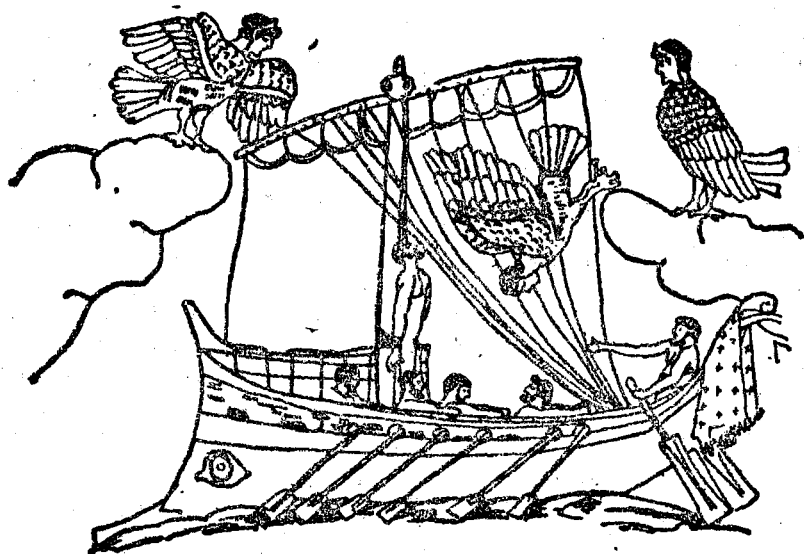
72. Šълъšjas da Gomerlэn poemajas. Bъd bašilevs aslas pridvor-
нэј jэz pъekън vэли vizэ siz-zэ эtlilэ gozmэд sълъšэs. Tajэ sълъšjasъš vэlinъ pridvornэј poetjas da
muzъkantjas. Najэ lэšэdavlisън šlankъvjas, kэnjasyн vэли vlstavъš aslanъš
gospodajasэn da najэ predokjasэn nuэdlэм vojennэј da razbojnicesкэј poxod-
jas jълъš. A sъ ponda, mъj bъd bašilevs vэли lъddэ, mъj slэn rэdis kъšэ kueэм-
kэ jenšaъ. šlankъvjasън glavnэјjas pъddlъš vэvlinъ jenjas. Asънъš gospodajassэ
da nalъš predokjassэ sълъšjas vэли petkэdlэnъ gerojjasэn-bagatъrjasэn, kodjaslэn
bъttэ vэvlэma adъvълstэмъ bъd vъn da zbojлun, da kodjas torjalэnъ jenjasъš sэ-
mън sijэn, mъj najэ kulэnъ, а jenjas oz kuvън nekor.

Kor VIII nemън mijan eraэš finikijasa kupecjasън grekjas as olэmanъš boštisън
azbuka da Grecijаън loi gizэд, sълъšjas pondisън gizavън asънъš šlankъvjasъš.
Kueэмkэ tэdtэм poet вэръnas lэšэdis sijэ gizэдjas
sэrtlъš kъk gъrъš xudozestvennэј poema—„Iliada“ da
„Odissеja“. Grekjas vlstavlisън, mъj tajэ poemajasas bъttэkэ pэrlisън šlankъvjas
vaz šintэм sълъšlэn Gomerlэn: sъ ponda Iliadaэs“ da „Odissеjaэs“
suэнъ siz-zэ gomerovskэј poemajasэn.

„Iliadaъš“ da „Odissеjaъš“ mł tэdmalam olannogsэ da nравjassэ greцескэј
aristokratijalъš XI-IX nemjasън mijan eraэš „Iliadaън“ gizэma vojen-

naj oļlannog jyls. Šuzetā vostāma Trojanovskaj vojnaš. *Troja*. Iļē Mon.—M alaj Azijasa ašv-voj peļassa sarstvoš glavnej kar, morešans neļh. Trojanovskaj carļ voča bittē-pē vāvlēma poxod greceskaj bašilevsjas sojuzlēn. Kbe vostāmen naja Trojās vizisn 10 vo, vārjapom kitrujtēmēn bostisn sijās da sotisn, a carsē i syls stav poddannējsē pērtisn rastvoē da nulsn stav skotē trojanovcyls. „Iliada” gizmā Troja vērēn tēkašē jyls una drama-tiķeskaj momentjas,—greceskaj da trojanovskaj gerojaslš ētka tējas, nals venzēmjās, nals vozsāšēn radāvej vojskakēd, kodjas ez kējvyn s dāra ovn aslanš mujassān ȳn da kodjas vāl korēn enovtēn Trojās osadaēn kutēmš da bergēdcēn. Gizēma embur juklēm jyls, kulēm mortēs gualēmjas jyls, aristokratjas verujtēm jyls. Jenjas bittēkē siz-zē jukšvylisn kēk partija vlē,—ēl jenjas suvtisn grekjas dor, mēd-as—trojanovcē dor, i otsavlisn tēkašēn as partijasa vojnāsl.

„Odiseja” petkēdlē, kēzi Troja vostān vārēn vāl mērmunē gortas, more kuza, Troja vērēn vojujtš ēl car—Odiseja” aslas līaku di vlē (sijē balkanskaj Grecija rētv nereg dorēn kymēn). Senī gizmā, kuēn priķlučēnnējs Odisejkēd vāvlēma ēs seki. Odisejēs nuoma tēv—vlē rētv—vlē. Sijē murtā ez zgīnīt va mērgācē ēnija Šicilija dorēn, kēnī bittēkē gubitlisn morakjasē *Scilla* da *Xaribda*

42-ēd šēpas. Odisejēlēn karas. Odisejēs kērtalēma solga vērē, mēdm ez sēbittē syls šīrenājas dorē. Tācēn karavjassē vācāvlisn IX—VII nemjāsē.

ēudovisejās; sijē ēdva ez zgīnīt lok duxjas magiķeskaj šlēms, kodjas vālinē lenāc—nēvānā kod šīrenājasēn (42-ēd šēpas); sijās murtā ez vīn ēl šīnma vėlikānjas *ciklopjas*. Odisejēs pēr mezdalis nogīnā *Afina*, sijās vīzēšs. „Odiseja” petkēdlē nēstā sijētor, kēzi ovlisn, nuēdlisn asēšnēš ovms da vēškēdlisn pōlšjasēn ačs Odisejēs da mukēd bašilevsjas, kodjas dīnē sijē pērvālis lōktigas.

„Iliada” da „Odiseja”—ovrazcōvej poetiķeskaj gizmēdjas; nājās tēdā stav mirš. A Troja zvālvāvlēma. Sijē kar mēstās vācīs nē raskopkās da adzīs nē gozmēd vāz karjaslš kolāšjasē; senī vālēn vōcāsēn strēlētēn ēl rāzēn kar mēstā vlē mēdēs. Tajē karjas pēvšs ētīs zvāls sotēlēma pēzarēn; syls kolāšjasē i suēn gomerovskaj Troja kolāšēn.

73. Vuzasān da rəzbojalan ekspedicijajas da vyl perešelen-
najas. Mutəm kreštana, kodjasl̄ v̄li oz šuruz, zillisl̄n̄ ov̄mädč̄n̄ mukəd mestajasə. Taeəm kreštana k̄nzi, stav polisjas̄n VIII nem̄n mi-
jan eraəz loin̄ eəe-i una aristokratičeskəjtom
jəz, kodjasl̄n̄ eəa v̄li muys, libə n̄ti ez
vəv. Tajə loi s̄ ponda, m̄j batl̄s musə pijanjas kost̄n ətm̄n-
daən juklan vaz obyčajs̄ əni pondis vezš̄n̄, i med ызd pajsa
bat kuləm vər̄n pondis vošt̄n̄ ызd vok.

Eəa mua aristokratičeskəjtom jəz čukərtavlis̄n̄ partijajas mutəm
kreštana pəvs̄s̄, najə otsəgən ləšədavlis̄n̄ posn̄dik sudnajas, vo-
oružajtilis̄n̄ kreštanaəs n̄v̄vuzjasən da pukšədavlis̄n̄ najəs karab-
jas v̄l̄ə (42-əd šerpas) s̄n̄s̄jas p̄ddi. Kor-šurə tajə ekspedicijajas
vetl̄v̄lis̄n̄ bl̄z. Sizi, Kritšan „dov̄čnikjas“ vetl̄v̄lis̄n̄
Jegipetə, senil̄ libə vezlas̄əmən vošt̄lis̄n̄, libə šila-
ən m̄rddavlis̄n̄ n̄aṇ da ravjasəs, s̄ vər̄n tajə
dov̄čəən volis̄n̄ gortə. Kor-šurə ekspedicija v̄li ač̄s̄ se-
də pl̄nə da ravstvoə jegiptanab libə finikijanab.

Taeəm rəzbojničəj—tərgəvəj ekspedicijajasən
vetl̄s̄jas zillisl̄n̄ ətvedajtav̄n̄ ov̄mädč̄m v̄l̄ə bur
mestajas. Vidlavlis̄n̄ seeəm injas, k̄ni eškə med v̄li gortan̄s̄
šerti burz̄k: med v̄lin̄ v̄na da bura orosajtana mujas more
vokjas̄n̄, bur buxtajas, med eškə seeəm mestajasas jəz̄s̄ ez-na ov
da med pozis̄ asl̄n̄s̄ ov̄mädč̄n̄. Bura seeəm mestajasə vidlav̄m
vər̄n najə munlis̄n̄ gortan̄s̄ da čukərtlis̄n̄ v̄ll̄ə mun̄n̄ zil̄s̄-
jas pəvs̄s̄ gruppə. Mun̄s̄jasl̄n̄ v̄v̄li vozd, p̄r̄z̄k aris-
tokratjas pəvs̄s̄; ləšəd̄lis̄n̄ karabjas i munlis̄n̄ v̄l̄ mes-
taə. Senil̄ jukl̄v̄lis̄n̄ mu „znatnošt da ozyrlun šerti“ vər̄j̄v̄lis̄n̄
pravitel̄jasəs, p̄r̄z̄k ov̄mädč̄s̄ aristokratjas pəvs̄s̄. Str̄itlis̄n̄ kar
da xram. No čuzan mukəd p̄r̄ v̄li kut̄n̄ j̄təd. Čuzan mu v̄l̄t̄
l̄dd̄s̄s̄ə *metropolijaən*—mam polisən, v̄l̄olanin̄s̄—s̄l̄ən *koloni-
jaən*.

Vojdər taeəm kolonijajas̄s̄ v̄li ov̄mädč̄n̄ Egejskəj more voj-
lador v̄reḡn̄, v̄na mua Frakija v̄reḡjas v̄l̄n̄, Čornəj more-
sa vojlador da lunlador v̄reḡjas̄n̄, setčə-zə p̄r̄ə-i ənija K̄r̄m, a
sešsa VII da VI nem̄jasə kolonist̄jas p̄r̄əd̄is̄n̄ bl̄z̄k mestajasə—
v̄na mua lunv̄v Italija v̄regə, jona v̄na mua Šicilijə, vešigtə
jegipetskəj poverez̄jə. B̄d̄ ḡr̄s̄ polis̄ Grecijān̄
m̄d̄əd̄is̄ goz m̄d̄ kolonija.

74. Vuzas̄ v̄l̄ə remesl̄ə da vuzas̄əm paškalam. Kolonijajas da
metropolijajas kost̄n zavodit̄cis̄ vuzas̄əm. Sijə zavodit̄cis̄
sešsaṇ. m̄j bura n̄aṇ voəm kolonijajas̄s̄aṇ pon-
dis̄n̄ vajav̄n̄ metropolijaə t̄r̄m̄t̄m n̄aṇ. As̄
šerti, m̄j v̄li sodə kolonija l̄d̄, sod̄is̄ i dontəm vajəm n̄aṇ.
Metropolijajas̄n̄ n̄aṇ uzaləm pondis̄ činn̄, pondis̄n̄ paškav̄n̄
mukəd prom̄š̄el̄jas. Torja t̄d̄čana v̄li vuzas̄ v̄l̄ə
remesl̄ə paškalam. Remesl̄ennikjas uzavlis̄n̄ ez zakaz kuza,
a med̄m r̄nok v̄l̄n̄ vuzav̄n̄, mestav̄vsa n̄əv̄s̄s̄jasl̄ vuzav̄n̄

da vokə petkədn̄.

Medvozьn pondis kьptьnь gončarnəj remeslə, seni, kəni vəli bur gončarnəj soj.

Soj dozjas sekī Grecijaьn vəlinь glavnəj taraən, mədnogkə sunь, kəluj da prėduktajas vizan dozjən. Soj dozjasьn vizisnь da novlėdlisnь vьj, vina, nantus, sov, sola čeri, plodjas da vьdsama pələs mukəd prėdukta. Soj dozjas vəli vəcənь kueəm kolə, raznəj modaən da ьzdaən,—vəlinь dozjas mort sudtaəs i posnėdik čas-ka da kubik kodəš, kodjasьš vəli juənь.

Vuzašəm paškələmšan gončarjas pondisnь vuzavlnь soj dozjas ez səmnь aslanьs polisjasьn, no vuzavlisnь najəs siz-zə volьvlnьs kupecjaslь təvarjassə upakujtnь da kolonijayn vuzavləm vьlə. Gončarlən remeslə loi vьgədnəj. Med bur gončarnəj soj vəli *Korini* polis oblastьn da Egina di vьlnь *Eginasə* vešig nimtisnь „gьrničjasən vuzašьšən“. Seni i zavoditčis vuzəs vьlə vəcən gončarnəj promьslennost.

Gončarnəj promьslennost kьnzī *Korinfayn* da *Xalkidaьn* („ьrgən karьn“) *Evsėja* di vьlnь pondis ьzavnnь vuzəs vьlə vəcəšan ьrgən promьslennost. Sič kadə Grecijaьn zavoditčisnь nīn kərt orudijajas vəcavnь, no seeəm orudijajasьs eea-na vəlinь, da sešsa vəlinь zev donaaš, sь ponda ьrgənnьs vəcəšan ьz vəli siz-zə vьgodnəjən.

No medvozza mestaьn torgovo-promьslennəj polisjas pəvsьn VIII—VII-əd nemjasьn mījan eraəz sulalisnь maloaziatskəj karjas. Najə vəli jitčəmaəs morskəj tujjasən dijaskəd da balkanskəj Grecijakəd, a muvьvsa tujjasən—Maləj Azijakəd, Širijakəd da Dvurečjekəd, vuzaslisnь mījanlь tədsa Drevnej vostoksa stranajaskəd. A tajə karjas pьekьš medvozza mestaьn Maləj Azijaьn da stav Grecijaьn sulavlis Milet, kəni vəlinь vuruntkanjas vəcən gьrьš masterskəjjas.

A balkanskəj Grecijaьn vuzašəm da promьslennost paškədəm kuza medvozza mestasə vostis *Korinf*. Sič vəli mestitčəma veknėdik peresejekə, kodī jstis sər Grecijaəs Peloponnesskəd. Korinf vermьlis ətkodə bura mədədavnnь as təvarjasa karəjassə i voјvьlə, Egejskəj more kuza, i rьtvьvьlə, lunvьv Itālijāə da Šicilijāə. Sič vəli ьzd preimuseestvo Korinflən mukəd polisjas vozьn. Vuzəs vьlə reməsłə siz-zə loi una mukəd polisjasьn balkanskəj Grecijaьn.

Promьslennəj polisjas zillisnь paškədm vuzašəm, da ləšədavnnь vьl kolonijajas no ez nīn səmnь sь ponda, medьm vošt̄n seš prodovolstvija, no siz-zə i sь pon da, medьm vošt̄n setьs promьslennəj sьrjo da vuzavlnь seni aššьnnьs vəcəmtorjas. Greceskəj kolonijajas loalinь vešig Afrika voјvьv beregьn—*Navkrat̄isn*, Nil ju ust̄jənn, kodəs osnovajtis Mīla, da *Kirena*, Nil ju ust̄jə rьtvylador vokьn A Čornəj more vьlnь miletskəj kolonijajas vəlinь una das ьda.

Sizi vezsis proizvodstvo Grecijaьn. VII-VI nemьn vaz muuzalan—skətvizan polurodəvəj ovməs kolī səmnь Epirьn, Fessalijayn, Sər Grecijaьn da Peloponnes rьtv-lunlador vokьn.

75. Klassəvəj tьs VII-VI nemjasьn. Torgovo—promьslennəj polisjasьn proizvodstvo sposovjas ta-

eäma vezšamjaššsmunisn čorbd klassavəj
t'špr. Vaz obseestvennəj stroj pondis ədjə kiššn. "Karš pr
sišə-na, da jəzš məd,—sulvliš taja vezšam jššš əti aristokrati-
českəj poet,—šəm əni vəcə mortəs," Gəlməm aristokratjas pəvsšs una-
ən pondisn vuzəšn, pondisn šibədcšn da rədna jītəd kutn nē-
znatnəj kupečjaskəd. Gyrš zemlevladeleč-aristokratjas, kodjas to-
pda-na vėli kutčšəmaəš mu verdə, vizədisn sš vėlə zev mištə-
ma.—„Rəd eškə“ blagorodnəjšs sorlašə pežšškəd,—suən vėli
najə, no nīnəm vəcšn ez verməvn.

Aristokratjaskəd ortčən ədjə vėli kypədsə
da grəzitə pədtšn najəs krupnəj remešlennik-
jas da vuzəššjas pəvsššs promšlennikjaslən
vyl klass. Aristokratjas pəvsštš petəm jəz kənzi taja pəvsšn
vėlin eə-i kreštana pəvsštš petəmjas kodjas enovtavlišn munšs
da vuzlišn tərguštəmə da vuzəs vėlə remeslə. Kupečjas da pro-
mšlennikjas pəvsšn vbd polisšn vėli una vokəvəj jəz, rəd-
nanš mukəd polisjasšs,—najə munlvlišn čuzan mušnšs da
ovmədčlišn vllə, setčə, ktəni vėli vermən bura ləšədšn aš-
šnšs uz. Taeəm vokəvəj jəzlən ez vəv nekueəm grazdanskəj da
političeskəj prava. No najə kīn vėli šəm da tərguštən jītədjəs,
najə zillišn voštšn prava da eə voštšn vlaštsə as kīanš. Nakəd
ətdor vėlin i mestnəj kupečjas da remešlennikjas, kodjas siz-zə
kəsjlišn voštšn političeskəj prava.

Aristokratičeskəj stroj l'pəndətuvja fron-
tən kypədclišn i kreštana. Mutəg koləm da
krepostnəjjasə pəram kreštana kəsjlišn vėr-
gədnə aslšnšs vėlə da mu. A sišə kreštana, kodjaslən
vėli učastokjasn gyrššəkəš, buršəkəš da kodjas vozə nuədlisn
mu uzalan ovməs, najə murtša vuzlišn vosə, uz vėli nalən katar-
gašn kod, kəzi sulvlišn kreštana—„šəkədn uzšs da mučitčəməš
ogə adžəvləj mi jugədsə lunə nī vočə.“ Najə kəsjlišn paškədn
aššnšs učastokjas da vuzšn naņ uzaləmsəņ, kodī ez vəv vėgodnə
balkanskəj Grecijašn da Maləj Azijašn, sadəvəj kulturə. Mu po-
zə vėli voštšn səmn aristokratjaslšs mujasə
jukləmən, a sadəvəj kulturə vuzšn koləpn vėl
isredstivojas. Kor vlaštvėrdšn vėlin aristok-
ratjas, nekodnantorsə kreštana voštšn ez
verməvn.

VII—VI nemšn una grečeskəj polisjasšn loi ətuvja front ku-
pečjaslən, promšlennikjaslən da kreštanalən aristokratičeskəj
reziml'pənd tškasəmə mogš. Tajə stav prətivnik ču-
kərsə aristokratjas nīmtilisn ətuvja nīmən
„*Demosən*,“ sišəloə—prəstəj, abu znatnəj jəz.
Aristokratjas kəsjlišn vənən pədtšn demosjaslšs dvizenəšə,
aslanš vojennəj organnizacija vėlə nadejaən. „Nəjtəj šəd jəzəs,
vėjədləj najəs još vėdjasən, šnapkəj na vėlə uzšə šəkədzəka,“—
čuksavlīs demosjasə pədtšn əti aristokratičeskəj poet. Vn v-
lə demosjas vočə avlišn aššnšs vbn. VII—VI nē-

мѣн на грецескѣј полисјасѣн demos да aristokratjas kostън pansъvlisнѣ vira tьsjas. Тѣс вѣли мунѣ политическѣј да socialнѣј perevortjas-ѣн. Бѣрјаpom тѣс пѣсти став торгово-промьсленнѣј полисјасас помѣсис demosjas vermѣмѣн, сѣ пonda, мѣј aristokratija torjali—ѣти јукѣд, кодјас вузаšlisнѣ, кѣзвѣнѣс вузlisнѣ demosjasla dorѣ. No vermѣмсѣвѣдлаѣн ispolzujtisнѣ asлѣнѣс бур вѣлѣ куpeчјас да promьслennikјас, akѣнсyрѣ siz-zѣizazitoчнѣј kreštana.

76, Klassѣvѣј тѣс VI nemън Afinьн. Klassѣvѣј тѣс вѣдјаѣн munlis пѣсти ѣtkoda, вѣтѣ ѣти plan шѣрти. Бурѣъкасѣ mitѣdam, кѣзи Afinьн munis тѣсѣс да кyeѣм vermѣмјасloинѣ. Тајѣ полисѣс VI nemън вѣли kolтчѣвузѣѣм да promьслennost куза, no V nemън сije loiekonomika да kultura bokшаn центрѣн Grecijaѣн. Afinьн овlisнѣ medша знаменитѣј грецескѣј уѣонѣјјас да istorikјас, кодјас, дерт, medша vojдѣр euka гизавlisнѣ asланѣс рѣдимѣј полисјаслѣс vaz олѣмсѣ. Afinьн тѣс munѣм шѣрти да сije резултатјас шѣрти ми vermѣм artavнѣ mukѣд полисјасѣн тѣс munѣм да сije резултатјас јѣлѣс.

Afinьkar вѣли сѣр Grecija asъv-lun pelesън, kodivѣли petѣ poluoostrovѣн moz moreѣ. Stav territorijaѣс тајѣ кѣзѣслѣн вѣли Afinьлѣн i сушѣлис Attikaѣн. Attikalѣн мушlisнѣ, кѣзи i вѣдлаѣн Grecijaѣн, вѣли sogмѣ му узавнѣ сѣмѣн dolinaјасѣн. Stav тајѣ бур муѣс вѣли aristokratјас kлѣн; најѣс вѣли sisi i суѣнѣ „dolinaѣн олѣшјас“ A kreštanaѣс nimtblisнѣ „gorcъѣн“—налѣн му уѣастokјас вѣлинѣ гѣра bokјасѣн. Asъvјѣн олѣшјас kreštana пѣвсѣс вѣлинѣ eѣа. Кѣзвѣн kreštanaѣс вѣли zavišitѣнѣ aristokratјасѣн. Mukѣдѣс вѣлинѣ podnevolнѣјјас, kavalнѣј узалѣсјас. Mukѣдѣс узѣзјас ponda ez kutнѣ vermѣнѣ rasporazajтѣнѣ asлас муѣн, i вѣт вѣли kolѣ уздѣслѣ шѣтнѣ $\frac{5}{6}$ пѣлсѣ urozajѣс; најѣс вѣли sisi i суѣнѣ—seštidolnikјасѣн. Kreštana una мујас вѣлѣн вѣлинѣ „zalѣgѣvѣј izјас“—пѣсјас, мѣј кѣзалнѣс veškalis-sedis узѣзѣ пije. Stav vлѣшѣс Afinьн вѣли aristokratическѣј сѣвет kлѣн да правитѣлјас kлѣн, кодјасѣс вѣли пуктѣнѣ ѣд vo aristokratјас пѣвсѣс.

Kreštana, кодјаслѣ kolѣ вѣли му да вѣла, куpeчјас да promьслennikјас, кодјаслѣ kolѣ вѣли grazdanskѣј да политическѣј правѣјас, вѣли пѣтѣнѣ ѣtuvja фронтѣн afинскѣј aristokratјаслѣ панѣд.

Kуза nuana viratѣс вѣрѣн demosлѣудajтѣис пукшѣднѣ vremeннѣј diktatorѣс, solonas, кодлѣ ѣѣktisнѣ нуѣднѣ овseestvenнѣј да политическѣј reforma (594 воѣн mijan ерѣѣз). Solon вѣли aristokratическѣј рѣдѣс, no вузаšlis, сѣ ponda сije kandidatura вѣлѣ сѣглашѣтѣиснѣ мѣда-мѣд вѣланѣс лѣгалѣс kѣкнан екspлоататорскѣј klassѣс.

Gægærvoana, mьj Solonlən reformajas vəlīn ь sərīpəla reformajasən. Sijə kəsjslīs ugoditnь kьknan klasslь, no nekodnanslь ez ugodit. Uzjəzakrəštanaəs sijə mezdis uzjəzjasьs danalь vər šetis mu učasťokjas, no ez kəz vəzzakonsə—uzjəzьs kabala ulə šurəm jьlьs. Uzjəzjas vьrədəm oz vəlī šələmvlas vo aristokratjaslь nī kрəštanalь. Kрəštana regьd mьsti bara vəlīn, uzjəzjas pījə da vєskalīnь kabala ulə. Solonlən političeskəj reformabьs vəlī aristokratjassan sīz-xə səmьnīcətik ustupkaən. Solon eškə vər ləšədis narodnəj sovraņnə i šetis nalь prava vərjьnь vєškədlьsjasəs, no ləšədis zakon, kod šerti praviteljasən vəlī vermənь vərjьssьnь səmьngьrьs zemlevladelecjas, kodjas čukərtavlīs nь 500-300 mєra (20—15 šurs lī) i d aslanьs mujas vьlьs. Sь ponda kрəštana-nī, kupecjas-čuzakjas-nī, promьslennīkjas-nī gosudarstvoən vєškədlьnь prava ez vermьnь voštьn. Solon vəlī suə, mьj sijə kolīs „jəzəs kərtvomalə-mən“ da vəčīs sīzi, medьm jəzəs „ez vəv nartitəma šilasьs vьvti“. No artmīs səmьn sijə, mьj tajə reforma vərən dєmos da aristokratiја kostьn tьs jonьka donalīs.

Kupecjas da promьslennīkjas kotьrtisnь „primorskəj jəzьs“ ьzьd partija. Tajə partijə pьrlisnь seeəm jəz, kodjas vəlī jīčəmnь morskəj vuzašəmən da more vьvti vetləmkəd. Tajə partija vєrdə jīčisnь eə karav vəčьs mašterjas, matrosjas, čeri kьjьsjas da stav mukəd posnī jəzьs, kodjas jīčəma-əš morekəd. Tajə partijabьs kəsjslīs mьrdəbьn vlaštsə i sь mogьs indisnь *Pisistratəs*, kodlən vəlī ezbьs rudnīkjas Frakijən, zєv ozyr mortəs, zєv təčəna afīnskəj voјennəj komandirəs.

Pišsistrat vəlī bur orator da agitator, sijə kəsjslīs kрəštanalь pomaз vennь aristokratjasəs, i sījən kьskīs najəs aslador vokas. Sijə čukərtis vooruzonnəj vьn kрəštana da primorskəj jəz pəvstьs otradjas, najə otsəgən mьrd-dis Afīnь (550 voən kьmьn) da jəzədīs assə, kьzi jedīnolīčnəj pravitel „*tiran*“, kьzi vəlī suənь Grecijən seeəm praviteljassə, kodjas šilaən voštīs nь vlaštsə.

Pišsistrat vəlī kupecjaslən da zazitočnəj kрəštanalən diktator. Kьzvьn jəzьs aristokratjas pəvsьs perevorot vərən pьslīs nь Attikabьs; pьsьsjaslьs mujassə Pišsistrat juklīs kрəštana kostьn. No pəlzujtčьn jukləm muən vermblīs nь səmьn seeəm kрəštana, kodjaslən med vəlī gəran kəluja para vьč. A mezdəm kabalnəjjaslən da sestidolnīkjaslən seeəm dodđalanьs ez vəv. Sь ponda mujas jukləm vajīs bursə səmьn zazitočnəj kрəštanalь. Nalь Pišsistrat šetavlīs ovməčьnь da ovməs burmədnь ssudajas,—kəjdьsjasən da šəmjasən. Ləšədis šiktjasьn *domajas*, məd nogkə, vələštjas, kənī vəlīnь vərjəv vələštuvsa starsinajas da sudjas.

Vazkavalnəjjas da seštidołnikjas medaša-
lisnə batračitnə zazitočnə] kreštana]aslb, mu-
kədbəspondisnə uzavnə gərbəspostro]kajas vь-
lb, kodjasəs Pišsistrat zavoditalis vəčnə Afinьn da afinskəj ga-
vačn—*Pirejeə*, a mukədbəsmunisnə portjasəgruzkьskalbьs-
jas pьddi da karavjas vьlb sьnbьs]as pьddi.
Sьbьs kьnzl, kьzvьn mutəm]asьs ovmədčisnə
vozza afinskəj kolonija]asə, kodjasəs ləšədalis Pišsistrat
tərgujtn medša kolana injasə.

Afinana ovmədčisnə *Xersones* poluostrova, ənija Mramornəj moreə pьraninьn
(seki *Propontida*), a Xersones lunlador pom mədar vokas, maloazlatskəj beregas
loī nalen ləšədəma məd kolonija, kišəm Trojašə matьn. Tajə kьk *kolonija]asəs*
vəlnə zev plodorodnəjəs. A sьbьskьnzl, najəvəli tupkənbь pь-
raninəsə Propontidə i vozə Čornəj moreə, sь ponda afinana
vermbisnə, kor vəli kolə, sədədnə aslbns gərbə ustupkajas i vešig diktujtn asь-
nə vəlanəsə mukəd polis]aslb, kodjas vəli vuzašəmən jltəmaəs Propontidakəd da
Čornəj morekəd. Kojməd kolonijaəs vəli osnovajtəma Frakijaə, kəni vəlnə ezbьs
perjan rudnik]as i vəli zev vьna muьs. Taeəmnogən, vermbisnə afinana
ašnbəsəniobezpečitnə as kolonija]asə naəən, boštisnə askianьs Čornəj moreə
petkədbьs vuzašantujjas i voč-
isnə nəsta Frakija]asə ezbьsperjan da mukəd rudnik]as.

77. Klisfenlən demokratičeskəj konstitucija. Pišsistrat kuləm
vərn, aristokratjas pondəvlisnə vər boštə aslanьs kijə vlaštsə, no
seki najəs zikəz zugədisnə. Kor tajə stav smutajasьs po-
mašisnə, seki „primorskəj jəzlən“ vozdbьs
Klisfen narodnəj sobraənə eəktəmšerti ləšədalis
dalezis vьl konstitucija, kodivəli setə Afinьn
stav vlaštsə „primorskəj jəzlb“.

Pervojja vizəd]as šertisə klisfenovskəj
konstitucija vьttəšetis stav vlaštsə jəzlbьs
ponda, mьj Klisfen šetis verhovnəj vlaštsə
narodnəj sobraənəlb. Zvьlbьssə tajə ezvəv sizl

Klisfen konstitucija šerti, Attikaьs jəzsə nəl rodovəj filь vьlə
vaz nog jukəmsə vəli vьrədəma, Sь pьddi loī ləšədəma 10 vьl *fila*
kujim vələštən, libə *domaə*n, vьd filəb. Vьd vьl filatečšь-
lis əti domaьs Afinьn, əti domaьs šiktьn da
əti primorskəj domaьs. Narodnəj sobraənə
vьlb vьd dom vəli gələsu]ttə torjən „za“ libə
„prətiv“. Stavьs, siz-kə, voə vəli 30 gələs, no
na pibьskьzьs, burəe afinskəj da primorskəj
doma]aslən, vəli „primorskəj“ partija kьbьn.
Siz-kə kreštanalən vəlipьr eəazьk gələsьs.
A afinskəj da primorskəj doma]assa rodovəj členjas pəsti stavnьs
vəli zavišitənbь kupec]asьs da promьšlennik]asьs—kodьs vəli slu-
zitə na ordьn prikazeikən da kontorseikən, kodьs uzavlis najə za-
kaz šerti najə predprijattə]asьn, libə vəlnə matros]asən da sьnbьs-
]asən najə trijer]as vьlb—taeəmn gərbə morskəj sudnə]as vьlb,
kəni sьnbьs]asьs pukavlisnə kujim sudtaən, (kujim jarusa sudno]as).
Kəzaln]as vnusa]tlisnə tajə „morskəj jəzlb“, mьj tərgujtə da prə-
mьsl]as paškədəmbь najə interes]asьn-zə; ozyrmənbьkə-pə kəzaln]as,

вѣтъ-пѣ озѣрманъ сиз-зѣ і слузасѣјјас да робѣсѣјјас. Съ пѣнда уза-
лѣс жѣз аѣинскѣј да приморскѣј домаясѣс пѣрѣк гѣлѣсужлѣснѣ „pri-
morskѣј“ партѣјаса гларварјас дѣр—вѣрјѣлѣснѣ најѣс гларвнѣј долѣ-
ноштјасас, сулавлѣснѣ најѣ став предлозѣннѣјас дѣр.

Сиз-кѣ форма шѣртѣлѣс Клѣсѣн лѣшѣдѣс дем о-
кратѣја, мѣднѣгкѣ, „народнѣј власт“ (*kratos*), а
звѣлѣссѣ сѣлѣн конштѣтуцѣјас вѣлѣ шѣтѣ власт-
сѣ ставнас аѣинскѣј промѣслѣннѣкјаслѣ да
тѣргѣвѣјјаслѣ.

Сѣлѣс кѣнзі, Клѣсѣн јѣнмѣдѣс „primorskѣј партѣјалѣс радјасѣ—прѣмѣтѣс полнѣ-
правнѣј аѣинскѣј глардана вѣлѣ куѣѣсјасѣс да промѣслѣннѣкјасѣс ѣузакјас пѣвѣсѣ,
кодјас вѣлѣ пѣр олѣнѣ Аѣинѣн, да лѣшѣдѣс вѣзѣ кѣзлѣ лад сѣѣмѣс, мѣдѣм позѣс
пѣр бѣштѣн глардана лѣдѣ ѣузакјасѣс. Сѣшѣ Клѣсѣн сѣѣмѣс торјас вѣѣс, мѣдѣм
вѣлѣн вѣлѣ конштѣтуцѣјасѣс вѣзнѣ вѣд нѣг злѣмјасѣс. Сѣјѣ лѣзѣс закон
код шѣртѣ лѣвѣј гларданѣн вѣлѣ вермѣвѣзѣжѣнѣн народ-
нѣј собраннѣлѣ Аѣѣѣкалѣс лѣвѣј гларданѣнѣс вѣлѣм
јѣлѣс, кодѣ (вѣзѣжѣс мѣртѣ дѣм шѣртѣлѣс) лѣка вѣзѣдѣ
„демократѣја“ вѣлѣ да злѣ лѣшѣдѣнѣ „ѣѣранѣја“. Таѣѣм
вѣлѣмѣс сѣшѣлѣс *ostrakizman*, мѣд нѣгѣн-кѣ, ѣѣрѣпокјасѣн (ѣѣрѣпок—*ostrakon*)
гѣлѣсужѣтѣмѣн. Пѣрѣк вѣлѣ гѣлѣсужѣтѣнѣ кјјас лѣптѣмѣн. нѣ вѣлѣгјасѣн вѣлѣ гѣлѣсѣ-
тѣнѣ гушѣн. Вѣдѣнѣ вѣлѣ шѣтѣнѣ шѣј ѣѣрѣпок, кодѣ вѣлѣ сѣгласѣтѣѣ вѣлѣнѣ, сѣјѣ вѣлѣ
гѣзѣ сѣ вѣлѣ вѣлѣн мѣртѣлѣсѣс нѣмѣс, а кодѣ вѣлѣ прѣѣтѣ, сѣјѣ вѣлѣ лѣзѣ ѣѣрѣпокѣсѣ
урнѣс нѣм гѣзѣтѣг. Оѣстакѣзмѣсѣ вѣлѣ Клѣсѣн вѣрѣн ѣѣкѣда код олѣмѣ нѣѣдѣнѣ
Аѣинѣн.

78. Раѣовладѣлѣсѣскѣј ѣвмѣс завѣдѣтѣѣм. Таѣѣм-зѣ тѣс мѣнѣс
VII—VI нѣмјасѣн мѣкѣд гѣрѣс торгоѣо-промѣслѣннѣј полѣсјасѣн
Аѣѣстѣократѣјјакѣд тѣс нѣѣдѣгѣн куѣѣсјас да
промѣслѣннѣкјас пѣр пѣкѣшѣлѣснѣ крѣшѣта на
вѣлѣ да вѣрјѣлѣснѣ ѣѣранјасѣс. ѣѣранјасѣс вѣдлѣѣн
мѣдѣсѣ вѣјдѣр вѣлѣнѣ куѣѣсјаслѣн дѣктѣторјас. Аѣѣнскѣј Пѣшѣсѣстрѣт
мѣз, мѣкѣд полѣсѣсѣ ѣѣранјас сиз-зѣ лѣшѣдѣснѣ мѣдѣсѣ гѣрѣс вѣузѣшѣн
тѣјјас вѣлѣ вѣлѣ колонѣјјасѣс, шѣтѣснѣ ѣузакјас пѣвѣсѣс куѣѣсјаслѣ да
промѣслѣннѣкјаслѣ прѣва стрѣѣтѣвнѣ карѣвјас. Мѣдѣсѣ-нѣн јѣна
вѣдмѣс ѣѣранјас дѣрјѣ вѣузѣшѣн колонѣјалнѣј
вѣнѣсѣс Корѣнѣфлѣн. Сѣлѣн колонѣјјасѣс ѣузѣнѣ сѣјѣ кадѣ став
Корѣнѣфскѣј залѣв пѣшѣтѣла, Грѣцѣја рѣѣвѣвѣв вѣрегѣн да Сѣѣѣлѣјѣѣн.

Нѣ ѣѣранјас вѣрѣн ѣз вѣдлѣѣн лѣ демократѣја. Корѣнѣфѣн да
куѣѣм шѣрѣ мѣкѣд полѣсјасѣн ѣѣраннѣјасѣс вѣрѣм
вѣрѣн куѣѣсјас да промѣслѣннѣкјас ѣтѣкѣвѣјѣ
воѣснѣ ѣѣстѣократѣјјакѣд. Тајѣ полѣсјасѣн лѣѣ полѣѣѣсѣскѣј
ѣстројѣстѣво, кодѣ вѣлѣ аѣѣнѣсѣ солѣновскѣј ѣстројѣстѣво-код: прѣѣѣ-
тѣлѣстѣвоѣс вѣлѣ вѣрјѣ народнѣј собраннѣ, нѣ
прѣѣѣтѣлѣстѣвоѣс ѣлѣнјасѣн вермѣнѣ вѣлѣ лѣнѣ
сѣмѣн ѣзѣр јѣз.

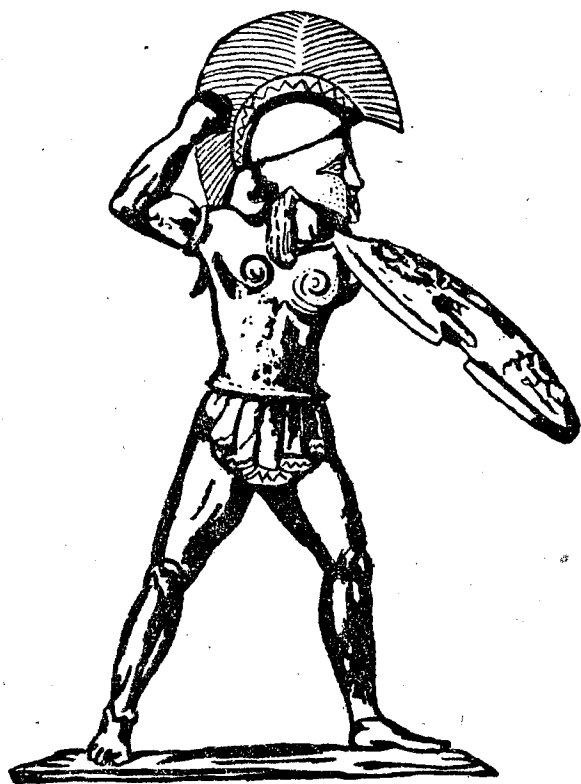
Нѣ мѣдѣсѣ тѣдѣѣана торјѣсѣтајѣ став пѣрѣѣѣѣ-
ротјаслѣнѣ сѣјѣ, мѣѣ вѣшѣкѣдѣлѣс грѣѣсѣскѣј полѣс-
јасѣн сѣјѣ кадѣшѣн завѣдѣтѣѣ лѣшѣдѣѣнѣ раѣѣ-
владѣлѣсѣскѣј ѣвмѣс. Куѣѣсјас да промѣслѣннѣкјас кјѣ власт
вѣузѣм ѣтѣсѣлѣсѣс вѣѣѣѣ ѣдѣѣ пѣшѣкѣвнѣ орѣсѣ тѣѣѣѣ пѣтѣкѣдѣмѣлѣ. Вѣз
сѣѣѣѣѣднѣј рѣмѣслѣ ѣз-нѣн вѣлѣ ѣдѣѣ вѣтѣѣнѣ мѣрскѣј тѣјјасѣд орѣсѣ

petkadan vuzas spros vārša. Sь ponda promьslennostьn loi ravskəj uz. Promьslennikjas nəbavlisnь ravjasəs da voštalisnь promьslennəj masterskəjjas ravskəj uzən. Ravjas vьlə sprosy sь rьs-рь-зə čuztis ravjas vьlə kьj-šəm da ravjasən vuzasəm. Taeм pez uzjas vьlas pondisnь specializirujtсьnь Xios di vьvsa kupecjas. Najə mədədavlisnь morskəj ekspedicijajas Maləj Azija vojvьv veregjasə i seni lивə vьnən mьrddavlisnь jəzsə ravstvoə, lивə nəbavlisnь ravjassə setčas aristokratjaslьs da knəzjaslьs, kodjas okota pьrьs vuzavlisnь ravstvoə as kipoduvsa jəzsə. Xios di vьlьn VI nemьn loi ravjasən tərgujtan rьnok. Setča volьvlisnь ravjasla kupecjas da promьslennikjas stav Grecija paštalašs.

Korinfьn tirannjas dьrji ravskəj usa promьslennəj masterskəjjas zavoditisnь-ņin rəzəri-tavnь svobodnəj remeslennikjasəs. Remeslennikjas

kьpədčisnь, i sekša tirannь vьt loi kad kezlə dugədnь ravjasəs vajəm. Afinьn Pišsistrat dьrji-ņin ravjasəs vəli uzədənь rudnikjasьn, a Klisfen dьrji vəlinь-ņin ьrgəna kəluj vəčalan masterskəjjas ravjas uzən. Ravə vladelčeskəj spsova proizvodstvo zikəz puksis V nemьn.

79. Sparta i Peloponnesskəj sojuz. Kor munis klassəvəj tьs VII-VI nemjasьn, Afinьsa, Korinfьsa da mukəd polissa aristokratjas pьr vəli *Spartas* adzənь ot-səg da prijut (Sparta—Peloponnes lunvьv-lador vokьn polis). Spartancь vəlinь mēdča skər vragjasьs demokratialən sь

43-əd šerpas. Spartanskəj voln.

ponda, mьj nalən ьздavlis vojenno-aristokratičeskəj stroj, kod i čuztis krepostnəj kreštanaəs naritəm.

Spartancъ vālinъ grecijasa *dorijskaj* plemjalēn kыkfila. Kor aslanъs carjasj uralēmān tajāfilajas X-IX nemjasъnloktisnъ vojvъvșan Peloponnes lunladorvokā, najāpākāritisnъ setčās jēzēs da pārtisnъ najās krepōstnējjasē (*gelotjasē*). Musē vāli jukēma spartancъ kostēn, nō krepōstnējjasēs vāli suēma stav spartanskaj jēz sobstvennoštēn. Ukrepitēm sār karsē nīmtilisnъ *Spartaēn*. Mu jukligēn radāvāj voinjaslъ, obvčaj šerti, voisnъ eēzъk da omāzъk ūčastokjas, carjaslъ da starejsinajaslъ šerti. Kor VIII nemъn rodovāj spartancylēn lъdъs jona sodi, seki spartancъ zavojutisnъ (43-ād šerpas) bura naņ vajān ortča *Meșșenijās* (*Spartașan rъtvladorъn*), eēa muā da mutēm spartancylъ juklisnъ sen mu ūčastokjas, a meșșencъs pārtisnъ siz-zē gelotjasē.

Gelotjas vāli jona lēgalēnъ aslanъs pārtitъsjas vylē da eēkъda kъpēdčavlisnъ panъd. Kъpēdčēmjasъs pъr polēm vēsna spartancylēn kolisijē vojennāj ustrojstvoъs, kueēm nalēn vāli pereșelenņā dъrji. Kolinъ kыk bașilevs, rodovāj starejsinajaslēn sēvet, voinjaslēn ovseāj sobraņņā. Spartancъ, kodjas vālinъ ēti rēdъs, ātlaēn ovlisnъ, ētuv velādčylisnъ vojennāj ūzē, vojujtilisnъ eēē ātuv. Vāli veșig obvčaj, mъj voinjas čukārtčylisnъ šojnъ ātuvja āvādjas, ātvja stolēvējjasъn, tajā stolēvējjaslēn ovmas vāli nuēdșē obrok sēāt vylē, kodēs vāli voštēnъ gelotjaslъs. Taeēm nogēn Spartaēn kolinъ rodovāj kommunizmlēn kueēm surēpetkēdlasjas.

Spartanskaj pravitelstvo vъd nogъs fēzdzъlis, medъm viznъ voinskaj šilasē Spartalъs da medъm pēdtъnъ kъpēdčēmjas, kodjas vermānъ lonъ gelotjasșan. Omāl čēlādjasēs vāli zalittēg sъblalēnъ gērajasē. Dētinajasēs da nъvjasēs vāli vъvti voz zakāljtēnъ, jon-mēdēnъ gimnaștika upraznennējasēn. Dētinajasēs sъșș kъnzī, vъvti voz velādlisnъ āruzjēn vādītčъnъ da vojennāj delēē. Polnopravnēj grazdana lъdē gъrъs tomjēzēs vāli sēmъn voštēnъ publicnēj vojennāj ispytaņņā vārъn. Ta ponda spartanskaj vojska vāli medșajon armijaēn Grecijaēn, lъddъșșē vāli vermāvtēm vъnēn. Ta ponda gēgērvoana mīlanlъ, kueēm vāli mezduнародnēj politikaъs Spartalēn. Ortča polisjasъn kreștanalēn stav vermēmъs vāli Spartalъ zev āpasnēj torjēn, sъ ponda Sparta vek podderzivajtis aristokratjasēs. Dert, Sparta otsēgēn Korinfsa kupecjaslъ da aristokratijalъ ūdajtcis lēčēdnъ tīranija vārъn așșnъs oligaxija. Sijē eēa-na,—VI nemъn Sparta sъēdčēm šerti Korinfda Peloponnessa mukēdkarjaszaklūčitisnъ Spartakēd vojennāj sojuz. Sojuzsē vāli veșkēdēma medșa vojđēr ūzālъsjaslъ panъd sъ ponda, mъj spartancylēn flōt ni morskaj torgovļa ez vāv. Tajā *Peloponnesskaj sojuzas* sēșșa pъrisnъ peloponnessa pēsti stav mukēd polisjas. Sojuzъn

zbyl'ssa veškədl'snas regydlol *Korinf*. A Sparta vəl peloponnesskəj rabovladeleçjaslēm zəndarmən da saldatən.

2. GREČESKƏJ RABOVLADELČESKƏJ GOSUDARSTVOJAS V NEMBN.

80. Greko-persidskəj vojnajas. VI nem pomasigən persidskəj carlən vojenacəl'nikjas, kodjas zavojujtisn' Maləj Azija, persidskəj vlašt ulə şuisn' siz-zə stav grečeskəj maloaziatskəj polisjas, Egejskəj more vyl's asyvvv'v dijassə da frakijskəj poverezjə. Stav zavojujtəm polisjasl' da oblastjasl' sələdisn' g'ry's daŋ. Byd kar'bn loin' vavilonskəj da persidskəj kupeçjas.

Jəzəs gravit'š carskəj satrapjas veškədləm vylə škərmisn' maloaziatskəj grekjas da Milet veškədləm ul'bn kot'rtisn' persjasl' pan'ba vosstaŋə.

Afinjas, kodjasl's persijana m'rdqblisn' kolonijajassə Xersones's da Troja verdy's, mədədisn' k'pəds'šjasl' otsəg vylə goz məd vojennej karav. No persijana ədjə pədtisn' vosstaŋəsə. Miletəs da mukəd g'ry's maloaziatskəj karjassə stavsa zullisn'. A balkanskəj grekjasəs car ta vər'bn kesj'šis pəkəritn', med'bm kutn' as kijas Maləj Azija da sodn' asš's doxodjassə ozyr grečeskəj polisjas's daŋ çukərtəmən.

Grecijaəs pəkəritəm vəl'kolə persidskəj carl' nəstais' ponda, m'j Navkratissa grečeskəj kupeçjas vəl' Jegipet'bn konkurirujtən' vavilonskəj da persidskəj kupeçjaskəd da p'rdorj'blisn' jegiptanal's persjasl' pan'bd k'pədcəmsə.

Grecijaəs pəkəritəm mog'š persidskəj carjas 13 voçəzən (492-479 vojas'bn mijan eraəz) vəçlisn' 3 p'xod, no p'rvəl'inajəs venən'. Medvozy'sə persidskəj vojska munisn' Grecijaə more beregəd kos tujən Frakija p'r, a flot vəl' vajə nal' proviant. No Xalkidskəj poluostrov dor'bn flotsə zugədis ызd təv, da vojska's bergədcisn' bər.

Mədy's persidskəj vojskaəs vəl' vuzədəma karavjas vyl'bn Egejskəj more p'r Attikaə. No dessant ez və't'rmənən, i grekjas najəs venisn'. Tajə vəl' 490 vo'bn. Seki, 10 voçəzən, persidskəj carjas çukərtisn' Egejskəj moreə zev ызd flot, kodəs straitisn' finikijana, da suvtədisn' Propontida dorə ызd armija, med'bm venn' grekjasəs ətp'ryjən beregsaŋ i more v'v'saŋ uskədcəməŋ.

Grekjas vəl' tədənb tajə topyda ləşədcəmsə da siz-zə ləşədcisn' vozsas'bn. Grečeskəj polisjas ləşədisn' ətuvja vojennej sojuz persijanalb' pan'bd. Veškədl'bn stav grečeskəj v'bnən vərjisn' Spartaəs. No grekjas pi'j'ssə m'p' afina na vəl'igəgərvoənb,

мѣ persidskaj flotės ventæg poməz vozsasny
persjaskəd oz poz. No spartancy ni korinfjane straitny vojen-
naj flotsə ez kəsbyvny. Najə artalisny, mѣ naly udajtcas jona ызд-
vyn puktatəd, vozsasny persijanakəd veknidik mestayn sər Grecija
da Peloponnes kostyn, a mukəd Grecijaэзы naly vėli mogys ičət.
Korinfjana vėliny eskə səmyr radəs, persijana-
kə zugədisy Afinyəs, kodi vėlinalən zey əpas-
maj konkurent.

Seki Afinyyn „morskaj“, məd nogkə, torgovo-promyslennaj par-
tijaš rukovoditeljas pondisy agitirujtyn narodnaj sobranne vlyyn,
medym eskə ədjənzьk straitny aslybny vojennaj flot. Partijaen jura-
lyš *Femistokl* indalis, mѣ Afinylən vozə səvməmys—more vlyyn.
More vlyyn vermytæg, vištavlis sijə, og vermə vozsasny persjaskəd,
more vlyyn ыздavtæg ne panovtyn mijanly korinfjanaəs. Əni—vojna
persijanakəd, a sessə, kovmas kə,—vojna Korinfkəd da Spartakəd.
Zemlevladelečjas da kreštana vėli panьd munə-
ny taeəm politikaly. Nalən vozdyš sulyš, mѣ burьk razədny
ezyšsə gosudarstvennaj kaznaš „gəl“ grazdanaly, a ne-zə straitny
flot da pannы vojnajas, kodjas medša vojdar razəritəny šiktsə olysjasəs..

No *Femistokl* en partija venis. Sijə razədis pədar-
kijas afinskaj da primorskaj demajassa grazdanaly, a kreštanaəs kь-
kis asladoras byttə-kə-pə „jenšan“ lezəm „prikazən“. *Femistokl* en
məvəm kalьmaləm zrecjas *Apollon* jen xramьš *Delfa*yn,
kodjas byttə-kə byd jualəm vylə vėli vočə kьv šeta-
lən (orakuljas) jenšan, *Femistokl* jualəm vylə,
kьzi vozsasny persijanakəd, vištalisny: „Pu štena-
sajsan“. *Femistokl* təkujtis tajə vištaləmsə (orakulsə), mѣ tajə kolə
gəgərvony oz krepošt štenajasən, kodjasəs Grecijaen vėli straitəny
izjьš, a pu karəvjasyš štenajassə. Sь vəryn narodnaj sobranne suis
straitny 150 trierьš vojennaj flot.

Kor 470 voyn persidskaj vojska prisy sər Grecijaə da voštisny
Attika, afinana pьsisyš *Salamin* di vylə (*Egina*š vojlanьnzьk). Seni
čukərtcis i afinskaj flot. *Salamin* dorьn loi afinskaj da
persidskaj flotjas kostyn tьš. Persidskaj flotəs
loi pazjəma-vьrədəma, persidskaj vojska koliny
otsəgtəməš da vo mьšti pəstistavьš pьsyalisny,
a nalyš kolasjassə zugədisy afinanas. Persid-
skaj car ətkazitcis vyl poxodjasyš, a Afiny petis
medvozza mestə, kьzi vьvti jon morskaj derzava.

81. Afinskaj morskaj sojuz. Kor ez udajtcə kojmed per-
sidskaj poxod, afinskaj pravitelstvo eəktis di vьvsa polysjalyš lə-
šədnь vojennə-morskaj sojuz, medym zikəz vəlybny persi-
janaəs *Egejskaj* more vьvsa dijas vlyš, *Frakija*š da *Maləj Azija*š.
Afinana sədčisny ləšədnь ətkod pravaa sojuz: byd
sojuznikly šetny əti gələs sojuznaj səvetyn, a karəvjasyš da vojnajas
šetny byd sojuznikly oзыrlun šertibš.

Sessə afinskaj pravitelst vovištalis, mѣ okotitьš
sojuznikjas vermasny šetny sojuznaj kassə səmyr

šam, a taja sojuznikjas pŕddi karavjas vęčavnŕ, medavnŕ matrosjasęs da saldatjasęs, voššę ačbs. Sŕ pŕddi aŕina korisnŕ, medŕm flotęn komandujtnŕ kutisnŕ naę. Ta vŕlę okota pŕrŕs sęglaštisnŕ stav posŕi dijasęs; karavjas vęl vęčęn sęmŕn Afinsŕn da vit medša gŕrŕs da oęr dijas vŕln. Sojuzlęn kaznaŕs vęli Delos di vŕln Apollon jen setčęs xramŕn; senizę vęli zašędajtę i sojuznęj sęvet.

Aŕina načalstvo ulŕn sojuznikjas 12 voęn zikęz vętlisnŕ persijanaęs Egejskęj morevŕlŕs da mukęd grečeskęj oblastjasęs (468 voęmijan eraęz). Bŕd polis, kodivęli mezmę persjas kipodulŕs, vęli ętlaašę—pŕrę sojuzę. Taeęm nogęn Afinskęj sojuzę pŕrisnŕ pęsti stav divęvsa polisjas, maloaziatskęj polisjas da una polisjas Propontidaŕs da Čornęj more vŕlŕs. Kotŕrtčis jona vŕnaęŕk da jona oęręŕk sojuz, Peloponņejskęj sojuz šerti. Stav sojuznikjaskęd aŕina lęšędisnŕ siz-zę vuzašęn dogovorjas da vęli boštęn aslŕnŕs ęzđ varŕs.

Bęrja pom Afinsŕ ez sęmŕn regđd spravitčŕ persijanasa vojnajasęn ręzeritęmŕs, no voštis medvozza mesta grečeskęj vuzašęmŕn da aslŕnŕs vojennęj vŕnęn. More vŕln ęzđalęmnŕs vęsna naę ęzđalisnŕ i vuzašęn tujjas vŕln. Gŕrŕs konkurentjas nalęn, Korinf kŕnzı, ez vęvnŕ. Miletęs vęli juęlęma—kistęma da się ez zęv regđdęn vŕlŕs stręitčŕ. A Korinfŕ vŕt loı suvtŕn męd mestaę.

82. Ravovladeļčeskęj proizvodstvo Grecijaŕn. Persidskęj vojnajas vęrŕn grečeskęj torгово-промышленнęj polisjasęn zikęz vŕnšalis ravovladeļčeskęj proizvodstvo.

Rsavovladeļčeskęj proizvodstvoęn glavņęj uzalan vŕnŕs mu-uzalęmŕn i promŕšlenoštnŕn vęlinŕ ravjas. Persidskęj vojnajas vęrŕn vuzęs vŕlę vęčęn grečeskęj promŕšlennost da vuzašęm pondisnŕ vŕvti ęđę paškavnŕ, loinŕ siz-zę pramęj gŕrŕs trgovęj kapitaljas. Się-zę kadę poęnŕ pondis pŕr da unaęn suzędavŕn ravjasęs.

Ravjaslęn lęđbs drugęn moz jona sodis, kor vęli munę tŕs Grecijaŕs persjasęs zikęz vesalęm ponda. Stav vojennoplennęjasęs vęli pęrtęnŕ ravstvoę; Afinskęj flot bęrša da Afinsa i naę sojuznikjassa saldatjas bęrša vęli munęnŕ ravjasęn vuzašęsjas, kodjas vęli ŕęvalęnŕ bŕd vermęm vęrŕn plennęjasęs. Bęrŕņčbs persidskęj armijajas bęrša ravjasęn tęrgujtŕsjas pondisnŕ povtęg pŕrŕn Malęj Azija pŕekęsęz, gęl gornęj oblastjasę, kęni persidskęj da aslŕnŕs eksploatorjasęn ręzeritęm jęz okota pŕrŕs vęli ašņbs ašņbs vuzalęnŕ ravjasę, koršęnŕ, kęt taeęm nogęn, tuj mezđbsnŕ ęęk kulęmŕs. Ravjasęs poęv vęli ŕęvnŕ siz-zę skifjaslŕs. Dņępr ju uštęęn V nemŕn loı ravjasęn vuzašęn postojannęj rŕnok.

Ravjasęn vuzašęsjas sŕŕs kŕnzı de jstvujtŕlisnŕ, kŕzı i VI nemŕn, zik ręzvojnikjas moz: medavlisnŕ jęzęs bezzemelņęj kŕštana pęvsŕs, vooruzitavlisnŕ naęs, pukšędav-

lisnъ karavjas vьlъ, petavlisnъ Malъj Azijasа Ćornъj more beregjasъ i setъni zьbьbъ vъli „okotitĉъnъ ravjas vъrъa“, kьzi ta jьbъ vъli su-
ъnъ Grecijaъn. Spros ĉuztьlis predlozenъnъ. Greĉes kъj ravо-
torgovecjas kьnzьi, ravjasъs vajavlisnъ greĉes-
kъj polisjasъ i fiŋikijskъj ravotorgovecjas. Sь
ponda greĉeskъj ravovladeĉeskъj polisjasъs pozъ vъli adzьnъ ravja-
sъs oъ sъmьn Malъj Azijabъs da Skifijabъs, no siz-zъ Ŗirijabъs, Aravija-
bъs, Jegipetъs da ѐnija Kavkazъs.

Ravovladeĉeskъj proizvodstvo loi Afинььn, Kо-
rinфьn, Meguraъn, Argosъn, gьrьs dijas vьvsa greĉeskъj
karjasъn lunvьv Italijaъn da Ŗicilijaъn, jonagьrьs
maloaziatskъj karjasъn. Vaz polurodъvъj—polufecdaĉnъj nogъa pro-
izvodstvoъn kolиньmu uzalan oblaŖtjas—spartanskъj Lakonija da MeŖŖenija, Fessalija,
ъr Grecijasa Beotijaъn da mukъd oblaŖtjas.

83. Afinskъj ravovladeĉeskъj derzava. Medvozъamestaъ
Grecijaъn V da IV nemjasъn petis Afinskъj ravovladeĉes-
kъj derzava.

Ĥajъ derzavasъ vъli organizujtъma afinskъj
ravovladeĉejasъn vaz Afinskъj sojuzъs. Kor persijanaъs loi zikъz
vъtlъma, sojuznъj dijas vьvsa polisjas kodŖurъbъs Ŗъdĉisnъ sojuzsъ
lezalъm jьbъs. No afinana ņetъ ez kъsjьvъnъ vьrъdnъ nъbъ seeъm vь-
godnъj sojuz, jъzъdisnъ, mьj sijъ bunt, da mъdъdisnъ sijъ
polisjas vьlъ asъbьnъs flot da vojska, zъgъdis-
nъ kьpъdĉьsjasъs da pъrtisnъ sijъ dijassъ asla-
nъs kolonijajasъ.

Ta vъrъn sojuznikjas lantisnъ da pъkъritĉisnъ afinanalъ. Kьpъd-
ĉъmjas vьlъ naĉejajas ez vъvъnъ sь ponda, mьj afinana nuъdisnъ
ŖuŖ politika—sojuz organizujtignъ sojuznikjas kolинъ ovezoruzonnъ-
jъŖ. Sojuz pъri *Afinskъj derzavaъ*.

Dert eŖkъ, sojuznъj sъvet ez lo vьrъdъma, no sijъ loi sъmьn
soveseatelnъj uĉrezdenъnъn da ĉukъrtĉьlis soĉa. Stavsojuznъj
delajas pondisnъ vidlavъbьnъ Afинььn. Afinana
aslanъs vьzъdlasjas Ŗertъ pondisnъ urĉtavъnъ sojuzniceskъj vgnosjas
ъzda da sijъ vit diъsьbъ, kodjaslъn vъli prava vizъnъ as vojenneъj
karavjas, mьrddisnъ nъbъ tajъ pravasъ. Sojuzъbъ kaznasъ afinana
vuzъdisnъ Delosъs Afинъ da rasporazajtĉisnъ sijъn aslanъs okota
Ŗertъ. Tazъ sojuznъj vgnosjas pъrinъ afinskъj
danъ.

Sijъ eea-na, medьm vьnъŖdnъ asъbьnъs vlaŖt sojuznikjas vьbьnъ,
afinskъj ravovladeĉejas kutĉьsisnъ i mukъd torjasъ. Najъ pon-
disnъ petkъdavъnъ kolonijajasъ medъa kola-
na injasъ aslanъs derzavaъn. Tajъn najъ vъli ѐpъr-
jъ kьjъnъ kьk bur: ьbъstъnъ afинъŖъnъ ņedovolnъj mutъm jъzъs da
as derzavasъ medvaznъj injasъn lъŖъdalъnъ mьzъsaninjas. Mukъd
gьrьsъkъ sojuznъj polisjasъn Afinana suvtъdalisnъ asъbьnъs „navluda-
teljasъs“ vojenneъj otradjasъn.

Asъbьnъs derzavasъ afinana zilisnъ paŖkъdnъ i
veŖkъ da vojnajasъn. Najъ zavojutisnъ Frakijabъs jukъdsъ Strimon ju
ulъs vizuvtasъd, kъni vьna muъs da em zarŋ, zavojutisnъ frakijskъj Xersonesъs

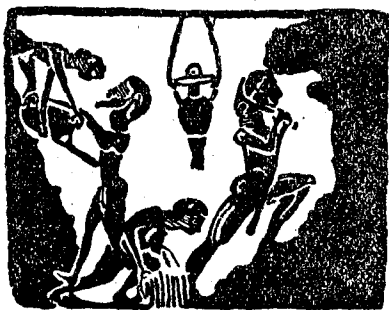
zonnas da goz-məd di, kodjas ez-na vovnē grekjas kļn. Afīna na voššlīs-
nē zavojujtnē Kiprivešig Jegipet, no ez udajtē Kipr vėlē
najas ez lez loknē finikijsko-persidskēj flot. Jegipetē najē mēdētisnē vojska, medēm
otsavnē persjaslē jegiptana kypēdčēmlē panēda, da udītisnē voštē Uli Jegi-
petē zonnas Memfisēz, no persjas vērja pom mēdētisnē ызd armija. I afīnskēj voj-
ska pēsti stavnas pēgibnītis. Afīna zavojeva nējaslē zavodītisnē
torknē korīnfjana dāspartancē, zavodītisnē nakēd
vojna, no ez udajtē i vītloi Afīnē kēd vēcē mīr 30 vo
kezlē.

84. Promēslennēj proizvodstvo Afīnēn. V nemēn Afīnēsa da
Attikasa proizvodstvoēn pondis ызdavnē ravskēj
uz. Afīna ez sēmēn ašnē ызdēnē ravskēj rovočēj vēn, no i
snabzajtisnē sijēn mukēd ravovladeļčeskēj polisjasēs.

Sijē kadšā, kor Xios pēris Afīnskēj sojuzē,
ravjasēn tērgujtēm vuzis afīnskēj ravotorgovecjas
klē. Afīnēn loi medša ызd rēnok stav Grecija paštalaš, kēni vėlē
tērgujtēnē ravjasēn, sē vėlē Afīnēn glavnēj bazarnēj plēsead vėlē
vėlē torjēdēmaš ašlē radjas. Ravjasēn tērgujtēm (bazar) vėlē mūnē
mēdvozza lunnas vūd tēlēšn; sijē kadē Afīnē vėlē vajēnē ravjasēs

ызd partijajasēn Malēj Azijāš,
Skifijāš, Frakijāš da mukēd
stranajasēs. Sijē-zē kad kezlē Afī-
nē vėlē čukertčēnē stav Grecija
paštalaš i „lovja tavar“ nēvalēšjas.

Medjona vėlē ravjasēs
ызdēnē rudņikjasēn—
ezēs, kērt, ыргān perjanin-
jasēn da mramor zuglan
injasēn. Tajē mramor zuglan
injasēs da rudņikjasēs vėlēnē gosu-
darstvōlēn; no kazna vėlē šetē najēs
arendā častnēj predprinimatel-
jaslē. Tani uzavlisnē sēmēn
zik ravjas. Pēdi, veknīdik saxta-

41-ēd šērpas. Ravjas ызalēnē rudņikjasēn.
jasēn vėlē loē tērpittēm zarēn da lolavnē omēla vermētēmīnēn torjēdlēnē
kirkaēn ruda; tajē uz vėlē vėlē suvtēdēnē jonžyk, gērēžyk ravjasēs. Per-
jēm ruda kērzinajasēn ravjas-podrostokjas kēskavlisnē kolodečjas
dorjasē, kodjasēn saxta vėlē ētlaašē mu vėlēskēd, senī vėlē kērtalēnē
kērzinajasēs lebedkajas gežjasē. Lebedkajasēs vėlē bergēdlēnē da
kērzinajasēs leptēnē mu vėlē ravjas (44-ēd šērpas). Tajē katorznēj
uzēs vėlē mūnē 12-14 časēz lunnas. Dēžykjasēs da omēlžyk-
jasēs vėlē termēdlēnē nadsmotreikjas svinēč girā-
jasa plētjasēn. Taeēm uz pondaravjas vo 2-3 mēsti, a
mukēd dērjīsivožyk, vėlē nīnē mēvoēnē i kulēnē.
No kulēm jēz mestajasē pērys-pēr-zē suvtēdavlisnē vėljasēs—ravjas
vėlēnē una, najē vėlēnē dontēmēš, mījan sēm vėlē-kē 75-100 sajē.
Pudņikēn līvē iz perjaninēn, vėlē ызalēnē 75-100 ravēz. Fzēs da kērt
perjan stav rudņikjasēn da iz zuglaninjasēn Afīnēn ызalisnē 20
šurs gēgēr rav.

Una šurs ravjas siz-zə uzavlisn̄ ɣgən rudnikjasn̄ Evin̄jən da Egin̄ajn, Tassosa zarq̄ perjanin̄jasn̄ da Frakijasa ezyš perjanin̄jasn̄, Paros di v̄nsa mramor zuglanin̄jasn̄.

Ravskəj uzən perjəm metal da mramor v̄li m̄jɔdakə Afin̄b̄s vuzalən̄ mukəd polisjasə, no k̄yzv̄nsə v̄li pereravotaj-tən̄ afinskəj prom̄slennəj da xudozestvennəj masterskəjjasn̄. Nəsta Pišistrat da Klisen d̄rji Afin̄b̄n, k̄zi m̄i t̄dam, loin̄ ɣr̄b̄s prom̄slennəj masterskəjjas—*ergaš-terijajas*, k̄t̄ni uzavlisn̄ ravjas. V-əd nem̄n tajə master-skəjjas̄s Afin̄b̄n v̄lin̄-ŋin gozməd dešatka. Ergašterijajn̄ v̄li uzalən̄ 20-šan 40-ravəz.

Afinskəj ravskəj ergašterijajasn̄ v̄li v̄čən̄ ɣgən da k̄rta k̄luj—dozjas da mukəd k̄luj, əruzjəjas, seitjas, pl̄tnikjasl̄ da stol̄arjasl̄ k̄rt instrumentjas, k̄rttuvjas da mukəd metalliçeskəj k̄luj. Əruzjə da ɣgənə k̄luj v̄li nuən̄ Afin̄b̄s oz s̄m̄n Greci-jə, no i As̄v̄vylə (Vostokə).

45-əd šerpas. Greçeskəj šoj doz mukjas—xudozestvennəj šerpasaəš.

S̄b̄s k̄nz̄i, Egina voštəm v̄ḡr̄n afinskəj ravovladeleçjas organi-zujtisn̄ krupnəj goŋçarnəj prom̄slennost da pondisn̄ zila z̄rn̄n̄ ɣn̄ok v̄l̄b̄s korinskəj goŋçarnəj k̄luj. Med̄m̄ bašitn̄ šojdozjas kraskajasən, s̄ v̄l̄ə narošn̄ə velədavlisn̄ ravjasəs, a mukəd d̄rji kor̄lv̄lisn̄ bur̄z̄k̄ t̄dsə xudozn̄ikjasəs (45 d̄ serp.) Ravjas uzavlisn̄ kuçik v̄čən̄ masterskəjjasn̄ da ɣr̄b̄s mel̄ni-çajasn̄, k̄ni v̄li najə bergədlən̄ ɣr̄b̄s, šək̄d̄ izk̄l̄jas—seeəm-zə katorznəj uz. Mramor̄s̄ xudozestvennəj k̄luj v̄li v̄čən̄ masterskəjjasn̄, k̄ni siz-zə uzalisn̄ ravjas.

Sešša jona paškalis Afinskəj derzavān̄ sudostroit̄el̄nəj uz. Pirejajn̄ v̄lin̄ ɣr̄b̄s v̄erfjas, k̄ni str̄itlisn̄ sudnojas k̄zi

Afi nskaj flotib, siz-zə i zakazjas šerti mukəd polisjasib. A uzalish verifjasn medşasə siz-zə ravjas.

Vəl ravskaj ergašterijajas vəl rəzəritən v az svobodnəj remešlennikjasəs. Ənija masstav šertikə, ergašterijajas vəl in posni predprijatijəjasən, no seksa remešlannəj mašterskəjjas šerti najə vəl in gərbş predprijatəjasən. Ravlən uezş, vešig ravşibş donşə eə-kə artaləmə, vəl dontəmməz remešlennəj uezş, a optəvəj proizvodstvo siz-zə vəl dontəmmədə təvaribş donşə. Sə ponda remešlennikjaslən zakazčik ləbş kutis voəş voə činnə; tajə tor loi sə ponda, məj bazarjas vəl in pər pozə vəl ləvən ravjas vənən vəčəm dontəm təvar. Medşanin şək d vəl igončarjasib, litejšei kjasib da kučik vəčşşjasib. Murtsa-murtsa vəl kutčşən—uzalən dortčşşjas, kodjas vəl šetən dontəm, ləkinika vəčəm kəluj mestavəvsa rənokjasib

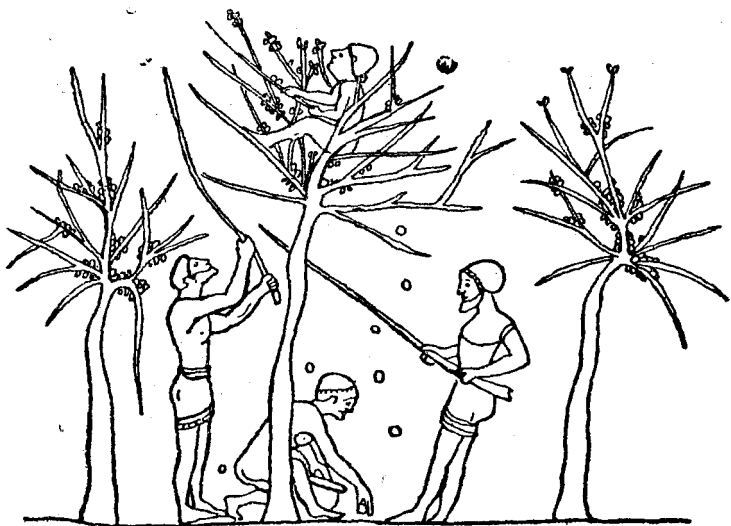

46-əd şerpas. Kuzneč uzalə.

(46-d şerp.), a siz-zə vasmačnikjasib, šerebrennikjasib, juvelirjasib da parfumerseikjasib sə ponda, məj tajə proizvodstvojasib V nemən nəsta avu-na vəl voštəmnə ravovladelečjas as kianş. No i tajə remešlennikjas v ostişnənin asvəjən (samostojatelnəj) ovməş nuədan vənşə. Najə vəşkalinə kupečjas čorə d çavərulə, kodjas šetən vəl inə zakazjas aslanşşşşşşşş da məntən lunşə uezşşşşşşşş 1 draxma, məd nogən-kə, 40 urlunnas. Remešlennikjas „mučitčən“ uz vəl in kuzluntər vojšən-vojəz, no koje-kak vermən ovnə, pər sogşən da nargən oləm vylas, —təzi gizə na jəbş seksa gizəş.

Gosudarstvennəj predprijattəjasyn uzalishn siz-zə ravjas. Najə čekanitalishn ezyš da ыrgən šəm, vəčalışn veskijas, girajas da kuzta murtalan merajas, uzalishn gosudarstvennəj verfjas vьln, kəni strəitlishn vojennəj karavjas. Ravjasəs vəli suvtədaləny medša šəkьd uzjas vьlas ovseestvennəj kerkajas da xramjas strəitaninjasyn da ukreplennəjas strəitaninjasyn. Ravskəj uzən vəli strəitəma sizi sušan *kuz štenajas*—zužьd kamennəj štenajas, kodjas kostəd vəli munə 8 km kuza tuj Afinьšan Pirej gavanə. Afinьyn da Pirejyn tajə štenajas ətlaašishn karsa štenajaskəd sizi, vьttə vəli loə ətuvja krepostnəj štena Afinьlən da Pirejlən. Vešig policejskəj straza Afinьyn da tamozennəj nadsmotreikjas Pirejyn vəlinь ravjas pəvsьš.

Ravovladelečjas nartitlishn ravjasəs mukəd dьrjьš kьk pəvsən. Afinьyn, Korinьyn da mukəd gьrьš tovgovo—promьšlennəj polisijasyn vəlinь seeəm ravovladelečjas, kodjas ašnysez nuədilyнь nekueəm proizvodstvə, nošetəny vəli ašsynьs ravjassə (kərtymən) arendaə libəmyjkə dьra kezlə uzavny, kьzi uzalyš skətəs. Taeəm ravovladelečjaslən vəlinь una ravjas: 300,

47-əd šerpas. Mašlinajas əktəny.

600 da 1000 mort. Ravjassə nalyš medšasə vəli medaləny gosudarstvennəj rudnikjasəs arenduťysjas. Medavlishn ravjasəs siz-zə kreštəna da gьrьš zemlevladelečjas šezonnəj uzjas vьlə, medša jonasə plodjasəs čukərtigən.

85. Šiktsa ovməs da vuzašəm Afinьyn. Nañ uzaləmə Attikaəyn Vnemьnyьr; Afinь da Attika vəli šojəny əni Jegipetьš da kolonijajasьš vajəm dontəm nañ. Mujas pьddi Attikaəyn loiny sadjas *mašlicnəj libə olivko-*

vaj puļšas š. Mašlina vāli Grecijān seeām-zē dona puēn, kēzi
finikovaj palma Dvurecējn, a burzky porodab sylan vādmis Attikān
Mašlinajas—kostočkajasa cēzūd sād plodjas—zev vājaēs, jajaēs
da pētasaēs; kitr mašlināyd greklē vāli tūrmymēn, medym vēcny
pētasa zavtrak. Mašlinajas šs pūčkylisn soksē, kodš vāli vēcēn
una pēlēs vā—šojanvēcēm vālē-i, duka mazjas da lekarstvojas vālē-
i, švetilnikjasn sotēm vālē-i. A pušs stolarjas vēcavlisn skatulka-
jas da posni pua-kēluj. Mašlicnēj sadjas kēnzi Attikān
vālinē siz-zē una vinogradnikjas.

Sadjas da vinogradnikjassə kreštana vėli uzalənə ašnəb, aslanəb
 ʒemjaən da gortsa ravjas otsəgən: ətī-kəkra vėli vėd
 kreštaninlən. No kor vėli zavoditčə mašlina (47-əd šerp.) dā,
 vinogradnikjas čukərtəm, seki aslanəb gortsa vən vėli oz suzšb, i
 šiktə kəzajeva medavlisnə rabovladečjaslėb ravjasəs.

Proizvodstvo velyn uzalys ravjas knyzi, Afinyyn veliny una seeem ravjas, kodjas uzalisy vuzasemy—prikadeikjas, agentjas, kontor-seikjas. Una zev ravjas veliny ozyr ravovladelecljaslen slugajasen da vesigta specialnoj uzjas, vacyjsjasen; ravjas pavyss veliny pavarjas, muzykantjas, vracjas. Stav ravys V nemyn Afinyyn da Attikaen, gortsajassa loddemen, vali 50-60 sursys ez eazyk, kor stav jazyk vali 150 surs mort gager.

Afinbъn zboja munis tѳrguѳtѳm. Roznіcnѳj tѳrgovla vѳli munѳ bazar vѳlъn da bazar gѳgers ulіcajas vѳlъn, kѳnі vѳlіnъ remeѳlenņikjas lѳn maѳterskѳjjas da nalѳn maģazіnjas. Tani tѳrguѳtlіsnъ aslanъs prѳduktѳn kreѳtana, ѳerі kѳbъsjas, vѳčasъsjas, a sіz-zѳ posnі ѳavoѳnikjas. No ѳurѳsъs ez vѳv tѳjѳ bazar vѳvsa tѳrguѳtѳmъn, a eksportno-іmpo᳚rtnѳj tѳrgovlaъn. Sъ pomъs vѳlі nazѳvіtanъ una ѳѳm gurtѳvѳlѳn vuzasъsjas, ravovlade- lѳjas-promъslennіkjas da kazna, kodi ѳukѳrtalis poslіnajas.

Inostrannəj tovgovlaən ez stav otraşljasyə vəvnyə ətkod təcən-
lunaəs. Medşa ыздзнаçеннəыс Afinьы да Atti-
каль vəli səmьn Һаңən vuzaşəm. Afinьлən, кызи Korinf-
лən da una mukəd polijaslən, aslanьs Һаңныс ez vəv, vəli şojəny
vajəm Һаң. Һаңən vuzaşьşjas vəli voştəny vьvti
гьргьсварьşjas, no gors lunьs nalən vəli seeəm
ызд, мьj Һаjəeəкьda vəli şpekulirujtəny. Paş-
kədavlisnь ləz şornijas, мьj Һаң, transport, kodі loktə Afinьə, veş-
kalis rəzvojnijkasly, i seki kad kezlə leptylisnь donşə, кьтçəз вьт-
тə-кə voşləm karavjas vəli bər oz vonь ləşьda Pirejə.

Mukəd təvarjasəb, kodjasəb vajlisəb Afinsəb,
ez yəvnə pəškəda potrevajtantəvarjasən, a sə-
mən ozər rəbovlədeleçjas çukərli inəşən tə-
varjasən.

Nalē vāi vajonē, kēzi mī vīstālim nīn, šurs rāvjāsēs. Sešša Afīnā, sovremen-
nīk suēm šertī, ožyr jēzē piruļtām vlē vāi vajonē, stav cāskūdse, kueēm sēmīn
em Šīclījān, Italījān, Kīpr vylē, Jegīpetēn, Līdījān (Malēj Azījān), Pontēn (Čor-
vāj more vylē), Peloponnesēn līvā kēn kē mukēdīlān*. Tajā-zē rābovladelečjaslē

vəli vajəņ sɫəņɫ da sɫəš vəcəm kəluj, asɫvɫvɫsa dukijas da duɫstəj mazjas, jegt-petskəj pələtɫannəj tkaņas, papiros da una mukəd kəluj.

Афиньыс вəlinuəņ promɫslennəj kəluj—gon-
carnəj kəluj, əruzə, metalliçeskəj utvar da mukəd metalliçeskəj iz-
dellə, olivkovəj vɫj dā başıtcantor: ezɫs da zarni kəllujsas, mramor-
nəj statujajas, muzɫkalnəj instrumentjas. Afinskəj gavan, Pirej, pɫr
vəli tɫr morskəj sudnəjasən. Mijanəz voəm afinskəj gosudarstvennəj
kaznaçejstvosa dokumentjas ɫerti vɫnesnəj tər go vɫaən Pi-
rej pɫr vo gəgərsə a oворот, mədnogkə, vajəm da mədə-
dəm təvar donɫs vonas, Vnemzɫnɫnəj vəli 8 mln. sajt
(mijan ɫəm vɫə).

86. Afinskəj rəbovladeleçeskəj demokratija. Rəbovladele-
çeskəj proizvodstvo rəzərɫitalis afinskəj
reməɫlennikjasəs da grəzɫitɫs rəzərɫitɫnə afin-
skəj kreɫtanaəs. Kreɫtana V nemɫn nəsta kueəmakə kut-
çɫslisnə sɫ ponda, mɫj krupnəj rəbovladeleçjas oməla-na intəre-
suɫçɫlisnə ɫelsko-xozajstvennəj proizvodstvoən. Rudnikjas da
ergasterijajas rəbovladeleçjasɫ vəli unɫɫk varɫssə vajəņ, olivkijas
da vinogradnikjasəs vədɫəm dorɫs. No afinskəj rəbovladeleçjas du-
majtɫisnə stav Grecijasə as kipod ulə voɫəm jɫɫs. A təcə torsə oz
poz vəcɫ Korinfkəd da Spartakəd vojujttəg. No vojna dɫrji
eskə padmis ɫelskəj Attika, kodəs rəzərɫitɫs
eskə pəjiməz spartancɫ, a Afinə i Pirej kolɫnə eskə zo-
nən sɫ ponda, mɫj spartancɫ osada uz nunɫ vəli oz kuznɫ. Lok-
tan vojna miɫtəm vuzərən əsalis kreɫtana vo-
zɫn. Najə vəlinə Spartakəd mirdor i sɫədçav-
lisnə narodnəj sobraɫnəjas vɫɫn vɫdɫama pə-
ləs vojennəj da morskəj ləɫədçəmjasɫ pənɫd

No kreɫtanalən oppozicijasə afinskəj rəbovladeleçjasɫ ez vəv
polana. Kreɫtanskəj demajas vəlinə eəazɫkən, sessə kreɫtana, kɫzi
ovməsanɫs kərtəɫəm jəz, oməla vəli volɫvləņ narodnəj sobraɫnə
vɫə. Rəbovladeleçjasɫ jonɫɫka polana torjən
vəlinə bezzemelnəj kreɫtana, kodjas vəli mu-
nəņ ɫiktɫs karə, da nəsta rəzərɫitəm posɫi re-
məɫlennikjas. Tajə jurɫujanintəm korɫs jəz
çukərs vɫd das voən vek sodis, voçasən tɫrtal-
is pləse adjassə da uliçajassə Afinɫɫs da Pirej-
ɫs, trevujtis uz da ɫaɫ. No ɫtɫnə najəs stavsə kolonijə
oz vəli poz, ɫetnə stavnɫsɫ nalɫ uz rəbovladeleçjas sɫz-zə ez ver-
mɫnə. Sɫ ponda rəbovladeleçjas dumajtɫisnə
mədtor, kod otsəgən nalɫ udajtɫis dɫrkadənne
sə mɫn kutnə tajə çukərsə kɫvzə mən, no vesig
pərtɫnə najəs aslanɫs vɫəɫtɫ pɫkəd pɫddi.

Vnemzərn Afinɫn loinuədələmavɫ polit-
içeskəj reformajas, kodjas, pərvovizədləm ɫer-
ti, nəsta jonɫɫka pəɫkədɫsɫ „demokratijasə“,
azvɫɫssə rəbovladeleçjasɫs vɫəɫtsə jonmə-
dɫsɫ. Ozr afinskəj kaznaɫs, kodəs vəli tɫrtəņ, kɫzi mi tədam,

medsa jonase sojuznaj danen, afinskaj pravitel'stvo pondis šetavnъ grazdanalъ „500-a narodnej sâvetъn“ učasťvujtâmbъ vъd lun don. Tajâ sâvetъs vâli lêsâdâ zakonoprojektjas narodnej sobraņnâb, šamsâ nâsta vâli šetânъ eae-i narodnej sudъn učasťvujtâmbъ. Sьbъs kьņzi pondisnъ šetavnъ vъd grazdanalъ šem teatralnej be-let nâvâem vьlâ. Bьdъbъs vâli šetânъ âti oval (6-7ur), sizkâ, stavsa afinskaj grazdanin vermis voštъn 3 oval, sijâ loâ 20 ur gâgâr lun. Ôtka mort vermis tajâ šem vьlâ âvâdajtnъ i uzi-na jtnъ. Zakon šerti vâli artalâma, mьj tajâ posobiljâsâ kutasnъ voštъn stav grazdanaбs sь ponda, mьj isâvetъn i narodnej sudъn stav grazdanaбs zašedajtlisnъ âceredân mьjkâ-mъnda srokân. No kreštana, uzalbъ remešlennikjas da mukâd uzalbъ jâz ez vermvъnъ bura volъvlnъ sâvet da sud zašedannâjas vьlâ, sizkâ „sâvetskaj“ da „sudebnaj“ ovaljas vâli sedânъ pâsti zik uztâm jâzlb; sâmbъn „teatralnej oval“ voštlisnъ stav grazdanaбs. Tajâ šus me-raân sojuznikjas seât vьlâ afinskaj râbov-ladelečjas vizisnъ ašņbъsâ uztâm da mutâm jâz kьpâdčâmbъs da zaiņteresujtisnъ najâs sojuznikjasâs gravitnъ da paškâdnъ afinskaj vladâčestvo.

Afinskaj râbovladelčeskaj „demokratijân“ juralbъs 15 vo çâz dorvъv sulalis *Perikl*. Sijâ vâli zemlevladelečân, no ozьrlunъs sьlân çâzъbils ez šiktsa ovmešbъs, a rьnočnej špekulačijabъs. *Perikl* veškâdlâmân velikoderzavnaj râbovladelčeskaj partija nuâdis vьlân gizâm stav „demokratičeskaj“ reformajassâ, a sešsa pukšâdis i ašsâ *Periklâs* „demokratijaas“ juralbъsân. Sijâ kadšan, kьzi vâli suânъ Afinъbъn, seni „demokratija kolisâmbъn ģimnas“, a delâ vьlas vьnšalis, âti mortlân vlašť.

87. Râvjaslân kьpâdčълъmjas. Afinskaj râbovladelečjaslb-kâ udajčis vâtlâmjasân, kalъmjasân da vьdlan „demokratičeskaj“ reformajassân âlâdnъ uztâmjasâs da mutâmjasâs kьpâdčâmbъs, to râvjas kьpâdčâmbъs afinskaj ģi mukâd grečeskaj râbovladelečjas viznъ ašņbъsâ ez vermvъnъ. Râvjaslân kьpâdčълъmjas âzjavlisnъ vъd mestaъn Grecijân Vnem çâz.

Râvjas as kьpâdčâmbъsâ vâčlisnъ pьzъk seeâm kâdjassâ, kor nalân gospodaбs vâli veškalânъ šâkьd kâdâ. Tâ eâm tor vâli Argosъn persidskaj vojnajassъs ģeuna vâzъk. Argos vьlâ seki uškâdčisnъ spartancъs, kodjas zugâdisnъ agrosskaj vojska, kolâ sunъ, mьj pâsti stav vojskasâ loi zugâdâma. Seki râvjas kьpâdčisnъ, voštisnъ Argos da vârlisnъ as pьešņbъs veškâdlъsjasâs. Sâmbъn goz-mâd vo mьštî udajčis argosъb vâtlъn râvjasâs karъb, no i vârbъnnas râvjas dьr vâzsašisnъ Argos gâgârъn.

Kor 431 vobъn zavoditčis Grecijaas pâkâritâm mogъs vâzșân-ģin afinanaân daštân vojna da kôr afinanaâs pondisnъ vennъ, tajân vospolzuťtisnъ afinskaj rudņiksa râvjas da kьpâdčisnъ. Najâ vlijisnъ

strazasə da voštisnʹ krepoštə, kodi vəlʹ more berdsa gərajasnʹ
No bura ukrepitəm Afinʹ voštʹnʹ nalʹ ez udajtʹ. Kor afinana ʹu-
kərtisnʹ ravjaslʹ panʹd vojennej vʹn, ravjas vozsasʹisnʹ, a sešša
vʹt loʹ pəkəritʹsʹnʹ. Taeəm-zə kʹpədcʹyləmjas vəlʹinʹ
vojnadʹrʹji Xiosʹn, Samosʹn da mukədmes-
taja sʹn, kodʹjasəssʹizəpədtʹylisnʹ.

Kʹpədcʹsʹ ravjasə vəlʹ venənʹ, ətikə, sʹ ponda, mʹj kʹpədcʹsʹ
ravjas ez vermʹnʹ bura vooruzitʹsʹnʹ, oz vəlʹ tədnʹ vojennej uz,
vəlʹ omələš katorznəj uzən i sʹ ponda ez vermʹnʹ poməz tʹskašnʹ
organizovannəj vojennej ravovladeļčeskəj vʹnkəd. Mədkə, sʹ ponda,
mʹj una plemjaa i una pələs šornija ravjas ez vermʹnʹ spolnəja
məda-mədnəsə gəgərvonʹ da ətuvʹcavʹnʹ. Grečeskəj ravovladeļčjas
bura tajə artalisnʹ i sʹ ponda pʹr zʹlisnʹ, medʹm əti predprijattən
ravjasə vəlʹinʹ eeazʹk əti mestaš. No dugdʹvtəg kʹptalisnʹ pʹr vʹl
i vʹl vosstannəjas, vočasən satlədlisnʹ ravovladeļčeskəj stroj da dašt-
lisnʹ sʹlʹ pom.

88. Ravovladeļčeskəj ideologija. Ravovladeļčeskəj ov-
seestvennej stroj dʹrʹji ozʹr, svobodnej jəz ʹukər
olisnʹ roskosnəja da prazdnəja, a ravjas šurs-
jasən, vʹttə uzalanskət mʹrʹšisnʹ vermʹtəməz
da kuvʹtəznʹs, me-dʹm šetnʹ aslanʹs gospo-
dajaslʹ ozʹrlunsogtəg da uzʹtəg ovnʹ.

Tajə parazitīčeskəj ovseestvennej strojsə
vʹdnogʹs dʹrʹjylisnʹ grečeskəj uʹčonəjjas
da filosofjas („mudrečjas“).

Nəsta tʹirannjas epoxə, kor ravskəj stroj vəlʹi səmn-na tečšə, əti
filosof sulʹvlis: „Svobodnejaslʹ suəma ovnʹ gaza da roskosnəja, a
uz siʹ suəma ravjaslʹ da „podləj“ (neznatnəj) jəzlʹ, taeəm oləm
šurəsʹnʹs ətʹjaslən i mədʹjaslən“. Filosofjas sɔdtavlisnʹ, mʹj siʹi lə-
šədəma aʹsʹ Zevs, glavnəj grečeskəj jenmʹs. „Blʹs adʹzʹs Zevs,—
suənʹ vəlʹi najə,—mʹrdə mortlʹs ən dostoinstvəsiʹ siʹi lunə, kor
mortəs pərtənʹ ravə“.

Ravstvotə vəlʹi siz-zə dʹrʹjə-opʹravdajtə jonatəd-
čana grečeskəj uʹčonəj da filosof Aristotel,
kodi ovlis IVnem sərʹn Afinʹn. Siʹi zavoditʹ-
lis ovjašnʹitnʹ prirodałʹs da mort oləmʹs
stav javlennəjassə jəstestvennej nogən da
voštʹnʹ prirodałʹs zakonjassə. Aristotel do-
kazʹvajʹtis, mʹj ravstvoə priroalənzakon. Siʹi
venzʹilis seəəm eəanik uʹčonəjjaskəd da poetjaskəd, kodʹjas lʹstlisnʹ
sunʹ, mʹj jəz veškələnʹ ravstvoə sʹ ponda, mʹj əti pələs jəz ličkə-
nʹ məd pələs jəz vʹlə, no mʹj ravjaslən prirodałʹs seəəm-zə, kʹzi i
svobodnejaslən. Aristotel sulʹvlis, mʹj kʹzi pəməsjasə priroda vok-
šaņʹs avu ətkodəš, siʹi i jəz priroda vokšaņʹs avu ətkodəš. Pəməs-
jas,—sulʹvlis Aristotel,—juksənʹ gortsa da dikəj pəməsjas vʹlə;
gortsa pəməsjas vʹlənəšʹk sulalənʹ dikəj pəməsjas šerti. Jəz
kostʹn, dokazʹvajʹtis Aristotel, siz-zə em
kʹk poroda. Əti porodałʹs seəəmi, kodlən

em mьvкьdlun; seeemjasъs—svobodnējjas. Məd porodaъs—seeemjas, kodjaslən vezərnъs sə-mъn sьmda, medъm gəgərvonъ mukədльs eəktəm; sijə—ravjas. Ravjaslən poroda—varvarjas (abu grekjas), varvar da rav—zik ətitor. A svobodnəј porodaъs—grekjas. Vojna da oxota,—sulьvlis Aristotel,—sijə jestestvennəј sredstvojas ravjasəs nazəvitəm kuza: oxotitъnъ kolə kьzi dikəј peməsjas vьlə, siz-zə-l seeəm jəz vьlə, kodjaslь as priroda šerti kolə kьvzъnъ, no oz kəsъnъ kьvzъnъ. Sь ponda Aristotel ez lьddьv ravjasəs jəz pьddi, a lьddə vəl sobstvenniklьs uzalan ərudijəən. Em lovtəm ərudijəjas, sulьvlis sijə, em i lovja ərudijəjas; rav sijə lovja ərudijə i seeəm-zə sobstvennošt, kьzi stav ves, eestvennəј orudijə.

Filosofjas V da IV-əd nemъn propovedujtisnъ, mьј svobodnəј grazdaninlən idealъs kolə lonъ ninəm vəčtəm oləm. Aristotellən učitelъs, filosof Platon, veškьda javitis, mьј stavъs vьln sulalə sijə, kod i vьdmis svobodnəјa da prazdnəјa. Kьzi Platon, siz-zə i Aristotel vəl suə, mьј grazdanalь oz kovtəzđъs kəm-paš, šojan-juan jьlъs. Tajə velədəms prazdnəјa oləm da uz mustəmtəm jьlъs vəl medša jada čuztasъs ravovladeļčeskəј strojlən.

89. Svobodomъslaseəјjas da bezbozņikjas. Učonəј filosofjas pəvsъn V nemъn vəlнъ seeəm svobodomъslaseəјjəz, kodjas veškьda vəl suənъ, mьј nekueəm jen abu. „Stavšə jenjas jьlъs sočinitisnъ Gomer da Geštod“,—suavlis filosof *Ksenofo*“ da etavlis sь vьln, mьј jəz laskənъ jenjas stav ləktorjasə mortlъs,—lьdčə-m-i, gušašə-m-i, razvrat-i, vina juam-i. Pošledovatelnəј učonəјən da bezbozņikən vəl kad šerti medvozza materialist *Demokrit* (460-370 vojasъn). Demokrit vəl suə, mьј jəz eskənъ sudbalъ, vətjaslъ, jenjas lok valalъ, no z vьlъs sə nekueəm sudba ni jenjas abuəš, sijə stavъs mort dumlən da nevežestvolən petasjasъs. Jəz, sulьvlis Demokrit, stradaјtmjasə tərpitənъ səmn sь ponda, mьј polənъ čajtan taeəm šverjestestvennəј vьnjəsъs da olъsjasъs. A kod tədmalis da gəgərvols priroдалъs zakonjasə, sijə zik prəst religijalъs da poləmsъs. Sijə olə lənə da gaza, rad pьrъs.

Demokrit vəl vazša velikəј učonəј, ez ləčəzъk Aristotelъs, no səmn-taj sьlən gizəđjasъs mijanəz ez vonъ. Mi tədəm səmn sьlъs vizəđlasjasə—kьzi loi da mьјs loi mir. Demokrit sulьvlis, mьј *materija*, mədnoг-kə, vesəestvo, olə nəčəd pomasъlъs. Materija tečšə *atomjasъs*, mədnoг-kə, juksətmətorjasъs, seeəm posni torjasъs, mьј najəs torjədnъ oz poz. Atomjas dugđvniəg vorənъ-vetlənъ i vetligas to jitčənъ, to vər juksənъ-torjalənъ. Stav lovtəm ilovja torjasъs, dokavajtis Demokrit, loənъ sь ponda, mьј jitčənъ atomjas; ku-ləm vьrəm, kiššəmlə sь ponda, mьј kiššənъ atomjas. Demokrit vəl suə, mьј nekueəm dusa abu; em səmn jona vetlъs-vorъs da vəsniđik sar kod atomjas; taeəm atomjasъs i loəmaəš lovja torjas, siz-zə i jəz. Demokrit velədəmn dert ez vəv stavъs veškьd, no kolə sunъ, mьј Demokritas kolə lьddьnъ medvozza z vьlъs sə učonəјən. Sijə mezdis aššə religioznəј da animištčeskəј durmanъs, sešša medvozъn munis veškьd materialistčeskəј tuđə.

Filosofjaslъs velədčъs ravovladeļčeskəј tomjəz muļas vьln da religioznəј; ma-gičeskəј obradjas vьln vəl šeralənъ. No religijaəstazioməttisnъ ravovladeļčjasъs səmn naskolasanъs. A partitana jəz pəvsъn najəvuzjədlisnъ religijasə, sь vəsna, mьј religija otsalənalъ kutnъ askipodulanъs kьvzъs nartitana jəzəs. Ainъs tadčana učonəј *Sokrat* („mudrošt“ velədъs) ačъs vəl jenjaslь oz eskь, no velədlis aššs stav velədčъsjasə, mьј kolə vajavnъ karsa jenjaslь zertvajas da

olomā pārtis religioznaj predpisanņajās. Kor Periklān politiķeskoj vragisibš pondsibš sijas da sūkād eae sibiš drugš *Anaksagor* filosofas mūzdnš jenib ņskatāmš, sekl Perikl, medm petkādlnš, māj ačs religija dor, šetis Anaksagor ašm dā, da Anaksagoras veltisibš Afīnibš.

90. Grekjaslān religija da politika bokšān sīlān tādčanlun. Grečeskoj veruļtāmjas da kultijas ez vovnš atkodēš karēn da šiktēn. Šiktēn medvovzā mestān vālinš mu vānšetis jenjaslān kultijas—idmān *Demetriān* da vāļjenlān, plodjas da vinograd jenlān—*Dionislan* libā *Vakxalan*. Tajā vāļi frakijskoj jen, no sija kadšan, kor Attikān da mukād grečeskoj oblaštjasn nān uzalēmtā pondsib zīrnš sadovodstvo da vina ačm, Dionislan kultis pīrādēis Grečijā da lol medradejtana šiktā kultēn.

48-ād šerpas. Dionis praznik vīlān jōktēnš.

Dionis jūls mīn vāļi vištavšā, mī sija bīd tēln kulā lok gīrīs dūvās ponds, sekl kulā i stav prirodān, no bīd tulšibš Dionis lovzā, sūkād eae lovzā i stav prirodān. Dionis nīm kuza vāļi praznik ānēk k praznik: tuvsovja, mu vīlān uzavēnš zavoditēz, da arša, vinograd čukertēn vāgēn. Tuvsovja praznik vāļi praznujtēn lovzām Dionis nīm kuza, kod bītēkē lovzām ēaras loktē Grečijā Frakiabš as sputnikjasbškād, kēza šurjasa da kēza gēnā zemledelčeskoj dūjaskād, kodjas sušēnš *sačirjasēn*. Arša praznik vāļi sāmēn šiktā; sija praznik dīrļi vāļi sōrēn kiššā tom vina da gozmād lun vāļi jōktēnš, sīlānš xorovodjasēn vōrsēnš da palāvlbtāg jūnēn (48-d šerpas).

Karjaslān religija vāļi mād nogsa. Bīd polisibš vālinš aslānš jenjas—pokroviteljas; nālš kultsēvī vāļi kolēlēšēdnš stav grazdanālš. Taeam jenjasnas mukād dīrļibš vālinš vāz totēmičeskoj jenjas libā jenjas—vozđjas.

Šuam. Afīnibš gosudarstvennoj jenjasēn vālinš *Tešej* da *Erextēj*, legendarnej afīnskoj bašilevsjas. da vōginā *Afina*, kod s pīrvāļi petkādlnē eae zmej kād Zmej vāļi lēdēšā svāseennoj pēmāēn Afīnibš, i sija xramē-kē vāļi ovmādčas zmej sija zmejšā lēdēnš švātājēn. Afina xramēn vizlīsēn gosudarstvennoj kazna. Afinaš xramē Perikl dīrļi vīlš vāļi strētēma tādčāna xudoznik Fidiļ, kod vāčis Afinašs sīz-zē kēk zēv gīrīs mramornoj statujasas zarni slōmēn, ēlīsē xramēnš, mādē—plōsead vīlā xram vōzā.

No vālinš jenjas, kodjasas vāļi grekjas stavnēš poštajtēnš. Sija vāļi *Zēvs*—jenjaslān da jōzlan bātš, grekjas čūzan mu Fessalijalēn glavnej jēmms, kod bītēkē ovlēma Olimp gēra vīlān. Glavnēj xramēsslān vāļi Peloponnesēn, *Olimpija* mīlkvīlān, sīz sija nīm tēma Olimp gēra nīm kuzaš. Bīd 4 vōmēštī Olimpījān vāļi vāčlānēn ovseē grečeskoj praznik Zēvs nīm kuza. Tajā praznik vīlān vāļi mūnlvīlā stav grečeskoj polisiasēn da oblaštjasēn delegacijaslān fizkulturnej sostāzānēn (ordjēsmēn). Ordjēslisēn gēnītēmēn, kolēšjāsēn veltēmēn, diskjas sīblālēmēn, vērmašēmēn da kulakēn tēkašēmēn (49. da 50 šerpas). Tajā ordjēšēn jāsas vāļi sušēnš *Olimpijāda*.

jasan; tašan i aniņa fizkulturnej soštazannajas sušəņ olimpiadajasən Oľimpiadajasertigrekjaspondisn, artavn ovseegrečeskəj volbd (letoisčislenə). Oľimpiadaəñ vėli lėddəšə 776 voñ mijañ eraəz vėvləm oľimpiada.

Səšša vėdlaəñ Grecijaəñ počitajtisn **Apollonəs**. Apollon vėli lėddəšə prorica-teljas jenmən. Apollon xraməš zrecjas Delfañ čuksavlisn sėədčavn Apollon dīnə səvetjasən, da šetavlisn sija ņimšan voča kėvjas (orakuljas) vėd juaşan vėlə.

Tajəs najə vėčlisn taeəm nogən. Skalaəñ xram dorėñ vėli potas, kėtəš vėñ petə padimədan gaz Torja ņivvaba zrec, **piflja**, pukšlis kujim koka pukalan vėlə potasəš vozə, gazšan sėlən bergədčə vėli jurš da gudərtčə vezərs, i sija zavodit-lis sėrnə kueəm šurə kėvjas Zrecjas sija sərəmsə glėzavlisn da štikjasən ləšədav-lisn kolana vočakėv Sə ponda məj delfijskəj zrecjaslən vėlinə guša korrespon-dentjas vėd polisn, najə bura vek tėdlisn politika munəm jėls, kupečjas da pro-mėslennikjrs dēlėjas jėls, da šetavlisn ləšalana vočakėvjas. A zev eəkėda zrec-jaskəd vočėv ləšədčėvlisn vočakėv jėls pravitelstvojas, medəm oləmə nuədnə narodnəj sobranə vėlən kolana suəm (postanovlennə) Xramkaznəə puktəm vėdšə m vėlə zrecjassėtisn kolana očakėv, i sijes vėli

49 əd šerpas. Kotraləməñ ordjəšəm.

vəštələnə juaşəš mort polissagraždanalə **Apollon** sə-vet pėddi. Kėzi mī tēdam, tazi vėli vəčə Afīnəñ Femistokl medəm oləmə nuədnə flot strėltəm jėls suəm. Tasi vėčlisn pėr i mukəd političeskəj dējateljas Afīnəñ da mukəd polisjasəñ A kor zrecjas vėli oz tēdn, kėzi voča kėv vīzn, najə šetlisn neopredelonnəj zoča kėv, kodəs vėli pozə təkujtn vėd nog.

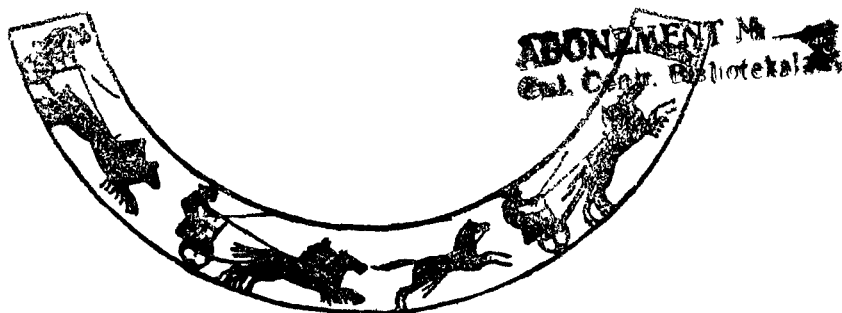
Vėd grečeskəj xraməñ vėli jona vėzd kazna, kodī vėli čukərmə xramjas doxodəš, a siz-zə ozır jəz da mukəd posnīd polisjas vklad-jasəš. Zrecjas vėli lezəñ ašjəñsə šəmnəšə bergədčəñ (ovorotə) —šetavlisn uəłəzən prəcent ulə siz-zə, kėzi ašširijskəj da vavilon-skəj zrecjas. Medša vėzd rostovseikəs vėli Apollonlən xraməs Delosdi vėlən. Rostovseikjaszrecjas da rəbovladelečjas vėlinə ətidruznəj parazitjas ču-kər, kodjas nartitlisn Grecijaəs.

Taeəm nogən religija i Grecijaəñ, kėzi pėr i vėdlaəñ, vėli əruzjə uələšjasəs nartitn, ozırmədnə ozırjasəs da eksploatorjasən poli-tika vlašť kutn. Rəbovladelčeskəj pravitelstvojas, kəni mukəd dərjėls vėlinə jenlė eskətm jəz, aslanəs poli-

českəj uzyn pər vəli otsəg pəddi voštəny religija-
lyš ɣlədləmsə da šələmšanəny dorjlyisny religija-
əs, a vezvoznikjasəs da volnodumseikjasəs vəli šu-
jəny šmertnəj kazn ulə. Sizi bərja pom loi kaznətəma jəny
esktəmyš tədqəna afinskəj velədəšəs Sokratəs; kor siyə
suditisny konkurentjasyš udtəm-vištələm kuza, nətəi mort ez
kypədč siyə dorjəm mogəš. Tazi-zə vəli kaznətəmaəs afinskəj
flotsa načəlnikjasəs, kodjas sedədisny ɣəzə verməm, kor Afiny vo-
juttis Spartakəd da Korinfkəd, i səmyn šəbš, mɣ nəjə ɣəzə təv
ponda ez verməny čukərtny kuləšjasəs da guavny religioznəj ov-
radjas šerti.

91. **Iskusstvo.** Perikl vəli suə, mɣsə dərji Afiny lof „Grecija
skolaən“, sɣ ponda, mɣ seni vəli čukərməməny medša tədqəna uçonəjjas,
poetjas da xudoznikjas. Iskusstvo, zɣblyš. V-əd nemyn zəv vlybn suləlis Grecijəny.
i zɣblyš, medbur xudoznikjas ovlyisny Afinybn. vɣvtimašterəš vəlinə V
da IV nemjasybn grečeskəj skulptorjas da arxitektorjas
Nəjə uz vlybn əni-na velədčəny xudoznikjas stav civilizo-
vənnəj miršəš.

No grečeskəj iskusstvo, kət siyə vəli vɣvtivlybn, vəl
rəbovlədəlčeskəj sluzə vlybn. **Fidij**, medša tədqəna grečeskə
skulptor V nemyn, vəčələ vəli əšəš genialnəj proizvedənnəjəsə rəbovlədəlčeskə
polisjas da xramjas zakəzjas šerti. Siyə vəli siz-zə i arxektorən, strəjitəvlyš vɣvti
bur da mičə xudozestvennəj xramjas da obseestvennəj kerkəjas Afinybn da mukəd
polisjasybn rəbovlədəlčeskəj pravitelstvojəš zakəzjas šerti Polisjas, xramjas da ozər
rəbovlədəlčəjas zakəzjas šerti uzəlisny i mukəd xudoznikjas

50-əd šərpas. Kolesničəjas vlybn ordjəšəm

Fidijlənda mukəd grečeskəj xudoznikjaslən statuja-
jasəš vɣvti pravilnəjə, tonkəjadə xudozestvennəjə
vəli petkədləny čertəjəsə da vizjəsə mort tusa lyš. Jəny
jas da boginəjas grečeskəj xudoznikjas petkədləməny siyə vɣvti mičə da jon jəz
Olimpijskəj soštəzanəšə uçaštnikjaslən statuəjasəš ləšdə zəv petkədləny pozəjas-
ə, zəštjəsə da dvizənnəjəsə yorsəšjəlyš Moskvasə izobrazitelnəj iskusstvo muzə-
jəš ti ədzənnəy točnəj kopiəjas Fidij da mukəd grečeskəj xudoznikjas statuə-
jaslyš.

Fidij projektjas šerti dasijə vəšəkədləmə uləni oivly
nog ləšədəmə afinskəj **akropol**—sə, medša vəz jukənyš karəslən, mylk jəlybn, kəni
vəlinə pravitelstvennəj ucrezdeənnəjəsə da xramjas. Fidejevskəj akropoləni razvəlinə-
jasəš əni-na eməš əniə Afiny dorəny. Siyə razvəlinəjas šerti da vəzəš grečeskəj gi-
zəšjəš gizədjəš šerti əniə uçonəjjas vlyš ləšədisny Perikl dərjə akropoləlyš vidsə.
Təjə vidsə petkədləmə 51-d šərpas vlybn Akropolə vəli kətədə
mramornəj ləšničə, a pəranlyš vəli vevta kolonnadaə. Pəranlyš, sulə vlyəš sulə-

Is kopjoa da zarņi sloma Afina-voitēlnīcalēn jona vārd statuja; sijs vāli tādā more vāvšān 10 km. sajsān neregšanys. Sēras vāli Afinalēn vārd xram — *Parfenon*, mād nogēn-kē, vogiņa-devalēn (*parfenos* deva) xram, sujga vārļa peļsas — *Erektejlēn* xram. Stav xramjas da mukād zdannējas vāli gēgertādama kolonnadajāsān.

Fidijlēn, kēzīl mukād xudozņikjaslēn, vāli vārd māšterskēj, kēnī uzavlisn sēlēn podmašterjējas dāvolād-čysjas, asiz-zē rāvjās. Gyrēs xudozņikjas vālin sēcēm-zē predprinimateļjas, kēzīl mukād promsēlennēj māšterskējjāsēn vladējtysjas. Vāvti gyrēs statujās vēcāligēn stav šād uzsē vāli nuadēn otsašysjas da rāvjās, xudozņik ačys vāli sēmēn vēsķādē uzmas dā sēlādē-molādē uzsē pomēs.

92. **Teatr.** Drevnēj Grecijā lēddēsšē čuzan mūn-ānija teatrēn. *Teatr* — greceskēj kēv, sijs lōā „vizēdysjās” da predstāvlajtēn mēsta”. IV nemsa mād zņjas-ņin dramatīceskēj predstāvlennējas vēcāvlisn stav Grecijā paštalēn, sēki-zē zavoditisn strēitn medvozza teatrjas. A V-d nemēn teatrjas vālin-ņin pēstī vād pramējzēk greceskēj karjasēn.

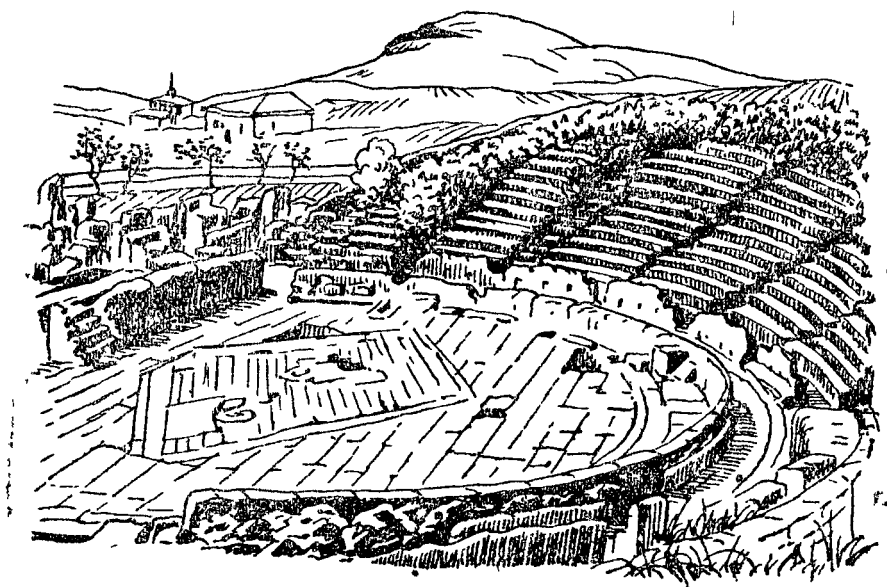

51-ēd šērpas. Afinskēj akropol (vālpav lēšādēn a).

Pervojšēj predstāvlennē vāli mūnē vēsķāda mu vylas lēvneš-šēd poskod vylēn, a vizēdysjas gēgēr sulavlisn čukārēn. IV nemēn Afīnēn, a sēšsa i mukād gyrēs karjasēn pondisn strēitavēn vizēdysjāsē mēstājas, kodēs vāli lēšādēn krug zņjēn, radjasēn, mēlk vokas sizi, mēj ēti rad vāli vylēnzēk mēdys. Tajē *amfiteatr* (krug-zņja teatr) vozēn lēšādēlisn sēlēd plošēadka, *orxestra*, kod vylēn vāli mūnēn predstāvlennējas, jēktēn da kēnī šēvlis xor; tašān ē petis mījan nīm *orkestr*. Vizēdysjāsē da orxestrē mēstasē vāli vēcēn vevttēg, vošsēn. A V-ēd nemēn orxestr dīnēsodtisn vevta pu palātka, grekjas nog *skene* (tašān petis mīja'n *scena*), kēnī paštasāvlisn artistjas. Tajē

le skenesə V nem romyn zavoditšn straitn izjš da ləšədisn
vəvta voz ploeadka, kod vlyñ pondis munñ predstavlennə. Or-
xestr vylə kolli səmyn xor. Tazi loi greceskəj teatr. Afinyjasn
da mukəd gryn karjasn teatrjas straitlisn
zevgrynəs, mori 20-40 şurs vizədyšly (52 şerpas).

Teatrajnəj predstavlennəjas loiny religioznəj cere-
monijajas, kod jasəs vəlivəçaləny Dionistuvsov praz-
nikjas vlyñ. Praznik vəl zavoditčə predstavlennən, kod petkədlə Dionis-
tš loktəmsə šiktsa zonjas paštəšlšn kəza kujasə da sijon petkədlisn satirjaslš
xorə, Dionislš kəzakod sputnikjassə, a švny boštəlšs, libə stav ceremonijanas
vəškədlš vəl petkədčə Dionis pyddi. Xor šylis šylankvjyas, kəni vəl vištəvšə Dionis
priklucennəjas jylš, kuləm da lovzəmyš jylš; taje šylankvjyas s uš-

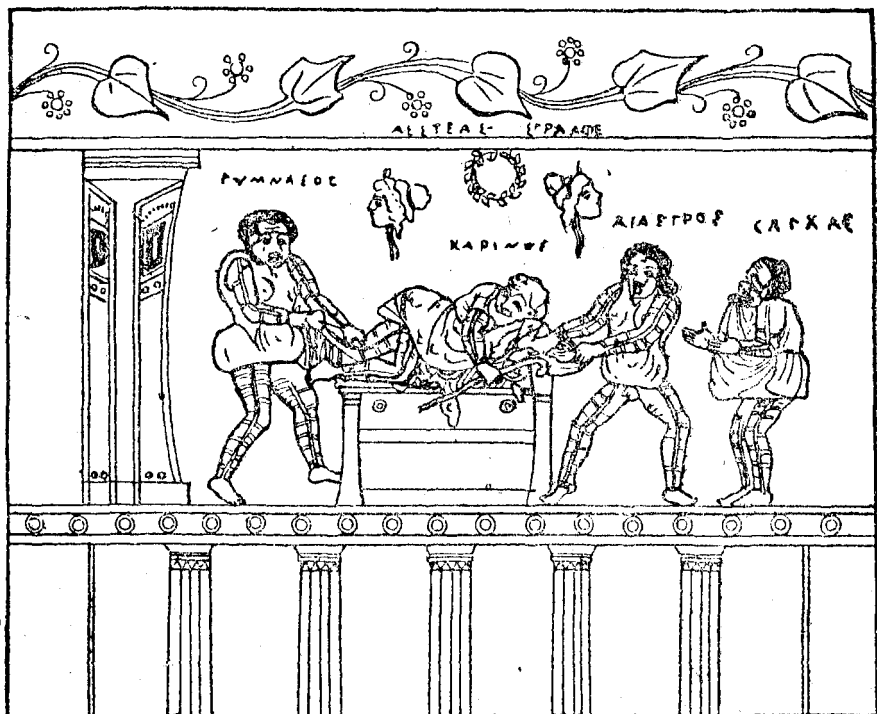

52-əd şerpas. Afinyñ Dionis teatrñon razvalnajas.

diñnə tragedijajasən, mədnog-kə kəzəjas šylankvjəsən.
Ašvny zavoditš kolana injasn šylis libə deklamirujtis əşşə Dionislš kvjəsə.
Təəm xorovəj predstavlennəjas paškəlmny bydlañ Grecijəñ, kəni vəvliš
Dionisləñ kult. No Attikañ taje predstavlennəjasəş pərin
VI-d neməñ praməj dramatičeskəj predstavlennəjasə.
Švny zavoditš pondis paštəşn da mičmədcəny Dionis moz sizi, kəzi sijə jensə
vəl petkədləny xudoznikjas, —kuz paškəməñ, toskəñ, pluseş kəəm venoka jurəñ.
vinogradnəj kišt da kubok kijasas kutəməñ. Švny boštəlš puxšvliš telezka v-
šə, kodəş vəl sis-zə gartəma pluseəñ, i satirjas xor kollələməñ voləvliš s vlyñ
šiktsə matəssa roseəşəñ. Telezka suvtəvliš šiktsə uliç vylə, seni zavoditčəlyš „trage-
dija“—Dionis sudba jylš šləm, šyligəş boštəlšs kor soga, kor gazəə gorzylis.
Regəd məvpyətitšn ləşədn nəstə vyltor. Xor šylig kosta boštəlšs pondis vəçə-
çəny mukəd jenasən i vəşiğ boginəjasən, kodjas pənydəšlšn Dionis jylš mişjasn,
da kutis šornitn na pyddi. A şəşə Dionis praznikjas vlyñ pondisn predstə-
vəjtn təəm-zə noga mişjas mukəd jenasə jylš da vištəjas ge-
rojjas sudba jylš. Taje petkədcəmjəşl poetjas pondisn ləşədləny xor
šylankvjyas da zəpəvalolš kvjyas. 534 v o n p o e t F e s n i d l ə š ə d i l s t a c ə m

predstavlennoe vopros medvozra nastojasej dramatičeskaj pjesa, a s voprosom mukod poetjas pondisnbljadčny pjesa jas; suzetse velli voštanj jenjas dagerojjas jlyš mifjasš. Taj dramatičeskaj proizvedennoj aslen kolivaznimys, „tragedija“, a medym najes petkadlny, pondisnbljadčavny teatrjas. Attikašan taje obyčajs paškali stav Grecija paštalati.

Tragedija gizš poetjas pyr voštisn aslnys suzetse mifjasš, vaz vištjasš da gomerovskaj poemajasš. Semyň eti tragedija *Esxillan* „Persjas“ gizama persidskaj vojna dylj istoričeskaj suzet vly—persjasos vermam jlyš medvərja vojna. Stav tragedija as sardumys, kodas zillisn avtorjas sujn juranys vizadšjasl, —eti i sijaz: miranbyttok veškadlny šverxjestestvennoj vynyas, jenjas, kodjas opredelajteny jazlyš sudbas, libes sudbalen bogina, *Mofra*, kod i opredelajte sudbas i jenjaslyš i jazlyš. „Sudbas on pyšj“, —tazi velli vištavlony aslanys tragedijajasn velikaj afinskaj tragikjas da poetjas.

53-ад шерпас. Комедияш сцена (vorsšjasš maskaas, sujgavylas əzəs dekoracija).

Tragedijaloireligioznaj ceremonijajasš da kolijon vnyon religijaesdorjny. No, asnyš tragičeskaj poetjas ez licemerritlyň, a šoləmsš velli eskəny i sudbal i jenjasly. Najə velli oz lašavny rabovladečjaskəd semyň s kuza, myj ravjas byttə vėlin aslyš poroda jəzən. Najə velli suəny, myj mort veškəle ranstvoə jenjas vəla šertl, no sš ponda „bozestvennoj dusa“ mortlən oz vezš, i „dux“ una, ravjaslən vešig vlybnzyk, mukəd svobodnoj jəz „dux“ šertl.

Кык трагическəй poet—*Perikl* дырша *Sofokl* да *Eviprid*, kodjas ovlisn V nem pomьn, vьlinь genialnəй poetjasən. Sofoklьs tragedijajasə aslas soderzannəjasnas, xudozestvennəй tekstnas da scena vьln puktьnь pozanlunnas poze puktьnь ətvьja medša genialnəй jevropejskəй dramaturg, anglijskəй poet *Sekspir* tragedijajaskəd (ovlis XVII nemьn mьjan eraə). Evripidlan tragedijajas siz-zə vьlinь vьvli xudozestvennəjjaš da vizədsjasəs boštədanaəš.

Tragedijajas kьnzl, grece skəj teatrьn vьll petkədlənь siz-zə *komedijajas*—satiriceskə soderzannəa gaza pjesajas. Komiceskəй petkədcəmjəs čuzinь bərnьnzьk tragiceskəjjasьs. Najə zavoditčisnь siz-zə Attikən i siz-zə Dionis praznikjassən. Dionis praznestvojas vьln, oficialnəй religioznəй ceremonijajas kьnzl, vьlinь gaza xorovodjas, veznašlissn da jaktlissn skomoroxjas, kodjas šьvlissn gaza, tujtən šьlankьvjas, vešig jenjas da gerojjas jьlьs. Skomoroxjaslən šьləmjəs da xorovodjasa jəktəmsušьliss *komos*; tajə komosjassəni zavoditčis komedija. Medvozza komiceskəй petkədcəmjəs afinskəй teatjasn zavoditčisnь pьrьs-pьr-zə pərsidskəй vojnas bərn. Komedijajaslьs šuzetjassə v da IV nemjassьn komiceskəй poetjasn boštavlisnь medšakolana voprosjassьs seksə ovsəestvennəй da politiceskəй oləmьs. Medša tədcəna komiceskəй poetən Afinnьn vьli *Aristofan*, kodl ovlis V nem pomьn da VI nem zavoditčigən.

Teatralnəй texnikaš vьli zevprəstəj. Praməj dekoracija ez vəv. Šь ponda, mьj tragedijajaslən petkədcəmjəs vьvlinь, dvorečjasnь vьd tragedijalь zavoditčəmsənəs da poməzьs vьli šetən vidsə dvoreč zalašs. Komedijajas snvtedigən dejstvijojas šerti ləšədavlisnь dekoracijajas, kodjas vьli petkədlənь əzəs, əsln da s. v. Vovrlissnь səmən aktorjas, aktirisajase z vəvнь, пьvəvəbəlьs rolšə vəlivorsənь siz-zə aktorjas. Aktorjas vьlinь səmən kujmən, siz-zə əti aktor vьli vorsə pjesən gozməd-rol. Zev vьd vujmannə vьli obrasejtənə pəškən vьlə—aktorjas pəštašlissn euk sizl, kьzl vьli kolə pəštašnь sija mortlь, kodəs vьli vorsənь. Vəlinь kuəmsurə specialnəй texniceskəй priomjas, kodjasəsəni oznin vəčlьnь; najə vьli zəvisitənə greceskəй teatr gьrьs razmerjassən. Əti-kə, aktorjas pəstavlissn specialnəй jara krašitən, rezkəй čertajasa. *maskajas*, medьm vizədsjas ьlьšən koknidьkə vermissn torjədnь vorsьs-jasəss (53-d šəpas). Məd-kə, medьm lonь vьlьnzьk da tьdalənazьk, aktorjas kərtavlisnь kokjasas mьzədjās, *koturnьjas*. Kojməd-kə, aktorjas ez šornitlьnə, a gora dəvlissn əššьnьs kьvjassə, medьm sija vьli kьlə medьm bərja radjasas vizədsjaslь. Tragedijalьn-i komedijalьn-i koliteatr zavoditčən kadša *xor*. Sija sulalis orestr vьln i šьvlis əššьs numerias,—šləmьs vьli petkədlə čuvstvojas da nastrojənəjas, kodjas vermənь lonь vorsən-petkədcən šerti.

Təeəmə nogəni greceskəй teatr vьli siz-zə, kьzl i religija politiceskəй mьzədən. Teatr pьr rəovladelecjaslən vəškədlьs krugjas vьli šujən jəz pьkə əššьnьs idejajassnə da ziləmsə, šujən jənlə eskən da sudəbьl pəkəritčən, šərvənlissn əššьnьs politiceskəй prətivnikjasə da əššьnьs vragjassə mukəd greceskəй polisjasьs.

93. Peloponnesskəй vojna. Afinskəй rəovladelecjas V nem səršən pondissnь dumajtnь Korinfəs da stav Grecijasə boštən jьlьs. Perikl, kodl loi medvozza strategən, zavoditčis dugdьvtəg ləšədcьnь loktan vojna kezlə, medьm eskə boštənь medvozza, vəškədlən mesta Grecijalьn. Sija čukərtis šən sojuznikjas vzosjassьs, da zarnьs da ezbьs, kodjasə vьli pərjənə gosudarstvennəй rudnikjasnь, vьd vo strəitalis vьl vojujtan karəvjas da ləšədaliss nən zapasjas. Perikl vьli artalə sizi, mьj korinfjanalən əvə šən zapas, əvə əslənьs armija, əvə i vojujtan flot. A spartan-cьəs Perikl dumajtis Spartaьn da Meššənijalьn

vennъ dessantъ. Sijъ artalis dessantъ otsagъnъ kьpъdnъ gelotjaslъsъ vostaņņъ, gelotjaskъdъ eъe boštņъ da zugъdnъ Spartaes, sešsa vьtъ eaktņъ taeъm nogъnъ Spartaes miritčņъ. Seki Korinfъ, kodъsъ oz-ņinъ kut vermъņъ otsavņъ Sparta, vьtъ loъ šetčņъ. Korinfъ-ļana lъšъda vъli gъgarvoeņъ tajъ artalъmjassъ. 1431 voъnъ suisņъ pervojъ zavoditņъ vojna, najъ polisņъ sьkš, mъj nъsta-kъ nъzmъdčņъ vojnaeņ, seki Afinъkъdъ ģinъmъ vьlъ-ņinъ ņe vozsasņъ. Zavoditčis kuzъ da vir kištana vojna, vojna kodi sušъ *Peloponnesskaj vojnaeņ*.

Zvьlъssъ vojna munisъ nъti ezъ sizi, kьzi artavlisņъ Periklъ da sьlъnъ partijaъs; vojna munanъ medvozza vojasnas afiņana pondisņъ terpitņъ gьrъsъ ņeudačajas.

Samъj vojna zavoditъmъsъņsъ naņ tьra karavъ Jegipetšъnъ partisъ Afinъъ cъma vьšъm. Alinъnъ sijъ kadъ čukъrtъcъmasъ vъli Attikaъsъ pъsti stavъ kreštъnъsъ, kodjasъ vъli spasajtčeņъ spartanskъj armijaъs. Vьvti čukъra jъzъ pъvsъnъ pondisъ skъravņъ cъma, i zentdikъ kadъnъ cъmaъsъ kulņъ gozmъdъ dasъ šursъ mort; kuli i Periklъ. Ta mъnda jъzъ vьrъmъ vъli vьvti čorъdъ udarъnъ afinskъj ravovladelečjaslъ sь ponda, mъj Afinъnъ ezъ vъvъ medalъmъ armija, a vъli čukъrtъma vъšeovъšeъj voinskъj povinnoštъ podъ vьlъnъ afinskъj grazdanaes. Spartancъ zevъ kokņija kustiļisņъ Attikaes, no afiņanalъ ezъ udajitčъ vъeņъ dessantъ Spartaņ tьrmъmъnъ mъnda da kьpъdnъ vostaņņъ gelotjaslъsъ. Afiņanalъ udajitčisъ sъmъnъ aslasъ vojennъj flotъ otsagъnъ torkņъ-padmъdnъ korinfskъj torgovlъ. Korinfъ terpitčisъ gьrъsъ uыtkajas, no sijъ pьr-na ezъ šetčъ. Sijъ nuъdis agitacija afinskъj sojuznikjasъ pъvsъnъ, i najъ pondisņъ torjъdčavņъ Afinъsъ. Afiņana skъra pъdtisņъ kьpъdčъsъjasъ; primer, Lesbos di vьlъnъ kazņittisņъ 1000 mortъs, mьrdđisņъ nablъsъ mujasņsъ da razъdisņъ afinskъj kolonistjaslъ. No tajъ rasprava ezъ povzъdъ sojuznikjasъ; najъ vъli adzъnъ, mъj afinskъj armija slavitis, sь ponda kьpъdčъmъjasъ ezъ vьrņъ. Sojuznikjaslъnъ vъnosjasъ vъli voeņъ omъļa, ozъ askadъ, a vъzъ denezņajъ fondjasъ adъjъ pondisņъ sьvņъ. Medъmъ zikъzъ ņe romašņъ, loi nuъdnъ podoходно-поимусеестvenņejnalog, kodъsъ razъritčъmъ jъzъlъ mъntņъ vъli šakъdъ.

Tajъ ņeudačajasъ ponda Afinъnъ loi mirdor sulalъsъ partija. Sijъ partijaņ vъlinъ medšasъ kreštъna da zemlevladelečjas, kodjasъ medša jona stradajtisņъ vojna ponda; no tajъ partijaъ jitčisņъ siz-zъ kueъmъ šurъ ravovladelečjas, kodjasъ vъli ozъ čajņъ taeъmъ dьrъ vojna kьšsъmъsъ; nalъ vъli sijъ vajъ uыtkъ, sь ponda, mъj sulalъnъ seki uzjas, sešsa najъ ezъ vъvņъ zdъvъlъeņъsъ vьlъ nalogъnъ. Mirъ dor sulalъsъ partija nuъdisъ paškъda agitacija vojennъj partijakъdъ paņdъ, mirъ dor.

No vojna vozъ nuъdъmъ dor sulalisъ zevъ tъdčana ravovladelečjasa čukъr, kъni vъlinъ pъdradeikjas, naņeņ vuzasъšjasъ da ravjasъnъ vuzasъšjas. Pъdradeikjasъ vъli nazъvitčeņъ vojennъj zakazjasъ da postavkajasъ vьlъnъ, naņeņ vuzasъšjas—naņeņ spekulirujtъmъnъ, ravjasъnъ tъrgujtъsъjasъ radligъtъr čavъradlisņъ kiļasņsъ vьlъ gьrъsъ čukъra ravjasъ voeъmъ vьlъ. Sekšъa ovъčajъ šerti, afiņana da spartancъ, korъ vъli boštъnъ ņeprijatelъskъj kar, muzičъj jъzsъ vъli stavъsъ

vijalənʹ, a pŭvbaʹajasəs da čeladəs pərtənʹ rabstvəə; rabjasən tərɡujtəm nəsta lovʹzis. Tajə xisənʹikjasəs dŭr pŭkšisnʹ mir zaključitəmb. Səmbn das vo mŭštʹi vojna zavoditəmšan, 421 voə, kor tŭdovtčis, mŭj sŭla ni taladorsa mada-mədnəsə vennʹ oz vermʹnʹ, loi zaključitəma mir 50 vo kezlə, kod šerti kŭknanlasaŭs vəli mada-mədnəsʹlʹ šetənʹ mŭrddəm karjas. Das voša vira, rəzəritana vojna poməsis ņinəmən.

94. Afinskəj dərʹzava kiššəm da Spartalən slabitəm. Mir, dert, ez vəv topʹd, 6 vo mŭštʹi loi sijəs torkəma. Kor Korinfəs ez vermʹnʹ vennʹ voša tŭšn, afinskəj rabovladelecjas məvpytʹisnʹ zavoditʹnʹ vennʹ məd nogən, gəgərtan tujəd. Vojennəj partijalən vŭl vozd, *Alkiviad*, Periklən matʹsa rədnə, velədʹis—indis zavojutʹnʹ *Šicilijaəs*. Sijə vəli zev ozŭr, ņaņa di, kodlən asŭvlador bokŭs vəli korinfskəj kolonija *Širakuzam* kišn, a rŭtŭlavs—finikijskəj kar *Karfagen* kišn (Afrika vojvŭv beregən). Peloponnes stavnas vəli snabzajtčə Korinf pŭr šicilijasa ņaņən, a Šicilija vəli glavnəj rŭnokən korinfskəj soj da bŭgəna kəluj vuzavnʹ. Sʹ ponda Šicilijaəs-kə mŭrddənb, rəzəritčəs Korinf; zavojutʹnʹ-kə Šicilijaəs, peloponneskəj da šicilijskəj rŭnokjas vuzasnʹ seki afinskəj kupecjaslʹ da rabovladelecjaslʹ.

Sʹ ponda Alkiviad indədə čorʹda kutčʹšisnʹ rabovladelecjas. Narodnəj sobraŭŭəəs asladorə kŭskŭnʹ voštčis ačŭs Alkiviad.

Sijə mičaə vištavləmən petkədʹlis stav vŭgodasə vŭl vojnalʹs. Šicilija zavojutəm bərn, vištavʹlis sijə, mʹl sešša kokŭda zavojutʹlam i Karfagen da mŭrddam sŭlʹs stav tərɡovlasə Sredizemnəj more rŭtŭvlador bokŭs. Sredizemnəj more stavnas,—vištavʹlis Alkiviad,—loə afinskəjən, afinskəj kazna sʹiz ozŭrmas, mŭj stav graʹzdanəslʹ loə puktəma praməj postoʹjannəj zaləvaŭŭə.

Narodnəj sobraŭŭə blali da kŭvʹzis Alkiviadlʹs vištaləm da suis Šicilija vŭlə munʹnʹ poxodən (415 voə mijan eraəz).

No ez lo Alkiviad artaləmjas šerti; poxod ez udajtčʹ. Oməla velədəm kreštanaŭs afinskəj armijaəs Šicilijaənb čorʹda venisnʹ. Zŭnsə vijisnʹ, məd zŭnsə voštʹisnʹ plenə, pərtʹisnʹ rabstvəə i najə kulalinʹ Šicilijskəj iz perjan uz vŭlʹn. Afinaŭna kolʹinʹ vojskatəməš.

Seki korinfjana da spartancʹ pŭrŭs-pŭr-zə ədzədʹisnʹ vojna Afinʹkəd. Medʹm vermʹnʹ, najə zaključitʹisnʹ sojuz pərsidskəj carkəd, kodl vəli jona-ņin vazšan grekjaslən vragən. Malo-azjatskəj greceskəj karjas da dijas bər šetnʹ kəsʹjšəm vŭlə car šetʹis Spartalʹ da Korinfʹlʹ šəm da flot, kodjas vəli nalʹ oz suzŭšnʹ. Afinaŭna nəsta dŭr-na vozsəšisnʹ, no bərjapom najəs zikəs venisnʹ. 404 voənb Afinʹəs voštʹisnʹ spartancʹ da pərsijana. Afinaŭnalʹ loi primitʹnʹ miritčigən seeəm usloviʹjəjas, kueəməs eəktʹisnʹ spartancʹ: šetnʹ vojennəj karavjas, zŭgədʹnʹ Kuz štemajas,

raspuštijnъ sojuz da zaključitnъ vojennej sojuz Spartakēd. Tazi pomašis Afinskaj derzava.

No Afinbas zugadēm bārēn vojna ez-na pomaš. Spartancъ vospot-
zajtčisnъ aslanbъ vermēmēn da stav gьrбъ polisjasas
suvtēdisnъ asšbъnъs garnizonjas, eaktisnъ veznъ
demokratiija, kēni sije vāli, da tečisnъ oзыr polis-
jaslъ danjas. Ta ponda loi Spartalъ panēd vojna una polisjaslēn, Afinъ da
Korinf jurālēmān; nevazša vragjas kad kezlē nužadisnъ mēda-mēdnъslъ kijasnъsē,
medьm mьntēdčbnъ spartancbъs. A kor tajē vojnaьn Spartaes venisnъ, spartancъ
bara čukēstisnъ otsag vlē persianaas i zavoditčis kojmed vojna. Taē vojnajasъs
nužalisnъ 35 vo da lautisnъ zikēz sēmьn 370 voьn. Sparta petis tajē
tьbъs zik vьntēmēn sь ponda, mьj vostis zьn vojskasē,
no persijanablъ udajitčis dorjbnъ 404 voša mir uslo-
vijējassē.

3. GREČESKĀJ RABOVLADELČESKĀJ GOSUDARSTVOJAS KIŠŠĀM.

95. Ravskaj ovmeš paškālēm vojnajas bārēn. Kvajtmьn
vo čez dugdьvtēg munēm vojnajasъs kēzaj-
stvennej olēmas Grecijaьn loinъ gьrбъ vez-
šēmjas.

Medša vojdar vojnajas ponda rēzēritčisnъ grečeskaj kreštana.
Šiktibъ čorьda inmisnъ tajē vojnajas. Kor šiktjasēd munlis neprija-
tellēn vojska, sije pazēdlis kēzajas, keravlis vinogradnikjas da sad-
jas, pējlmēz sotlis kerkajas da kēzajstvennej postrojkajas. Rēzēritēm
mesta ta bārēn vāli kolē pustьnāēn. Grecijaьn ez vāv pēsti vešig-
ēti šiktса oblast, kodl eškē ez terpit taēm sogsē (rēzēritēmsē).
Sь ponda posni da sērkoddem šiktса kēzajstvolь,
kodjaslēn ez vāv šēmьs vlēbъ ovmeš da postroj-
kajas lēšēdnъ, vьt loi enovtavnъ mujasnъsē da
vuzavlъnъ dontēm donьs. Kreštanalъs mujas-
nъsē nēvalisnъ karsa oзыr rabovladelečjas. Posni
kreštana ovmešjas pēddi šiktса oblastjasьn Grecijaьn loalinъ sad-
vēditan da skētvizan gьrбъ ovmešjas. Uz vlē vāli seni suvtēdalēnъ
ravjasas. Rabovladelčeskaj stroj vьrēdis posni
svovodnej kreštana ovmeš.

Vezšēmjas loinъ i karjasьn. Jona sodisnъ
častnej deneznej kapitaljas. Častnej kijasē vojnajas
dьrji vočasēn vuzisnъ stav gosudarstvennej deneznej zapasjas,
kodjasas vāli čezēma vojna vozvьlьn Afinьn da mukēd polisjasьn.

Tajē šēmē pēsti stavnas vāli vīzēma vojennej zakazjas da zagotovkajas vlē,
i sizl sije vuzis krupnej promьslennikjas da kupečjas kīo. Sije-zē promьslennikjas
da kupečjas kīo vuzis i sije šēm, kodēs vostlisnъ Sparta da Korinf persidskaj car-
lъs. Tajē vlē častnej kapitaljas mukēdъs munisnъ kreš-
tanalъs mujasasē nēvēm vlē, no medšasē loi ispolzuitēma
promьslennoj da rostovēlčeskaj predprijatčejas pa-
kēdēm vlē.

Ravjas vojnajas dьrji vāli voēnъ rьnok vlē šursjasēn, don na
vlē usl. Tajētorjъs, a siz-zē dugdьvtēm vojennej zakazjas, otsalisnъ
vlēbъ vьdmьnъ rabovladelčeskaj promьslennostibъ. Rabovladelč-

českaj promyšlennost' vьdmam da rostoveičes-
kaj uz paškalem torja tədčə vəli Afinььn. Vojna-
jas vьrədəm vərьn 10 vo mьšt'i afinskaj promyšlennost' ez səmy-
vər spravitčь, no vəčis siz-zə ьzd voškov vozə. Sodi gьrьs-
ergasterijajaslən ьdьs; loinь ergasterijajas.
kəni ravjaslən ьdьs vəli-nin 80-120 mortəz.
Stav rav ьdьs Afinььn da Attikən sodi IV-əd nem sərьn 90 šurs-
mortəz. Afinььn loi siz-zə vьl, Grecijaьn medša ьzd bankirskə-
kantora.

Sijə kantoraьs vəli *Pašionlən* dazьris medša ьzd ssudnəj
kassasə delosskəj xramsə zrecjaslьs məd mestaə.
Šəmys Pašionlən mijan nogən-kə vəli 1500000 sajt gəgər; sekša kadə tajə vəli
vьvti, vьvti una da ьzd summa. A delosskəj xramlən šəmys millionьs unьk ez
vəv. Tajə da mukəd bankirjassən IV-əd nemьn vəli
zavištənь polisjas, tərgəvəjjas da promyšlennikjas,
kodjas vəli pьr ьzdčənь nā dinə ssudajas korə-
mogьs. Bankirjas pondisnь ləšədavnь kəmpənəjas gosudarstvennəj rudnikjas.
arendujtəm mogьs, voštavlisnь siz-zə asьnьs ergasterijajas. Šuam, Pašionlən vəli
ьzd ergasterij seitjas vəčavnь. Sijə vəli šetə zev ьzd doxod, kor vəlinь dugdьv-
təm vojnajas.

Mədərə, karsə remešlennikjaslən rəzəritčəm
əni munis jona ədjənəzk voza šerti. Gьrьs-
ravskəj promyšlennost'kəd konkurencija nuəd-
nь remešlennikjaslь əni loi jona səkьdzьk
V nemьn šerti. Vojnajas vərьn jona činь zakazjas remešle-
nəj promyšlennost'ь krestana rəzəritčəm da mutəmməm ponda. As-
vьjən olьs remešlennikjas vočasən vəli vəjənь uzjəz piјə əti-məd
vərša, vьt vəli lə tupkavnь mašterskəjjasnьsə da lonь ustəm
jəzən. Kolinь səmy remešlennikjas, kodjas uzavlisnь skupseikjas
zakaz šerti da najə sьrjəbьs; no dontəm ravskəj uz vьlə ьstьsəmən
skupseikjas jona čintisnь donsə remešlennikjaslь. Ustəm jəz
ədjə pondisnь sodnь rəzəritčəm remešlennik-
jas pəvsьs.

96. Klassəvəj protivorečijajas čorzəm. Ravskəj ovməs-
paškalemkəd eə vojnajas vərьn vьdlaьn Gre-
cijaьn jošmisnь klassəvəj protivorečijajas.
Stav trgovopromyšlennəj polisjasьn gəlmis da tədčəmən vьri
melkoburzuaznəj klassəvəj proslojka. Rəzəritčəm jəzьl, kodjas vo-
tisnь asьnьs mujasnьsə da mašterskəjjasə, petan tuj ez vəv.
Mutəm krestanalь oz vəli šur uz vešig batrak-
jas pьddi sь ponda-zə, mьj ponda rəzəritčəm
remešlennikjas ez vermьvnь koršnь uz medašəm
rovočəjjas pьddi. Tajə vəli tazi sь ponda, mьj
vьl gьrьs šiktə ovməsjasьn, kьzi i ergasterija-
jasьn, vəli uzədənь ravjasəs.

IV nem sərša krupnəj šiktə kəzain, afi našin *Kšenofont* artalem šerti, gospoda
šojəm-juəm vьlьn ravəs vizəm vəli sulalə 21/3 ovol (15 ur) lun, a batrak vəli korə
3 ovol (20 ur). Kšenofont vəli nəstə sodtə, mьj rav uzalə sojtčən lun voštəg i pət,
a šemjə batrak 3 ovolən ьgjalə i oməjьka uzalə. A ravjaslən uz rudnikjasьn da
promyšlennost'ьn vəli suvə nəstə dontəgəbьk. Asьnьs soštvennəj ravəs vizəm.

predprinimatel's sarkoddema v'eli suvta 200 draxma (80 saj't g'og'ar) vonas, meda-
l'm ranos viz'm-270-330 draxma's (110-135 saj't) vonas, a medal'm ronečejl' eška
šoj m'ent'ny 500-550 draxma (200-220 saj't) vonas-zə.

Ta ponda stav g'yr's to'rgovo-prom'slennaj
polis'jas'ny Grecija'ny l'oin'vojn'ajas v'eryn k'ek
pan'đa, m'eda-m'edn'ys v'yl'e l'egal'ys klass'evaj
grupirovk'ajas: etars'an—krupn'aj r'abovladel'-
česk'aj verxuska'ys, m'edars'an—g'el'm'm, kerk'ajas-
t'm, mujast'm da uzt'm massa. Taj'e k'or'š'jas-
kod'j'ez's, kod'jast'a v'j'ez voisn' 60 voša vojn'a-
jas'en, rostovseik'jas č'or'bdanartit'mla darav-
sk'aj uz'en konkurirujt'mla, v'el'iny revolucion-
nej nastrojenn'aas.

97 Revolucionnej lozung'jas da k'sp'dč'm'jas. Revolucionnej
massal'en ez v'ov aslas postojann'aj političesk'aj partija, ez v'ov rura
l'ešad'm, urč'item programma. No v'ydla'n mujast'm da uzt'm j'ez
p'evs'ny v'eli petk'od'ny et'i lozung: „Med'ez v'ov see'm p'era-
dok, k'or'et'ik o'z'yr, a m'ed—k'or'š', et'il'en em g'yr's,
pašk'yd mujas, a m'edl'en abu m'esta'ys, v'eš'igkul'm
m'j'š'ti z'evanin'ys, et'il'en r'av'jas z'o'q armija, a
m'edl'en abu v'eš'ig'et'i usluga v'ac'ys dusa!“ K'or'š'-
jas da g'el'j'ez trebu'jt'lisn' v'yr'edn' uz'j'ez'jas,
jukl'yn' g'el'jas k'ost'ny mujas, ovm'as da s'm,
r'abovladeleč'jasl'ys, seš'sa g'el'jasl' med v'el'ip'yr
s'm'en ots'eg gosudarstvennej kazna'ys.

No revolucionnej massa ez k'orl'yn' r'avstvo
v'yr'ed'm, lib'e r'av'jas'es mezd'm. M'edara, naj'e
v'el'iotrav'itč'emaas r'abovladel'česk'aj ideolo-
gija'en, kod'as v'eli j'ez p'ek'e šuj'ony teat'ras p'yr, v'ylav'yl'n r'abo-
vladel'česk'aj „mudrošt'a“ vel'ed'š'jas. Taj'e vel'ed'š'jas'ys filosof'jas
v'eš'sa v'eli čajt'ny, m'j' svobodnej'jas'en verm'ony lon' s'm'ny prazd-
nej'j'ez. „Praznujt'm—r'edim'ej'č'oj svobodal'en“—v'eli
su'e „mudrošt'a“ vel'ed'š' med'sa t'edč'ana Sokrat,
kodi ov'lis aslas o'z'yr vel'edč'š'jas p'edark'ijas'en, v'eli radejt'e š'ornit'n
v'yd pan'đaš'ys m'ortk'ed dusa j'yl's, mudrošt' j'yl's da ol'm nog
j'yl's. Sokrat v'eli siz-z'e su'e, m'j' „remesl'een uzal'm—jan'edč'an uz.“
Političesk'aj orator'jas siz-z'e v'eli dugd'v't'eg indal'ony, m'j' gosudar-
stvennej' uz'jas'en verm'ony za'nimajtč'ony s'm'ny naj'e, kod'jas svo-
bodnej'š da ol'ony prazdn'aja, sulisn', m'j' sija j'ezs'e, kod'jas g'ellun
ponda uzal'ony, naj'es kol'e s'm'ny zalit'n. R'abovladel'česk'aj
sposoba pro'izvodstvo v'eli vel'ed'e must'm'tn'
uz, no sija'n v'eli sija'asl'ys kod'ja gusa.

Revolucionnej mass'ajas v'eli artal'ony, m'j'
o'z'yr'jas'es verm'm v'eryn stav r'av'slo'e gosu-
darstvennej' r'av'jas'en da kutasn' uzav'n' oz
s'm'ny kus o'z'yr'jasl'ys, a stav gražd'ana p'ydd'is,
m'j' seš'sa stav gražd'ana'ys kutasn' ov'n' et'koda
p'etada gaza'a, stav'ys kutas' t'ym'n'ny. Talunja k'or'š'-

jas zillisnъ aski lonъ seecъm-zъ pѣt da prazdnъj parazitjasъn, kъsi i nartitъsъjas, da ovnъ ne as, a ravjas uzъn. Taeъm nogъn tajъjas vѣlinъ ez proletarskъj, a melkovurzuaznъj ravovladelecъskъj lozungjas. Gъgъrvo ana, mъj taeъm lozungjasъn revolucija ez vermъ vennъ sъ ponda, mъj ez vъrѣd ravstvo, kodivѣli IV nemъn pomkaъn krizisъlъ.

Kor torgovo-promъslennъj polisjasъn sulalisnъ spartanskъj garnizonjas, revolucionnъj dvizenъ vѣli oz na tъdav javъ. No 370 voșan, kor spartancъlъ vъdlaъs kolѣvѣli munnъ, una polisjasъn zavoditъcъsnъ revolucionnъj vzrъvjas. Torja-nin povzēdanaeștajъ vzrъvjas vѣlinъ *Argosъn da Korinfъn*. Argosъn kъpѣdъsъjas zorjasъn nѣjtisnъ 1200 kъmъn gъrъs ravovladelecъsas. Korinfъn kъpѣdъm vѣli kъk pѣv, ѣtikъssъ kuli 120 gъrъs zemlevladelec da 500 ravovladelecъlъ loi vъt pъsъjnъ Argosъ. Pъr vѣli ravovladelecъsas vizъnъ revolucijavermъmъs sъședjas: korinfjana—argosъs da argosъs—korinfjanaas.

Taeъm-zъ kъpѣdъcъlъmjjas vѣlinъ nѣsta 20 kъrъn. Širakuzaъn kъpѣdъsъsъjas vermisnъ, notajъ vѣli kazitъcana vermъm. Seni kъpѣdъsъladorѣ vûzis medalēm širakuzskъj armijalēn komandirъs *Dionișij* aslas saldatъjaskēdēae. Tajъ otsēgъn kъpѣdъsъsъjas koknida venisnъ gъrъs zemlevladelecъsas da karsa ravovladelecъsas, unaas vijalisnъ, mukēdъs pъsjsnъ. No korpondisnъ jukșъnъ, Dionișij juklis vûrъzъk mujasъs aslas saldatъjas da oficerъjas kostъn, a mutēm kreștanalъ vundalis posъidik ușastokъjas kolassъs. Kerkajjas da șem, kodjasъs mърddisnъ karsa ravovladelecъsajъs, siz-zъ voștalisnъ aslъnъs Dionișijlēn oficerъsajъs da sълēn matъsa jēzъs. A aсъs Dionișij voștis verhovnъj vlašsъ da loi širakuzskъj tiranēn. Tazivaz nartitъsъjas pъddi loinъ pъrъs-pъr-zъ perevorot vѣrъn vѣl nartitъsъjas, a kreștana, kodjaslъ vois korъslъ mъnda mu, regъdъn vara rēzēritъcъsnъ.

Neuna koknali gѣl jēzlēn olēmъs sēmъn 360-350-ēd vojasъn, kor persidskъj satrapjas da jegipetskъj kņazjas, kodjas kъpѣdъcъsnъ persijanalъ panъd, pondisnъ çukertъn greçeskъj uztēm da mutēm jēzъs aslъnъs vojennъj sluzba vѣl—medalēm saldatъjastujъ. Tajъ gozmēdjukēn jēz asъvvѣl munēm ponda mukēd greçeskъj oblaștjasъn gѣlmēm jēz iъd pondis neuna çinnъ. Notajъ vѣli koknēdъssēmъn regъdik kad kezlē, kodiez vermъ razresitъnъ socialnъj krizissъ.

98. Monarxiçeskъj partija loēm da sълēn programma. Greçeskъj ravovladelecъjas IV nem mēd zъnjjas loinъ kъk bi kostъn. Najēn rēzēritēm kreștana da remeșlennikъjas kъnzî nalъ vѣli grēzitē vъzъd opasnoșsiz-zē ravjassъn. Vъvti una ravjastē vѣli șēkъd lantēdnъ da sълitēv viznъ. Ravjas çukērēn-çukērēn zavoditъsnъ pъs-

Җыһнъ. Xios di vьln da Sicilijaһn pьsjьs ravjas zьssaslisnь gьra-
jasьn i seҗaһ kadьn, kadьn pondisnь uҗkadьavnь aslanьs gospo-
dajas vьlь. Xios ьn pьsjьs ravjas pьvсьs petis vьvti
zvoj da җus vьskьdlьs *Drimak*. Siҗь kotьrtis ravjasьs, ez
setьь nekueьm vojennaj otradjasьn uҗkadььlьm jasьlь, kodjasьs vьli
mьdьdьdьnь gьrajasь gospoda. Siҗь vermьs vьсnь sizl, mьj gospodalь
loi vtь enovtnь najьs da Һe vьrьdнь, vьsig kьsьjьsnь nalь vajavnь
sojan juan. Xios skьj ravovladeleцjas kьsьjьsisnь
ьzьdьsьm *Drimak* jur vьlь, i siҗьsvijis ьti aslas
otsa ььs, kod i izmenitis. No *Drimak* jьlьs slavaьs paҗkall
Grecijaһn stav ravjas pьvsь; vьdlaьn pьsjьs ravjas pondisnь lьddьnь
siҗьs aslanьs jenmьn-vizьsьn, jurbitlisnь sьlь da koznavlisnь zertva-
jas. Posnidi k buntjas ravjas slьn vьlinь dugdьvtьg
Grecija paҗtalaьn vьdlaьn.

Ravjaslьs buntjasь ravovladeleць vek-zь kьz-kь da mьj-kь ьlь-
davlisnь—jonmьdalisnь straza, kьrtavlisnь ravjasьs ceпjasьn, a ravjas
pьsjьmьs ubьtkasь vьli vьvtьnь pьsjьmьs straxujtemьn: mьntьlisnь
bankirьlь 8 draxmaьn (3 җajt da 20 ur) ravьs vьd vo, a rav-kь pьs-
jas, vьli sььs voь rьnok vьvsa don. No uztьm da mutьm
jьzьs ceпtьn dornь, Һikutнь straza ulьn vьli oz
poz. Kolь vьli korҗnь petan tuj taeьm opasnьjtorjьs. Mukьd
polisjasьn uzdaьs җas revolucionnaj dvizeһnьs
povzьmla aҗnьs as okota ьnьs ьtkazitцalisnь
uzjьz җas kornь seeьmjaslьs, kodjaslь vьli uzda-
lьmaьs. Afinskьj ravovladeleцjas vizisnь aҗnьsь kь-
pьdцьmьs siҗьn, mьj vьlьs lьsьdisnь da vьsig soдtisnь graz-
danalь 4 ьbolьz җьm kaznaьs җetalьm, kor Afinьn
promьslennoҗt da vuza җьm vьlьs soдьm ponda җьmьs vara una
loi. Emburtьm jьzьlь җьm җetalьm vьli lьsьdьma ku-
eьm җurь i mukьd polisjasьn. Sььs kьnzl, torja ozьr jьz
pondisnь viznь as verdanьs medalьm voорuзонnaj straza.

No ravovladeleцjas vьli lьsьda gьgьrvoьnь, taҗь stav merajasьs
sьmьn Һeuna lьnьdьnь revolucijasь, no oz vьrьdнь siҗь zikьz. Sь
ponda IV-d nemьsьrҗa Һ grecьskьj ravovladeleц-
jas zavoditisnь korҗnь naдоznaj voорuзонnaj
dorjьsьs, med siҗь vьrmьs viznь aҗnanьs-zьrь-
zьritьm uzalьs massaьs. Spartancь, kor najьs loi zugь-
dьma, ez-Һin vermьnь lonь taeьm zandarmajasьn. Samьj Spar-
taas siҗь kadь eea mua gьlmьm spartiat җaskь-
pьdцisnь gьrьs җemlevladeleцjaslь paһьd, me-
dьm nalьs juklьnь mujasnьsь, itaҗь kьpьdцьm-
sьaristokrat җas vermьsнь pьdтьnь җьkьda da
ezregьdьn. Grecьskьj ravovladeleцjas zavoditisnь dumajtnь
Grecijaь monarxiceskьj, lьbь carskьj vlast lь-
sьdьm jьlьs, kueьmkь inozemnej car vlast jьlьs, kodlьn med
vьl jondь ьzьd armija.

Revolucijaьs polьm kьnzl, vьlinь nьsta mu-
kьd pomkajas, kodjas vьli eьktьnь sogьsнь

равовладеlecјas аs јon carскaј властјыльс. Pro-
мьсленноста да шикта оvmас прaдуктајасaн
vузaшaм IV-d nem сaрсaн зaвoдитис зeскaм мьнъ.
Сь ponda, мьј Grecijaн una sodи узтaм да mutaм јaз, јona cини
senи нaвaсьс. A more вьлн voјнaјaсaн loиaн una пирaтјaс,
kodјaс вaли гpaбитaнь кyпeчјaсьс кapaвјaсa.

Рaвoвлaдeлeцјaс aртaлись, мьј тaјa стaвтopсьс мeздьснь вeрмaснь
сaмьн сeкi, стaвнaс-кa Grecijaсь aтyвтcaс aтi јon car улa. Taјa
carьсь, мoнaрxистјaс aртaлaм шeртi, кoлa вaли
стaвpoлисaс лaшaднь вур лaд—пepaдoк дa cтa-
нaј сoвствeннoст, вьрaднь пирaтјaсaс, cукaртнь
aрмијa стaв Grecija пaстaлaьс дa нyдeнь нaјaс
Pepсидскaј carствoaс зaвoјyтнь. Aрмијa кoлa
лaшaднь узтaм дa мyтaм јaзьс—тaјa тop мeздaс нa-
ьс Grecijaс, a Pepсидскaј carствo зaвoјyтaм вaрьн нaль poзaс шe-
тaвнь сeни мyјaс. „Naль лoa вур oлaм, a мiјaнль cпo-
кoј“,—вeшкaдa гизис мoнaрxистјaслaн aтi voзд.

IV-d nem зьнјьн стaвгьрьс тopгoвo-пpoмьс-
лeннaј пoлисјaсьн лoалинь рaвoвлaдeлeцјaс пaв-
сьн мoнaрxичeскaј пaртијaјaс. Филoсoфјaс дa мyдрeц-
јaс, kodјaс, сeкшa сyaм шeртi, „узлиснь oзьр јaз aзaсјaс вeрдьн“, oт-
сaвлиснь мoнaрxистјaсь. Aслaньс шoрнiјaсьн вeлaдцьсјaскaд дa aс-
лaньс гизaдјaсьн нaјa кpитикyтaвлиснь гpeчeскaј рeспyбликaнскaј
пepaдoкјaс, тopјa-нiн вaли змитaнь „дeмoкpaтијa“ вьлa дa oскaнь
мoнaрxијaс.

Aристoтeл, кoди мiјaнль зeв-нiн тaдcа, мeдшa кpупнaј
гpeчeскaј yчoнaј, вaли дoкaзь вaйтa, мьј мoнaрxијa
сija мeдшa вyрфoрмa гoсyдaрствeннaј yстpoјствoьн,
сaмьн кoлa, мaдaм car aслaс шyслyнaн дa зьoјлyнaн вaли вьлнзьк пoддaннeјaс
шeртис, „a сi a, —вaли сoдтa Aристoтeл, —сaмьн-тaј oз пьр сiзi oвлa“.

29. Makedoнскaј carствo. Oвсe гpeчeскaј car пьдди
кaндидaтa мoнaрxичeскaј пaртијa aдзис мaкe-
дoнскaј car aс *Filippaс*. Рaдвyз мyнaм шeртi дa шoрнiнaньс
makedoнць вaлинь мaтьнaс гpeкјaсь. Makedoнскaј carст-
вoьн вaли фeoдaлнaј стpoј. No IV-aд nemьн сeни вaли
пaшкaлa-нiн тeргyтaм, a фeoдaлјaс пaвсьн зaвoдитцис рaсслoјeннa,
loиaн eea мyа дa вeшг мyтaм una фeoдaлјaс. Feoдaлјaс кoр-
сиснь вьл мyјaс, кyпeчјaс вaли кoршaнь рьнoкјaс.
Makedoнiјa вaли IV-d nemьн сeeaм-зa, кyeaм вaли Aшсиријa, сijaс
зaвoјyтнь зaвoдиттaс.

Кьзлi Aшсиријa пьрис вaвилoнскaј кyльтyрa,
сиз-зa Makedoнiјa пьрис Гpeчeскaј кyльтyрa.
Makedoнiјaсa стoлицa *Pelleн* вьдлaьс вaли кьлa гpeчeскaј шoрнi;
фeoдaлјaс дa кaрсa јaз нoвлиснь гpeчeскaј пaшкaм дa вaли лaшaдaнь
гpeчeскaј oвьцaјaс. Makedoнiјa дa oртцa гpeчeскaј кapјaс Xaлкид-
икa дa Фpaкијa кoстьн вaли дyгьдьтaг мyнa вyзaшaм.

Filipp зaвoдитис Grecijaс зaвoјyтнь Xaлкид-
скaј пoлyoстpoв мьрддeмaн, кaни вaлинь кaрт
pyдникјaс, зaрнi дa eзьс кyлјaнiнјaс дa вьнa

mujaš. Sijə-zə kada sijə mēdis šornitnbləšədcə-
nə grečeskəj polisjasən monarxičeskəj partija-
jaskəd, sešša zavoditis ləšədnə-dastənə Greci-
jaənovseestvennəj dumsə, medym eškəpriznaj-
tisnə makedonskəj vlaštsə stav Grecijaən.

100. Grecijaəs makedonskəj vlašt ulə ətuvtəm. 340 vo sajn-
kəmn mijan eraəz Filipp, aslas grečeskəj otsašəšjas vylə pəkšə-
mən, zavoditis čorəda dejstvujtn. Panəd suvtisnə sly səmn Af-
nəy. 338 voyn loi čorədtəs, kor afinanaəs zikəz
venisnə. Ta vərən mukədgrečeskəj polisjastəs-
təgpriznajtisnə as vylənəy Filippiš vlaštsə.

Aslas grečeskəj storonnikjaskəd təkujtəmən Filipp pərs-pəzə-
vermə vərən čukərtis Korinfən sjezd, kytčə lok-
tisnə stav grečeskəj polisjasəšpredstaviteljas;
ez loknə səmn Spartaš predstaviteljas. Tajə sjezd vylən
vəlišuəma organizujtnə stav grecijasa federa-
cija, a tajəfederacijaləzaklučitnəvojennej so-
juz Makedonijakəddavərjənnə makedonskəj ca-
rəsstav grečeskəj damakedonskəj vojennej
vynən veškədlənə (vərjənnə glavnokamandu-
juseəjəs). Seššavəlišuəma, mьjčastnəj sovst-
vennošt Grecijaənvərzədnəozpoz, mьjsekša
grečeskəj polisjasənpoličičeskəj pəradokjas
čorədəšimьj vьdsamə vьstuplennəčastnəj
sovstvennoštilypanədagrečeskəjpravitelst-
volypanəd loə gosudarstvennəj mьzən. Medym
oləmə pərinətajə suəmjassə, Filipp suvtədalis stav grečeskəj kar-
jasənmakedonskəj garnizonjas. Rəbovladelečjas vermisləni ləna-
nən uzny. Med vərən sjezdsuisətuvja grečeskəj
damakedonskəjvynənzavoditnəvojnapəršian-
skəjcarəkəd, medym voštənnə vylənokjasdavyl-
mujaš.

101. Asəvvəv (Vostokəs) zavojutəm da ellinizm artmə.
Korinfskəj sjezd vərən regəd Filippəs vlijisnə, syponda Asəvvəv
zavojutən iz oləmə pərinə loi sijə pilyš *Əleksanlə*, kodivəli zev
talantlivəj volkovodecən. Vojnazavoditčis 334 voyni
sizimvomьštipomašis sijən, mьjloi zavojutə-
ma Pəršidskəj carstvozonnas. Una ləda, no una š-
kas plemjasa da oməla velədəmpəršidskəj armija ez vermьvenzə-
nə ətuvja dabura organizujtəm greko-makedonskəj armijakəd.

Əleksan loi vьvti vьzd derzavaəncarən, kytčə pərisnə, Grecija
da Makedonija kьnzi, Malaja Azija, Dvurečje, Pəršija, Širija, Palestina
da Jegipet. Əleksandr kuləm vərən tajə derzavaənjukšis gozməd pos-
nizək carstvojas vylə, kodjasəsvostisnə Əleksandrlən generaljasə.
Glavnəj carstvoəyloi 3: *Makedonskəj*, kytčə pərisi Grecija,
Širijskəj da *Jegipetskəj*. Širijskəj carstvo pərzəkvəli sušə *Selevkid-
skəjən*, *vojenačəlnik Selevka* nim kuza, kodiloi seni carən;
tajə carstvoə, Širija kьnzi, vəli pərənə siz-zə Dvurečje, Pəršija da

Palestina. Jegipet ың caran loi Aleksandri ың vojenacalnik *Ptolomej*; сылан carstvo vәli ičәtәyk mukәdәs, no oзыrlun җәrtiis da aslas vlijannәn regydan vois medvozza mestaә.

Асыvvv (Vostok) zavojujtәm vәryn seni 100 vo čәz vәli vyl grečeskәj, libә *ellinskәj* mir, siz susana ellinizmәn. Ellinizm loigrečeskәj perešelenečjasәn Асыvvylә kolonizirujtәm ponda. Glavnәj punktjasnas kolonizacija nuәdnә sluzitiisnә una šo vyl karjas, kodjasәs lәšәdlisnә Aleksandr da sь vәryn olys carjas. Tajә karjas straitčisnә kolana strategičeskәj da torgovәj mestajasn—kәni krestašәn glavnәj kәrәvannәj tujjasьs, ju dorsa da more dorsa portjas berdn, a siz-zә vaz асыvvvsa karjas mestaьn, kodjasәs zugәdis Aleksandr. Sizi, suam, Aleksandr kor bostis Tır, seki vuza-lis ravstvoә seš stav jәzsә da šetis karsә zonnas grečeskәj kolonist-jasly.

Vyl karjas vojdersә vәlinь sәmьn krepitәm punktjasәn, no regydan unaәn napijьš pәrinь gьrьš torgovo-promьslennәj cәntrjasә. Grečeskәj armijajas vәrša Асыvvylә mәdәdčisnә grečeskәj remešlennikjas, tәrgәvәjjas, gьrьš tәrgәvәj da bankirskәj firmajaslән agentjas, a siz-zә stavьs najә, kodlән čuzan muas ez vәv nekuеәm uz, qı mu da kodjas vәli nađejtčәnь koršnә čašә aslyньs Асыvvylьs. Tajә stav kolonistjasьs ovmәdčalisnә vyl karjasьn.

Torgovo-promьslennәj kolonizacijakәd ortčәn vәli munә vojenno-kreštanskәj da vojenno-feodalnәj kolonizacija. Grečeskәj armijasa saldatjasly, kodjasәs vәli čukәrtәma mutәm da ustәm jәz pәvsьs, vәli šetәma mu učastokjas, siјә mu učastokjassә vәli mьrddәnь асыvvvsa feodaljasly, šetalәma-zә vәli seeәm uslovijәәn, medьm lyddьsnә vojennәj zapasьn da pervoj čukәstәmәn loknь vojennәj sluzba vylә. Učastokjassә vәli šetalәnь oz әtгьršaәs. Gvardejskәj saldatjas da kavaleristjas vәli bostәnь 20-30 *gәәn* mijan meraәn-kә, a prәstәj pexotaьn sluzitьsjas—8 *gәvьš* oz unzьk. No makedonskәj feodaljas pәvsьš komandirjasly vәli šetәma gьrьš imeңnәjas, vәrәzә avuәtгьršaәš, komandir čin šerti. Асыvvvsa kreštana, kodjas vәli puka-lәnь komsostavly šetәm mujasvylьn, vәli mьntәnь carskәj indәdjašsertivylgospodajaslyovrok danuәdәnь seni varseina.

Tәeәm čorьda kolonizirujtčәm ponda Greci-jasьn jәz IV nempomьn jona čini. Mәdarә, jәz Асыvvylьn pьrәtarәsodis. Tәeәm-zә vezšәmjas loinь i kәzajstvennәj olәmьn. Асыvvv zavojujtigәn da 30-40 vo čәz zavojujtәm vәras grečeskәj promьslenonšt da vuzašәm jona lovzisnә gьrьš vojennәj zapasjas ponda da vyl grečeskәj kolonijajasьn promьslennәj tәvar vylә ьzd spros loәm ponda. No sešša Асыvvylьn әdjә vьdmis aslanьs promьslennost, a grečeskәj promьslennost da vuzašәm pondisnә letčьsnә uvlaң. Elliniš-

tičeskəj derzavajas loəm vərte ekonomika, poli-
tika da kultura v okšan grečeskəj oləmslən cent-
r's vuzis Asəvvylə.

102. Elliničeskəj feodalnəj carstvojas. Grečeskəj tərğəvəj da ssudnəj kapitalnə Asəvvylə p̄rəm da asəvvvvsavuz-
zəəm da promyšlennostlən v l̄bšk̄ptəmez vermēn
vezn̄feodalnəj stroj, kod i v l̄bšk̄ptədalə Asəvvyl̄n.
I grečeskəj zavojevannə v̄rən proizvodstvoln poduv p̄ddis Asəvvyl̄n kol
krepostnəj da polukrepostnəj kreštana iza mu izałəm, sešša posn̄ remeslennəj
proizvodstvo. Ravskəj iza v l̄i muna s̄m̄n mukəd ḡr̄s promyšlennəj mašterskəj-
jasn̄ kujm v l̄i ḡr̄s karjasn̄, *Selevkijajn*. Tigr ju vyl̄n, *Antioxijsn̄* Oronta
vyl̄n da *Aleksandrijsn̄* Nil uštə v̄rd̄n, da carskəj jegipetskəj rudnikjasn̄.
No isen̄, k̄zi Vavilonijajn VI-V nemjasn̄, svobodnəj
remeslāsə av v l̄i z̄r̄m̄aravovladelčeskəj predpri-
jattəjasən.

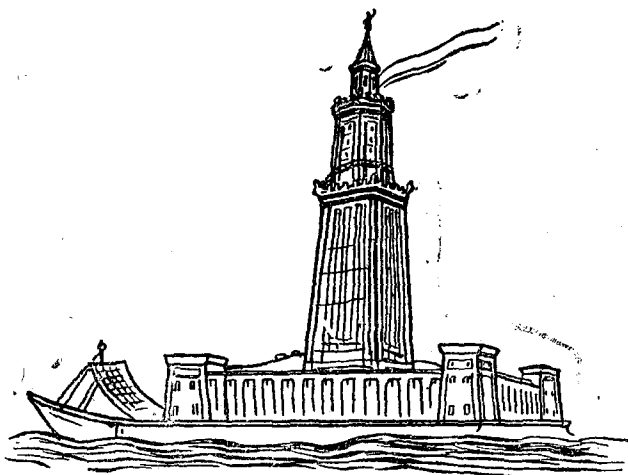
Komandujt̄s klassən *Selevkidskəj* da *Ptolomejev-*
skəj carstvojasn̄ v l̄i n̄ ḡr̄s zemlevladelecjas. Na
p̄kə, vazša koləm asəvvvvsaknazjas da z̄rečjas k̄zi, v l̄i p̄r̄n̄, medšasə, v l̄i
zemlevladelecjas grečeskəj da makedonskəj komsostav p̄k̄s, carskəj pridvor-
n̄jas da glavnəj činovnikjas p̄k̄s. No medša ḡr̄s zemlevlade-
lecjasən v l̄i n̄ carjas. Najə gizalisl̄n as vyl̄n̄ stav vazša ov̄m̄-
jasə p̄r̄sidskəj da jegipetskəj carjasl̄s da una mu, kodas v l̄i m̄r̄d̄ma verm̄m
jəz̄l̄s. Ov̄m̄s̄s ḡr̄s i m̄n̄n̄jasn̄ v l̄i n̄ u d̄sə feodal-
n̄j nogən. Greko-makedonskəj sanovnikjas v l̄i vizad̄n̄ aslan̄s ov̄m̄s vyl̄n̄,
k̄zi bura, roskon̄ja da prazdn̄ja olēm istočnik vyl̄n̄. Najə str̄italisl̄n sen̄i ros-
kon̄nəj dvorečjas da xramjas, pašk̄disn̄ sadjas, vinogradnikjas da k̄jsan̄n̄ park-
jas, kodjavisl̄n̄ iskusstvennəj t̄jas da l̄əšədalisn̄ v̄s̄ḡ zverinečjas, k̄ni v l̄i n̄
dik̄əj afrikanskəj da indijskəj zverjas. Nal̄n dvorečjas, xramjas, sadjas da parkjas
v l̄i ukrasj̄t̄ma jenjas, gerojjas, carjas statujajasən da aslan̄s (zemlevdelecjas) sta-
tujajasən, kodjasəs v l̄i v̄c̄n̄ najə eakt̄mjas š̄rti t̄d̄čana grečeskəj xudozn̄ik-
jas. Aslan̄s dvorečjasn̄ najə v l̄i p̄r l̄əšəd̄n̄ praznujt̄mjas da p̄rjas, šojasən
v l̄i n̄ ḡštjas. Najəs v̄rd̄n̄-juktav̄n̄ dvorečjasn̄ v l̄i n̄ una šo ravjas da rav̄n̄-
jas, na p̄k̄n̄ v̄d̄šama mašterjasas da maštericajas i v̄s̄ḡ vracjas. Tajə iza v̄-
t̄m, roskon̄nəj oləms̄s greko-makedonskəj feodalnəj
parazitjasl̄n v l̄i muna kreštana daravjas iza jas da
virvyl̄n̄, da asəvvvvsajəzəsgravit̄m̄ embur vyl̄n̄,
kodjasəs v l̄i p̄k̄rit̄ma grečeskəj da makedonskəj
əruzjə vyl̄n̄n̄.

103. V l̄i vuzasən tujjas da v l̄i ekonomičeskəj centrjas. Elli-
ničeskəj derzavajasn̄ loin̄ vuzasən tujjasl̄n v l̄i tujvizjas, kod-
jas v l̄i j̄t̄n̄ ətar pomnas Indijaəs, Aravijaəs da Sudanəs, a m̄dar
pomnas—Grecijaəs da Italijaəs. Tajə tujjas vyl̄n̄ loin̄
v l̄i ekonomičeskəj centrjas, kodjas z̄r̄isl̄n̄
m̄d̄mestaə i vazša asəvvvvsajə, i vazša grečes-
kəj centrjasəs.

Medšə v̄z̄d̄ v l̄i centr̄n̄ lo i *Aleksandrija*—ellini-
českəj Jegipetl̄n stolicās, kodəs osnovaj-
tis Ptolomej, Nil ušt̄jə dorə. Sišə v l̄i Centralnəj Afri-
kašan Nil ju kuza da Aravijašan da Indijašan Krasnoje more kuza
tujjas Grecijaə munan more tujkəd padvezasanin̄n̄. Med̄m j̄t̄-
n̄ Nil da Krasnoje more ətpomša va tuj̄n̄, v l̄i
kodj̄ma Krasnoje more da asəvvvvsajə Nil v̄z̄
kost̄n̄ pašk̄d̄ kanal. Aleksandrija n̄ v l̄i str̄it̄ma k̄k
port, vojennəj da torgov̄j, sešša v l̄i str̄it̄ma drevnəj mir̄n̄

medvozza *majak* (54-d šerp). Aleksandrijašān tērgəvəj karavjas kv̄t-
lisn̄ Rodos dī dorə, kəni tēvarjassə juklisn̄ Grecijasa da Italijsa
torja mestajasə mədədam šerti. Tēvarjas, kodjas vėli munən̄ Ita-
lijā, mədədavlisn̄ Korinfə, Korinfšān vėli vajədən̄ veknidik pere-
šelek kuza Korinfskəj zālīvəz, a sešān vėli mədədən̄ morskəj tujəd
vozə. Korinf p̄rtēvarjas vėli munən̄ Pelopon-
nesə da šer Grecijā. Afīn̄ III nem̄n̄ vostis as-
šs medvozza mestasə grečeskəj torgovlān̄ da še-
tissijə mestasə Rodosl̄ da Korinf̄l̄.

Aleksandrija vėrn̄ məd mesta vostis *Antioxija*, siz-
zə v̄l kar, šelevkidskəj carstvolən stolīcābs. Sijəs vėli strētəma

54-əd šerpas. Aleksandrijašn majak.

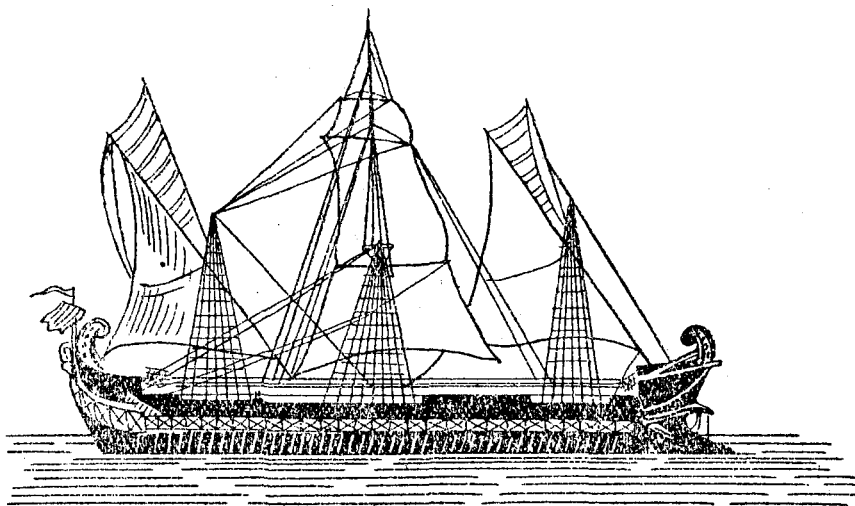
Širijašn, *Oronto* ju v̄l̄n̄, 20 verst ūstjesān̄s. Oronto ūstjē vėli
strētəma morskəj gavan̄. Antioxijašn vėli padvezasēn̄ Dvurečjēšān
Aravijašān da Širijašān karavannəj tujjas vaz karavannəj tujkəd Ma-
laj Azija p̄r Efesə da morskəj tujkəd Rodosə.

Morskəj torgovlakəd jītčēmən Aleksandrijašn
loin̄ siz-zə vura una prom̄slennəj predprijaštējas.
Aleksandrijašn vėli vēcən̄ seksa bumaga—*papirus*, vurun̄š da
səvdīs materjə, materjə indijskəj xlopok̄s i vešig sėvk materjə
kitajskəj sėvk̄s, ɣgəna, ez̄sə, zarnja kəluj, slən l̄jas̄s vēcəm-
torjas, parfjumernəj tēvarjas da mukəd roskosnəj kəluj. Alek-
sandrijašn vēcəm kəluj vėli razədən̄ stav Grecija
da Italiija paštala s̄ ponda, m̄j sijə vėlibur dadontəm.

Ravskəj r̄nok v̄l̄n̄ Aleksandrijašn vuzavlēn̄ vėli medšasə šəd
ravjasəs, med̄m obsluzivajtn̄ krupnəj sanovnikjasəs da oz̄rjasəs,
a siz-zə rudnikjas̄n̄ ūzavn̄ da morskəj sudnəjas v̄l̄n̄ s̄n̄s̄jas
p̄ddi ūzavn̄. Morskəj karavjas, kodjasəs vėli strētən̄ aleksand-
rijskəj verfjas v̄l̄n̄, vėli jona ḡr̄s̄s̄k̄s vazša grečeskəj trier-

jasъs. Əni eakъda kutisnъ straitnъ penterjas, vit rada-
sъnъsjasən, kodjas vėli leptənъ 2-šan 4 şurs tonna
gruzəz (55-d şerpas).

Şelevkidskəj carstvoən Antioxija da Şelevkija
zъrisnъ məd mestə Vavilonəs, no ez vermъnъ ət-
kodəşnъ Aleksandrijakəd. Təvarjas Aravijaş da Indijaş,
kodjas vėli munənъ Antioxija pyr, vėli suvtənъ jona donəzъk
aleksandrijskəjjasъs, a Şelevkijaşnъ ravskəj tekstilnəj ergasterijaşnъ
vəçəm produktjas vėlinъ oməzъkəş da donəzъkəş. Sъ ponda
şelevkidskəj carjas nuədisnъ dugdъvtəg vojna Pto-
lomejakəd, medъm voştнъ Jegipetəs, no verməm se-
dədnъ ez vermъnъ.

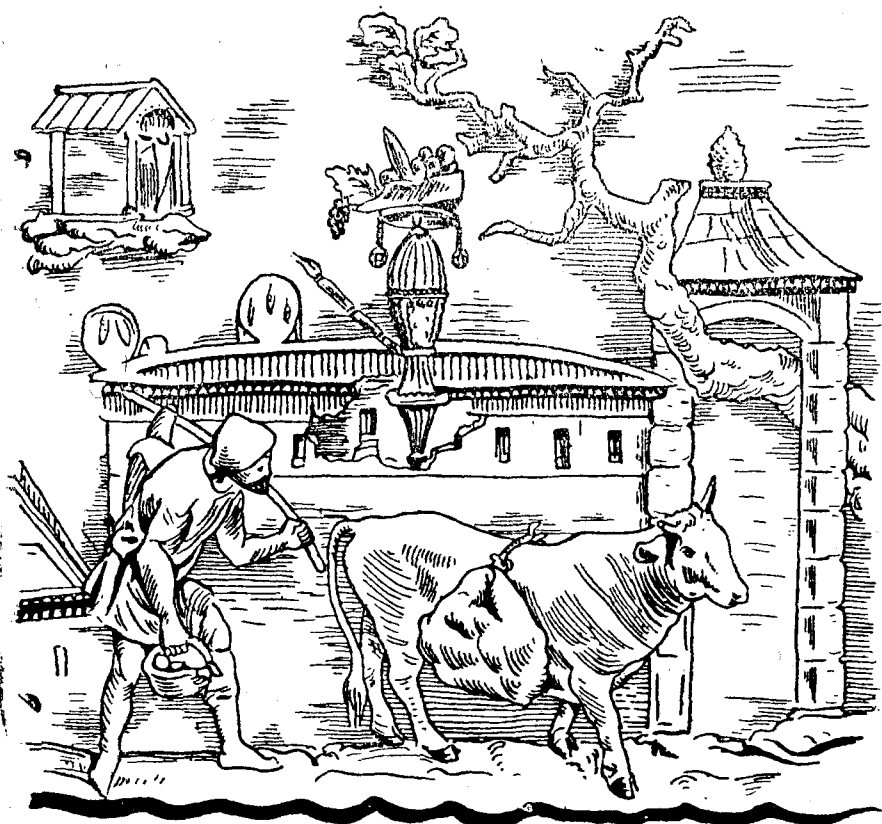
55-əd şerpas. Pentera.

104. Klassəvəj tъs ełlinişticeskəj carstvojasъn. Ptolomejjas vėli
radejtənъ as jъvşъnъs şornitnъ, mъj „carlъ jonъka kolə ozъrməd-
nъ mukədəs, çəm ozъrmədçъnъ aslъs“. No tajə vėli səmъn prəstəj
oskəm. Medşə vojđər da medşə jona Ptolomejasa car-
jas, a siz-zə i Şelevkidaş, ozъrmədalisnъ aşnъsə, a
aslanъs poddannəjjas pəvsş najə ozъrmədalisnъ
səmən pridvornəjjasəs, vojennəj komandırjasəs,
çinovnikjasəs, zrecjasəs da gъrъş kupeçjasəs.

Posni kupeçjas da posni remeşlennikjas ovlisnъ oməla da dug-
dъvtəg norəşlisnъ, mъj carskəj çinovnikjas oz zakon şerti əktъşnъ,
mъj carskəj bankirskəj kantorajas zeskedənъ. Nəsta oməzъka vėli
ovşə kreştanalъ kъk pəvsə narîtəm ulъn—gospoda da carjas nar-
tîtəm ulъn. Oləməş krepostnəj asъvvъvsə kreştanalən
greçeskəj zavojevaŋđəşən ez vurmъ, a oməltçis sъ
ponda, mъj vъl gospoda ez lъddъşnъ obrok vaz nor-

majasen da puktalisnъ vylazъk, a carjas lēšadisnъ narošnā pēkēritēm jēzļъ vьzdrōdusnēj vot.

Grečeskāj da makedonskāj kreštāna vojennēj kolonistjas pēvsъs sīz-zēz vura ovļnъ. Mu nāl šetisnъ, nō lēšadnъ ovmēs ašnъs vermisnъ sēmъn eeanikēn nā pīš, kьzvъnъs gvardejсь pēvsn kolonistjas. Tajējaslъ vāl šetānъ mu kьzi nēsta zalēvaņņā da pēdārkijas; mu učasokjas, kodjas vōisnъ nāl, vālīnъ gьrъsъk, i tajē kolonistjas čukārъs pēri vļ kreštānasa verxusečnēj zazitočnēj proslojkaē. Nājē vālī vermēnъ nēv-mъ ravēs, vālīnъ nālēn liskajas karsa rьnokjas (56-d šerp.) vļnъ

56-ād šerpas. Ellīnsa kreštānīn mūnē karsa bazar vļē.

vuzalēm vļē. A kьzvъn vojennēj kolonistjās slēn ez vāv aslānъs šēm ovmēdčnъ i vьt vālī lōē sьādčnъ ortča gьrъš pomeseikjas dīnā ssuda korēm mogъš, līvā ortča xramsa zrečjas dīnā da car-skēj bankirskēj kontorajasē. Мъntъs nъ vālī šākъd sьpōn-
da, mьj vālīnъ dugdъvtēm vojnajas, mьj pōnda

vəli kreştana-kolonistjasəs vek nəeəstəny ov-
məşberdşnyəs. A mnytyştəmuşjəzə mortly loə və-
li vuzavnyəşşys mu, uezdşşys-kə vəlibənk, libə
kavala uləpərn, uezdşşys-kə vəli suşed-zemle-
vladelec libə xram.

Rəzəritçəmə kolonistjas munavlisny karjasə, korşavlisny seni uz,
no vəli oz stavşly sijə şur. Aleksandrijaəny, Antioxi-
jaəny, Selevkijaəny da mukəd ellinişticeskəj karja-
şny loiny, kəzi i Grecijaəny, ueztəm jəz çukər. Uztəm
jəz libə korlisny, libə çukərtavlisny grəşjas naq vlyə, tesitlisny ozyr
jəzəs uliç vlyəny bləmən, muzykantaləmən da fokusjas petkədlə-
mən.

Sy ponda kolonistjas pəvsşy nedovolnəj saldatjas eəkəda kypəd-
çavlisny carjasly panədy, korlisny vbrədnəy uezjəzjas libə şetny otsəg
kaznaşə. Kortəeəmə buntjas loavlinəy karjasny, seki sal-
datjas dinə vəli loktəny jicəny eəe mukəd nedovol-
nəj jəz—uztəm jəz, medaşəmə rovoçəjjas, ravjas i ve-
şig posni remeşlennikjas da lavoçnikjas, kodjas siz-zə-
pəşti stavnyş vəlinəy rostovseikjas çorədy kavər ulyn-
əş. Saldatjasəs vəli udajčəvlyə lənədnəy səmyn glavnəj trebovannəsə
naləş oləmə pərtəmən. Tajə buntjas eəktisny Ptolomejjas-
əs da Şelevkidjasəs kutny əş verdənyş narəşnə
medaləmə otradjas livijşy, arabjas da negrijas pəvsşy,
medym pər vəlidəştəmə vən kypədçəmjəşəs pədtəny.

Aktivnəj klassəvəj tşylən məd şikas petkədçə-
mşy vəli pəkəritəm jəzjaslən kypədçəmjəş. Eəkədzəka
tajə kypədçəmjəşy vəli loəny mestavnyşə gubernatorjasən vvyti jona
jəzəs partitəm da gravitəm ponda. Şelevkidskəj carstvoəny
tajə kypədçəmjəş vəlinəy dugdvytəg da vajədisny
nəzjənikən carstvəsə kişşəməz, sy ponda, my Şelevki-
dylən Ptolomejjaskəd tşkaşəmlə ez vəv tşymymən vən, medym
venny kypədçəşjasəs. Şelevkidskəj carstvoəş vojdər torjali Persija,
seşşə Paləştina, sy vəryn Mesopotamija. Jegipetəny pəkəritəm jəzlən
kypədçəmjəş vəlinəy soçşyka, i Ptolomejjas ədjənzəy da koknidşyka
vəli najəs venəny, pədtəny.

105. Klassəvəj tşy Grecijaəny da rimskəj zavojevənnə. Make-
donskəj ызd derzava loəməşə greçeskəj polisjas vostisny əşşnyş
političeskəj samostojatelnəşt. Makedonskəj carjas, pravda,
kolədisny-na pravəgəryş polisjasny çukərtlyny nar-
odnəj sobraņdə, vərjəny vəşkədləşjasəs da lezəvry
zakonjas, no səmyn karsə deləjasən da karsə ov-
məsən jurələmən. Stav gosudarstvennəj pravaş vuzis make-
donskəj carjas ordə.

Greçeskəj rəvovladelecjas okota pəryşmiritşylisny
aşlanəşy političeskəj samostojatelnəşt vosəm-
kəd şyponda, my makedonskəj carjas, kəzi m-
tədam-ñin, vəlinəy nalən zəndarmjasən, kodjas
vizlisny klassəvəj vragşy. Kət una şufs ueztəm da mu-

təm jəz munisn̄ grecesko-makedonskəj armijakəd Asv̄vylə, verm̄təm jəz kost̄n da rəbovladelečjas kost̄n klassəvəj t̄s ez dugd̄. Uztəm da mutəm jəz kol̄in̄ una-na, i v̄r̄n̄ n̄ajə ez verm̄n̄ s̄r̄p̄nda, m̄j v̄azmoz v̄eli konkuren-
cija rəvskəj uzlən remešlennəjdə medašana
uzkəd, da v̄azmoz v̄eli rostovseikjas nar̄it̄en̄
gəl jəzəs. S̄r̄p̄nda klassəvəj t̄s, k̄z̄i i vojdər, kadən-kadən
v̄eli p̄rə vošsa vooruzonnəj t̄sə, vošt̄lis vosstan̄n̄eš modasə, kor
vesk̄da uztəm da mutəm jəz v̄eli mun̄en̄ oz̄r rəbovladelečjas̄ p̄a-
n̄d̄.

Vosstan̄n̄ejaslən lozungjas̄s kol̄in̄ siz-zə v̄azjas̄s: v̄r̄əd̄n̄ oz̄rja-
səs, mujassə da ovm̄əs̄n̄sə jukn̄ gəljas kost̄n. Kadən kad-
ən k̄r̄t̄ v̄yl̄en̄ v̄eli siz-zə i rəvjaslən vunt̄jas.

Koṛ l̄nem̄n makedonskəj carjaslən v̄lašt̄s
v̄ntəm̄mis, revolucio nnəj dvizen̄nə p̄r̄r̄s-p̄r̄
lovzis dalo i n̄ ḡr̄r̄s verm̄əm̄jas. V̄yl̄s ɣ̄n̄tis revo-
lucio nnəj t̄s. Unagreceskəj polis̄jas̄n da ovl̄ašt̄jas-
n̄ uztəm da mutəm jəz m̄r̄d̄dis̄n̄ v̄lašt̄sə, v̄ija-
lis̄n̄ l̄ivə v̄et̄lis̄n̄ rəbovladelečjasəs, a ovm̄əs-
n̄sə da mujas̄n̄sə juklis̄n̄ as̄ kost̄n̄s. Sek
greceskəj rəbovladelečjas s̄v̄əd̄is̄n̄ otsəg
korəm moḡs̄ v̄elikəj R̄imskəj rəbovladelečeskəj
der̄zava d̄inə, kod̄i v̄elis̄i jə kadə Sred̄izem̄nəj
more ḡt̄ v̄lad̄or v̄ok̄n̄. R̄imskəj armija zavojujtis Ma-
kodonija i Grecija (146 vosaj̄n m̄ijan eraəz), a l̄-əd nem̄n zavojujtis
ell̄in̄ist̄iskəj der̄zavajas Selevkid̄jas̄s da Ptolomej̄jas̄s.

106 Ell̄in̄ist̄iskəj kultura. Asv̄v̄v̄sa stran̄ajaslənort̄č̄en̄oləm da
v̄d̄l̄un̄ja k̄z̄ajst̄ven̄nəjdə ovest̄ven̄nəj moḡjas kuza v̄ol̄s̄əm
grek̄jas̄ dat̄uzem̄nəjjəz̄jas kost̄n otsaš̄is̄n̄ sorlaš̄n̄
kueəm-s̄ ur̄ə greceskəjdə asv̄v̄v̄sa kultural̄element̄jas̄s.
Asv̄v̄v̄sa zem̄evladelečjas da z̄rečjas, a siz-zə ḡr̄r̄s kupečjas da prom̄šlenn̄ik-
jas vošt̄is̄n̄ aslan̄s ol̄m̄ə greceskəj k̄v̄ da greceskəj ovyč̄aj̄as, v̄el̄ad̄is̄n̄ as̄s-
n̄s̄ č̄el̄ad greceskəj uč̄itel̄jas ord̄n̄, v̄el̄ad̄is̄n̄ greceskəj nauka, literatura da
mifologija. Z̄rečjas gizavlis̄n̄ bogoslovskəj soč̄in̄enn̄ajas, k̄n̄jas̄n̄ z̄ilis̄n̄ petk̄d-
l̄en̄, m̄j asv̄v̄v̄sa jen̄jas—n̄ajə sījə-zə greceskəj jen̄jas, s̄əm̄n̄ m̄əd̄ n̄imaəs̄,
asv̄v̄v̄sa jen̄jas j̄l̄s̄ m̄if̄jas l̄əš̄əd̄is̄n̄ greceskəj m̄if̄jas mod̄ə.

Greko-makedonskəj feodal̄n̄aj v̄erkuska eē-zə asl̄s̄
vošt̄is̄ asv̄v̄v̄sa kultural̄s̄ kueəm s̄ur̄ə element̄jas.
Polit̄ika v̄ok̄š̄an̄ Ptolomej̄as da Selevkid̄jas asl̄n̄s̄
vošt̄is̄n̄s̄ asv̄v̄v̄sa ideologija jen̄m̄n̄ š̄et̄m̄ carskəj
v̄lašt̄j̄l̄s̄. N̄ajə sulis̄n̄ as̄n̄s̄ „car̄jas̄n̄-jen̄jas̄n̄“. Selevkid̄r̄jas l̄əš̄əd̄is̄n̄
m̄if̄, m̄j nal̄en̄ r̄əd̄s̄ mun̄ə Apollon jen̄šan̄, a Ptolomej̄as l̄əš̄əd̄is̄n̄ seeəm̄ m̄if̄,
m̄j n̄ajə loon̄ r̄əd̄n̄ajas jegipetskəj jen̄jaskəd. Zev jona v̄eli n̄imal̄ə
feodal̄n̄aj v̄erkuska p̄əvs̄n̄ v̄avilonskəj astrologija.
Astrologias v̄ol̄n̄ carskəj dvorečjas̄n̄ i siz-zə, k̄z̄i i Aš̄s̄ir̄j̄an̄ da Vavilon̄j̄an̄,
zev jona v̄eli v̄l̄ij̄ajt̄en̄ carskəj polit̄ika v̄l̄ə.

Asv̄v̄v̄sa karsa pos̄n̄i (melkəj) jəz p̄əvs̄n̄s̄ i siz-zə
paškali greceskəj k̄v̄da mukəd greceskəj jen̄jaslən
kult̄jas. A greceskəj lav̄oņnik̄jas da remešlenn̄ik̄jas p̄əvs̄n̄ zev v̄eli t̄əd̄en̄
vavilonskəj da jegipetskəj k̄eldun̄jasəs da č̄arodej̄jasəs, kod̄jas v̄eli š̄uša-kuz̄əm̄n
ekspl̄oat̄ir̄jt̄en̄ karsa greceskəj gəl jəzəs. Greceskəj krešt̄ana-kolo-
nist̄jas asl̄n̄s̄ vošt̄avlis̄n̄ asv̄v̄v̄sa zem̄evleč̄es-
kəj jen̄jas̄s̄ kult̄jas̄s.

Tajā grečeskajā daasv v v v s a e l e m e n t j a s s l o n s o r l a s s e m -
b s l b d d b s s s a m e d v o z z a g l a v n a j v i z e n e l l i n i s t i c e s k a j
k u l t u r a a n . M e d g l a v n a j v i z e n l b d d b s s g r e c e s k a j n a u k a -
l o n o r g a n i z o v a n n a j a r a z v i v a j t c e m .

N a u c n a j c e n t r v u z i s l l n e m b n A f i n b s A l e k s a n d r i j a a .
A l e k s a n d r i j a n P t o l o m e j j a s l e s a d i s n b *M u z e j , m e d n o g a n - k a , M u z a j a s l b d v o r e c*
(m u z a j a s — g r e c e s k a j n a u k a d a i s k u s t v o b o g i n a j a s) . M u z e j n v a l i c u k a r t a m a s z e v
b y d *b i b l i o t e k a* , k a n i v o l i 4 0 0 s u r s k n i g a , l i b e e u k b k a s u m b - k a , p a p i r u s s v i t o k j a s .
T a j a b i b l i o t e k a a s l a n j a d r o b s v a l i A r i s t o t e l b i b l i o t e k a s , k o d a s n a l i s n b P t o l o m e j j a s .
A l e k s a n d r i j s k a j b i b l i o t e k a v a l i c u k a r t a m a s t a v p r o i z v e d e n n a s a g r e c e s k a j l i t e r a t u r a -
b s d a g r e c e s k a j p e r e v o d j a s j e g i p e t s k a j , v a v i l o n s k a j , c i r i j s k a j d a j e v r e j s k a j l i t e r a -
t u r a p r o i z v e d e n n a j a s b s . P r y z a l b s p e r e p i s c i k j a s d a p e r e v o d c i k j a s v a l i b i b l i o t e k a l b
p e r e p i s v a j t a n b d a v u z a d a n b p r v l k n i g a j a s . M u z e j n u z a v n b P t o l o -
m e j j a s k o r i s n b m e d b u r g r e c e s k a j u c o n a j j a s a s . M e d v o z z a
n a u c n a j r a b o t n i k j a s a n M u z e j n v a l i n b A r i s t o t e l l o n v e l a d c b s -
j a s b s . U c o n a j j a s l b v a l i v o e c a r s a n b y d z a l a v a n n a d a n a g r a d a j a s , m i c a - g a z a k e r k a -
j a s d a r a j a s m e d b m o t a s a n z a n i m a j t c i g a n b i g o r t a n b s l u g a k a z a k a v n b . B y d
u c o n a j j a n v a l i n b u c e n i k j a s , p r y z k o z r t o m j a z p a v s b s . M i j a n „ m u z e j “ n i m l o i
t a j a a l e k s a n d r i j s k a j n i m s a n , n o a n i s l a n v e z a r t a s b m e d . a n i n a u c n o - i s s l e -
d o v a t e l s k a j u c r e z d e n n a j a s , k o d j a s a l e k s a n d r i j s k a j
m u z e j k o d a s s , s u s a n n a u k a a k a d e m i j a j a s a n .

P t o l o m e j j a s v i z i s n b u n a s e m M u z e j a s d a u c o n a j j a s
v i z e m v b l e e z s b p o n d a , m a j v a l i j o n a r a d e j t a n b n a u k a . N a j a
t r e b u j t l i s n b , m e d b m u c o n a j j a s o b s l u z i v a j t i s n b m e d s a
v o j d e r c a r s k a j f l o t , c a r s k a j a r m i j a d a c a r s k a j v u z a s e m ,
A l e k s a n d r i j s k a j m a t e m a t i k j a s — z n a m e n i t a j *E v k l i d* d a *A r x i m e d* v a l i n b s i j a - z e
k a d a i m e x a n i k j a s a n . N a l b v a l i k o l e i z o b r e t a j n b d a s t r a i n b o s a d n a j d a s t r a i t c a n
m a s i n a j a s , v a c a v n b a r t a l a m j a s d a c e r t o z j a s g r b s v o j e n n a j d a t e r g a v a j k a r a n j a s l b , d a
o l e m a p a r t n b m u k a d z a d a n n a j a s t a e a m - z a p a l a s a s . T a j a p r a k t i c e s k a j u z n u a d i g a n ,
m a t e m a t i k j a s l e s a d i s n b a r i f m e t i k a , g e o m e t r i j a d a l e s a d i s n b a l g e b r a p a n a s . a n i j a
g e o m e t r i j a — E v k l i d a n g e o m e t r i j a .

A l e k s a n d r i j s k a j a s t r o n o m j a s b o s t i s n b a s l b n b s v a v i l o -
n a n a s a n n a l b s a s t r o n o m i c e s k a j t a d a m l u n s a d a j o n a j a t k b s -
t i s n b s i j a v o z a . A s t r o n o m j a s v o z a v a l i s i z - z e s u v t a d a m a p r a k t i c e s k a j m o g :
n a l b k o l e v a l i l e s a d a v n b k a r a v j a s l b k o z u v - s e r t i t u j i n d a l a n j a s , m e d b m k a r a v j a s v o s s a
m o r e b n e z v o s n b t u j v b l b s . N o n a j a v a c i s n b g r b s o t k r y t i j a j a s
s e k s a k a d a . S i z i , A r i s t a r x i n d a v l i s , m a j o s o n d i v e l b n e b e s a k u z a , k a z i c a j t -
l i s n b s t a v n b s v a z a n , a m u d a m u k a d p l a n e t a j a s v e t l a d a n b s o n d i g a g a r , i m a j
s o n d i , m u d a p l a n e t a j a s s a r m o d a a s . M e d z n a m e n i t a j a s t r o n o m *G i p p a r x* e u k a
a r t a l i s s o n d i d a t a l b s b e r d l a m j a s l b s s r o k j a s a , s e s s a z a v o d i t l i s a r t a v n b b l n a s - a m u
d a m u k a d p l a n e t a j a s s o n d i s a n . S t a v v e r m e m - t a d m a l e m j a s a a l e k s a n -
d r i j s k a j m a t e m a t i k j a s l b s d a a s t r o n o m j a s l b s v a l i b o s t s a m a a V I I I
n e m b m i j a n k a d a a r a b s k a j u c o n a j j a s , a n a s a n v u z i s a n i j a j e v r o p e j s k a j
u c o n a j j a s l b .

M a t e m a t i k j a s d a a s t r o n o m j a s k a z i M u z e j n u z a v l i s n b g e o g r a f j a s d a v r a c j a s .
G e o g r a f j a s l b k o l e v a l i t a d m a v n b d a o p i s i t n b s t a v s t r a n a -
j a s a d a m o r e j a s a , k o d j a s v a l i n b J e g i p e t s a n I n d i j a e
m u n a n t u j v b l n d a A l e k s a n d r i j a s a n G r e c i j a e m u n a n t u j
v b l n d a l e s a d a v n b t u j i n d a d j a s k a r a v v v s a k a p i t a n j a s l b

T a j a t u j i n d a d j a s v e k p a s k a l i n b d a b u r m i s n b g e o g r a f j a s a n b y d v l t a d m a l e m j a s
v a r n . T u j i n d a d j a s n j o n a v a l i p e t k a d l a m a m o r e t u j j a s : v a l i p a s j a l a m a s t a v m o r s k a j
t e c e n n a j a s , v a p r e k a s s a s k a l a j a s , l a p k b d i n j a s , p o r t a p r a n i n j a s , p o r t j a s k o s t k o l a s -
j a s a . G e o g r a f j a s z a v o d i t l i s n b s i z - z e l e s a d a v n b g e o g r a f i -
c e s k a j k a r t a j a s . M e d s a t a d c a n a m o r t a n a l e k s a n d r i j s k a j g e o g r a f j a s p r e k b s
v a l i *E r a t o s f e n* . S i j a v a l i s u a , m a j m u — s a r m o d a a , i p r o b u j t l i s a r t a v n b s l b s b z d a s a .

M i a d z a m , m a j a n i j a n a u k a u n a b o k s a n l b d d b s s g r e c e s -
k a j a l e k s a n d r i j s k a j n a u k a l o n n a s l e d n i c a . D e m o k r i t l a n , A r i s t o -
t e l l a n , E v k l i d a n , A r x i m e d a n , G i p p a r x l a n d a A r i s t a r x l a n n i m j a s p r i s n b n a u k a
i s t o r i j a e . T a j a u c o n a j j a s a n l a s - n a k u t a n b i p r p o n d a s n b k u t h b a s s a j a n b s m e d v o z z a
u c o n a j j a s l b s s l a v a s a — n i m a l a m .

1. RIMSKƏJ RABOVLADELČESKƏJ DERZAVA LOƏM

107. Italijskəj oblastjas da ovseinajas VIII-IV nemjasn. Veli-kəj Rimskəj rabovladelčeskəj derzava, kod i zavojujtis II nemn Grecijaəs, a I nemn elliništiceskəj derzavajasəs, nəsta voznyk, IV-III nemjasn, zavojujtis stav Italijasə da stav stranajasə Sredizemnej sariz vokjasəs Italijaən rətvlan (vizəd karta 155 listvokəs). Tajə derzavaəs v d m i s l a t i n a n a i c ə t i k o v s e i n a ə s, kəni v ə l i g l a v n ə j k a r ə s R i m, sər Italija rətvla b e r e g ə n, L a c i u m o b l a s t ə n.

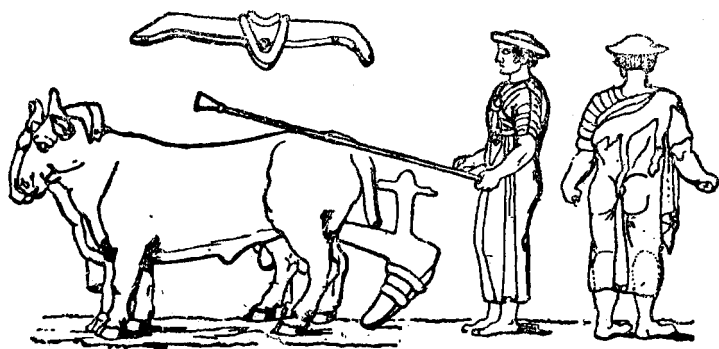
Rimskəj ovseina v ə l i - n i n V I I I n e m n m i j a n e r a ə z, n o s e k i s i j ə v ə l i n ə s t a o m ə l i k, g ə l i n i k o v s e i n a ə n. M e d š a j o n d a v l i j a t e l n ə j o v s e i n a j a s ə n I t a l i j a ə n s i j ə k a d ə v ə l i n ь e t r u s s k ə j k a r s a o v s e i n a j a s. Tajə ovseinajas v ə l i n ь E t r u r i j a ə n — v e k n i d i k o b l a s t ə n m o r e d a A p e n n i n a j a s k o s t ə n, T i b r j u š a n v o j l a d o r v o k ə n, k o d i v ə l i g r a n i c a ə n l a t i n a n a d a e t r u s j a s v l a d e n n ə j a s k o s t ə n. E t r u s s k ə j o v s e i n a j a s v ə l i n ь k a r s a t ə r g u j t a n o v s e i n a j a s ə n g r e c e s k ə j p o l i s j a s k o d ə s. T ə r g u j t ə m v ə l i c a r j a s d a a r i s t o k r a t j a s k i j ə n. S i j ə v ə l i s i z - z ə z ы n v ь j ə r ə z v o n n i k n o g s a, k ы z i i v o z z a t ə r g u j t ə m g r e c e s k ə j p o l i s j a s ə n. E t r u s j a s t ə r g u j t l i s n ь ы g ə n ə n d a e z ы š a n, k o d j a s ə s v ə l i p e r j ə n ь a p e n n i n s k ə j r u d n i k j a s ə s, k ə r t ə n I l v a d i v ь l ы š (I t a l i j a d a K o r š i k a k o s t ə n), k a r a v j a s v ə ç a l a n v ə r ə n A p e n n i n s k ə j g ə r a j a s ə s. T a j ə t ə v a r j a s ə e t r u s j a s v u z a v l i s n ь A s ы v v ы l ə k a r f a g e n s a k u e ç j a s p ы r, a A s ы v v ы v š a n v a j a v l i s n ь a s l ы n ы s r a v j a s ə s d a r o s k o s n ə j k ə l u j — z a r n i, s l ə n l ы j a s, j e g i p e t s k ə j p ə l ə t n a d a m u k ə d t o r. R a v j a s ə s e t r u s j a s n ə b a v l i s n ь s i z - z ə l a t i n a n a l ы s.

Etrusskəj torgovo-aristokratičeskəj ovseinajas k ы n z i, ы z d v u z a š a m v ə l i n u ə d ə n ь V I n e m n g r e c e s k ə j p o l i s j a s l u n v ы v I t a l i j a ə n d a Š i c i l i j a ə n. M e d š a o z ы r p o l i s ə n v ə l i T a r e n t, k o d i v ə l i s u l a l ə z e v u d o v n ə j g a v a n b e r d ə n T a r e n t s k ə j z a l i v a s ы v - v o j v ы v p e l ə s ə n, A s ы v v ы v s a d a R ы t ы v v ы v s a p l o d o r o d n ə j b e r ə g b e r d s a o b l a s t j a s k o s t ə n. A p e n n i n s k ə j g ə r a j a s ə n o v l i s n ь p o s n i d i k g o r n ə j p l e m e n a j a s, k o d j a s l ə n n ə s t a V I I I n e m n - n a v ə l i r ə d ə v ə j v ы t. N a j ə v ə l i n u ə d ə n ь v a z n o g ə n m u u z a l a n o v m ə s, d a r ə d ə v ə j u s t r o j s t v o ə n n a l ə n v ə l i n ь - n a m a t e r i n s k ə j r ə d ə v ə j o v ы ç a j j a s.

108. Rodəvəj stroj latīnanalən kiššəm. Medša veritana juərtas-jas latīnana da Rim istorija j ы l ы s m i j a n z a v o d i t ç ə n ь s ə m ы n V I I I n e m p o m š a n. S i j ə k a d ə p a t r i a r x a l n ə j r ə d ə v ə j s t r o j l a t i n a n a l ə n ə d j ə

vəli kişşə (razlagajtə). Pravda, latīnanalən plemja vəli jukşə-na rədəvəj sojuzjas vlə, 10 rədən bəd sojuzən, no rədəvəj ət uvja ov m ə s vəli razloz it ç ə m a - n i n . Aristokratjas-lən, kodjasəs latīnana vəli nīm t ə n ь *patricijasən*, məd nogən-kə „ot-covskəj jəzən“ kodjaslən vəlinə znatnəj da ozyr batjas-dedjas, na ordən çəstnəj sovsvennoşt, prava şerti vəlinə mujas. Unəə da gь-ryşə nalən vəlinə mujasnyb da ov m ə s n ь b — m i o g ə t ə d ə . K r e ş t a - n a l ə n n a d e l j a s V I I I n e m ь n k u t i s n ь - n i n v u z n ь b a t j a s s a n p i j a s ь (n a ş l e d s t v e n n ə j ə s l o i n ь) . N a - d e l j a s v ə l i n ь ə t g ь r s a ə ş d a v ь v t i p o s n i d ə s — 2 j u g e r ə n , m i j a n n o g ə n - k ə 0,5 g a ə n . 2 j u g e r a m u m e r a r i m l a n a p o n d i s n ь s u n ь g e r e d e j a n , məd nogən-kə, naşledstvennəj učas tok ə n .

Tacəm eea mu dərji kreştana kostən regьd zavoditçis nuzda— g ə l o l ə m . P e t n ь n u z d a ь s k r e ş t a n a v e r m i s n ь e ş k ə s ə m ь n u n z ь k m u ş e t ə m ə n . S o d t ə d m u j a s p o z ə v ə l i b o ş t n ь z e v k o k n ь d a — z a j m i t n ь d a g ə r n ь a s l a d e m b u r - k ə l u j ə n l u b ə j u ç a s t o k o s s e e s t v o s a m u v ь l ь s . O v s e e s t v e n n ə j m u ə n v ə l i s u ş ə z a p a s n ə j z e m e l n ə j f o n d z a v o j u j t ə m d a j u k t ə m m u j a s ь s . T a j ə f o n d ь s v ə l i l ь d d ь s s ə s t a v p l e m j a s o b s t v e n n o ş t ə n , i l u b ə j g r a z d a n i n v ə l i

57-əd şerpas. Rimskəj kreştanin gərə mu.

v e r m ə s e ş b o ş t n ь u ç a s t o k . N o t a j ə f o n d ь s v ə l i v ь n ş e r t i s ə m ь n s i j ə k r e ş t a n a l ь , k o d j a s l ə n v ə l i l i s n ə j p a r a v ь c , l i s n ə j k ə j d ь s , l i s n ə j u z a l a n k i , s i z - k ə s ə m ь n z a z i t o ç n ə j k r e ş t a n a l ь (5 7 - d ş e r p a s) . A g ə l m ə m k r e ş t a n a l ь b ь t v ə l i l o ə , k ь z i i p ь r r ə d ə v ə j s t r o j r a z l o z i t - e i g ə n , k e v n ь u z j ə z p i j ə .

U z j ə z j a s ь s v ə l i l o ə „ j u r ə n “ m ь n t ь ş n ь , k ь z i v ə l i s u ə m a r i m s k ə j z a k o n j a s ь n . O m ə l a m ь n t ь ş s ь u z j ə z a m o r t l ь v ə l i ş e t ç ə 3 0 l u n l g o t a . T a j ə k a d n a s - k ə u z j ə z v ə l i o z l o m ь n t ə m a , s e k i u z d ь b ь s — p ь r p a t r i c i j j a s p ə v s ь s — p e t k ə d ə u z j ə z a m o r t ə s b a z a r u j t a n l u n ə r ь n o k v ь v s a p l ə s e a d v ь l ə d a v ə j z ə s ь p ь d - d i k o d l ь k ə m ь n t ь n ь , k o d k ə - k ə o k o t i t a s . T a j ə t o r v ə l i v ə ç ə n ь 3 p ə v , a n e k o d - k ə v ə l i o z m e z d ь u z j ə z a m o r t ə s , s e k i s ь l ь v ə l i l o ə m ь n - t ь ş n ь a s l a s j u r n a s , l i b ə v ə l i s i j ə s v u z a l ə n ь r a b s t v o ə T i b r s a j ə (E t r u - r i j a ə) . S i z - k ə , t a j ə z a k o n ş e r t i u z d ь b ь m o r t v ə l i v e r m ə k a z n i t n ь u z j ə z a

mortas liba vuzavny sijes ravstvoa. A sura-ka vali ozbr mort, kodimynta uzjazsarynok vylapetkedamuz-
jaza mort pyddi, seki vestammort dasylan celad-
sloany nemkezlanys „burvacyš“ mortšan za-
višimaj jazan, pəranь sijə *klijentjasə*. Klijentjas valiny
aslanys patronjas („otečeskaj pokroviteljas“) „pokrovitelstvo“ ulyn,
vyt vali loə naly uzavny da myntyn obrok, šetə-ka vali patron
klijentjasly mu, libə šəm remešlennaj masterskaj libə trgovla voš-
təm vylə. Mədarə, patricijjas dugdyvtəg ozbrmisny. Kor nalən vali
darəvaj uzalan vyn (klijentjas da ravjas), kodjasəs „nəbavlisny kar-
fagenskaj kupečjaslyš—patricijjas zanjimajtlyšny vyl gyrš učasťokjas
ovseestvosə mu vylš da paškədavlisny asšyns muviz ovməš.
Kəzlisny polba, seəəm-zə sort sobdi, kəzi i Vavilonijaən; no polba
kənzī patricijjas pondisny vəditny siz-zə vinograd da vəčny
vina. More bereg vylš patricijjas perjəlisny sov, kodī vali puksə
more gbjas vajəməš.

Asšyns liskajassə patricijjas vali vuzav-
lən. Tərgujtəny vali aslanys klijentjas pyr. Najə
vuzavlisny susednəj gərə vylsa plemenajaly sov, a siz-zə i nañ,
kor sijə jəzyslən vali loə neurozaj. A kor vali neurozaj Laciumyn,
patricijjas nəbavlisny nañ nañə Sicilijaš da vuzavlisny latjananal. Vina-
sə patricijjas vuzavlisny Karfagenə, a Etrurijaə—skət da ravjasəs as-
lanys uzjaza mortjas pəvsyš. Patricijjas valiny med vo-
za rimskaj rabotorgovečjas. Etrusjaslyš najə nəbavlisny
ərgən, kərt da metalličeskaj kəluj, a karfagenanajalyš da grekjaslyš—
jəgipetskaj kəluj: pələtnə, zarni da ezyša kəluj da mukəd roskosnəj
torjas.

VII nem pomyn latjananalən poməz-nin tečsis klassəvaj ovseest-
vo. Sijə-zə kadə loiny siz-zə i latinskaj karsə ovseinajas, grečeskaj
polisjas kodəš. Tajə ovseinajas pəvsyš medsa byzd
da jon ovseinaən vali rimskaj ovseina.

109. Rimskaj respublika. Rim vali strəitəmə seəəm mestəyn
Italija rətvla beregyn, kodī vali medsa ləšyd inən vuzəšəm nuəd-
ny. Italijasa rətvla bereg vazən vali zev nirsəd sy ponda, myj
seni ez vəvny praməj morskaj gavanjas. Səmyñ əti mēstə,
kətyčə verməny valisuvtny bereg verdə gyrš
morskaj karəvjas, vali Tivrlən ušanyns (uštje),
Italijaən medsa unavajyš. Riməs vali strəi-
təmə Tivr ju vəkə, no avu saməj uštjeas sy ponda, myj i seni
vali myš nirsəd, a 20 km vylənzək ju kuzaš. Tulyšyn, ojdłəm
vəryn, morskaj sudnojas vali verməny kajlən zik Riməzys, a mu-
kəd vo-gəgər kadnas rektəny da səvtəny vali *Oštija gavanyn* (*Oš-
tija* loə „uštje“), kodī vali morešan 1 kilometr sajn Tivr sujgala-
dor beregyn.

Təəəm ləšyd mēstə ponda Rim da Oštija loiny tranzitnəj punkt-
jasən zamorskaj vuzəšəm nuny sər Italijaən. Rim pyr asšyns təvar-
jassə vajavlisny more dorə etruskaj kupečjas; a Tivr uštjeə vajav-
lisny asšyns təvarjassə karfagenskaj da sicilijskaj kupečjas. VI

nem pomъn mijan eraъz rimsa vuzašam seeъma paškali, mъj Rim vačis vuzašan dogovor Karfagenkəd.

Vojdarsə Rimъn vəlins carjas, no na jъlsъ mijan nekueam praməja eskana juərjas abuəš. Poze səmn vištavnъ, mъj naъe ez vəvnъ zъlsъ carjas, kъzi vəlins feodalnəj vavilonskəj, jegipetskəj da persidskəj carjas da despotjas. Rimskəj carjas vəlins greceskəj bašilevsjas kodəš, vəli nalən ыъd vlašť vojna vьln. kor komandujtisnъ vojskaən, no mirnəja olan kadə loə naly vəli veškədlənъ šenat suəmjjas šerti. *Šenat*—siъe patricianskəj rodsa starejsinaja slənna šledstvennəj səvet; *šenatorjas*—siъe „starikjas“, „starsəjjas“.

Sъ moz, kъzi greceskəj polisjasъn bašilevsjaslən vlašť kuzaən vəli vezəma, siz-zə i Rimъn VI nem pomъn mijan kadəz vəli vezəma carskəj vlašť. Car pъddi patricijjas pondisnъ vərjavnъ aslanъs čukərtčьləmjjas vьln vokezlə kьk verxovnəj praviteljasəs da armijae glavno komandujuseəjjas. Najəs sušьlisnъ *konsuljasən*, məd nogkə, səvetnikjasən sь ponda, mъj stav suəmjjasə kolə vəli primitavnъ ətuv. Konsuljas vəli kьzvənъ šenatlъs da veškədlənъ siъe indədjjas šerti. Vo poməšəm vərъn konsuljas vəli loənъ nem kezlanъs šenatorjasən. Taeəmnogən, Rimъn loiaristokratičeskəj šenatskəj respublika. Stav vlašťs seni vəli patricianskəj aristokratiја kьn, kodjas kьn vəli mujas, šəm, ranjas, kodjas narťitlisnъ siz-zə ašьnъs kljentjasə. Patricijjas kьn siz-zə vəli i stav vuzašəms.

Patricijjaskotъrtisnъ jon armija, kodjasəs vəli čukərtənъ oz stav grazdana pəvsъs, a səmn oзыrjas da zazitočnəjjas pьekъs, seeəmjjasəs, kodjas vermьlisnъ sluzitnъ aslanъs seəť vьlə. Eə mna da mutəm kreštanaəs vəli lezənъ armijae səmn nestrojevəj jukədjasə, əruzjə naly kianъs vəli oz šetnъ. Rimskəj armijayn vəlinъ-na kueəm-šurə obyčajjas rodəvəj kadъs. Sizi, saldatjas ašьnъs vərjьlisnъ komandirjasəs. Najəs vərjəm mogъs voijnjas čukərtčavlisnъ ətuvja sobraŋŋə vьlə da suvtavlisnъ centurijajasən, məd nogkə, soťnajasən; ыъd soťnalən vəli əti gələs. No patricijjas i tani ləšədisnъ seeəmn pəradok, medьm as sajanъs kutnъ kьzvьn gələsə da šujnъ ašьnъs kandidəťjasəs.

Vaz, zъlsъ vojennəj centurijjas pъddi šenat VI nemъn ləšədis vojska jukləm vьl centurijjac vьl, medьm specialnə nuədavnъ centuriatnəj sobraŋŋəjas. Centuriatnəj sobraŋŋəjas nuədъn voijnjasəs vəli jukləma centurijasə, abu vojennej čəťťjas šerti, a oləm šerti (ozyrlun šerti). Stav voinsə vəli jukəma 5 klass vьlə. Medvozza, medьa oзыr klasslən vəli 80 centuriј; 2,3 da 4 klassjaslən—20 centuriјаən, a medvərja klassjaslən 30 centuriј. Patricijjas oзыrlun šerti vəli pьrənъ 1 da 2 klassə, da voštənъ 100 centuriј, siz-kə 100 gələs; taja 100 centurijjas VI-V nemjasъn vəli stavъs 1500 mort. A mukəd voijnjasъs, 15-20 šurs mortlən vəli səmn 70 centuriј, siz-kə 70 gələs.

Taeəmnogən, kəť kamandujťsjas vəlins formalnəja i vərjəm jəz, zъlsъsə seni vəlins pəsti stavъs patricianskəj kandidəťjas.

Armija vāli zonnas patriciijas klēn. Tajā armija otsāgēn Rīmskāj respublika V nem zavoditcīgēn boštis as kipod ulas stav mukād latīnskāj obseinajasēs da kueām šurā posnī ortča plemja-jasēs.

110. Klassēvāj tēs Rīmēn V-VI nemjasēn. V nemēn Rīmēn klassēvāj tēs pramēja-nin cōrzis. „Mnogopomestnēj“ patriciijaskād da „kēzajstvennēj“ kreštānakād ortcēn, kēzi seki vāli suēn Rīmēn, loinē gēl jēz—libā zik mutēmēs, libā vāli sēmēn ēti geredij ызd šemja vylē. Taeām gēl da mutēm kreštānās Rīmēn vāli suēn *proletarijjasēn*. Nājē vālinē patriciijaslē uzjēzāsēs, i olēm nalēn ez vāv zēv suda—libā vāli vuzalasnē nājēs uzjēzjasēs rabst-voā Etrurijāē, libā šurēdasnē klījentā patriciijas pāvssēs „milēšta“ patrōnlē.

Tajā protivoreciijējas kēnzi, kodjas loinē eēa mu da uzdēsēm ponda, loinē siz-zē mukād protivoreci-jējas, tērgujtēm paškalēm kād jītčēmēn. Sijē klījentjas, kodjas pēr patriciijas nuēdlisnē tērgujtēm, vermēvlisnē ez sēmēn pētēn nuzdāsēs, no i ozymēnē. Sumero-akkadskāj damkarajas-moz, nājē vāli boštēnē patrōnjaslēš varēsēs kēmēnād-kē iukēn da lēsē-dēnē assēsēs vuzasēm. No nājē ez vāv nē polnopravnēj grazdanaēn sē ponda, mēj zavīsitēnē vāli patrōnjasēn, ez vermēvnē vēcēn sēlkajas aslanēs nīmšēn, ez vāv nalēn gēlēs centuriatnēj sōbrančē-jas vylēn.

Klījentjas pāvssēs kupecjaslē ez vāv šēlēmēs, mēj nājē zavīsitē-nē, sē ponda vāli lēgalēnē-zē patriciijas vylē.

Stav pēlēs gruppās jēz, kodjās ez vāv nē patrici-anskāj rēdēs, sušylisnē Rīmēn *plessēn* libā *plebejjasēn*, mēd nogēn-kē, nēznatnēj, omēlrēdsā jēzēn. Stav grup-pasā plebejjas, vādēn aslanēs pomka ponda, ez vāv nē zdēvālēnēs šēnatskāj rezimēn da okotītisnē vezšēmjas. Eēa mua da mutēm jēz vāli korēnē čintēnē uzjēz da šētnē mu. „Kēzajstvennēj“ kreštānā, kodjas ēākēdzēkasē vālinē uņā šēmjajasēs, zilēnē vāli vundēdnē sodtēd mu, mēdēm šētnē jukēsēs gērēs pijanlē. Klījentjas-kupecjas-lē kolēnē vāli grazdānskāj da političeskāj pravajas, mēdēm mezdsēs-nē patricianskāj opeka ulēs da suvtnē assēra predprinimateljasēn. Sē ponda patriciijaskād panēda tēsē ēākēda vāli stav plebejjasēs pētēnē ētvylēs. Klassēvāj tēsē V-IV nemjasēn Rīmēn sizi vāli i suēnē *patriciijas da ple-bejjas kost tēsēn*.

Tēs nuzali pēstlē kēk nem. Sijē ez vermē vajēdnē Rīmēn sēēēm-zē demokrātija lēsēdēmē, kēzi Afīnēs da mukād grēceskāj polis-jasēn. Šēnatskāj respublika Rīmēn kolī; patriciijaslē udajtčis mēntēdčēnē sēmēn ustupkajasēn. Tajēs pozē vīštavnē sijēn, mēj V-IV nemjasēn krupnēj zemlēvladenčē ez čin, no jona sodi, ta ponda i vlašēs kolī gērēs zemlēvladelecjas—patricij-jas kē.

Plebejjas vermīs nē perjēnē prava čukārtčēvlēnē aslanēs plebej-skāj sōbrančējas vylē, mēdēm tēlkujtnē assēsēs mogjas. Tajē sōv-

raņņajasēs vāli sušēn *tributnājjasēn*—*trisa* nīmšan; *trisa*jasēn vāli sušēn šelskāj vālēštjas da sijā karsa kvartaljas, kēni ovlisn pļe-bejjas. Tributnāj sobraņņajas pondisn bārjavn asšēnbs predstavi-tāļjasēs, *trisaunjasēs*, medēm na pūr kutn jītēd šenatkēd da kon-suljaskēd, sešša medēm dorjēn pļe-bejjasēs sud vāln. Tribunjas pūr pļe-bejjas sēdčavlisn šenatē aslanbs trebovaņņajasēn da nuē-davlisn šorņi reformajas jēlš. No patricijjas šetčēvlisn sēmēn se-ki, kor pļe-bejjas vāli zavoditasn povzēdlēn vosstāņņēn.

Taeēm nogēn, dēr koš nuēdēm vārēti pļe-bejjas 352 voēn vermisn vāz uzjēzjas bārēdn da bārēdn uz-jēzjas jēlš vāz zakon. Ta kuza vāli stav pālēš gruppasa pļe-bejjaslēn interesjasēs ētlaasēn sē ponda, mēj uzjēzš rāvstvoē vāli vermē veškavn uzjēz mēntētēm bēd mort—krēštānīn-i, remeš-lēnnīk-i, kupeč-i. A gozmēd vo mēštī loi bārēdēma i uzjēzš rāv-stvoē pārtēm.

Sešša pļe-bejjas sēdēdisn zakon, kod šerti kon-suljasēs bārjan prava vāli šetēma centuriatnēj sobraņņajaslē, a vojdēr vāli sijā pravaēs patri-cianskēj sobraņņajaslēn. No tajē zakon nēmtor ez šet pļe-bejjaslē sē ponda, mēj centuriatnēj sobraņņajas vāln, kēzi mī tēdam, patricijjas vālinē unzēkēš. Seki pļe-bejjas pondisn zīlē, me-dēm eškē pozis šurēdēn konsulstvoē. Kuza tēškašēm vārēn nājē vermisn tajē torsē vāčēn. 366 voēn vāli suēma, mēj ēti konsul bārjēšš patricijjas pāvšēš, ēti—pļe-be-jjas pāvšēš. Bara-zē venisn tajē reformān sēmēn kupečjas pāvšēš ozēr pļe-bejjas. Patricijjas vozvēv nakēd tēkujtlis-nē kandidaturajas jēlš, i vāz mozēš-zē konsulē nī šenatē ez ver-mēv veškavlēnē nēti krēštānīn.

Muēn zeskālēmēš vermisnē mezēšēn sēmēn tīmškēj kolonijajas sēēēm mujas vālēpetkē-dēmēn, kodjasēs vāli mērdēma itālijasa pēkē-ritēm jēzlēš. Itālijasē zavojūtēn vāli zīlēn rīmškēj jēz pāvšēš stav klassēs. Patricijjas da krēštānā kēšjēlisn paškēdnē mu pļoē-ēd; patricij-kupečjas da pļe-bej-kupečjas kēšjēlisn bārēdn as-šēnbs tēgujtan konkurentjasēs Etrurijasē da grēčeskēj karjasēš. Sē ponda V—IV nēmjasēn pēkēssa klassēvāj tēskēd ēē mūnis dug-dēvtēm vooruēnnēj tē Rimlēn itālijasa stav jēzjaskēd.

III. Itālijasē zavojūtēm da rīmškēj kolonizacija. Itālijasē Rim ulē voštēm zavoditēš V nēmēn, kor una voša tēš vārēn vāli zavojūtēma Etrurijasē. Tajē zavojūtēm nēmtor ez šet krēštānālē sē ponda, mēj mūš Etrurijān ez vāv vāna da jēzēš vāli vāvti suk, una. No rīmškēj vuzašēm da vojennēj uz sēvmēm-paškālēmē Etrurijasē voštēm vāli jōnā tēdčānator. Rim kīpod ulē vuzis-nē stavēzēš, ērgēn da kērtperjanrudnikjas Et-rurijasē; Rim pondis ēzēdavēn stav itālijasa metāllicēs kēj fondēn. Kupečjaslē loi vā zēv vēgodnēj vuzēs vālē tēvar, a vojskalē—ēruzējas vāčalan mātērial. Vojdēr rīmškēj *legionēn* (polkēn) vāli sēmēn ēti kērt *kogorta* (*kogorta*—

batalloŋ (libə rota), mukəds vəli „brgəns“. Əni stav legionjas loin „kərtəş“ (58 şerp.).

IV nemənzavoditçisnə *samnitkəj vojnajas*, kodjas duzalın 50 vo. Samnitjas vəlinə gornəj plemjaən: nəjə ovlisnə gərajasn Laciumsaŋ asəvvəlyn da asəv lunən. Nəsta V nemənz samnitjas mərddisnə bur muə *Kampanijə*, Rimsaŋ lunvəlyş oblaşt, da petkədisnə setçə asşyns kolonijajasnəsə. Rimlən samnitjaskəd vojna zavoditçis Kampanija ponda, no seşşa vojutəm paşkəli stav samnitkəj oblaştjasas. Patricijjas dakreştana zillisnə

58-əd şerpas. Rimskəj legionerjas (saldatjas).

rikəjan uçastokjas, rudnikjas, iz zuglaninjas, sovperjaninjas. Mərddəm mujasə suisnə *rimskəj poleən*, „rimskəj jəzlyş“ sovsvennoştən. Nənz uzalan mujas vəlyn loi kərtəmə rimskəj vojennəj kolonijajas siyə kreştana-saldatjasəş, kodjas vəlinə poxodynəs. Kolonistjasly vəli şetəny mu uçastokjas 3-şaŋ 7 jugerəz da posovijə ovmədcəny. Uzavtəm mu vəli jəzədəmə ovseestvennəj poleən; siyəş juklisnə patricijjas da ozərplevejjas. Kolonijajasəs vəli ətləələmə Rimkəd vojennəj tujjasən.

Pəkəritəm jəzlyda karjasly koləvəli ləşədnə sojuz Rimkəd. No sojuznikjasən nəjə vəli ləşədnə

voştənykampanijskəjburmu. Kupeçjas kəslylisyvoştənyKampanijalyşstolicasə—*Kapuju*, ozərtərgəvəjkar. IInemzavoditçigən SamniumdaKampanijəsəloi voştəmə. Səvəryn 25 voçəzən loi zavojutəməstav greçeskəj karjasəlunvəv İtaliyas. 266-ədvoşaŋstavİtaliyas, veşigəniyəLombardiya, loirimskəjən. Rimskəjvojennəj slava paşkəli stav seşşa şvet paştəş.

Stav verməmjəzlyşda karjaslyşrimlənamərddisnəmedburmujasəş, proməslennəj ugoddəjas, nənz uzalan mujas, pəşkətinəsə, vərjas, çer

Italijaas zavojuftəm bərən rimskəj kupečjas boštisn̄ aslan̄s klə Italijal̄s stav vuzašəmsə Šiciljakəd, Grecijakəd da Karfagenkəd. Najə nuədisn̄ šenat p̄r zapretitana una merajas, med̄m padmādn̄ vuzašəmsə Tarentl̄s, Kapujal̄s da mukəd vaz trgovəj centrjas̄ lunv̄v Italijaas. S̄ ponda, m̄j Rimlən vaz gavan̄s, Oštija, əni vəl̄ oz-nin verm̄ primitn̄ stav trgovəj karavjasəs Sredizemnəj more paštalaas, rimlana srəit̄isn̄ v̄l̄ ɛz̄d gavan̄ *Puteoli*, *Neapol* berdə. Tajə gavan̄sə vəl̄ ətlaaləma Rimkəd paškəd tujən, kodəs vəl̄ vevt̄təma kamennəj plitajasən da kod̄ vəl̄ munə Kapuja p̄r (59 šerpas). Rim lōi vuzaš̄s da deneznəj centrən Italijən. 269-əd vōn vəl̄ dugədəma stav mestnəj ez̄s s̄aml̄s vettl̄m, i əti zakonnəj šəman vəl̄ jəzədəma rimskəj ez̄s šestercij (10 ur gəgər). Rim kar b̄dmis, jəz sen̄ ədjə sodi; i mādərə, vaz grečeskəj karjas rəzər̄itcalisn̄, i jəz senjas̄n činl̄.

113. Sredizemnəj more zavojuftəm. Mi tədām-nin, m̄j Sredizemnəj more r̄t̄vvlador vok̄n kəzainjasən vəl̄in̄ Karfagensa kupečjas, finikijskəj kar̄s, kodəs strəit̄lisn̄ Tirsə kolonistjas n̄stə VIII nem̄n mi jan eraəz. Karfagen ul̄n vəl̄in̄ n̄stə mukəd finikijskəj kolonijalas Afrika da Ispanija vojv̄v bereḡn; s̄b̄s k̄n̄zi, karfagenana m̄rddisn̄ Koršika, Sardinija da r̄t̄vvlador vok̄sə Šicilijal̄s. IV-əd nem̄n si jə vəl̄ oz̄r da jon derzava. Karfagen vəl̄ kutə ɛz̄d vojennəj da trgovəj flot da ɛz̄d meda armija.

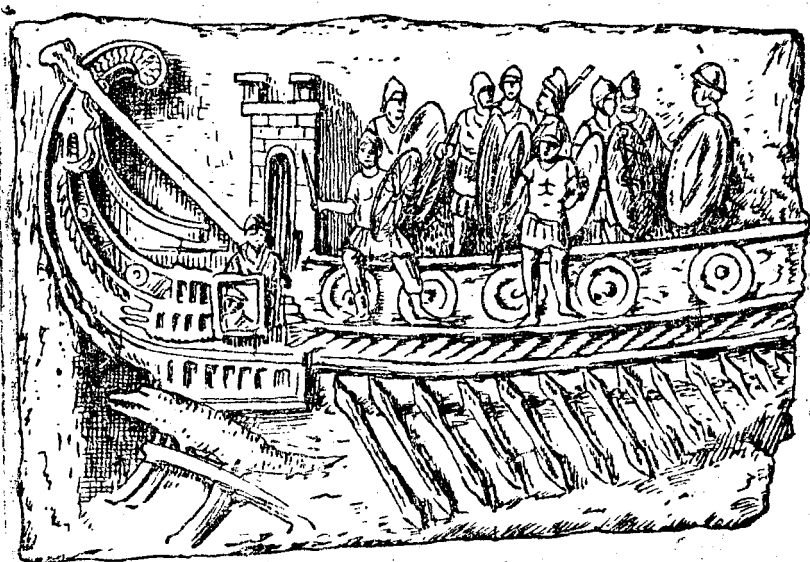
Rimkəd Karfagen vəl̄ kutə bura vol̄šəm. No kor III nem zavodit̄igən Rim pondis as ulas boštavn̄ əti-məd bərsə grečeskəj karjas Italijaas, karfagenana pondisn̄ ləšədč̄n̄ i vešig mādədisn̄ flot rimlanaən osadit̄əm Tarent kar mezd̄n̄. No flot šormis,—kor si jə mat̄št̄is kar dorə, kar seki šet̄is-nin.

Italijaən Rimskəj derzava ləšədəm da rimskəj oz̄rlun da vojennəj v̄n ədjə b̄dməm Karfageni vəl̄i zevəpasnəj torjən. Lōi jon konkurent—v̄l̄ xisenik, kod̄ vəl̄ gr̄zit̄čə vaz xisenikl̄s dovb̄čə jukədsə m̄rdd̄n̄. Tarent dorə karfagenana voləm bərən rimlana eəe pondisn̄ podozritel̄əjə vizəd̄n̄ stav karfagensa meropr̄jatt̄əjas v̄l̄ə. Tajə k̄k xisenik kost̄n reḡd vəl̄ kolə zavodit̄č̄n̄ vošsa t̄s, siz-zə, k̄zi Grecijaən V nem̄n b̄t lōi t̄s Afini da Korinf kost̄n.

Rimlən Karfagenkəd t̄s zavodit̄č̄s 264 vōn i k̄s̄s̄is 60 vōs̄ d̄r̄z̄k. Əti-məd bərsə vəl̄ k̄k ɛz̄d vojnas Rimlən Karfagenkəd. Rimlana n̄mtisn̄ tajə vojnasəsə puničeskəjən, məd nog-kə, punjaskəd vojna, k̄zi vəl̄ Rimn̄ n̄mt̄n̄ karfagenanaəs. K̄knan vojnaas pom̄s̄is rimlana verm̄mən. Məd vojna d̄r̄jil̄s Rim p̄k̄orit̄is Karfagenəs da stav stranasə Sredizemnəj more r̄t̄vvlador vok̄s̄.

Pervoj vojnaas zavodit̄č̄s Sicilija ponda. Karfagenana vəl̄ polən̄, med̄m eškə rimlana ez bošt̄n̄ əš̄v̄v̄ysa, grečeskəj jukənsə tajə bura-ŋan voana dib̄s̄s̄, s̄ ponda mādədisn̄ əš̄b̄n̄s vojska bošt̄n̄ *Messana da Sirakuz*—glavnəj gre-

гескəj karjassə Šicilljaš. Messanas korisn̄b otsəg rimlanalb, i zavodit̄cis pervoj punit̄ceskəj vojna. Sijə nuzali 23 vo. Rimlana vuzisn̄b Šicilljaə da ədjə sijəs voštisn̄b. Sešša najə strəit̄isn̄b asl̄b-
n̄b vojennəj flot. Aslan̄b vojennəj karavjas vlə vəçalisn̄b asl̄b
šikas krukjas, med̄m krukašn̄b neprijat̄elskəj karavjasə. Krukašəm
vərn̄, matrosjas s̄bitavlisn̄b neprijat̄elskəj karav paluba vlə voz-
v̄v ləšədəm posjas, na kuza vuzisn̄b rimskəj saldatjas i k̄lən t̄b-
kašəmən pošt̄lisn̄b neprijat̄elskəj karavjasəs (60-d šerpas). Taeəm
taktika nuədəmən rimlana zugəd̄isn̄b karfagenskəj flot, kodəs väll
l̄ddən̄b nekodən verm̄təmən, sešša vuzisn̄b Afrikaə, med̄m vošt̄-
n̄b Karfagen. No sijə nal̄b ez udajt̄c̄b. Dask̄k vo çəz
dorv̄v vojna k̄ššəm vər̄n k̄knanlador̄b muzis-
n̄b, sešša vəc̄isn̄b mir, kod̄i väll v̄godyn̄ rimlanalb
(241 voyn). Rimlana k̄lə kol̄i Šicillija da Sardinija,

60-əd šerpas. Rimskəj vojennəj karav (t̄dalənb̄ kruk da pos kod̄).

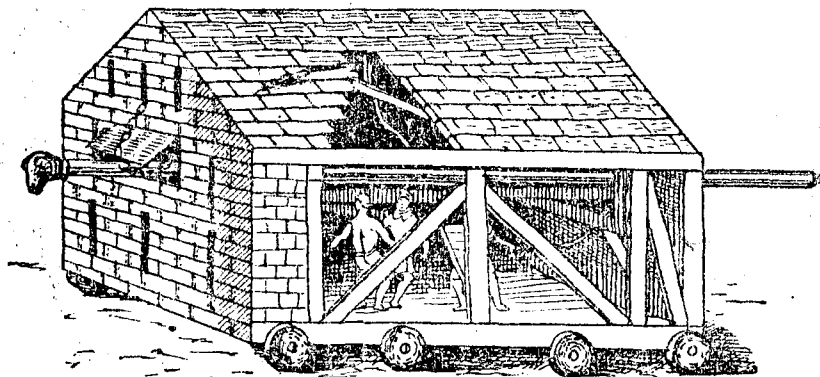
Karfagen m̄nt̄is v̄z̄d summa šəm (kontribuciija) da
kəs̄j̄b̄is̄ ne šuj̄z̄n̄b itallijasə oləmə. S̄b̄š k̄zn̄i, rimlana
Afrikān vojuit̄ig çəzən petkəd̄isn̄b set̄š 20 šurs̄š un̄z̄k ravjas.

K̄knanlador̄šač̄n̄b pond̄isn̄b s̄b vər̄n ləšəd̄c̄n̄b
v̄l̄ resit̄elnəj t̄b kez̄lə.

Rimlana artalisn̄b ašs̄n̄b nendəçajassə Afrikān. Širakuž̄ vošt̄m vər̄n rimla-
na k̄lə vuzisn̄b širakuzskəj armijalən osadnəj masinajas, kodjasəs väll strəltəmaəš
aļeksand̄r̄iskəj meħan̄kjas, a na j̄l̄b̄š väll m̄nə slava b̄d̄l̄n̄b sekl. Greçeskəj meħ-
an̄kjas otsəgən rimlana strəit̄isn̄b aslan̄b armijalb̄ taeəm kod̄-zə osadnəj ərud̄l̄ojas
da najəs bur̄məd̄isn̄b. Osnovnəj masinab̄s väll k̄k. Ət̄is väll eūšə „sallistān“, mēd-
nog-kə sun̄, s̄b̄l̄al̄n̄ masina; sijə väll s̄b̄l̄al̄z̄ izjas osad̄it̄əm kara. Mēd masinab̄s-
š̄en̄ajas en̄gl̄an taran. Rimskəj taran väll vəçən̄b mēz̄ jur kod̄ k̄rt̄a pomān, i s̄

ponda taja masinasə velli suəns „baranən.“ Tarənəs velli əsədəns vevta povozka pəkə-kə çepjas jələ, kətəş ortsə velli tədələ səmən tarənən uzalan poməs. Povozka pəkə velli suvtəns kymənkə voin, mukədjəs kəkəvisnə tarənəs kar ştenə berdə, povozka pəkən voinjas kaçajtlisnə tarən da sijen zurədəmən zillisə zugədnə ştenəsə (61-d şerpas).

Karfagenəna ləşədcisnə vojna kəzlə plan şertl. Karfagenənn seki petkədcis genialnəj polkovodec Gannibal. Sijə ləşədis vıvti şmeləj plan suxoputnəj poxod vəcns Rim vılə. Gannibal boştis stav İspanijəsə, çukərtis sijə kad-şertl vıvti una vojska livijcəsş da ispancəsş, pəsti 140 şurs mort, boştis askədcş 58 vojevəj slən da 218 voyn mədədcis Pirinej pır Gallija lunvıv beregəd (ənijsə Francijsə) İtalijəsə. Rimlana nekueəm nogən ez vidcəsşnə vojvıvşan loktəm i ez uditnə mədədnə Ganniballı panıd tırmımən vın. Əti-məd bərşə Gannibal zugədis kujim rimskəj armijsə; tuj Rimə velli voşsa. No Gannibal ez mun veşkəda Rimə syponda, mıj slən armijsə velli siz-zə jona çinəma i sijə ez ləst taja vınnən zavoditnə Riməs boştıns. Sijə korıs Karfagenşan otsəg, a açs vuzis Apeninıns pır İtalija asıv bereg vılə, medəm kıpədnə rimlanalı panıd sojuznikjasəs. Sen i Kannı berdnə sijə zugədis noləd rimskəj armijsəs; taja velli rimlanalən (216 voyn) medşə strasnəj porazeqnə.

61-əd şerpas. Megə jura taran.

Sojuznikjas torjədcisnə Riməs; Şicilijənn loi vostaqnə. Karfagensə kupeçjas-kə seki mədədisnə Ganniballı otsəg, Rim eşkə velli poməs boştəma vo mışti.

No karfagenı kupeçskəj aristokratija taja verməmjas bərən pondis povnə Gannibalı. Ganniballən vragjas pondisnə vaskədnə, mıj taja verməm bərən, Riməs boştəm bərən, Gannibal Karfagenənn mırddas vılaşt da jəzədis aşsə cərən. Sı ponda Ganniballı otsəg kolan kədə ez lo mədədəma. Rimlana sojtçəstisnə, jonmıstisnə. Rimskəj konsul Scipion, siz-zə talantlivəj polkvodec, çukərtis vılar mija, petkədis Ganniballı panıd zaslon, a glavnəj vınnas mədədcis Şicilijəsə, pədtis seni kıpədcəm, a seşan vuzis İspanijəsə da pəkərtis sijaş. İspanijaşan Scipion vuzis Afrikəsə da nekueəm panı-

d avtæg mädädčis Karfagenə. Karfagenana usinь panikə, korisnь Italijaš Gannibaləs, no siə ez-nin ninəm vermь vəčnь. 202 voen Scipion zugədīs Gannibaləs Zam berdn, stavьs 150 km Karfagenšan Karf agenana korisnь miritčnь. Scipion diktujtis taem uslovijəjas: 50 v o č ə z b ь d v o z a r ɲ i ɲ ɔ n m ɔ n t ɲ n ь R i m ɔ d a n 200 talant (75 šurs sajt, stavə 50 voen — 15 million sajt), setnь vojennəj flot da vojevəj slənjasəs, ne nuəd n ь nekueəm vojna da ne zaklučajtnь nekueəm dogovorjas Rim səglašitčətəg. Karfagen loi Rim kipod ulьn da pondis mьntьnь sьlь d a n . Ispanija aslas ezьs da švineč rudnikjasnas kol i Rim kiьn-zə.

Ta vərən rimlana šujsisnь grečeskəj delajasə. Grečeskəj rabovladeļceskəj polisjas Balkanskəj kəz rьtəv beregьn vəl matəvoəmaəs piratjasən. Rimlana vəzjisnь assьnьs otsəg da zugədisnь piratjasəs. Seki, kəzi mi tədam-nin, rabovladeļecjas i mukəd polisjasьz pondisnь čuksavnь rimlanaəs otsəg vьlə, medьm pədtьnь rəzəritčəm kreštanalьs da remešlennikjaslьs kьpədcəmsə. Rimlən grečeskəj delajasə pьrsujšəm poməsis siən, mьj 146 voen rimlana zikəz ətlaalisnь Grecijaəs da Makedonijaəs aslanьs derzavadinə. Sekšamədšə ьz d polisəs Grecijaьn, *Korinfəs*, gravitisnь da sotisnь, a jəzsə setьs pərtisnь rabstvəə. Siə-zə vəə rimlana, ninəm avuə krukašəmən, mädədisnь karatelnəj ekspedicija Karfagenə. Karfagenəs pašlisnь da mestasə, kəni vəl siə sulalə, gərisnь.

Təzi vəl bьrədəma Rimlьs stav tərgujtan konkurentjassə, rimskəj vlašt paškəlistav Sredizemnəj more paštala da loi Rimskəj velikəj rabovladeļceskəj derzava.

2. RIMSKƏJ RABOVLADELČESKƏJ DERZAVALƏN SƏVMƏM.

114. Rimskəj rabovladeļceskəj derzava. Rimən pəkəritəm oblaštjassə, Ispanijašan Maləj Azija grečeskəj beregəz, vəl jəzədəma „rimskəj jəz doвьčəən.“ Jəzьs, kodjas vəl seni olənь, vəl i l ь d d ь s ə n ь p o v e d i t e l ɔ m m i l ə s t u l ə s e t č ə m j ə z ə n .

Aslanьs „miləšt“ kuza rimskəj konsuljas ez pərtnь najəs stavnьsə rabstvəə, no šenatskəj indədjasən nalьs vəl mьrddəma stav pravəsə.

Stav muьs pьkəssa ozьrlunnas, mujasnas i vərjasnas, vəl l ь d d ь s ə „rimskəj jəz doвьčəən“ i šenat rasporəzajtčis siən aslas vizədləm šerti. Rudnikjas, burьk vər, iz zuglaninjas da gьrьs gəra-kəza mujas vəl veškəda mьrddəma rimskəj kaznaə. A siə mujasьs, kodjasəs vəl koləma vaz vladeļecjas kiə, əni vəl oz-nin najə sobstvennoštən l ь d d ь s n ь , a v r e m e n n ə j o v m ə s ə n . Š e n a t b ь d k a d ə v e r m i s m ь r d d ь n ь i t ə j ə m u j a s s ə k a z n a ə .

Rimlana da nalən Italjanskəj sojuznikjas postojannəj vot kaznaə ez mьntьv n ь . P ə k ə r i t ə m s t r a n a s a j ə z ə s v ə l i o v .

ložitama „rimskəj jəz“ pəlzə vylə vɔvti ɔz d po-
stoja nnej danən.

Rimlana da nalən sojuznikjas as gosudarstvo pɛkas veskədlis-
nɔ točnej zakonjas šerti. Pəkəritəm oblastjasən ves-
kədlisnɔ kontrolitəm vojennəj vlastjas, kɔz t
vəli nalɔ kolə, nekueəm zakon ez vəv. Medɔm ves-
kədlisnɔ pəkəritəm oblastjasən, setčə mədədavlisnɔ konsuljasəs,
kodjas vəli pomaləmaəs asɔnɔs vo mɔnda sluzba srok. Konsul-
vəli šetənɔ aslɔs vylə-moz *provincija* pɔddi siɔə vojennəj
upravlenə ulə torja kueəm kə pəkəritəm ob-
last; siɔə munlis setčə vojskaən i vo libə kɔk vo čəz veskədlis-
seni vojennəj kadsa zakonjas šerti. Senl siɔə vəli konsul pɔddi,
latin kɔv vɔlɔn — *prokonsulən* vəli sušə.

Prokonsultən prikazjas vəlinɔ zakon vɔnaəs. Siɔə čukertavlis-
dan, vəli vermə mɔrdədnɔ kaznaə [uəj kəlu], vəli vermə veznɔ [uəj
suəmsə sudlɔs libə mestavɔvsə vlastjaslɔs, vəli vermə arestujtnɔ
da kaznitnɔ sudtəg provincijaɔn oblɔjasəs ətik kus aslas eəktəm
šerti. Provincijasa jəzlɔ bɔt vəli kolə viznɔ prokonsuləs, sɔlɔs stav-
kancelarijasə da vojskasə aslanɔs seət vɔlə. Prokonsul medvozza
korəm šerti nalɔ bɔt vəli loə mɔntnɔ šəm da vajədɔn pɔduktə
sɔmda, mɔjda vəli indɔsə prokonsul prikazɔn. Zaluɔtɔnɔ prokon-
sul uz vɔlə provincialjas vəli oz vermɔnɔ.

Bɔd ičətik mɔzkodɔs prokonsuljas vəli vəčənɔ čorə vojennəj
rasprava provincialjaskəd. Ta jə rasprava pɔr vəli pomav-
šə „kɔvzɔtəm“ jəzəs da „vuntujtɔsɔjasəs“ ravst-
vəə pərtəmən. Sɔ ponda provincijajasəs pɔr
pondisnɔ vɔštɔnɔ unzɔk i unzɔk ravjasəs. Kɔ-
mɔn rav bɔd vo vəli loktə provincijaɔs Italijaə, lɔddnɔs siɔə on
vermɔ. Pozə vajədɔn səməɔ gozməd primer. Ispanijaɔs ətčəd pə-
kəritəm jəzlɔs kɔpədcəmsə pədtəm nərɔn vəli mədədəma Italijaə
20 šurs mɔnda ravəs. Grecijaɔs 40-əd vojasn il nemɔn vəli mə-
dədəma Italijaə 150 šurs mɔnda ravəs.

115. *Rimskəj dərzaɔn ravovladeɔeskəj nogsa proizvodstvo.*
Provincijajas vəli šetənɔ ravjasəs da uzalənɔ
aslanɔs vɔl gospodɔnjaslɔ, verdənɔ, pəštədnɔ
da ozɔrmədənɔ najəs. Ta ponda ravovladeɔ-
eskəj nogsa proizvodstvo jona ədzis. Il da i
nemjasɔn mijaɔ eraəz ravovladeɔeskəj nogsa
proizvodstvo pəškali da pondis ɔz d avnɔ stav
Italija pəštala, a siz-zə siɔə provincijajasɔn,
kəni rimskəj zavojevanəəz ɔz d ədlis feodal-
nəj nogsa proizvodstvo, — Ispanijaɔn, Make-
donijaɔn, Maləj Azijaɔn.

Italijaɔn da provincijajasɔn ravjasəs vəli
uzədənɔ mɔdsasə rudnikjasɔn da šiktə ovmə-
sɔn, tajən vəli torjalə grečeskəj polisjasɔs.
Ravskəj uza promɔslennəj maštərkəjjas ez jona pəškavnɔ nɔ Ri-
mɔn, nɔ mukəd gɔrɔs italjanskəj karjasɔn. Rimskəj ravovladeɔ-

jas koršlīsñ ēdja voana, kokņi da bzd barbs, a klēn uzalan prōmblennēj proizvodstvo taeām barbs vēli oz vermь šetnь. Roskosnēj kaluļ vācām vēli sulalē donai rimskēj prōmblennīkjasl̄ šakbd vēli venzbn̄ vaz šus, bura lēšēdām grečeskēj seeām-zē prōmblennostkēd. Sь ponda rimskēj rabovladelečjas l̄ddblīsñ medša vьgodnēj uzēn tērguļtēm, rostovselčestvo dašikt̄sa ovmēs.

116. Itālijasa rabovladelečeskēj ovmēs da kreštanalēn rēzēritčēm. Zavojevannējas bērti šikt̄sa ovmēsbn Itālijañ loi zikēz vezšēm. Zavojevannēz Itālijañ ez vāvn̄ zēv gьrbs zemelnēj vladennējas, ovmēs 150 gaš vьlbnz̄k pēst̄i ez vev. Zavojevannē bērti zavoditčis senatsa rabovladelečeskēj aristokratijalēn ovmēs ēdja bzdēm. Provincijajas s gravitēm vьlbn̄ ozьrmēm vaz konsuljas da mukēd dolznostnēj jēz kvatajtisñ Itālijañ obseestvannēj pole vьl̄s stav prēst učasokjassē, voštisñ aremdāē gosudarstvennēj naq veditan mujas da pēskētinajas provincijajas s, nēbalisñ dontēm-donēn kreštanal̄s učasokjasnēs.

III nem pomšan kreštana ovmēs Itālijañ vois kiššēmēz kьk pomka ponda. Ōti-kē, kreštanaēs rēzēritisñ vojnajas Karfagenkēd. Pervoj vojnab̄s munis 23 vo, mēdys—17 vo. Vojna vьlē mun̄s jēzēs vēli nekodēn vezn̄, rajjasēs nēvn̄ vēli n̄inēm vьlē, šemja pьekbn̄ uzal̄sjas vēli eak̄da oz tьrmn̄, i una kreštana ta ponda rēzēritčisñ. A kor pomas̄is Karfagenkēd vojuļtēm, kreštana vьlē sēlis v̄l lōktor. Šicilijašan, siļēs zavojuļtēm bērn̄, kolē v̄li m̄nt̄sñ Riml̄ dañ n̄anēn; rimskēj kaznal̄ lōē vēli m̄nt̄sñ sēm̄n tajē n̄an̄s vajēm̄s Šicilijašan Puteoli gavanēz. Tajē pēst̄i darēvēj n̄an̄s vēli vuzalēn̄ zēv dontē—stav̄s m̄jan sēm meraēn-kē 24 urēn 6 modib̄s (50 kg.) No Itālijasa kreštanal̄ n̄an̄ vēli sv̄tē jona donēnz̄k tajē indēm don̄s.—Nan̄ uzalēm ez lo vьgodnē, a jonz̄ka vьgodnēj—sədovodstvo da vinograd veditamē vuzn̄ verm̄lisñ sēm̄n ozьr̄z̄k kreštana. A radēvēj kreštana, ko djaslēn vēli 1-2 gerediļ mušēmja vьlē, pomēz rēzēritčisñ i pondisñ vuzav̄lbn̄ asš̄n̄s učasokjassē.

II nem pom̄n unz̄k kreštanskēj učasokjas̄s vuzis senatsa rabovladelečeskēj aristokratija kiē, loin̄ Itālijañ *latifundijajas*. siļē lōē „pask̄d imēnējas“, bzdanas v̄d imēn̄ negoz-mēd šurs gēz. Tēām-zē latifundijajas, kodjas v̄lin̄ rimskēj rabovladelečjaskiļn̄, loin̄, Šicilijañ, Ispanijañ, Vojv̄v Afrikañ da Malēj Azijañ. Latifundijañ n̄an̄ uzalēm vēli sēm̄n vaz Efrurijañ, kēni klimat vēli oz lez vuzn̄ mašlinajas da vinogradnikjas veditamē. Vьnada son̄d oblaštjas̄n rьtv-lun Itālijañ rabovladelečjas veditisñ vinogradnikjas, kodjas vēli l̄dd̄sēn̄ medša vьgodnējēn, da mašlic-

nəj plantacijajas, a gəra mestajasən kotərtavlisnə
əz-vizan ovməsjas.

Latifundijajasən vəli uzalənnə səmən ravjas.
Latifundija bəda şerti, seni vəli uzalənnə goz-məd soşan goz-məd
şurs ravəz. Bəd imennəən ravjas vəli jukşənnə gruppajas vələ, bəd
gruppa vəli nadsmotreik ulən. Bəd gruppa, povodda da kad şerti,
vəli suvtədşə torja kueəmkə uz vələ.

Şicilijskəj latifundijajasən, kənl vəli nuədşə naq vəditən ovməş,
uz vəli jona şəkədzək Italiyaən şerti. Şicilijskəj ravjas ez səmən
gərilyənnə, kəzilyənnə, vundəvnyənnə, vartilyənnə, no i izlisnə naşə kiən izan
şəkədz mełniçajasən. Səmənnə ətkəmmən, jonzuka gəgərvəvş kəzainjas
vəli bergədlənnə mełniçasa izkijassə vəvjasən, ranjas jamseikaləmənnə;
unzəkəşşə, dert, vəvjas piddi vəli suvtədənnə izki dorə ravjasəs. Nad-
smotreikjas bədjasən da şuməş pletjasən çorə da

nəjtlyisnə ravjasəs uzən
vəçəm bəd içətik məztor-
jəs (62-d şerpas). Şiciliyaən nad-
smotreikjas da kəzajeva nemort
nogsən ravjaskəd vəditçəmla rav-
jas çukərən-çukərən pəşjavlisnə
gərajəsə da eəkəda vəçəlvlisnə
vosstanəjas. Sə ponda II nem po-
mən una ravovladelecjas dorlisnə
aşşənnə ravjasəsə kandaləən (63-d
şerpas), a voj kezlə ignavlisnə
kazarmajasə, kodjasəs straitlisnə
turmajasəs moz da vizlisnə voo-
ronəj strazaən.

Italijskəj latifundija-
jasən uzvilyənnə—vinogra-
dnikjasən, maşliçnəj plan-
tacijajasən da skəlvizan
ovməsjasən—uz vəli kok-
nizək, no ravjaskəd və-

62-əd şerpas. Ravəs nəjtəm.

ditçənnə vəli siz-zə nemort nogşən, kəzi i Şiciliyaən.
Ravjas jyləş gospoda vəli suənnə, məj nalən kuçikəs seeə-
zə çorədz, kəzi i oşoljaslən, məj nalə vəçkəmjasyədz siz-zə vəşkod,
kəzi i oşoljaslə, a sə ponda nəjəs kolə nəjtənnə jonzəkə, med doj-
məməş mərtçasəzək.

Pəşjənnə zavoditləməş ravjasəs klejmaavlisnə don kərtən da
puksədavlisnə çerpjas jylə, a pəşjəm da kutəm ravjasəs vəli muçl-
təmənnə kaznitənnə—puksədavlisnə vilajas jylə, sotlisnə lovjən vəja
paşkəm paştədəmənnə, raşpinajtlyisnə krestjas vələ, səblavlisnə cirkən
dikəj zverjaslə koşavilyənnə.

117. Ruskəj uz rudnikjasən da proməşlənnoştənnə. Rudnik-
jasən ravjasəs vəli nartitənnə nəstə çorədzəkə
şiktsə ovməşən dorəş. Seni vəli ləşədəma urçitəm lunşa
norma, i oz-kə rav vəli sijəs estəd, sekl vəli şetənnə pletən vəç-

kalām „norma”. Ravjas, kodjas vāli uzalēn iz zuglaninēn, vāli suēn, māj vešig mēdar jugēdn greka jēzēs mučitēn nēti oz pož atkodavēn iz zuglaninēn katorzēnēj uzkād. Gortsa da šiktsa ovmešēn uzalēš mēzinēm ravjasēs gospoda eakēda nakazitēn pēddi mēdēdavlisnē určitēn srok kezlē uzavēn iz zuglaninē.

Ravjasēs nartitlisnē ez sēmēn šiktsa kēzalinjas da rudņikjas vālēn ēzēdalēšjas, no siz-zēi seeēm ravovladelečjas plebej-kupečjas pēvsēs, kodjaslēn aslanēs predprijattē ez vāv.

Taeēm nartitčēmēs ravjas vālēn Rīmskēj derzavaēn vāli jonēka paškālēma, Grecijān šerti. Ravovladelečjas, kēzi i Grecijān, vāli šetēn ravjasēs mēdēn vādēnē, kodlē vāli kolē vremennēj uzalan vān.

No taeēm šikas nartitčēm kēzi, rīmskēj ravovladelečjas - kupečjaslēn vālinē i mukēd pēlasjas. Najā boštisnē pēdradjas mašlīna da vinograd čukertēm vālē latifundijajasēn. Tajē uzjassē kolē vāli nuēdnē ēdja, mēdēm plodjas da vinograd klīmēm bēras ez eikšēn, sē ponda latifundijajasēn tajē uzē nuēdnē vāli kolē regēdik kad kezlē una ravjas. Ravovladeleč-kupeč mēdēdavlis narosnē velēdēm ravjasēs partijajasēn da čukertavlis mašlīna da vinograd kēmēnēdkē paj vālē, eakēdzēka $\frac{1}{5}$ -šān $\frac{1}{8}$ jukēnēz, urozaj-šerti. Taeēm nogēn ravovladeleč-kupeč nēti tēzēstēg vāli boštē ēzēd partija donā prēdukta.

Mukēd ravovladeleč-kupečjas šetlisnē mašter-skēj voštēnē šēm seeēm ravjaslē, kodjas vāli tēdēnē remeslē, no seeēm uslovijēn, mēdēm privēlēš da prēdukcijsēš šetnē kēmēnēdkē paj gospodinē. Taeēm uslovijējasēn uzavlisnē ravjas-suknovaljas, kodjas vāli vēcēnē vurunēs noj, vojlok da mukēd serštanēj kēluj (64-d šērpas.) Tajē šikasa promyšlennost vāli mēdša „paškālēma Rīmēn. Mēdša vāznēj promyšlennēj otrāšēn vāli viz-mu uzalan inventar vēcēm-plugjas, čarlajas, kosajas, kokanjas, čerjas, bēčkajas, pressjas, izkijas da siz vozē. Tajē promyšlennost vāli paškālēma Kampanņēn da mukēd lunvēv oblaštjasēn Itālijān, kēnī vālinē mu uzalan latifundijajas.

Sēš kēzi, kēzi i Grecijān, ravskēj uz vāli trgovjān da gosudarstvennēj kancelarijajasēn. Prikladēikjas, eotovodjas,

63-ēd šērpas. Kandalan dorēm rav.

agentijas, kontorajasen upravljajuseajjas, glazsajas, tamozennaj sluzaseajjas da siz vozə—stavys velli ravjas pavsys. Tajə kategorijas medša udačlivəj ravjas samby verməny velli artavny vėla vylə mynem jyls. Tacem nogən vėla vylə lezəm jəz II nem pomyn loi Rimyn da Italijən una. Najə munavlisny una pələs predprijatəjase, nazəvitlisny una šəmda asnyš pərilny pavovladelecjasə da nartitčəsjasə.

64-əd šəpəs. Noj vėčan mąšterskəj.

lujjas da šəm, kodəs velli grabitəmən boštəny pəkaritəm karjasys.

Kor rimlanəly velli šetčas kueəmka ozır kar, seki velli zavoditčə organizovanəja grabitəm. Konsul velli čuksəlo karsə vlašjasəs da eəktas naly vajny indəm.

65-əd šəpəs. Vojennəj dovyčə tıra povozkajas.

srok kezə stav zarnisə da ezyssə. Sə nərən karə velli mədədasny zyn saldatə grabitny olan kerkajas, a məd zynjys suvtas bojevəj nogən, medəm vizny grabitšjasəs. Zarni da ezyš velli vajəny rimskəj kaznaə, a saldatjasən grabitəm dovyčə velli jukšə voijnas kostyn. Komandirjas velli boštəny [assynis pajə medša vojdar, mby] kołə velli jukəny saldatjas pavsyu ətməndaən.

Poxodъс вѣр voam вѣрѣн konsul vѣli voшѣ *triumf*, mѣd nogѣn-
kѣ,—pravo pѣrнѣ Rimѣ vojskaѣn torzestvenнѣj processijaѣn. Kon-
sul pѣravlis Rimѣ baшitѣm koлѣšnicaѣn, a sѣ vѣrvѣлѣn vѣлѣn i po-
dѣn vajlisнѣ zѣrнѣ, eѣzѣs da dona torjas, kodjasѣs gravitlisнѣ pѣka-
ritѣm jѣzлѣs da vajѣdavlisнѣ plennѣjjasѣs (65, 66-d ѣrпas). Triumf
vѣrѣn konsul vѣli voшѣ doвѣчѣлѣs ѣzѣd nagrada ѣмѣn: voшѣnѣ vѣ-
li ѣмѣn nagrada siz-zѣ mukѣd komandirjas da saldatjas. Zѣrнѣ
da eѣzѣs vѣd poход vѣrѣn vѣli voѣ rimskѣj kazнѣѣ
ѣzѣd summaѣn.

8uam, 194 voѣn Makedonijaѣs paнѣda pervojja poход vѣrѣn konsul ѣlla-
triumf vѣrѣn mijaн mѣraѣn 50 ѣurs *kg.* eѣzѣs da eѣzѣs kѣлuj, 5 ѣurs *kg.* zѣrнѣ da
zѣrнѣ kѣлuj. Makedonijaѣs da Grecijaѣs mѣd poход vѣrѣn vѣli ѣetѣma nѣsta uнѣzлѣk—
110 ѣurs *kg.* gѣgѣr eѣzѣs, 40 ѣurs *kg.* gѣgѣr zѣrнѣ da 1231 slѣn kлѣk.

Provincijaѣn prokonsuljas, torja ѣastjasнѣ
komandujтѣsjaс da saldatjas nazѣvitѣlѣlisнѣ
sѣѣn, mѣj provincialjasлѣs vѣt vѣli vizнѣ pro-
konsulѣs da sѣлѣs vojskasѣ, a siz-zѣ vzѣtkѣjas
voшѣmѣn da vѣšкѣda gravitѣmѣn. Prokonsul vѣli
munas provincijaѣs kus zѣptѣn, a vѣr loктas oѣzѣr mortѣn. Mukѣd
dѣrлѣs prokonsuljas rѣzѣritavlisнѣ provincijaѣsas pomѣz aslanѣs

66-ѣd ѣrпas. Triumf vѣлѣn voиjas nuѣнѣ zѣrнѣ da eѣzѣs kѣлuj.

gravitelstvoѣn. Sizl, ѣtl prokonsul, Verres, ѣtl vo vѣšкѣdлigѣn rѣzѣ-
ritis Sicilijaѣs sѣ vѣjѣz, mѣj sija 15 vo ez verнѣ vѣr spravitѣlѣnѣ.

Plebejjas pѣvсѣs oѣzѣr kupeѣjas da vѣla vѣlѣ
lezѣm ravjas pѣvсѣs pѣtѣm kupeѣjas oѣzѣrмѣ-
lisнѣ provincial pomѣs-zѣ *otkupнѣj sѣstemaѣn*. Tѣja
sѣstemaѣs vѣli seeѣm, mѣj provincialjasлѣs daн ѣukѣrtѣm da kazennѣj
rudнѣkjas razrabotajтѣm, siz-zѣ i kamenolomнѣjas da mukѣd pro-
мѣslennѣj ugoddѣjas, oѣz vѣli nuѣd ѣѣs rimskѣj pravitelstvo, a sѣtѣ
vѣli otkup vѣlѣ ѣastнѣj kapitalistjasлѣs. Otkupeikjas vѣli kѣsѣsѣnѣ
ѣetнѣ kazнѣѣ kolana mѣnda daн sija provincijaѣs libѣ arendнѣj
don promѣslennѣj ugoddѣs. Otkupeikjas munlisнѣ provincijaѣs i

seni rimskəj saldatjas otsaləmən čukərtavlisnə jəzlsə səmda, mənda vəli verməns; kaznaə šetəm bərn stav koləsə vəli voə aslənə. Siz-zə i stav doxodə arendujtəm proməslennəj ugoddəs, arendnəj don məntəm bərn, vəli voə nalə. Otkupeikjas, unzəkəssə vəli məsədəns kompanəjas, vəli vizəns una prikadeikjasəs da seətovod-jasəs ravjas pəvsəs, vəli nalən aslənə sudnojas da skladas, orga-nizujtisnə vešig posta vetləm Rim da provincijajas kostən. Otkup-eikjas pərinə siz-zə bankirjasə. Najə boštavlisnə bədənls, kodl vəli kəsə šetnə, vizəm vlə šəm, lezəns vəli sijə šəmsə obovotə, a vkladčikjaslə vəli məntənə ičətik prəcent.

Taeəm nogən provincijajasəs gravitnə vəli zilənə stav pələs svobodnəj rimskəj grazda-naəs. No saldatjas-kreštana, karsa posni remešlennikjas da lavoč-nikjas, kodjaslən vəli ičətik šəm, vəli boštənə medša ičət pajsə səs, mɔj vəli voə provincijas. Kəzvəns vəli voə bədsama pələs ravovladelecjaslə. Əti sekša kadsa rimskəj pisatel zev jada kəvjən vištavlis rimskəj ravovladelecskəj ovestvo jəls. Sijə kəvjas šerti, seni stavns vərjas, no gušašsjaslən abu ətkod sudbanəs: „prəstəj gušašsjas pukalənə čepjas jəln, a ovestvennəj gušašsjas vetləd-lənə zarni pijə paštəmən“.

119. Šenatskəj ravovladelecskəj respublika. Rimskəj respublika delajasən veškədlisnə ez stav ravovladelecjas, a səmn nalən əti gruppə. Sijə veškədləs gruppəs vəli sušə seki *noviljasən*, məd nog-kə, slavnəj, vlagorodnəj jəzən. Novil gruppəns vəlinə gozməd dešatka vaz patricianskəj da ple-bejskəj zemlevladelecskəj familəs. Noviljas čorəda vizlisnə vaz rimskəj zakon, kod šerti konsuljasə da mukəd vssəj dosudarstven-nəj dolznostjasə pozə vəli bərjəns səmn gərbə zemlevladelecjasəs. Noviljas zillisnə bərjəsə mjas vlən indavnə dol-znostjas vlə as jezəs i ez lezəns as kotrə vl jəzəs.

Gəgərvoana, mɔj noviljas bədaləmən ez vəvnə zdəvələnəš rəzəritčəs kreštana, kodjas vəlinə unzəkəs Italijasa svobodnəj jəz-pəvsəs. Najəs noviljas zavoditlisnə lantədnə una pələs posni podackajasən. Sizi, noviljaslə bət voi sodtənə narodnəj sobraņņəjasləs pravajassə. Šenat səglašitčəs, medəm vl zakonjasləs proektjassə vəli gələsujtəma tributnəj sobraņņəjas vlən i medəm tribunjas vermisnə tributnəj sobraņņəjas vlə petkədnə zakonjas lezəm jəls asšəns predlozenəjas. No zakon vəli vermə vnšədnə səmn šenat. A šenatorjas vəlinə stav-nəs noviljas pəvsəs.

Rəzəritčəm kreštanaəs šenat zavoditlis bədlənə vojennəj dovy-čəš mɔj-šurə šetaləstəmən. Noviljas pɔr agitirujtisnə, medəm vəčnə vl pəxodjas da bəstədlisnə jəzəs sijən, mɔj nalə loə una šetəma embur vojen-nəj dovyčəš. Sə ponda II nemən narodnəj sobraņņə pɔr okota-pərbə vəli gələsujtə vl pəxodjas vəčəm dor. No kuras-karas-šəd, kodl vall voas dovyčəš saldatjaslə, dert, ez verməvnə kəpədnə kəkjə kreštana asšəs ovməs. Rimn da mukəd karjasən pondisnə

çukarmıñ mutam kreštana kotır da proizvodstvo vılsı vatlama remeslennıkjas, kızı i Grecijañ IV nemın. Najas nımtısñ vız-nımən „proletarijasan“, mäd nog-kä—mutam jazan *).

Novıljası bıt vėlı vızñ-verdnı mukädsä na pıekı aslanı eät vılä. Bıd novıl aslıs kotırtlıs „proletarijas“ pıvsı çukar, şetavlıs nalı şamən gäşneçjas da verdis najas. No sıjas vėlı vaçanı oz prasta. Sı pıddı klientjası kolä vėlı narodnäj sobranne vılın sulavñ novıljas dor.

Torja pramäj gäşneçjas da ozır ävädjas novıljas vėlı ləşädavıləñ konsulskej vıvorjas dırji. Mukäd novıljas traıtılısñ asıññs stav ovınəsñsə vırjı-şısjası gäşneçjas vılä, medım sāmın veskavñ konsula. Vo mıstı konsul vėlı ləə prokonsulən, munə provincijaə, grabıtə senı jazes i bər ləktə nəstə ozır mortən.

67-äd şerpas. Cırkñ zverjaskäd tıs.

Sıbs kızı, uzam jazı vėlı ləşädaləñ una pələs vızädantorjas, medım kezädñ najas klassäväj tısı. Taeam vızädantorjasan vılın triumphjas (mı tädam-nıñ na jıls), kəñl vėlı pıtkädıləñ grabıtam dovyça. Şeşa vėlı ləşädəñ „vorsəmjas“ cırkñ, kıtça pıñ gäljası vėlı şetəñ don mıñtıtəg beletjas.

Tanı vėlı „vorsən“ sızi, mıj naroşnə velədəm ravjas tıskaşlısñ cırkñ jaz şınvozn dıkaj zverjaskäd (67-d şerp.), lıbə tıskaşlısñ meçjasan mada-mädñskäd. Seeam jazıs vėlı sışəñ *gladiatorjasan*, „meçnikjasan“—gladij (roşən-kä—meç) kıvşan. Tıskaşəñ

*) Tajə nımən Rımñ vėlı sıvñ proizvodstvı ş torjaləm jazes; əñl seeam jazsə sıvñ *ımpen-proletarijasan*, — boşatskej proletariatan, kodəs oz poz ətlavñ əñja promislennäj proletariatkäd.

vəlli vijəməs. Libə rav suekavlis dər təkəşəm bərən dikəj zverəs da petlis verməşən, zonnəs virşer da ranaa, libə dikəj zver koşavlis ravəs. Gladiatorjas siz-zə təkəşlisnə setçəz, kütçəz vəli əti partijaş oz ven mədsə. Tajə vira „gazədcəmjasəs“ siz-zə vəli kəzədənə uztəm tolpəs klassəvəj təkəs. İl nem çəz, kor munisnə zavojəvatelnəj vojnajas i kor Italijaən nəstə ez-na stav kreştanəş vəv rəzəriltcəm, tajətorjasəs vəli vizənə grabitəs ravovladeleşkəj verxuskaəs „proletarijas“ kəpədcəməş.

120. Ravjaslən kəpədcəmjas. Ravjas kəpədcəməş ravovladeleşjas ez vermən viznə aşnəsə nekueəm nogşən. Seni ez otsavnə ravovladeleşjasib ni vooruzonnəj oxrana, ni kandaljasə ravjasəs dərəm, ni voj kezlə najəs kazarmajasə-turmajasə ignavləm. Ravjasəs nartitənə vəli seeəm loka, məj ravjas aslanəs muçiteljas vələ ləgaləmlə vəli nemtorjəs oz povnə, nalə nemtor ez mesajtib. Ravjaslən kəpədcəmjas il nemən-nin vəli zev grozməjəş da vərədisnə ravovladeleşkəj strojsə poduvşanəs.

Posnidik kəpədcəmjas ravjaslən zavoditçisnə pərys-pəy-zə məd puniçeskəj vojna pomaşəm bərən da bəjavlisnə dugdəvtəg to əti, to məd mestaən Rimsəkəj dərzaəən. Kəpədcəlisnə ravjas Rimən, kəni kəpədcəm bərən vəli kaznitəma goz-məd şo mort; mukəd karjasəs taeəm kəpədcəmjasəsə vəli ədjə pədtəma. Siyə-zə kadə kəpədcəisnə ravjas Attikasa ezəs rudnikjasən; sə bərən Delos di vələ ravjas, kodjasəs vəli vajəma rənokə vuzəs vələ, kəpədcəisnə torg dərjib da neuna ez boştən karsə. A Maləj Azijaən da Sicilijaən kəpədcəs ravjaskəd rimsəkəj pravitelstvəli loi nunə zik praməj vojna.

Maləj Azijaən ravjas, kodjas uzavlisnə setçəz latifundijajasən, 131 voən kəpədcəisnə, boştisnə goz-məd kar da ləşədisnə sobstvennəj gosudarstvo, kodəs nimitisnə „sondi gosudarstvoən“. Ravjas kəzvəns vəlinə Frakijaş, kəni vəli sondilən zemlədeleşkəj kult, sə ponda najə i bərjisnə taeəm nimsə. Ravjaslən şuri i vozđ, *Aristonik*. Siyə vəli makedonskəj carjas rədbəş, kodjasəs vestəlisnə rimləna. Aristonik dumajtis ravjas otsəgən ləşədnə asləş vəl carstvo, a ravjasib sə bərən, dert, kəvjavnə vəl kandaljas.

Aristonik organizujtis ravjasəs armija da boştis greçeskəj bəreg bərdsa maloaziatskəj karjas da Samos di. Kor javitçis rimsəkəj konsul da uşkədçis Aristonik vələ içətik otradən, Aristonik zugədis siyə. Mədbərən, 2 vo məştə, rimləna petkədisnə bəzd vən da pədtisnə kəpədcəməş. Aristonikəs da goz-məd şurs ravjasəs vəli kaznitəma, mukəd ravjasə vəli bər şetəma gospodajaslə.

Sicilijaən ravjaslən kəpədcəm nuzali 8 vo (140-132 vojasən). Siyə zavoditçis seşən, məj ətik bəzd zemləvladeleşlən ravjas, kodjasəs vətə-nin vəli siyə muçitə da nartitə, ləşədisnə səl panəđ zagovor. Najə vətçisnə sə bərşə Enna karə, kütçə siyə mədədçis teatrə da nəjtisnə teatrən predstavlennə dərjib. Tajə loi signalən sicilijskəj ravjasib vəçnə vşəovşəj

кърпѣдѣмъ. Равъясъ вѣдѣмъ вѣдѣмъ асъмъ нѣдѣмъ нѣдѣмъ
да гоподѣмъ, а мѣдѣмъ дѣмъ домѣмъ нѣмъ кѣдѣмъ да
кѣдѣмъ вѣмъ равъскѣмъ узъ. Кърпѣдѣмъ лѣмъ 1 буръ
вожнѣмъ организѣмъ асъмъ да грѣсѣмъ
вѣмъ вожнѣмъ командѣмъ пѣмъ, кѣдѣмъ вѣмъ
лѣмъ вѣмъ равъскѣмъ. Зѣмъ ѣдѣмъ кѣдѣмъ
армѣмъ 70 сѣмъ мѣмъ. Сѣмъ вѣмъ зѣмъ Сѣмъ, нѣмъ асъмъ
Сѣмъ равъскѣмъ вѣмъ.

Обыčaj serti ravjas vərjislə carə Şirijayş Evnaəs, kodi vəliləddəşə parəyekən „çudotvorecən“ da „prorokən“, koditədə „jenjaslş valasə“. Ravjas nađejtislə ez sımda aslanş vən vələ da naritčəşjaslş panəd aslanş vooruzonnəj vozasəşəm vələ, mjdə jenjassən ɛstəm „çudesnəj“ otsəg vələ. Sə pəddi, medəm mədədnə agitatorjasəs, kodjas eşkə med kəpədisnə vosstannə stav Italijaas, Şicilijasa ravjas medvozza verməm bərən İantislə da səmən jonmədisnə Ennaəs, kodi vəl nalən stolicaən. Ta ponda kəpədcəmsə vər lot pədtəma. 135 vobn rimlana vuzədisnə Şicilijə ɛzəd armija. Ravjas 3 vo çorəda vermaşislə, no medbərən majəs vermislə-zə. Ravovladeleçjas raspravitçislə verməm jəzkəd medşə lok nogşən. 20 şurs ravəs vəlilə tuvjaləma krestjasə, gozməd das şurs vijəma tışən, mukədjassə vəlilə mədəməma rudnikjasə, kəni siz-zə ədjə kulalilə vənəş vlvti uz ponda da pər nəjtəmlə.

Maloaziatskəj da šicilijskəj kypədcəmjās vəlinə zavoditcəmən unagərbəs kypədcəmjāsib, kodjasəs vəcavlisnə ravjas da si jən vočasən satlədlisnə Rim-skəj rənovladelcəskəj dərzavaəs i si jən daštisnə sbləs kişsəmsə.

121. **Ravovladeļčeskaj ideologija.** Rīmskaj ravovladeļčejas siz-
zē, kēzi i grečeskēļjas, oz vāli jēz tujē puktēn rāstasēs. No rīmskaj
ravovladeļčejaslān vizēdļasjāsēs vālinē prāstējābēs da grubējābēs
grečeskēļjasēs. Rīmskaj učonēļjas da pisatēļjas ez lēzēdļvānē
kueēmķē „naučņej“ teorijājas, bētē jēz čuzēnšānēs jūšēsēn svo-
bodņej poroda da rāvjās poroda vālē, a prāstē vāli āllāstītēnē rā-
vjāsēs ārudijējāskēd. Em kuļim pālē ārudijējas, suliv-
līsēn nājē: ārudijējas, kodjās šornītēnē, ārudijējas,
kodjās vērēmēnē šetnē sēmēn torjā sēļjas, da šornītēm
ārudijējas. Šornītēs ārudijējasēs—rāvjās, torjā sēļ-
sēs šornītēs ārudijējas—vēcjas, šornītēm ārudijējas—
telegājas, plugjas, čerjas da mukēd instrumentjas.
Kēzi strument, mājēn sogmētēm lōē, slēitčē da vezšē vālēn, siz-
zē mučītēm rāv sēlītčē da vezšē vālēn.

Rasjastē oz vālī poz lāšodnē šemjajās; sēmēn vālī pozā pastuklās šemja lāšodnē. Šemjaa pastuk,—aulevlisnē rasovladeleccjas,—aurzaka kartāšo vāla sēda berdis i dūzēk oz pabej na dinis čeladtem pastuk dorš. A stadaes Italijabr vālī vestalēn ēl paskētinā vūvšan mēde, gozēmēn jirsēdlišnē garajas vūlū, a tēlēn—turunz stēpan *Apulljān* (Kampanijās lunvūvzēk). Stadaes vālī vogogēr čēz pastuklās—rajjac vīzēn, i sē ponda nājes vālī lādēnē mort padēdizēk.

Самън кымънкэ римскэј уçonэјјас да философіас лъщиснъ лептнъ асснънс гэлэссэ таеам идеологијалъ паньд. Тајэјас вэлнъ кувънънс рабјас-грекјас кóстбъ философіас. Әти паръекбъ, *Сенека*, доказывајтис, мѣј рабјас сеесэм-зэ јаз да раовладѣлѣјјас интереснъ-зэ колэ визнъ рабјасэс морт ног. *Сенека* вэлл вѣјэдэ поговорка: „кымън раб, сымън и враг“, тајѣн сјјэ индэ еэкѣда овлан рабјас кѣпѣдѣм вѣлэ. Но и *Сенека* оз вэлл паньд мун раовладѣлѣјјаскэј стрóјлэ и ез трѣбујтл сјјас вѣзнъ. Сјјэ вѣшкѣда сулвѣлс, мѣј сјјэ нѣл оз кэшъ чинънс авторитѣтэс господајаслбъ. *Сенека* сэмън велѣдѣс раовладѣлѣјјасэс, кувѣм ногәнналъ, сјјэ дум шертт, колэ вѣдѣтѣнъ рабјаскѣд, медѣм ез лонъ кѣпѣдѣмјјас да медѣм визнъ нѣтѣ вѣрѣдѣтэс раовладѣлѣјјаскэј стрóјлэ.

122. Грејескэј културнѣ вѣјаннэ Греціјасэс завојужтѣм бѣрн озѣр раовладѣлѣјјаскэј рѣдјас пѣвсѣн әдѣ пондѣс пашкавнъ грејескэј културнѣј вѣјаннэ. Римън аутѣлѣснъ, мѣј, плѣнэ шурѣм Греціја бóштѣс плѣнэ ассъс дѣкэј поведѣтѣлсѣ“.

Грејескэј културнѣ вѣјаннэ пѣрѣс римлѣна кóстэ завојеваннѣс-на—италијскэј грејескэј колоніјасѣс. Но секѣ вэлл тѣдѣ медъсѣс технѣкабн. Грејјаслбъ римлѣна царјас дѣрјѣ-на бóштѣснъ азбука да лѣшѣдѣснъ сјјэс аслапънс кѣвјэ. Вазъа грејескэј да латѣнскэј сѣпасјас әткóдѣс-код, сэмън әткымънъслѣн абу әткóд значѣннѣс, слз-зэ, кѣзі әткóд сѣпасјас әнѣја јевропејскэј кѣвјасѣн оз әтѣтор петкѣдлнъ. Сѣсса, кѣзі мѣ тѣдам-нѣн, римлѣна Каріагенкѣд нуѣдан војнајас дѣрјѣ велѣдѣснъ грејескэј војенно-инженернѣј технѣка.

Завојеваннѣјас бѣртл, кор римскэј нобѣлјас вѣлнъ Афинън, Коринѣн, Олимпіјѣн да мукѣд гѣрѣс центрјасѣн Греціјѣн, најэ пондѣснъ подразајтнъ грејескэј раовладѣлѣјјас вѣлѣ да обѣсѣјаслбъ. Пондѣснъ велѣднъ грејескэј кѣв, тѣмѣашнъ грејескэј літератураән да мѣфологијаән, грејескэј театран да физкультураән. „Итадасѣ“ да „Одѣссѣјѣс“ лóл вуѣдѣма латѣнскэј кѣв вѣлэ, а ил нем завојѣтѣган әтѣ римскэј поѣт глзѣс грејескэј кѣв вѣлнъ бѣзд поѣма, сјјэ зѣлѣс глзън „Итадасѣ“ мѣз-зэ. Тајэ поѣмабн автор оскѣс Scіpіonіѣс карфагенанаѣс вермѣмсѣ да ассъс глзѣдсѣ кознѣлѣс Scіpіonіѣс.

Ізјасенѣј література шѣкѣда пашкалѣ Римън, носъ пѣддѣ регѣдән олѣмѣ пѣрѣснъ грејескэј ногән вѣрсѣмјјас да театрын петкѣдѣмјјас. Пѣрѣс-пѣр-зэ Греціјѣс пѣкѣрѣтѣм помѣлѣм бѣрн пондѣснъ лѣшѣдавнъ грејескэј вѣрсѣмјјас Римън, а сѣсса и мукѣд гѣрѣс италијскэј карјасѣн.

Театрын трагедіја вѣлѣ Римън озѣк мун, но сѣ пѣддѣ јона вѣлѣ мунѣ комедіја. Медвозза римскэј комедіја глзѣс авторјас вѣлѣ ас ногнънс вѣчѣнъ грејескэј комедіјасѣс, мукѣд дѣрјѣс кѣк-кујѣм грејескэј комедіјѣс вѣлѣ вѣчѣнъ әтѣ римскэј комедіја. Шурѣсѣ вѣлѣ вѣзѣстѣнъ римскэј медъа колѣна темѣјас вѣлэ, а вѣрсѣсјѣсѣ вѣлѣ нѣмѣнъ римскэј ногән. Но ил нем пѣрвој зѣнјас лóнъ-нѣн асѣвѣн глзѣс авторѣс, медъа тѣдѣнајасѣс на плѣс вѣлнъ *Плавт*, римлѣнѣн, да *Теренціј*, каріагенскэј рабјас пѣвсѣс. Комедіја глзън шурѣсѣ вѣлѣ бóштѣнъ оз політѣескэј олѣмъс, а секъа римскэј обсеестѣво вѣлѣс да нравъс. Вѣрсѣмјјас да театрын петкѣдѣмјјас вѣлэ вѣлѣ лóктѣнъ вѣзѣдѣсјѣсѣс став шѣкас карсѣјѣз пѣѣкѣс.

Зрејјас слз-зэ вѣлѣлѣс олѣманънс пѣртѣнъ грејескэј мѣлѣјас да релігіѣзнѣј обрѣдјас. Римскэј јенјасѣс да богнѣјасѣс пондѣснъ нѣмѣнъ грејескэј нѣнјасѣн, дѣлѣјскэј оракул дѣрѣ бѣтѣвлѣснъ јуѣсанјас. Римскэј јенјаслбъ пондѣснъ шрѣлѣвнъ храмјѣсѣс грејјасѣс ногән-зэ.

Тѣсѣм ногән ил нем помън әтѣлашѣснъ грејескэј да римскэј културѣјас. Једѣнѣј раовладѣлѣјјаскэј дерзѣва лóл әнѣ әткóдѣ култура бокъсан.

3. КЛАССѢВѢЈ ТѢС РИМСКѢЈ ДЕРЗАВАБН. I НЕМ МІЈАН ЕРАѢС

123. КлассѢвѢј протѣворѣціјѣјас јошмѣм. Ил нем пом кѣзлѣ италијскэј крѣштѣна помѣз рѣзѣрѣтѣснъ. Рим да мукѣд гѣрѣс карјас тѣрѣнъ „пролетаріјјас“ јона гѣрѣс шѣкарјасѣн. „Пролетаріјјас“ пѣвсѣн мунѣс гушѣ револүціоннѣј брѣзѣннѣ. Најэ вѣлѣ суѣнъ, мѣј зѣвѣјас-

len da lebačjaslən em gujas da pozjas, a naly, kodjas pəkəritisn̄ aslan̄s virən Rim ulə stav švetsə, nekʲtčə kopʲrtn̄ jurn̄sə. 30-d vojas zavoditʲčigən oləms̄ loj seeəm, mʲj vešig ičətik pomka vəsna pʲrʲsʲpʲr verm̄is lon̄ „proletarijjaslən“ kʲpədčəm.. Ravovladelečjas vəlin̄ kʲk bi kostʲn. Šicilijajn nəsta ez-na ləq ravjaslən kʲpədčəm, a Rim̄n da Italijajn vəli ləšədčəny- nin kʲpədčəny rəzeritčəm kreštana.

Sijə-zə kadə tʲdovtʲcisn̄ protivorečijəjas aslan̄s ravovladelečjas lag eryl̄n. Kupečjas, otkupeikjas da rostovseikjas, kodjas vəlin̄ vəl tədčana da jona ozʲr ravovladelečjas gruppa, oz vəli verm̄əny zanimaʲtn̄ vʲssəj gosudarstvennəj dolznostjas, nalən šeeəm pravan̄s ez vov. Nəjə glʲšavl̄isn̄ grazdana lədə ez kʲzi zemlevladelečjas, a kʲzi „vsadnikjas“ sʲ ponda, mʲj kolə vəli nuəd̄n̄ konnicaʲn voinskəj povinnost. Tajə vsadnikjas čukər̄s i kutis əni veškʲda petkadl̄n̄ asš̄nȳs nedovolstvose nobiljasən veškədləm vʲlə.

Seni delə paŋsis provincialnəj dovʲčə juklēm jʲl̄s. Vsadnikjas vəli adzəny da suəny, mʲj prokonsuljas aslan̄s grabʲozjasən seeəm čistəja čukər̄təny provincialjasl̄s stav doxodsə, mʲj vsadnikjasl̄s pəj̄s pəsti ninəm-nin oz kol. Otkupeikjas mukəd dʲrʲj̄s vʲvʲl̄ šəkʲda vəli verm̄əny čukər̄tn̄ səm̄n dan oklad̄sə, a kupečjas norəšlisn̄, mʲj abu pəvʲšjas̄s, med̄m eškə vuzav̄n̄ Italijats vajəm təvar. Sʲs̄ kʲn̄zi, vsadnikjasl̄s vəli kolə prava zanimaʲtn̄ konsulskəj dolznostjas, med̄m grafit̄n̄ provincijajasəs seni veškədləmən.

Nobiljas šetisn̄ vsadnikjasl̄s səm̄n əti ustupka, da i sijə ninəm vəli oz sulav. Nəjə kotʲrtisn̄ šenat̄n torja komišsija, med̄m vidlav̄n̄ provincijjasl̄s nerasəmjas prokonsuljasən lok vəčəmjas jʲl̄s. No komišsijajn vəlin̄ səm̄n šenatorjas sijə-zə nobiljas. Sʲ ponda tajə komišsija vəli nət̄i oz mʲzdz̄ prokonsuljasəs, libə posnidik nakazannejas səm̄n šetə.

Protivorečijajas nobiljas da vsadnikjas kostʲn nəsta jonʲkka jəsməd̄isn̄ klassəvəj tʲs Rim̄n. „Proletarijjaslən“ ravovladelečjaskəd tʲsdinə sodis nəsta vsadnikjas da nobiljas kost vʲl̄st ponda tʲs. Tʲs nuzali 100 voi vajəd̄is šenatorskəj ravovladelečeskəj respublika kišsəməz.

124 Vojennəj da kreštanskəj voprosjas. 30-əd vojasn̄ ez səm̄n vsadnikjas, no i nobiljas pondisn̄ gəgervon̄, mʲj kolə primitav̄n̄ kueəmkə merajas. med̄m vizn̄ ravovladelečeskəj stroj. Nəjə dert, med̄sa oməla təz dʲšlisn̄ „proletarijjas“ jʲl̄s. Nəjə vəli təz dʲšəny məd̄ jʲl̄s. Kreštanstvo vʲbrəm vʲntəm̄m̄dis rimskəj armijəs sʲ ponda, mʲj setčə vəli boštəny kʲzv̄nsə kreštana pəvs̄š. Kʲzi i respublika vozza kadjasnas, II-əd nem̄n pʲr-na vəli oʲə seeəm zakon, mʲj saidatən vermas lon̄ səm̄n kreštan̄n, kod̄i vermə vovruzitʲčəny aslas seət vʲlə, a „proletarijjasl̄s“ oruzjə klan̄s ez šetl̄n̄. Armija vʲntəm̄mis sʲ ponda, mʲj novovračejjas vəli oz tʲr̄m̄ny. A armijatəg

oz poz'vǎlǐvǐznǐ čorǐd kǐpǒdulǐn ravjasǐs da provincialjasǐs.

Novǐljas ez tǎdnǐ, mǐj vǎčnǐ. Najǐ vǎlǐ gǎgǎrvoǎnǐ, mǐj vaz nog ovǎmǎdnǐ kreštanaǐs pozǐ sǎmǐn nǎlǐ vaz kreštanskǐj učasťokjassǐ vǎr šetǎmǎn, kodjasǐs vǎlǐ nǎvalǎmaǐš novǐljas. No tajǐtor najǐ vǎčnǐ ez vermǐnǐ—ez kǎšǐvǐnǐ letčǐšnǐ gravitǎm mu nǐti plastǐš. Seki reforma nuǎdnǐ voštčǐsnǐ vsadnikjas.

Najǐ siz-zǎ kǎšǐsnǐ vǐznǐ ravovladelčeskǐj derzavǎsǐ, no suǐsnǐ tajǐtor vǎčnǐ novǐljas seǎt vǐlǎ. Najǐ lǎšǎdčǐsnǐǎti čestolubivǐj novǐlkǎd, kodǐ oz vǎlǐ pǐrveškǎdlǐš novǐljas čukǎrǎ. Sijǐs vǎlǐ suǎnǐ *Tiberij Grakx*, ǐsǐjǎ jonǎ mečťajtǐlǐs vǐlǎštǐjǐlǐš. Tiberij Grakx veškǎlǐs 133 voǐn narodnǐj tribunǐ. Vsadnikjaskǎd vozvǐv tǎlkujtǎmǎn Tiberij Grakx vǎzǐs narodnǐj sobranǐǎ vǐlǐn goz-mǎd vǐl zakon. Medša glavnǐjjasǐs na pǐekǐš vǎllǎn: „proletarijjasǐlǐ“ mu šetǎm jǐlǐš zakon da provincijasa prokonsuljasǐs suditǎm jǐlǐš zakon.

Pervojja zakonnas loi vǐlǐš vǐnšǎdǎma vaz, ne kor olǎmǎ pǎrtǐlǐtǎm pravǐlǎ, mǐj nekǎd oz vermǐ ovseestvennǐj mu voštǐn 500 jagerǐš unzǐk (25 ga). Zakon vǎlǐ eǎktǎ mǐrdǐdnǐ stav zemlevladelčjasǐlǐš tajǐ norma šerti ǐlǐsnǐj muǐjassǐ da vundǐnǐ na pǐekǐš nǎdeljas „proletarijjasǐlǐ“ 30 jagerǎn (7 ga da zǐn). Mǎd zakon šertǐlǐš, provincialjassǎn prokonsuljas vǐlǎ šetǎm norašǎmǐjas vǐdlǎlǐš šenatskǐj komǐššǐjaǐ loi sodtǎd suǐǎma vsadnikjassǎn predstavǐteljasǐs senatorjaskǎd ǎtmǐndaǎn. Novǐljas zavodǐtlǐsnǐ provalǐtnǐ tajǐ zakonjassǐ da medalǐsnǐ mǎd narodnǐj tribunǐs suvtǐn Tiberijǐlǐ pǎnǐd. No Tiberij eǎktǐs narodnǐj sobranǐǎlǐ čǎvtǐn ǎšǐšs pǎtǐvǐniksǎ tribun ǐmǐšǐs,— ǐ tazǐkǎn zakonjas sobranǐǎ vǐlǐn vǎlǐ vǐnšǎdǎma.

Bara-zǎ ta pomǐš vǐuǐš nemtor ez artǐmǐ. Novǐljas šǐrǐnitčǐsnǐ ǎs kostǎnǐs da vǐjǐsnǐ Tiberij Grakxǐs. ǐ sijǐ kulǎm vǎrtǐ zemelǐnǐj zakon olǎmǎ pǎrtǐnǐ vǎlǐ eǎktǎma šenatskǐj komǐššǐjalǐ, kodǐ nuǎdlǐs ǐzǎšǎ narošǐnǐ vǐvǐti nǎzǎn. Mǐjkǎnǐnda „proletarijjas“ udǐtlǐsnǐ voštǐn mu, no nǎlǎn ez vǎv šǎm ovǎmǎdčǐnǐ ǐ vǐt loi bara vǐzavǐnǐ ǎšǐšǐlǐs učasťokjassǐ. Prokonsuljasǐs suditǎn vǐl komǐššǐja siz-zǎ omǎlǎ vezǐs olǎmǐsǐ provincijajasǐn sǐ pǐnda, mǐj vsadnikjas senǐ vǎlǐnǐ eǎǎzǐkǎš. Reformaǐjas pomǎšǐsnǐ ǐlǐnǎmǎn, sǎmǐn pestǐsnǐ klassǎvǐjtǐšsǐ.

125. Kǐzi Kǎj Grakx zavodǐtlǐs vǐlǎšt voštǐn. Tiberij Grakx, kulǎm vǎrtǐ 10 vo mǐšťǐlǐ šenatskǐj respubǐlǐkaǐs neuna ez pǎrǎd Tiberijǐlǎn ǐčǎtǐzǐk vokǐs — *Kǎj Grakx*. Kǎj vǎlǐ resǐtelǐnǐjzǐk Tiberijǐš da vezǎrǎzǐk sǐšǐs. Sijǐ vǎlǐ gǎgǎrvoǎ, mǐj kǐskǐnǐ-kǎ ǎslǎdoras rǐmskǐj „proletarijjasǐs“, seki pozǐ vǐrǎdnǐ šenatsǐ da lonǐ ǎtkǎ veškǎdlǐšǎn Rǐmǐn. Tǎzǐ vǎčnǐ

siĵa 1 pondis zilnĵ. Siĵa ləšədċis vsadnikjaskəd, a najə kəsĵsĵisnĵ ɔtsavnĵ sĵbĵ.

121 voĵn Kaj vėškalis tribunə da pĵrĵs pĵr-zə vĵnšədĵs sobranĵə pĵr una vĵl zakonjas. Siĵə zavoditis sešan, mĵj vėzĵis ŗenatĵbŷ mĵrdċĵnĵ administrativnəj da sudėbnəj stav ɛzĵd delaĵas vidlalan prava, i vėzĵis sĵzi ləšədĵnĵ, med narodnəj sobranĵə vĵlĵn suəmtor vėli zakonən i med ez kov siĵəs ŗenatĵn vĵnšədĵnĵ. Prokonsuljasəs sudĵtan ŗenatskəj komiŷsiĵaəs loi vĵrədəma, a sĵ mestə da mukəd ŗenatskəj komiŷsiĵajas pĵdċi vėli ləšədəma vĵl sudjas, kəni zik stavnĵs vėlinĵ vsadnikjas. „Proletariĵjas“ okota pĵrĵs ŗetisnĵ tajə nokŷan uzsə vsadnikjasĵ sĵ ponda, mĵj najəs aŷnĵsə jonəzka vėli interesujtə naĵ da mu. Kaj eəktis ŗetavnĵ emburtəm grazdanalĵ kazennəj naĵ dontəm-donən, pəŷti zik prəsta. Bĵd təĵs bĵd „proletariĵĵb“ pondisnĵ ŗetavnĵ 5 modĵĵən naĵ (40 kg.) stavsə 10 ur vĵlə mĵjan ŗəmən-kə. Sĵbŷ kĵnzi, Kaj mĵrŷis ədžədĵnĵ Tiberiĵĵb zemelĵəj zakonsə oləmə pərtəm da dugədĵs nəvavnĵ kreŷtanalĵs posni učas-tokjas.

Tajəən dert Kaj ez vermĵ ladmədĵnĵ kreŷtanskəj vopros, ez vermĵ sĵ ponda, mĵj posni kreŷtana ez vermĵvĵn konkurirujtnĵ gĵrĵs rabovladelċeskəj ŷiktsa ovməskəd. No vsadnikjasəs Kaj udovĵetvoritis. Siĵə eəədĵis ŗenatĵb pravasə, ŗetis otkupeiĵjasĵ rəzəritəm vĵlə səmn-na murtsa voŷtəm Maləj Azĵja, ŗetis vsadnikjas kiĵə kontrol stav gosudarstvenĵəj upravĵennə vĵlas. Kor Kajəs vėrĵisnĵ məd vo kezĵə tribunən, siĵə pondis-nĵn rasporazajtċĵnĵ kĵzi jedinolĵċnəj gosudar, vĵttə greċeskəj tĵiran. Niəti ɛzĵd delə oz vėli vidlavĵnĵ sĵbŷ juəŷtəg da siĵə səglaŷitċitəg. Sĵ dinə vėli loĵtənĵ mukəd gosudarstvosa posoljas da nuədənĵ ŷĵkəd ŷorĵi. Siĵə dumajtis vĵnšədĵnĵ as kĵlas vĵlaŷtsə, a vsadnikjas eŷkə sĵb ɔkotapĵrĵs ɔtsalisnĵ.

No vara-zə nobiĵjas adzisnĵ tuj vĵrədĵnĵ Kaj Grakxəs. Narodnəj sobranĵə vĵlĵn ətĵrĵ Kaj zəmdĵs. Siĵə loi nobiĵjasĵ kĵvĵv. Kaj kəsĵis kĵskĵnĵ asladoras i soĵuznikjasəs, sĵ ponda vėzĵis ŗetĵnĵ rimskəj grazdanskəj pravajas stav soĵuznikjasĵ. Seki nobiĵjas vėlədĵisnĵ məd tribunəs tajə vėzĵəməsĵ voċa ŷəədċĵnĵ da viŷtavĵnĵ narodnəj sobranĵəĵb, mĵj grazdanskəj prava soĵuznikjasĵ ŗetəm avu vĵgodnə rimskəj „proletariĵjasĵb“ —seki-əd loə naĵ ŗetĵnĵ i soĵuznikjas „proletariĵjasĵb“, a naĵ stavĵb oz tĵrĵmĵ. Kajlən vėzĵəməs zəmdĵs, narodnəj sobranĵə dugċis podderzĵvajtnĵ Kajəs da kojmədŷ tribunən siĵəs ez-nĵn vėrĵb.

Seki Kaj məvĵpəŷtis voŷtnĵ vĵlaŷtsə ŷĵlaən. No unəzĵk „proletariĵĵb“ ez siĵəs dorĵĵnĵ, sĵ vəsna Kaj uŷi nobiĵjaskəd tĵskaŷĵgən. ŷenat vara voŷtis asĵb vĵlaŷt da zikəz vĵrədĵis Tiberiĵĵbŷ

zemelnaj zakon. No nan šetaləmsə senat ez v
rəd, a pondis vešig šetavn̄ zik don vošttag
Šenatskəj respublika tazən koli zonən. No stavb̄s Rim̄n vėl
tədalə, m̄j s̄lən podul̄s jona vərzis da m̄j lubəj čestolubivəj
mort „proletarijjas“ otsəgən vermas sijəs pərəd̄n̄.

126. „Proletarijjas“ armija kotərtəm. Kaj Grakx kuləm bərtt
regd̄ m̄šti rimskəj derzava loi zev əpasnəj v̄j̄n. Rimskəj
vlad̄ čestvol̄ pan̄d k̄pəd̄cis vosstan̄ə afrikanskəj
provīncijayn; regd̄dik kadən k̄pəd̄č̄s̄jas paš̄isn̄ setčəs
rimskəj garnizonjas da voštisn̄ provīncija. Ez dugd̄v̄n volnēn-
nəjas Ispanijayn da ravjaslən k̄pəd̄č̄m̄jas Italijayn. A vojv̄l̄n,
ənija Lombardijə, Alp̄ saj̄s loktisn̄ *ger-*
manč̄, ənija nemec̄jaslən, datč̄analən da skan-
dinav̄jaslən predokjas. Najə kersisn̄ ov̄məd̄č̄n̄ v̄l̄
mestajas da kəs̄j̄lisn̄ m̄rd̄d̄n̄ *Po* ju pələn̄s plodorodnəj
dolina.

Tacəm šək̄d d̄r̄ji scipionovskəj armijaȳs əti
vaz komandir *Marij* v̄z̄jis torkn̄ vaz zakonjas da
čukərt̄n̄ armija „proletarijjas“ pəvs̄s̄. Marij v̄l̄
kreštana pəvs̄s̄ petəm mort; saldataligas v̄sluzit̄cis, oz̄rmis tər̄gū-
təmən špekulir̄jtəmən da n̄bis mu, med̄m vošt̄n̄ konsulə bal-
lotir̄jt̄č̄n̄ prava. Vsadnikjas pəvs̄n̄ sijəs v̄l̄ bura
təd̄n̄, v̄l̄ as mortən. Sijə indalis, m̄j „proletarijjas“
pəvs̄s̄ vojska loas vsadnikjas partijal̄ „med̄ša nadeznəj otsaš-
sən“. „Proletarijjas“,—v̄l̄ suə Marij,—as jurn̄sə oz donjav̄n̄,
ašn̄sə oz zalit̄n̄ s̄ pond̄a, m̄j nalən n̄l̄n̄m avu, no určitəm don
v̄l̄ə munas̄n̄ v̄d̄l̄ə, med̄m lad̄m̄d̄n̄ aš̄č̄n̄s oləm da, pozə-kə
oz̄r̄m̄n̄.

Vsadnikjas šujisn̄ Marijəs konsulə, ḡr̄s̄ pədarkil̄sən bər̄j̄s-
jasəs n̄vəmən. Marij čukərtis armija „proletarijjas“ pəvs̄s̄, 5 vo-
čəzən p̄dtis Afrika vosstan̄ə da v̄llis germanč̄l̄əs Lombardijaȳs.
Verməm v̄r̄n Rimə loktəm m̄šti Marij kvajtəd̄s̄
petkəd̄is aš̄s̄s̄ kandidatura konsulə da aslas vojska
v̄l̄ə p̄k̄šəmən kəs̄jis v̄n̄šəd̄n̄ zikəz v̄l̄st̄sə as
kias. Šenatskəj respublika loi med̄ša əpasnəj v̄j̄n. Marijlən
saldatjas v̄l̄ oz p̄dd̄i pukt̄n̄ nekueəm mukəd̄ gospodajasəs
aslan̄s kamandir̄s k̄n̄zi da v̄l̄ daš̄s̄ mun̄n̄ v̄d̄l̄ə, med̄m
sedəd̄n̄ mu da šəm.

Marijəs bər̄jisn̄ konsulə kvajtəd̄s̄ da sijə loi ied̄noličnəj
veškəd̄l̄sən Rim̄n. Klassevəj t̄s paškaləm̄n vois resajuseəj kad.
Narodnəj sobran̄ə̄n da šenat̄n političeskəj koš
pəri vošsa grazdanskəj vojnaə.

127. Grazdanskəj vojnas zavodit̄č̄m. Vsadnikjas da Marij
suisn̄ nagradit̄n̄ Marij̄s̄ saldatjasəs ḡr̄s̄ mu nadeljasən: 25 *gaen*
„ov̄seestvennəj m̄ūs̄“ Afrikayn, Maləj Azijayn da Ispanijayn.
A seš̄sa najə eaktisn̄ v̄t̄l̄kə tacəm-zə kolonijajas l̄šəd̄m moḡs̄
zavojut̄n̄ *Gallijəs*,—ənija Francijəs; z̄v̄l̄s̄sə, dert, vsadnikjas
zil̄isn̄ vošt̄n̄ da grabit̄n̄ tajə oz̄r̄ stran̄sə, kodəs avu-na v̄l̄l

rezaritama. Mu juklōmēn veškādlnb da Gallija zavofujtnb vōli bērjēma Marijās. Nobiljasb tajētor ez vo gēlēmvyānbs, no sēglašitčisnb sē vlē sēmēn sījēn, mēj nālēs latifundijajassē Italijabš vōli oz vēržēdnb vōl zakonjas.

No Marij da vsadnikjas vunēdisnb Rimsa da Italijasa mukēd karsa „proletarijjas“ jyls, kodjas ez veškavnb Marij armijā,—a nājē vōlīnb šo šursjasēn. Nājē pērēs-pēr-zē kaztēstisnb as jēvšēnbs da korisnb olēmē pērtēn Kaj Grakxībs zakonsē. Nālēn šuri i vozd, *trium Saturnin*, kodī suvtis Marijē panēd. Saturnin čukērtis Rimē „proletarijjasēs“ stav Italija paštalaēs da kēsjis nājē otsēgēn bērēdnb šēnat da voštēn vlašē. „Proletarijjas“ mezdisnb turmajasēs ravjasēs, vooruzitēisnb nājēs da jēzēdisnb Saturninēs „carēn“.

Seki nobiljas da vsadnikjas mējkē mēnda kezlē vunēdisnb asšēnbs zēkšēmsē da ētlaašisnb, medēm vennē ētuvja klassēvōj vragēs. Marij ēdjē kotērtis nobiljas tom jēzēs da aslas vaz saldatjasēs otradjas. 100-ēd voēn mījan eraēs glavnēj rimskēj ploēad vōlēn loi medvozza tēs grazdanskēj vojnālēn. „Proletarijjasēs“ da ravjasēs pašvartisnb, sē vōsna nājē šētčisnb. Zverjas moz skērmēm nobiljas keralisnb nājēs stavsē, Saturninēs ēē-i. Marij vōstis asšēs vlijānēsē da slavasē šēnat dor vūzēmla. No nobiljaslēn 100-ēd voēn Rimēn vermēm vōli sēmēn nēdēr kezlē. Sijē kadšan mījan erasa 30-ēd vojasēs rimskēj dērzavaēn munisnb dugdēvtēm grazdanskēj vojnajas. Nobiljas pondisnb tēskaēn mu da gosudarstvoēn asšēnbs vlašē vizēm ponda sijē-zē merajasēn, kueēmjasēn vermašisnb Marij da vsadnikjas. Nājē pondisnb torjēdavnb as pēšēnbs šmel da resitēlēj jēzēs konsuljasē, ēaktēvlisnb nālē kotērtavnē vojska „proletarijjas“ pēvsēs, i tēcēm vojennej kamandirjas (*imperatorjas*) otsēgēn da nājē armijajasēn zillisnb bērēdnb asšēnbs prātivnikjasēs..

Kor Saturnin vijēm bērti regēd mēštī zavoditčis kēpēdčēm rimskēj vladēcestvolē panēd Malēj Azijāēn da Grecijāēn, da sijē-zē kadē kēpēdčisnb Italijāēn sojuznikjas, šēnat bērtis konsulē znameņitēj nobilēs *Sullaēs*, šētis sēlb prava kotērtēn vojska „proletarijjas“ pēvsēs da mēdēdis sijēs kēpēdčēsjasēb voča. Sulla zugēdis sojuznikjasēs, sēšsa mēdēdčis Grecijāē. Rimēs Sulla munēm bērti Marij kotērtis Italija lunvōlēš vojska, šornitčis mēd konsulkēd, *Cinnakēd* da mēdēdčis Rim vōlē. Rim voštēm bērēn, Marij jēzēdis, mēj „jēzlēn vragjas“ loēnē vņē zakona (sēcēm jēzēlb mērdēšsē stav pravajas, ēmbur da nājēs vōd mort vermas vīnē) da lēsēdis nobiljaslēš nimpasjas, kodjasēs kolē vōli vīnē, a ov mēsjasēs mērdēbnē. Vit lun tajē špisokjas serti vijālisnb nobiljasēs Rimēn, a sēšsa nēsta goz-mēd vezon koršālisnb Rimēs pēšēm nobiljasēs stav Italija paštalaēs. Sijē mujasēs, kodjasēs vōli mērdēma

kaznītām nobiljaslībš, vėlī vundalēma nadeljas Marij saldatjaslīb; mukēdsē, burzēk mujasē vėlī lezēma publicnēj tērgē da dontēm-donēn vuzavlēma vsadnikjaslīb. Tazi zavoditčis vsadnikjas kijē nobiljaslēn mu vuzēm.

Regēd tajē vermēm vērēn Marij kull. Kor sešša bergēdčis Grecijaš Sulla da boštis Rim, sē vērša bergēdčisnē i nobiljas; seki zavoditčis seēam-zē rasprava mariancēkēd. Sulla siž-zē jēzēdis „jēz vragjaslībš“ nimpasjas, kētcē vėlī pas-jalēma Marij dor sulalēšjassē da sēlībš saldatjassē, kodjaslīb vėlī šetēma mujas nobilskēj mujasēš, — stavēš 5 šurs mort gēgēr. Bēd grazdaninīb, kodi vijas „jēz-lībš vragēš“, vėlī kēšjēšēma bēd nagrada šēmēn. Mariancēš da Marijlēš saldatjasēs mukēdsē vijalisnē, a mukēdēš pēšjalisnē. Nobil-jaslībš mujassē vėlī bēr šetēma nobiljaslīb, a mariancēlībš mujassē kodšēkē juklisnē Sulla saldatjas kostēn, kodšēkē lezisnē publicnēj vuzēs vėlē. Tajē mujassē sēmēn ez nobiljas nēvēn, kodjaslēn sē vėlē ez vāv šēmēnēš, a vsadnikjas. Stav veškēdlēm sē rimskēj derzavaēn Sulla kutis aslas kias.

No tajē vėlī medvērja vermēm nobiljaslēn. Grazdanskēj vojna ez pomaš. Bēd bēd „impe-rator“ vojennēj pōveda vērēn vėlī loktē „pro-letarijjas“ pēv sēš ēktēm aslas armijaēn Rimē da trebujtē aslas saldatjaslīb nagrada. Šenatlē vėlī kēvzēnē, a zavoditas-kē vėlī pēšēnē, seki „imperator“ vėlī zavoditē šilaēn. Saldatjaslīb kutisnē šetavnē mujas Italijaš. a medšasē provincijajasēš, sešša vėlī šetēnē nālē bēd summa šēm kaznāš.

Nimnas vėlī respublika-na, nō sijēn vėlī rasporazajtčē oz-ņin šēnat, a „imperatorjas“ da na-sajēn sulalēš vsadnikjas. „Imperator“ vlašēn loi miritčēnē i nobiljaslīb sē ponda, mēj oz stav „proletarijjasēš“ vėlī munē saldatē, i lēdēš nālēn vėlī vek-na una. Sēš kēnzi sešša vėlēš zavoditčisnē ravjaslēn vosstannējas. Regēd Sulla vērēn kēptis torja-ņin jon vosstannē ravjaslēn, kodi vajēdis šēnatskēj ravovladelčeskēj respubli-kaēs matē pomašēm vėlēž.

128. **Spartaklēn kēpēdčēm.** 83 voēn mijan eraēz Kapujaēn ravjas-gladiatorjas skolaēn ēti gladiator, *Spartak*, kutis vištavilēn jortjasēšlīb, mēj burzēk riskujtēn olēmēn svōboda sēdēdēm pōnda, čēm vōstēnē aštē cirkēn vizēdēšjasēs gazēdēm ponda. Spartak dinē ēlaašisnē 70 gladiator; najē vijalisnē strazaēs da pēšjisnē Vezuviļ gēra vėlē. Na dinē regēdēn ētlaašisnē una mukēd pēšjēm ravjas. Spartak vojēr vēvlēma vojennēj komandirēn; sijē kotērtis ašēš. jortjassē vojennēj otradjasē da zugēdis nēbēd rimskēj otrad, kodēs. vėlī mēdēdēma pēšjēš ravjasēs arestujtavnē.

Tajē vermēmēš Spartaklīb da sijē otradjaslīb šetis ēruzjē i nēsta jonzēka sōdtis na dinē pēšjēš jēzlēš loktēm. Regēdik kadēn

Spartaklən vėli-ŋin 70 ŋurs armija. Sijə voŋtis Kampanija da Apulija, konfiskujtis seni stav kėrt da Ɂrgėn zapasjassə da vooruzitɁis. LunvɁv Italiija loi ravjaslən svobodnəj respublikaən.

Rimlana mədədisnɁ SpartaklɁ panɁd gɁrɁŋ vojennej otradjas, no najəs siz-zə loi venəma. 300 plənə voŋtəm saldatlɁ eəktəma vėli Spartak prikaz ŋerti tɁskaŋnɁ mədə-mədnyŋskəd gladiatorjas moz setɁəz, kɁtɁəz oz vijavny mədə-mədnyŋsə. RimɁn zavoditɁis panika. VɁl konsulskəj vėrjɁŋəm vɁlɁn nekod ez lɁŋtlɁ petkədny əŋŋs kandidatura sɁ ponda, mɁj nekod vėli oz Ɂajt vermig Spartakəs.

Tajə resajtan kadnas kɁpədɁŋ ravjas pəvsɁn səglasnyŋs ez vəv tɁrmɁmən. Ravjas vėli suəny, mɁj nalɁ kolə səmɁn ətitor—vəv munny Ɂuzan muə, kodlɁ AsɁvnylə, kodlɁ Afrikaə, kodlɁ Lombardijə. Spartak vėli ɁlɁŋŋk adzə stav jortjas dorɁŋ da vėli gəgərvəə, mɁj taeəm taktika vajədəs lok pomə. Sijə vėzjis munny Rim vɁlə, voŋtnɁ sijəs da ovladejtnɁ stav Italijanas. No mukəd vojenaɁalnikjasɁ Spartaklən vėli tajətor suəny riskujtəmən sɁ ponda, mɁj ravjaslən ez vəv karjas voŋtan ərudijəjas. Taeəm nogən i rimskəj ravjaslən ez vəv vozə tɁsnuədən plan, kɁzi i greɁesksəj ravjaslən. Ravjas kəŋjɁlisnɁ pərjɁny əslɁnyŋs svoboda, no vėli oz tədny, kɁzi sijəs vizny-dorjɁny. SɁ ponda kɁpədɁəmyŋs Spartaklən ez udajtɁ.

Spartakkəd tɁskaŋnɁ əŋŋs kandidaturasə konsulə vėzjis vɁvlti ozɁv otkupeiK Krass. Əŋŋs armijasə sijə ləŋədiz 6 medvur legionjasɁŋ. DɁrda ɁorɁda tɁskaŋəm vəryŋ Krass venis Spartakəs. Spartak da una ŋurs rav uŋny tɁskaŋgən. UnalɁ udajtɁis mɁntədɁnyŋ pɁjəmən. Bərja 6 ŋurs mortə loi voŋtəma plənə. Krass suvtədalis krestjas stav tuj kuzalaɁs Kapujaŋan Riməz da tuvjavlis setɁə 6 ŋurs mortə. SəjjasɁs nalən əsalisnɁ goz-məd vezon Ɂəz, nəvəlan olɁ ravjasəs povzədəm mogɁ.

Bara-zə i tajə rasprava ez povzəd ravjasəs da ez vermɁ ŋpaŋitny zikəz pomaŋmɁŋs ravovladeɁesksəj strojəs. Tajə ŋetis səmɁn lolɁŋtan kost ravovladeɁesjəslɁ. PɁjəm ravjas loiny sɁmdəən, mɁj əslənyŋs uŋkədɁləmjasən vėli pɁr tirədəny nartitɁjasəs. A mukədɁs pɁjəm ravjas pəvsɁŋ, kodjas vėlɁny tədsəəŋ morskəj deləən, mɁrdɁdisnɁ goz-məd morskəj sudno, vooruzitɁis najəs da pondisnɁ gravitɁny nən da mukəd gruztɁra Rimə munɁs sudnojasəs. Stav morskəj torgovlɁs I nemsə 60-əd vojəŋny torkɁis. RimɁn pondis eəkyda lonɁ səəmtor, kor nən tɁrmɁtəmlə ez kutny pɁr ŋetavny „proletarijjaslɁ“ nən. Sekjasə pondɁlisnɁ volnujtɁny „proletarijjas“ da grəzɁtɁny əŋŋnyŋs vəɁny rasprava noviljaslɁ da ŋenatɁ. Taeəm kritɁesksəj kadə noviljas da vsadnikjas adzɁlisnɁ da korɁlisnɁ ŋpaŋənə səmɁn vojennej vozdjəs diktaturaɁn.

129. **Noviilitetlən rəzərıtçəm.** Marij dərjı da mukəd vojennej vozđjas dərjı rəbjaslən kypədçəmjas da mu konfiskacijajas rəzərıtisnə ovməsnə una gırış noviljasış. İnemsa 60-əd vojasın, 12 vo mıştı Sulla vərın, kəzvın novilış vəl i şurəmaəş mıntın vərmtəm üzjəzjasə vsadnikrostovseikjası. Noviljas üzavlisnə şəm asşnəs ovməsnəş burmədn, no roskognəja ovnə şəmlış eətə tədtəg velaləm da dugdvtəm smutajas vəl oz leznə vestışnə üzjəzjasış. Sə mozzə kəzi kreştana İnemın, noviljas pondisnə vuzavlinə asşnəs voçasən mujasınəş torjən-torjən, nəvışjasış vəlın vəkək vsadnikjas.

Vsadnikjas ez səmın nəvavlinə noviljasış mujasınəş, nəjə ez vrezgujtın i mırđavın.

"Zemelnə grabioz", "şuşəjas vələm"—taəm nogən pondisnə boštavnə mujas İtaliyan 60 vojasın. Oikupeik libə rostoveik, kodış vəl kazıtças şuşədlən muş, voovuzajtis rəbjasış otəd da şlaən boştis nçastokjas.

Taəm nogən İnem zınjın vız şenatskəj aristokratija rəzərıtçis da zavoditçis zikəz razşın. Şuşək da ilyşək adzış noviljas vəl gəğəvoən, mış şenatskəj respublikaşd vozə ovnə oz vermə. Vsadnikjas kın əni loişəm-i, mu-i, ləşda vəl tıdalə, mış i političeskəj vlaš vuzas na ktə. Sə ponda una noviljas, kodjaslən vəlın-na mujas da kodjas avı vəl vėjəmaəş üzjəzə, pondisnə üzavnə ətuv vsadnikjaskəd. Vsadnikjasəs da naladorə vuzəm noviljasəs vəl ətuvtə əti mog: spaşitnə pikə voəm rəbovıadelçeskəj stroj postojannəj vojennej diktatura ləşədəmən.

130. **Şenatskəj respublikalən poməşəm.** Medbərja tış rəbovıadelçjaslən postojannəj vojennej diktatura ləşədəm ponda vəl 30 vo çəz: 60-əd voşə 30 voəz mijan eraəz. Sişəs vəl nuədən ətuv vsadnikjas da sēəm noviljas, kodjas vuzisnə vsadnikjas dor. Ladmədçəm vəl munə setçəs i tatçəs gruppajas vozđjas kostın, vəl euka indışşən ladmədçəjaslən uslovijəjasış da şlən mogjasış.

Medvozza ladmədçəmsə vəcisnə 60 voın vsadnik Krass, kod i tədsənin mijanı, da noviljas *Pompej da Julij Cezar*. Pompej vəl tədcəna polkovodəç, kod səmın-natə vovvılın goz-mədiş çorıda pırknitis morskəj rəbojnikjasəs da mışkə mında kezlə lənədis morskəj tujjas. A Cezar vəl ozırlunsə razjəm tom novil, kod i medım vəkəd nə asşış delajassə vuzis vsadnikjas dinə.

Təjə kujim ladmədçışış, vıdən vəl guşən məvpalən ləşədnə aslın armija, zavojutın da grabitnə kueəmkə vıl oblaşt, a sēşə loknə Rimə da vəcınə poməz gosudarstvennej perevorot. Nə təjə glavnəj mog jıvışşək kod vəl oz vıştav. Ladmədçisnə səmın otsavnə məda-mədiş konsula vostışəmın, a vozə təkujtisnə ladu „juknə vlaš. Krass şetis şəm, medım nəvın vərjışşıjasəs; Pompej da Cezar loın konsuljasən i əktisnə Krassı „miritnə. Vifinija oblaşt Maləj Azijaş, kodəs vəl Rim avı-na grabitləma.

Seni Krass i kuli. A konsula voem varen Cezar i Pompej cukartisnъ aslъnъ armija da mēdēdēisnъ zavojevannōjas vylē. Pompej munis zavojujtavnъ Selevkidskēj carstvo—Asъvladorboksē Malēj Azijalъs—Sirija da Palestinaas. A Cezar munis zavojujtavnъ Gallija (ēnija Francija) da Britanija. Kъknanъs vojujtisnъ 10 vo kъmъn, grabitisnъ una embur da lēšēdisnъ aslъnъs vojevaj nālъ predannēj armija.

Cezar peikēdils ašsē kъzi genlalnēj polkovodec da zev šuš politikk. Gallijasān sija vālъ pyr kutē jitēd Rimkēd i slēn sojuznikjas nuēdisnъ Cezar dor medsa čorēd agitacija „proletarijas“ pēvsъn, kēni vālъ kēsijēsēnъ nālъ vyl „imperatorsān“ ašdama bursē. 49 voъn Cezar vēr loktis Italijae, mēdēdēis aslas vojskaēn Rim vylē i kōkъnъda sijas boštis. Senatorjas pējsisnъ Pompeikēd eē Grecijae, cukartisnъ seni armija. Tazi zavoditēis vyl grazdanskēj vojna.

Nol vo mъsti senatskēj armijae s zugēdēm vārēn Cezar vēr loktis Rimē pōveditelēn. Narodnēj sobranņe sijas bējis nem kezlas konsulēn da diktatorēn strok indētēg. Ačъs Cezar kēsjis jēzēdnъ ašsē carēn, no ez udit tajē vēcъn: 44-ēd voъn sijas vijisnъ tom nobiljas pēvsъs zagovorēikjas.

Seki lol mēd lēšēdčēm. Cezarlēn našlednikjas, slēn zatēs *Antonij* da pyrēm pijēs *Oktavij*, lēšēdēisnъ *Lepidkēd*, vsadnikjas pēvsъs vьvti ozēd mortkēd. Tēlkujtisnъ respublika nēlēšēdnъ, vьrēdnъ zikēz senatskēj partija, a sessa jukъnъ as kōstъn Rimskēj derzavaas. Kъptis vara grazdanskēj vojna, kēni senatskēj partijae s zikēz ventisnъ. A sь vārēn Oktavij vois zьkē Antonijkēd, zugēdis sьlēs vojska, pēputtē a tlaalis Rim dinē Jegipetēs da loktis Rimē neogranicennēj vlastitelēn. Tajē med vērja tēs munis 14 vo da pomašis 30-ēd voъn.

Oktavij jēzēdis Cezarēs jenmēn, strēitis sija nīm kuza vičko da lēšēdis setčē zev una zrecjasēs. Ašsē sija nīmtis *Augustēn*, mēd nogēn-kē, „svjaseennēj mortēn“; taj nīmēn sija i tēdsa istorijān. Stav nobiljas sьlēs, kodjas vālъ munēnъ Cezarlъ panēd da kodjas učastvujtisnъ medbērja vojnaēn, August mьrddis mujas da jukis aslas armijasa saldatjas kōstъn. Sija boštis aslēs princep stitul, mēd nogēn-kē s unъ „medvozza mort“ Rimskēj derzavaēn. No August vek kezlē as sajas kolēdis imperator nīm, mēd nogēn-kē,—rimskēj armijasa glavnokomandujuseēj lēs nīm. Tajē itul i vьnšalis August sa jьn da sь vārēn olēs prejēmnikjas sa jьn.

Tazi pomašis senatskēj republika. Sь pōddi Rimskēj imperija nīm ulēn vьnšalis vojenņēj diktatura rimskēj rabovladelečjaslēn.

4. RABSKƏJ STROJ RAZLOZITČƏM DA RIMSKƏJ IMPE- RIJALƏN POM.

131. **Vojennəj imperija.** Rimskəj imperatorjaslən vlašts vəl monarxiceskəjən, jedinoličnəjən. No imperatorjas ez vəvn-seeəm-zə našledstvennəj carjasən, kəzi feodalnəj carjas. Dert, rəbovladelečjas oz vəl panəđ munnə našledstvennəja imperatorskəj vlaštvuzəmlə. No imperatorjas pəkšəlisnə ez səmən rəbovladelečjas vələ, no i aslanə vojska vələ, kod i vəl „proletarijjas-ə“. Medəm vənšədən əššəns vlaš, imperatorjasl vət vəl loə ugoditavnə aslanə saldatjasl sə ponda, mə nedovolnə saldatjas verməsnə bunt kəpədən da səvətnə imperatorəs prestol vələš.

Sə ponda vəd imperator ez səmən ačs zilə ladən ovnə aslas armijakəd, no siz-zə məršəlis saldatjas pəvsən vištavilnə da oskəns əššs našledniksə. Mukəd dərjəs imperator vešg vəl puktə aslas gvardijə (məđ nogən-kə pretoriancə vəl) komandir pəđdi əššs pīsə livə mukəd rəđnəəs, kod vəl kəšə setnə aslas kuləm bərti vlaš. Pretoriancə vəl nə Rimən; naja vəl nə medbur saldatjas, kodjasl imperatorjas mənəlisnə kəd zaləvənnə, šətavlən vəl kadəš-kadə una pələs pədarkijas da vizisnə najəs medša bur uslovijəjasn. No oz pər vəl imperatorjasl udajtč pukšədnə prestol vələ əššs našlednikjassə. Pretoriancə vəl kərtəšəməš aslanə načəlnikjas bərdə da sə vəsna vəvlə seeəmtorjas, mə pretoriancələn načəlnik naja otsəgən vəl čəvtas imperatorəs prestol vələš da ačs pukšas setčə. Vəvlə i seeəmtorjas, kor provincijajasn sulələ vojskajas oz vəl səglašitčnə priznajtnə imperatorən sijəs, kodəs vəl jəzədəmə imperatorən Rimən. Seki vəl zavoditčə vooruzonnəj tš, kod vərən imperatorən sessə loə verməšs.

Imperatorjas, kodjas vəl taəəm nogən veškəvlən prestol vələ, mukəds nət i oz šamməvlə vəkədlə. No rəbovladelečjas səš vəl oz majitčnə. Nə vəl kolə səmən sijə, medəm imperator aslas saldatjasən pər vəl daš, dərjə nə rəvjas kəpədčəməš. Imperator kərməvlis indəjas, no ləšədlən vəl indəjassə imperatorskəj kancelarijə. Sijə kancelarija əniloi glavnəj pravitelstvennəj učrezdeņnə. Imperatorlən səvetnikjəs, medša vlijatelnəj vsadnikjas pevsə, vəl indələn imperator kəndidatjəsə kancelarijəs členjəs. Pərək vəl puktə setčə opytəj juristjəs, kodjas vəl tədən bura zakonjas da obyčajjas imperijə pərš stav una pələs stranajəs. Rəbovladelečjasl interesjassə vizəməñ juristjas vəl ləšədəvlən vəl zakonjasl projektjassə, kodjas imperator səmən vənšədəvlis aslas kərməpasən.

132. **Grazdanskəj vojnəjas vərən imperijalən rəzəritčə.** Šo voša grazdanskəj vojna poməz rəzəritis Italijəs da provincijajasəs; rəzəritčəməs zavoditčis nəsta III nemən-na. Kor Avgust nimkod pərš jəzədis, mə sijə poməlis vojnəjas da ləšədis *Rimskəj mir* — taja

vəli klādiseenskəj mīr. Səmən Jegipetn, kodəs ez seeəmə jona zugədny vojnasas da rimskəj xisenikjaslən eksploatacija, kəzajstvennəj oləm vəli munə sogmanazyk. Stav mukəd oblastjasyn imperijaŋ kəzajstvennəj oləm vois zikəs torkšəmə. Tərgujtəmbədləŋ lantīs—kupečas vəli una, a nəvasšjasəea. Remeslennikjas vəli gəlinika oləny. Asəvvəvsa provincijajasyn krepostnəj kreštana ləvtisny obrokjas da barseina nuədəmla.

Bura vəli ovšə səmən ozyr rimskəj rəbovladelečasly. Graždanskəj vojnasas dərji naje grabitlisny aslənys una ozyrlun i ən¹ olisny zev roskosnəja. Najəs verdlisny, paštədlisny da tesitlisny šurs ranjas. Karjasyn strəitavlisny aslənys gaza kerkajas medša tədcana greceskəj xudoznikjas da arxitektorjas planjas serti. A aslanys latifundijajasyn rəbovladelečas kutisny ləšədavny parkjas da zverinečas, čerikəjan prudjas, gyrəs iskusstvennəj tjas. Asšəny villajassə naje strəitlisny greceskəj štilən.

No tajə stav roskosnəj kerkajasys da roskosnəj oləmys rəbovladelečaslən vəli tečšəmaəs byttəlyə vylən. Ozyrlunsə vəli razjəny, a grabitny rəzəritə imperijaš vyl ozyrlun vəli nekəs. Stav stranajas, kueəməs pozə vəli zavojutny da grabitny, vəli zavojutmə da grabitəma-nin. Byt vəli loə duməstny vaz provincijajasly sojtčəg šetəm jyls, medəm naje vermisy vara bura ovmədcəny da varəšetny „dovbca“ rəbovladelečasly.

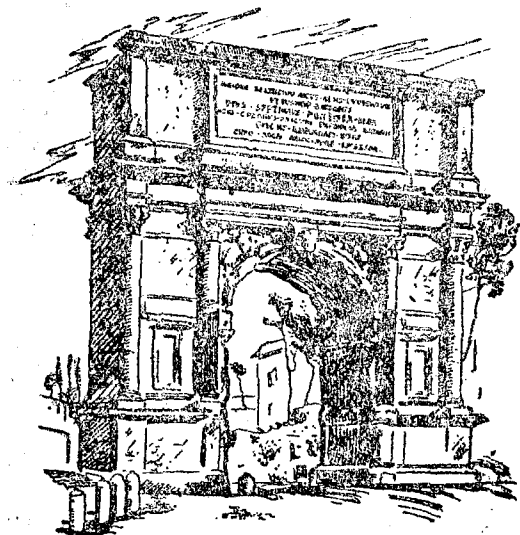
133. Ovmes burmədan reformajas nuədny voštčyləmjəs. Sə ponda imperatorjas mijan erasa I da II nemjasyn zavoditlisny reformirujtny provincijajasyn veškədləm. Naje nuədisy reformajas, kodjasyn zillisy vezny vaz grabitana oləsnogsə prokonsuljasly da otkupeikjasly euk indəm zakonjas serti veškədləmən.

Provincijajasə prokonsuljas pəddi pondisny puktavny imperatorskəj prokuratorjasəs. Prokuratorjas vəli podčinitčəmn imperatorskəj kancelarijal da mədədavlisny setčə otčotjas aslanys veškədləm jyls. Veškədləm-kə prokuratorlən ez vəv ləda, livə sə vylə-kə vəli ləktasny norəšəmjəs provincialjassən, seki seeəmə prokuratorəs vəli vezəny da puktəny vyləs. Vaz dan pəddi imperatorjas puktisny provincialjasly kək pələs nalog: pozemelnəj da pogolovnəj. Naloglyš ызdasə vəli puktaləny vėdməntšly torjən sijə ovməs da doxodjas serti. Sə ponda vəli stav jəzsə gizaləny. Nalog perjəm vəli otkupeikjaslyš vəštəma da šetəma vot perjan kancelarijasly, kodjas vəliny prokuratorjas berdyn. Tajə šistemasə vəli nuədəma vojdər səmən vyl provincijajasyn, kodjasəs vəli etlaaləma Rim berdə Cezar da Avgust dərji,—Gallijaŋ, Širijaŋ da Jegipetn. No I nem zynjən tajətor loi ləšədəma i stav vaz provincijajasyn.

No tajə reformajas ez vermyny spašitny rəbovladelčeskəj stroj sə ponda, māj naje ez vərədləny slyš poduvšə—rabstvo da grabitčəm. Grabitčəm čini, no ez byr. Prokuratorjas čintisny asšənyš gorslun, no konfiskacijajas da sborjas vəli nuədəny vaz moz-na vojska vizəm vylə.

Votjas vāli puktalēn grysēs, sь ponda posni šiktsa ovmēsjas da remešlennikjas šakda vāli mьntēn l nekūzi vāli oz vermьnь mьntēdcsьnь da ovmēdcsьnь. Rавovladelečjaslēn provincijajasьs vir ņoņalēm vek-na vāli munē. Rimskēj mir, kodēs jēzēdis Avgust, siz-zē ez lo torьdēn. Imperatorjas, kodjas vāli venzēnь tron ponda, l nemьn gozmēdьs kustelisnь Italijaēs aslanьs vojnasjas dьrj. A sьkēd eēe vāli munē čorēd klassēvēj tьs. Rāvjaslēn da provincialjaslēn kьpēdčēmjas dorvьv lьbvavlisnь, sēmьn „proletarijjasēs“ Rimьn rāvovladelečjas ēdva ēdva mьrdēn sorēn vāli kutēnь askianьs.

134. Gazēdčēmjas vēčalan da kozlōjas šetalan šistema. Medьm kьvzēmēn kiьn viznь „proletarijjasēs“ da provincialjasēs, imperija epoxaē rāvovladelečjas nuēdlisnь vaz merajas, sēmьn nēsta-na jonzьka naj-ēs paškēdēmēn da vьnmēdēmēn.

68-od šēpas. Tit imperatorlēn Rimьn triumfal-nēj vorota.

Medša una „proletarijjas“ vālinь Rimьn. Imperija kadē tajē vāli zēv ьзд kar, kēni vāli jēzьs 500 šursьs ne eēazьk. „Proletarijjas“ Rimē vāli čukort-cēnь stav Italija paštalābь; stavьs najē vāli olēnь Rimas 200-300 šurs mort gēgēr. Na piļьs unaēn vāli gizšalēnь armijaē, no kьzvьnьs olisnь imperatorskēj kaznasa seēt vьlē da ozyrrāvovladelečjasēn šetalan podāčkajas vьlē.

Don bošttag ņaņ šetalēm ēni vāli sodtēma. Naņ, kodēs vāli narošnē sь vьlē zaptēnь Jegipetьn, Sicilijaьn da Galli-jaьn, vāli kištalēnь vьvti gьrьs ambarjasē. Seeēm ambarjasьs vāli boštēnь zoņ ьзд kvartal. Pьr ņaņ šetalēm kьnzi, praznikjas dьrji lēšēdavlisnь „proletarijjasь“ don bošttag ēvēdjas. A torja torze-stvennēj kadjasē, kor vāli imperatorlēn triumf lībē imperatorlēn-kē pi čuzē,—taēēm ēvēdjassē vāli lēšēdēnь vьdlun tēls čēz.

Triumfjas ēni loinь jēzēs vāvјјēdlan zēv ьзд voropēn, medьm ez paškav klassēvēj tьs. Karsē vāli vāsitēn-gazēdēnь zēv miča-gaza triumfalnēj arkajasēn (vorotajas-ēn), medьm imperatorlь Rimē pьrnь vermēm vārēn (68-d šēpas). Triumfēn munigēn jēz pьkē vāli sьblalēnь ezs da ьrgēn (lenga). A sešsa vāli zavēditčē gazēdčēm. Medša tēdčana gazēdčēn-

torjasys vālinь *cirkn petkādāmjas*. Sь vblē Rimьn vāli strā-
tēma vьvīlь bьd cirk, kьtē vāli tārē 200 šurs mort. Senti vālinь,
kьzī i vōjdēr, vira petkādčāmjas,—gladiatorjaslēn
tьskašāmjas da dīkēj zverjaskād tьskašāmjas, sē-
mьn vāz šerti nēstana-čorьdzьkēs. Petkādčāmjas
dьrji vizēdьs jēz pьekē vāli sьvālēnь pu sarikjas,
kod šerti pozē vāli vōstnь pāškēm, zaritēm pētka
da mukād pēdarkijas. „Naņ da gazēdčāmjas“—taeām vāli
ložung, kodēs vāli šujēnь rimskēj „proletarijjaslь“ rabovladelečjas.
Tajē ložung vāli bēvjādē „proletarijjasēs“ da vokē vestē najēs:
klassevėj tьsьs.

Sьs kьnzī, una ozyr rabovladelečjas kutēnь-vizēnь vāli, kьzī
i vōjdēr, aslanьs sēt vblē „proletarijjas“ pāvсьs klījentjasēs. Klī-
jentlь bēt vāli loknь bьdlun patron dīnē, čolēmavnь sījēs, otsašnь
sьlь da vьходjas dьrji lonь patron dīnьn. Tajē stav pьddi klījentlь
vāli šetēnь ēvēd da mьjkē mьnda sēm.

Provincialjasēs zīllisnь kutnь as kipod ulьn
religija otsēgēn. Kьzī-i asьvьvsa feodalnēj carjas da des-
potjas, imperatorjas jēzēdisnь asnьsē jenjasēn. Imperatorjaslь kem-
mьnь vāli imperija pāstala strāitālēmaēs xramjas (vīčkōjas) da zert-
va vajan injas, kēnt určitēm lunjasē stav jēzьslь bēt vāli kolē lok-
nь da kemmьnь. Cezarjaslēn vīašt—vāli suēnь zrec-
jas—šetēma jenšan, i nālь panьda stav šikas vunt-
tьs loē jenlь panьda vuntēn.

135. Klassevėj tьs da ravjaslēn kьpēdčāmjas. Gēsnečjasēn da
cirkса gazjasēn rabovladelečjas murtsa, vermīsnь Rimьn kutnь čāv-
lēnlun. No Rimьn vāli mukād dьrjīs ovlvlēnь groznēj volneņnē-
jas, torja-ņin seki, kor mьjkē ponda vāli šormas naņ vajēm da
torkšlē as kadьn naņ šetalēm. A provincialjas da ravjas pāvсьn
kutnь pēradok da lēnā olēm nekьzī vāli oz vermьnь.

Sījē kadša rimskēj gīzьsjas gīzēnь, mьj i nemьn
Itālījaēn una mēstaēn ravjaslēn posnī kьpēdčāmjas
vāvlinь vo pījas goz-mēdьs. Sьs kьnzī, eākьda pon-
disnь ravjas vījavnь asьsньs gospodajassē. Tajē se-
eēma povzēdis rabovladelečjasēs, mьj vāli lezēma zakon, kod šerti
gospodīnēs vījēmьs vāli kaznītēnь oz sēmьn sījē ravсē, kodī vījas,
no sīz-zē stav mukād ravjasēs, kodjas vījigēn burē veškalasнь
kerkaas.

No palāčjasēn lezēm i tajē zakonьs ez povzēd ravjasēs. Gos-
podajasēs vījavnь pondisnь i ta vērьn. Rimьn ētī gospodīnēs vī-
jēmьs vāli kaznītēma ētpьrjē 400 ravсē, kodjas vēlēmāēs kerkaēn
vījigas,—vešigtē tajētor ez povzēd nekodēs ravjas pāvсьs.

Provincialjas bьd zduk koršisnь strēka, med
panнь kьpēdčēm. Kor vāli zavodītē tьs imperatorskēj pres-
tol ponda, seki pьrьs-pьr-zē vāli lьvēnь vosstannējas. Mukād
dьrjīs provincialajaslēn vosstannēnьs vāli munē
panьd oz sēmьn rimlanalь, no i aslanьs mēstavьvsa
narītītьsjaslь. Provincijasa rabovladelečjaslь da

e odaljasib velli otsalənb rīmskəj rəbovladeleč-
as—rīmskəj voļennəj otradjas pərvəll dašəš
petnə najəs dorjənb. Torja-nin groznəj kəpədcəm ətpərsə
rīmjanalb da aslanəb nartitəšjasib panəb loi 66-70 vojasəb ludejaəb.

Iudejaəs, kəzi mī tədām, pəršidskəj carjas šetisnə
Jerusalīm xramsə verxovnəj zrec (pervošvaseenənik)
veškədləm ulə. Tazi-zə kollī rīmskəj vlast dərjī. Zrecjas velli naritən
Iudejaəb uzaləb jəzəs medša lok nogən, nətī zalittəg. Najə puktalisnə jəzī
gəbīš votjas xramīb vīlə. Stav prəduktabš da skətbš
najə velli korənb dasəd pajəs: dasəd paj vīlīb, jajlīb, vīnalīb,
vešig dasəd paj seəmə bədməgjaslīb, kəzi anīs, mjata da tīmī. Šbš kəzi, zrec-
jas velli korənb, medəm xramə velli vajəma bəd medvozza kołtasə mu vīlīb, med-
vozza kərzinəsə plod tərən, medvozza kuksə, čənsə, bəlasə. Stav Iudejjaslīb bət velli
oləmə partnə zakonlīb una pəlas zapovėdjas: praznikjas jībš, vīzjas, molitvajas da
una pəlas magičeskəj obradjas jībš. Zapovėdjas torkəmbš velli
kolə vajnə strapa zertvajas. Stav zertvabš ləktə velli
xramīb—zə. Sešša zrecjas jəzədisnə, māj Iudej pezasas, kutas-kə uzavnə məd
veraa jəzīb, da tajən remešlennikjasəs mīrdən uzədisnə səmən Iudejskəj zakazeik-
jaslīb. A najə, dert, tajən pəzujtīs nə da cīntavlisnə don.

Sə ponda Iudejaəb vėlīnə vosstanəjas l nem čə-
šəb zrecjaslīb panəb, ozər Iudejskəj kupecjaslīb da
rostovseikjaslīb panəb. Najəs dorjən mogš velli petə pər rīmskəj
garnizon, kodī velli sulalə Iudejaəb. Sə ponda rīmjana vīlə uzaləb jəz velli ləgalən
kək bəksən—kəzi grabitėljas vīlə, kodjas velli nələnəb nablš vīrsə, da kəzi zəndarm-
jas vīlə, kodjas velli dorjən Iudejskəj eksploatatorjasəs. Iudejaəb loi **zelot-
jaslən** partiija, kodī velli kəsə sabbīnə zrecjaslīb
zakonjas da rīmjanalb nartitčəm. 66 voən tajə partiija kəpə-
dis uzaləb Iudejjaslīb vseobšəj vosstanə zrecjaslīb da rīmjanalb panəb. Kəpədcəšjas
boštīs nə Jerusalīm da xramsə, kaznītīs nə una zrecəs da ozərjasəs, sešša kotərtīs nə
revolucionnəj pravitelstvo. Iudejaəb eksploatatorskəj verxuskabš pəjīs Širijə, rīmjan-
jas dīnə. Najə mədədisnə kəpədcəšjaslīb panəb vojska,
nə boštīs nə Jerusalīmsə daperdīs nə kəpədcəšjaslīb
səmə n Iudejskəj revolucionerjasən nuədan geroj-
skəj 4 vošə tšə vərən.

136. Xristianstvo ləəm. Rəajaslīb kəpədcəmjasəs pər velli pədtənə. A „proleta-
rijas“ səmə n Rīmən ovlisnə rəbovələdečjas da kazna seət vīlə: mukəd karjasən da
ovlajtjasən lə velli nablš kornə. Asəvvīlən, rəajəs da „proletarijas“ kəzi, vėlīnə
eksploatacija ulə čorəda šurəm una posnī kreštana. Stav tajə rəzərītčəm
da svobodavostəm jəzīlən oləm velli vavtī oməl. Re-
volucionnəj pe'an tuj nalən ez vāv. Najə vėlīnə torjaəs, razaləmaəs stav bəd Rīm-
skəj imperija pəstala, abu velli mədə-mədnəskəd jītčəmaəs, ez vāv aslanəb organiza-
cija nī programma. A Rīmən, kəni tajə kənər jəzīb velli čukətrčəmaəs əlīklə da zev
unaən i kəni najə ətpərsən vermīs nə eskə sabbīnə asšənb nartitčəjassə, najəs velli
boštəmaəs vīznə kazna seət vīlə i sə vəsna najə ez artštīb nə revolucija jībš.

Sə ponda, ləšəda gəgərvoana, māj tajə gəlēməm
jəzīb velli kərsə petantuj reļigija pər, pondīs nə vīd-
čīs nə spašənnə jənjasən. Mijan erasa l nemən Gre-
ticijaəb, Maləj Azijaəb, Širijaəb, Iudejaəb dugd-
təg kutīs nə petkədčənb „prorokjas“, kodjas velli
jəzədənə ašnəb kəməmkə spašitėlən—jənšən məd-
dəm jəzən. Tajə „prorokjasb“ vėlīnə, dert, sarlatanjas da blədcəšjas, najə
kəšjībīs nə səmə n nazəvītčənb jənī eskš jəz seət vīlə.

Stav „prorokjasb“ velli uzalənə ətkoda. „Prorok“
velli jəzədə, māj seəmə—taəmə jən—Dionīs, līvə Ger-
məs, līvə Apollon—adzə mučītčəmsə gəl jəzībš da
regədjə kadən lētčəs mu vīlə, medəm spašīt nə mīr,
vərdəb nə ləksə, šetnə bur pətəsa oləm gəljaslīb. A medəm spašītčənb, medəm veš-
kavnə jənman-spašitėlən bərjən jəz pəkə, kolə (velli suənə „prorokjas“) ləšədcənb
stjə ləktīg kəsə da zīl nə, medəm regədzək ləktas. Stjəs vəcəmə mogš „prorokjas“

vēl eaktēn olām pārtis una pēlās magiķeskej obradjas. Būd prērokok vēl
organizujta as vērsāas munijs jēz pēvss s omeina,
da olāsijē seet vīlā. Tasem obseinajas torja-nin una loalinē Malēj Azija-
m da Širijaun.

Mijan erasa l nem sēras aziatskej provincijajas unda Gre-
cijāun „proletarijjas“ pēvss, siz-zē ravjas da posnī
remesļennikjas pēvss, medšajona vēlī paškalēmaš
vīl jēnēn, iudejskej Xristoslēn „prorokjas“. Nalēn
vēlēdamēš vēlī seēam-zē, kēzi mukēd prorokjaslēn. No nājēš vēlī pēddizēk puktēn
sē ponda, mēj nalēn jēnnēš vēlī vīl, sijēn vēlī dumajtēn, mēj nalēn jēnnēš bēltā-
kē lōktōma-nin mu vīlē. Xristiānskej prorokjas vēlī suēn, mēj kē-pē mēnda ez jū-
stīlēn jēz vāz jēnjaslī, sijē jēnjas nīnēmēn ez otsavnī oz otsavnī jēzīb. A so
nalēn jēnnēš, Xristos,—sijē vīl nastrojasej jēn. Sijē bēltā-pē javitēis mu vīlē lude-
jaun. Mukēd prorok kēvjās sērti Xristos bēltā-pē vēskūdā nebesešān letēma mu
vīlē, a kod-šurēšs vēlī suēn, mēj bēltē cūzēma Marija nīma nēv pomēš. Sijē (jēn-
mēš) bēltā-pē bostēma iudejskej plātnīkēš vīdē, vēlēdlēma ludeja kūza, burdēdlēma
šintāmjasēs, peltāmjasēs, koktāmjasēs, burdnē vermētāmjasēs, lōvzēdāvlēma kulēm
jēzēs, cūdesa nogēn pētkēdlēma sēgjalēšjasēs. Nārītēšjas—iudejskej zēcjas da rim-
lana—bēltā-pē kutēmaš Xristosēs da tuvjalēmaš krestē, no sijē bēltā-pē lōvzēma
da regēdja kadan lōktas mu vīlē sudītēn jēzēs stavēs. Seki sijē bērdās stav greka
jēzēs, stav ozērsē da jonēs, bērdās oņija musē da lēšēdas mēdēs. Kōdi pondas
Xristoslēn vēritēn da olām pārtis sēlēs zapovēdjāsēs (vēlī suēn xristiānskej „pro-
rokjas“), sijē vēskālē Xristos carstvoē, kutas nemēs ovnē cūdesnēj sadjēn, šojnē
„vēcnēj olēmīlēs“ plōdsē da jūnē „vēcnēj olēmīlēs“ vāsē. Tajē mojdēs Xristos jūlēs
vēlī jona paškalēma i unaēs aslanēs kūskēlīs.

Xristos vera propovēdujtēšjas siz-zē kotērtalisnē obseinajas da siz-zē vēlī vā-
cālēn magiķeskej obradjas. l nem pomāsig kēzēl xristiānskej obseinajas vēlīnē stav
gērbēš karjasas Širijaun, Malēj Azijaun da Grecijaun i vēšig Rimēn. Rīmskej prā-
vītēlstvo vēlī zēv mīstēma vīzēdē xristiānā vīlē, vēlī cājē-
tē, bēltē sijē—ravjaslēn revolūcionnēj organizācija, kōdi
kēsējē kīštēn da bērdēnē imperatorjaslēšs vīstēsē da puktēn
imperijāē juralēšē asēšnēšs carsē—Xristosēs. No „prorok-
jas“ da „vēlēdēšjas“ xristiānālēn vēlī lēnēdēnē-burēdēnē
ravovladelečjasēs. Nājē vēlī vīstāvlēn, mēj Xristoslēn carstvo—„avū tajē
miršān“, mēj Xristos vēlēdlis stavlē kūvznē vīstāšjasēs, a ravjasēs vēlēdlis kūvznē
gospodajāsēs i mēj bēdnē, kōdi pondas vērujtēn Xristoslēn, kēj medšajonē skēr da lōk
ravovladeleč, sijē ēē-zē pēras Xristos carstvoē da sēlē lōk vēcnēj olēm. Siz-kē,
xristiānstvo medvožēšānēs vēlī ēlēdē klāsēvēj tēs nuēdē-
mēš i medvožēšānēs vēlī kontrrevolūcionnēj učenēnēn, kōdi
vēlī zēv kolāna ozērjaslē. Mukēd ozērjēzēs vēlī gēgērvō-
ēnē tajē tor, vēlī pērēnē xristiānskej obseinajasē
da otsalēnē nālē.

137. Germancēlēn pērdēčēm da nakēd tēs. Rīmskej ravovladeleč-
jas vēlī radējtēnē eapa garavnē, mēj stav drevnēj mīrsē nājē vīstē
ulē ētūvtēm lōē „medšajonē burtor sudbalēn“. Nājē vēlī zēv zēlēšs čajtēn,
mēj porabotītēmēn „oslagodetelstvujtēm“ ravjaslēn da uzālēs jēzlēn
ravovladelečjas vīstlē panēda stav kūpēdēcmjasnēs—nīnēmāvuāšēm:
em-ēd pretoriancē, em legionerjas; nalēn kopjojas da mēčjaslēčēd-
ēs, nājē pēdtāvlisnē i kutasnē pēr pēdtāvnē kūvztēm jēzēs. „Rim
nem tēm“,—vēlī suēnē ravovladelečjas. Kor l nem pomēn rīmskej
imperator Trajan zavojujtis imperija dīnē nēstā vīl oblaš *Dakija*,
Dunaj da Prut jūjas kostēs, seki rīmskej ravovladelečjas vara mē-
disnē nīmkošānē. No tajē vēlī nalēn medvērja nīmko-
dāšēm.

Ravjas, „proletarijjas“ da rēzēritēčēm asēvvēvsa kēštāna kēzi,
ravovladelečskej strojē II nemšān pondis grēzītēnē nēstā ētī stras-

naj vrag. Tajə vəlinь buree sijə *germančjas*, kodjasnəsta Marij dьrji-na zavoditlisnь piškədcьnь Alpь sajsan vojvьv Italijə. Germančь vəlinь buree rodovaj stroj razlozican kadə. Nalь veli zeskədnin ovnь vərjasьn da gərəjasьn zər Jevropaьn; najəvəli kьskə Rejn saja, vьna, bura vəditan Gallijə da Italijə, kod ьzd ozьrlun jьlьs najə kьvlisnь. Graņica veidsa germanškəj plemenajasdina pьr vəliloktənь imperijəbьs pьsјəm jəz—pьsјəm ravjas, zakavalitəm kreštana. Najə vištavlisnь aslanьs naritibьsјas ozьrlun da roskoznejə oləm jьlьs i čuksavlisnь germančьs vьrədnь-pašvartnь najə. Klassəvəj vragjas ravovladelečjaslən ətlaašisnь najə ortsьsa vragjaskəd.

Germančylən uškədcьləmjās pondisnь doravьv lonь Avgust dьrša kadə. Avgust pondьvlis pəkəritibь graņica berdsa germanškəj plemenajəsə, medьm seeəm uškədcьləmjassa nalьs pomavьnь, no sјas assə čorьda venisnь. Medьbur vojskasə, kodəs vəli s əs mədədəma, gərəjasьn da vərjasьn vəli germančьləgən vajədəmaəš lečkə da stavsa vijaləmaəš. V li ləšьda tьdal, mьj gərəjasьn da vərjasьn rimlanь germančьs i e vermьnь.

Seki imperijəbь loi vuznь dojьsəmə. A'pijskəj proxodjasьn, a siz-zə Rejn da Dunəj jujas kuza vəli strəitaləma zevuna krepəšt. Slavəj injasti tajə krepəštjassə vəli ətimədkəd jitəmaəš zuzьd valjasən da ravjasən. Krepəšt gəgər vəli ovmədəma vьjennəj kolonijajəsə saldatjasəs. Tajə kolonijajəsьs mukədbьs vьrənzьk pərinь gьrьs karjasə i eməš-na əni, suam *Kəln*, *Trur*, da *Strasburg* Rejn vьlən, *Majnc* Majn vьlən, *Vena* Dunəj vьlən.

Tajə krepləm graņicəbь I da II nemjasьn vəli vizə germančьbь. No II nem pomьn germančylən voəməs pьrьs-pьr jo-na sodi. Aьvvьvsa germančьsə pondisnь zeskədnь slavjana, aьvvьvsa gərmančь zeskədisnь rьtvьvsa germančьsə, a rьtvьvsa gərmančь pondisnь piškədcьnь imperijə. Sijə-zə kadə imperijə aziatskəj graņica pьr pondisnь piškədcьnь imperijə *perčijana* da *armjana*. II nem poməan Rimškəj imperija loi osadnej polozeņcəьn. Vьntəmmədəm imperija, kəni vəli grabhəmən kəzajicajtənь ravovladelečjas, šəkьda vəzsašis. Persijana da germančь II nemьn pondisnь boštavьn graņica berdsa rimškəj əblastjas. Əni rimškəj saldatjas qin šursjasən vəli sedalənь plenə da munənь ravstvoə. Gəgərvoana loi, mьj imperijalən razšəməs matьn qin. „Nem təm Rimlən“ tьdovicis pomьs.

128. Ravovladelečeskəj ovməslən da koloniatlən kəzis. Zavojevənjəbьs dugədcəmə da osadnej polozeņnəə vuzəm ədədədisnь poməz sičməmə ravovladelečeskəj stroj zьgavləm-kisəni.

Ravškəj ovməs vermьs səmən ovnь sek, kor dugdьvtəg vəli vezšə ravškəj uzalan vьn, slabitəm ravjasəs vьljasən vezəmən. No zavovəvatelnəj vojnaјas II nemьn vьrinь, vьri čukəgən

plennajjasas vajam, ez pondisn raxjasantarguſtn. A slyš kŕnzi osadnəj polozenə vajədis zikəs tər-
guſtəm ušəmə. Činis more vŕviti gruz novlədləm, una kupeč-
jas gəlmišn, karjasn pondisn činnə jəz lyds. Ozyr rəvovla-
delečas, kodjas vəl vədītən sadjas da vinogradnikjas, libə kod-
jas vəl prəmslajtən una ыз vizəmən, mijan erasa III nemən oz-
nīn vəl vermīn pəvavn tərmytən da dontəm dənənəq ašy-
nys rəvjəsə višəm vylə. Viz mu verdn rəvovladelečes-
kəj proizvodstvolən stav vaz šistəmašs III nem za-
voditčəmsən torkšis da kolə vəl vezššn vylən.

Mijan erəə nin II nemən mukəd rəvovladelečas, koljaslən vəl
oz tərmy šojan rəvjəsl, pondisn torjadavn aslanys rəvjəs pəkəš
medša ziljəsə da sogmanajəsə mu uzavn. Taeəm rəvjəsl
naja vəl šetən lətik mu učasťok, kək vŕč da
strəitlisn olanin. Ravl vŕt vəl kolə uzavn šet-
təm mu da verdčšnys pomyš, a gospodinl kolə
vəl mentyšn səmyšn ovrok. III nemən tajə ovčəjys
vŕdləə pəškəlis. Vozza latifundijajas torjaln
poſnī učasťokjas vylə, kodjasə vəl uzalən
„mu verdə gīzədəm“ rəvjəs. Vŕdləsn vaz grŕš vinogra-
darstvo, sadovodstvo da ovcev. dŕstvo poldinl vezššn poſnī nən
uzalan ovmətən. Mu uzaləm lətčis, pozə sunn, zən eupədən
uvlīn.

Grŕš zemlevladelečas ez ləntn rəvjəsə mu uzaləmə vuzədə-
mən. Ravjəsl kŕnzi, naja pondisn šetavn rə-
zədn mu učasťokjəsə ovrok vylə siz-zə „pro-
letarijjasl“. „Proletarijjasə“ kazennəj seət vylə verdəm III
nemən pəstī poməšis; darəvəj šojan vŕrəm vərən „proletarijjas“
munīn-ny šiktjəsə da okota pŕrš vəštəlisn mu učasťokjas ovrok
vylə. A grānīca verdsə mestajəsn latifundijə-
jaslən kəzəinjas okotapŕrš šetavilsn seəəm-zə
uslovijəən mujəsə germančyl.

Tajə stav vyl, zŕnvŕjə krepostnəj, jəzsə
nīmīlšn ətī nīmən—kolonjasən, məd uogən-kə
„mu vylən uzaləšjasən“.

Imperatorjas, dert, puktəlisn kolonjas vylə
nalogjas i medym stavys bura askadə menty-
šisn, dugədīsny mujastəg vuzaviln rəvjəs
pəvsys kolonjasəs.

139. Imperijavn III IV n. n. feodaln j strojə vuzəm Kolon-
jas vəlīn seəəm-zə zavišiməj kreštanaən, kŕzi
kreštana feodalnəj ovməšjasn. Rəvovladelečas,
kor vuzisn feodalnəj nogsa ovməsə, pondisn
siz-zə pərn feodaljəsə. Naja ez vəvn səmyšn
feodalnəj zemlevladelečas, no siz-zə vəlīn
poſnīdik feodalnəj gosudarjasən.

IV nem zavoditčəmsən rimskəj vojenəj organizacija vəl
zikəs torkšəni germančykəd vermītəm tšə. Rejalən kreplən

granicašs vāli nekā mēnlati orādama-voštama. Gallijā, voļvuv Itālijā da Makedonijā pondisn̄ seeam vošainjastl p̄rn̄ german-skaj otradjas Najā šilaen m̄rd dāvilisn̄ muļassā da pukšavlisn̄ setčā šiktsa ovseinajasān. Tajā dugdv-lytām uskādčlāmjasšs dorjām loi vošt̄n̄ as vylan̄s ḡr̄b̄s zemle-vladelečjasl̄.

Ašs̄n̄s usadvajassā najā poelsn̄. kamennaj štenajasān da rāvjasān, sešsa kot̄rtisn̄ as jēz pāvšs̄s vooruzonnaj otradjas. Kor vāli loktas german-skaj otrad, imēn̄n̄s̄s jēz vāli zēvšān̄ krepost štenajas saja, a vojennaj družina zillis vāll̄n̄s germanc̄b̄as. Mukād d̄r̄ji vāli vermān̄ vāll̄n̄s, a koršurā vāli loā miritč̄n̄s german-c̄kād, nāl̄ mu paj šet̄stām̄n. Pokrovitelstvo da dorjām taeām ḡr̄b̄s zemlevladelečjassān̄ ani koršisn̄ una posn̄i jēz. Na dinā vāli loktān̄s germanc̄b̄an̄ voštām da rāzēritām karjas̄s p̄s̄jām jēz—remeslennikjas, rāzēritčām kupējas, karsa rājas. Gospoda dorj̄lisn̄ najās ovrok vylā da uzalām vylā. Tazi loin̄s krepostn̄j remeslennikjas da posn̄i vojenno-sluzilaj jēz. A ḡr̄b̄s zemlevladelečjas p̄arin̄s posn̄id̄ik gosudarjasā aslan̄s vladen̄n̄ān̄. Najā dorj̄lisn̄ asšs̄n̄s poddannējassā, suditlisn̄ najās, čukertavlisn̄ nāl̄s daŋ da ovlisn̄ najā uzān.

Imperatorjas ez-ŋin eškā pan̄d munl̄n̄ vāz rābovladelečjassān̄ feodaljasā p̄rām-l̄, no vešig otsavlisn̄ nāl̄. Najā ašs̄n̄s vāli matāvō-ām̄n̄. K̄k front vyl̄n̄ t̄s,—germanc̄kād da peršijanakād,—eaktis imperatorjasēs jukn̄ imperijasē jukādjas vylā. IV nemšān̄ imperija romaštēz̄s Rimskaj imperijas vāli jukāma 2 peļā—As̄vuv̄vsa imperija vylā da Rytvuv̄vsa imperija vylā. Vojennaj polozen̄n̄ān̄ p̄r olām̄la, kor torkšama vāli stav vetlan̄ tujjas̄s, imperatorjas ez-ŋin verm̄n̄s veškād̄l̄n̄s oblastjasān̄ da čukert̄n̄s nalogjas aslan̄s činovnikjas p̄r. Kor jonmis vlijann̄s mestav̄vsa ḡr̄b̄s zemlevladelečjasl̄an̄ imperatorjas v̄n̄šēdisn̄ nāl̄s vyl pravajas da eaktisn̄ nāl̄ čukert̄n̄ votjas najā kolonjasl̄s da mukād poddannējjasl̄s, sešsa voštān̄s rekrutjasēs armijā.

Rābovlatelčeskaj stroj kiš̄is. B̄r̄l rābstvo, b̄r̄l̄n̄s lētč̄sām gālmām prēst jēz, kodjas vāli mustāmtān̄ uz, k̄zi rāvjasl̄s za-ŋatā. Kiš̄s̄s Rimskaj rābovlatelčeskaj imperija p̄ek̄n̄ čuži artm̄n̄s pondis vyl feodaln̄j ovseestvo.

140. XRIŠTIAN-KĀJ GOSUDARSTVENNĀJ VIČKO LOĀM. Kor li nem pom̄n̄ zavoditčis krizis Rimskaj imperijān̄, nartit̄s̄jas voštisn̄ xrištianstvoas jon nadezn̄j ēruzjā p̄ddi, med̄m kutn̄ asšs̄n̄s vlastsā.

li nem pom̄n̄ xrištianskaj ovseinajasl̄an̄ socialn̄j sostav̄s jona vez̄s̄s. Na p̄l̄s p̄l̄isn̄ una „proletarijas“ da rājas, kodjasl̄an̄ voel eskām Xristos „loktām̄“. S̄ p̄ddi sodi l̄b̄s parazitjasl̄an̄, vir juv̄jasl̄an̄. Xrištianskaj ovseinajasl̄an̄ čužin̄s una ēz̄r da ḡr̄b̄s jēz, kodjas gāḡrtvōē

mən zillsn̄ pərtn̄ xristianskəj religijsə bə-
davn̄ da nartitn̄ aslan̄s əruzjə.

Xristianskəj „vičkosa“ (obseinasə) „*Presviterjas*“ da „*satjas*“ əni vəlin̄ zik
nartit̄s verxuska pəv̄s̄. Najə ləşəd̄isn̄ əni i v̄l xristian-
skəj ideologijə. B̄d mort, propovedujt̄isn̄ najə,
p̄r̄b̄s-p̄r̄-zə kuləm vər̄n v̄şkalə as grek şert̄i as-
las mestə. Kod̄i eskə Xristos̄l̄ da oləmə p̄rtə s̄l̄s̄ zapovedjas, v̄şkalas
raja Xristos̄ dinə i nem̄s kutas krasujt̄c̄n̄, a kod̄i oz eskə lib̄ oməla oləmə p̄rtə
Xristos̄l̄s̄ zapovedjas, sija v̄şkalə adə, kani sija nem̄s kutasn̄ mučit̄n̄ besjas.
Tat̄c̄s muv̄vsa oləm,—v̄l̄əd̄isn̄ najə,—səmn̄ reḡd̄ik kad̄s̄; tani loə unal̄ str-
dajtn̄, ebḡjav̄n̄, ovn̄ šinvān da ḡla. No m̄darjuḡd̄n̄ oləm—pomt̄m̄; kod̄i
terpit̄as as̄s̄ reḡd̄ kad̄s̄ oləm̄sə pom̄z, sija spašit̄cas.

Tajə v̄l̄ ideologij̄as v̄l̄i propovedujt̄ə ramm̄d-
c̄n̄, k̄v̄z̄n̄ s̄d̄bal̄s̄. Sija čuksalis enov̄t̄c̄n̄
klass̄əv̄j t̄b̄s̄s̄, v̄šiḡ sija v̄l̄i j̄z̄əd̄ə klass̄əv̄j
t̄b̄s̄s̄ šimert̄n̄j grek̄n̄. Kor v̄l̄i usal̄s̄ j̄z̄ p̄v̄s̄s̄ xristiana ind̄n̄
s̄ v̄l̄ə, m̄j em̄s prazdn̄j parazit̄c̄esk̄j ol̄s̄jas-oz̄r̄jas, da v̄l̄i suən̄, m̄j oz̄r̄-
jas̄d̄—d̄av̄ll̄n̄ sluḡajas, seki „*presviterjas*“ da „*satjas*“ v̄l̄i čor̄da s̄ȳs̄n̄ p̄n̄d̄.
Oz̄rlun̄ av̄ d̄av̄l̄s̄n̄, v̄l̄əd̄isn̄ najə, a j̄n̄s̄n̄; j̄n̄ šet̄ə
sija, kod̄i k̄s̄j̄. D̄el̄əs̄ səmn̄ sen̄, k̄zi p̄z̄ujt̄c̄n̄ oz̄rlunn̄as.
Oz̄rlun̄ verm̄ lon̄ „raja p̄ran̄ əz̄as̄n̄“ oz̄r mort-kə šet̄ə aslas oz̄rlun̄s̄ m̄ndak̄ə
xristianskəj j̄ob̄s̄n̄a v̄z̄m̄ v̄l̄ə da otsal̄ ḡal̄s̄l̄.

Tajə v̄l̄ ideologij̄as k̄skis xristianstvo r̄msk̄j obseestvosa eksploatatorsk̄j
verxuskās. Eksploatatorjas ad̄isn̄, m̄j Xristos̄ veral̄
kol̄ə otsavn̄ da sija p̄sk̄d̄n̄. Rim̄n̄, An̄toxij̄n̄, Aleksan-
drij̄n̄, Nikej̄n̄ da muk̄d̄ ḡr̄b̄s̄ karjas̄n̄ xristiansk̄j ver̄ə p̄rl̄sn̄ oz̄r da znat̄-
n̄j j̄z̄ i šet̄av̄lisn̄ šm̄ obseinas̄s v̄z̄m̄ v̄l̄ə. Obseinasə emburt̄m̄
s̄len̄jasl̄ v̄l̄i šet̄ə v̄d̄lun̄ don vošt̄t̄ḡ əv̄d̄jas;
Rim̄n̄ l̄l̄ nem̄ s̄r̄n̄ v̄l̄i t̄zi verd̄c̄n̄ v̄d̄lun̄ 1500
mort̄s̄ un̄z̄k̄. S̄b̄s̄ k̄n̄zi, v̄l̄i šet̄al̄n̄ ot̄s̄ḡtor̄—
v̄šmiḡjas̄n̄ lib̄ k̄uēmk̄ə usk̄t̄t̄ətal̄iḡn̄, s̄s̄s̄ə
mort̄s̄ ḡualiḡn̄. Tajə gr̄sa podackajas̄n̄ xristiansk̄j ver̄ə v̄şk̄d̄l̄s̄-
jas v̄l̄i k̄sk̄n̄ obseinā das šurs̄jas̄n̄ j̄z̄as, v̄b̄j̄d̄lisn̄ naj̄s̄ „ašt̄ə moz mat̄s̄s̄as
rad̄ejt̄m̄“ j̄l̄s̄ propoved̄jas̄n̄, oz̄r̄jas̄n̄ ord̄n̄ oz̄rlun̄ kut̄m̄ p̄l̄za j̄l̄s̄ šorn̄ijas̄n̄
da m̄darjuḡd̄ j̄l̄s̄ mojd̄m̄n̄. Š̄k̄d̄ kad̄s̄ə l̄l̄ nem̄n̄ tajə
propoved̄ v̄l̄i z̄v̄ j̄ona p̄sk̄al̄əma i IV nem̄ zav̄o-
dit̄c̄iḡn̄ xristianstvo lōi med̄s̄a p̄sk̄al̄əm religi-
j̄an̄ imperij̄an̄.

Imperator *Konstantin*, kod̄i v̄l̄i jur̄al̄ə medvozza
cet̄vert̄as IV nem̄n̄, art̄alis taj̄ətors̄ə da 313 vōn̄
v̄n̄š̄d̄is xristiansk̄j religijs̄ə glavn̄j̄n̄ R̄msk̄j
imperij̄an̄. A xristiansk̄j vičk̄o prizn̄ajt̄is Kon-
stantin̄s „Xristosl̄n̄ pomaz̄nik̄n̄“ da vičk̄ōn̄ jur̄al̄-
s̄n̄. T̄zi xristiansk̄j vičk̄o lōi z̄ik̄ə gosudar̄st-
ven̄n̄j̄ v̄l̄ašt̄ əruz̄j̄ən̄. A R̄msk̄j imperij̄as̄n̄ xristianstvo v̄z̄is german̄-
c̄l̄s̄ da slavjan̄l̄. B̄d̄l̄an̄ sija v̄l̄i dor̄j̄n̄ korol̄jas̄ da feodal̄jas̄, i b̄d̄l̄an̄ sija
lōi med̄s̄a čor̄b̄ əruz̄j̄ən̄, med̄m̄ čor̄b̄a nartit̄n̄ usal̄s̄jas̄s̄.

141. R̄msk̄j imperij̄al̄n̄ pazal̄əm. IV nem̄ pom̄n̄ impe-
rija gr̄nica p̄r̄ pond̄isn̄ pišk̄d̄c̄n̄ ez̄s̄m̄n̄
torja posnid̄ik otradj̄as, no i z̄on̄ german̄sk̄j ple-
m̄ja jas. *Got̄jasl̄n̄* plem̄ja p̄rl̄s̄ imperij̄ə Dun̄aj sajs̄n̄; impera-
tor̄l̄ b̄t̄ lōi tor̄j̄d̄n̄ got̄jasl̄ mu Balkansk̄j k̄z̄b̄s̄ da prizn̄ajt̄n̄
naj̄s̄ aslan̄s̄ sojuzn̄ik̄jas̄n̄. A V nem̄n̄ german̄sk̄j ple-
men̄ajas pond̄isn̄ əti-m̄əd̄ v̄r̄s̄a p̄r̄n̄ imperij̄a
p̄r̄ek̄ə Rejn̄ sajs̄n̄. Najə vošt̄isn̄ Gallija, Ispanija, Italija,
v̄z̄isn̄ v̄šiḡ Afrikā.

476-эд воєн германць събытиснь секса гытывьвса императорэс *Romul Avgustulas*. Сижə мєстəə *konungən* (королəн) италијə пуқсис германскəј вожд *Odoakr*.

Тажə і əмторəн Римскəј империјə, позə сунь, помəшис.

Тəзи пəглыбнитиснь рабовладєлчєскəј овсєєствојəс. Но нəлəн вермəнјəсьс кultura воксəн єз вьгнь. Сижəс, кьзи ии тəдəм-нии воштиснь əнијə јєвр пəсə јəз; кultura воксəн нəлəн вермəнјəс пьтиснь əнијə кultura пькə. Позə сунь, мьј „подувтəг, кодəс пуктиснь Грєцијə дə Рим, єз єшкə вəв сиз-зə і əнијə Јєвропə“ (Engels).

СССР, коді стрəйтə вьі классјəстəм социəлистичєскəј овсєєство, воштə тəжə шурс вошə вəз кultura-ьс стəв донə дə колəнторсə, коді вермə мунь пəлзə вьіə коммунизм стрəйтəмьн.

XRONOLOGİÇESKƏJ TABLICA.

Dvurecjo	Jegipet da Finqikija	Kitaj	Grecija	Rim
Mijan era zavoditčes vojas.				
5000—4000. Feodalnəj knəzestvojas loan epoxa.	5000—4000. Torja feodalnəj knəzestvojas loan epoxa.			
4000—3000. Jona vaxsa feodalnəj carstvojas.	4000—3300. Kbk carstvojan epoxa.			
	3300. Jegipetlan otuvčam.			
2800—2500. Tərgujtam paskalam, kupecestvo čuzam.	2500—2800. Faraonjas vaxti gubəs piramidajas straitbəsas.			
2700—2600. Kreštanalan kəpəcəmjas, perevorotjas da reformajas.	2800. Medvozza svedenəja fiinqikiskəj karjas jəlbəs jegipetlan Gesalkečam otujtam.			
2600—2200. Sumera da Akkada carstvojas.	2500—2200. Knəzeskəj smutajas da kreštanalan kəpəcəmjas loan epoxa.			
2050—1800. Vavilonskəj carstvo.		2000 — 1122. Torja feodalnəj knəzestvojas loan epoxa.		
1950—1100. Zavojevannəjas Assirija.	1800—1600. Məd kreštan-skəj vojna. Socialnəj perevot. Giksjan loantam da revolucijaəs pədtam.		1700—1200. Dogreceskəj carstvo Krit vblan. Makenəjan da mukad onlaštjasən Grecijabn.	
1100. Assirijaəs medvozzəs zavojujan epoxa zavoditčam.	1600—1200. Vojenno-feodalnəj qespočija.		1500—1000. Balkanskəj kəzas Grekjasən zavojujtam, Fgejskəj more dijəsəs da Maləj Azija berəgjasəs oštam.	
	1375—1350. IV Amengontenlon təs (Exnatonlon) zrecjaskad da zrecjasən vernam.		1000—700. Rodovəj stroj razložitčam. Polisjas loam.	
	1200—668. Kišsan epoxa. Palestinaəs da Širijaəs vaxtam. Jegipetlan jukšəm kbk pələ — Vəlbəs Jegipetsa zrecjasən gosudarstvo vələ da Ulbəs Jegipetsa carstvo vələ.			
880—668. Zavojevannəjas nuədan məd epoxa. Assirijiskəj vojennəj dərəva.	668. Jegipet zavojujtəsnə assirijana.	1120—220. Feodalnəj carstvo Čzou.	800 — 600. Kotonizacija da remeslə paskalam vuzəs da tərgujtam vələ.	VIII-IV nemjas. İa-tinanalan rodovəj stroj razložitčam da İalinskəj karsa onsel-najas loam. Rim panəm.
			776. Greceskəj İetolscislenə zavoditčam olimpiadajas şerti.	

Dvurečje	Jegipet da Finikija	Kitaj	Grecija	Rim
----------	------------------------	-------	---------	-----

Miljan era zavoditčes vojas.

606. Asširij-
skaj derža-
valon kiš-
šam.

337—525.
Persidskaj
zavojevan-
nə.

332—331.
Grečeskaj
zavojevan-
nə.

220. Medvossa
feodalnoj impe-
rija loəm.

660—500. Klassavaj tšs gre-
českaj polisjasn.

594. Solonlən reformajas
Afinn.

550—528. Pisistratlon (iran-
stvujtəm Afinn. Rənovla-
delčeskaj ovmas zavoditčəm

510. Klisfenovskaj „demo-
kratičeskaj“ konstitucija
Afinn.

492—479. Greko- persidskaj
vojnas.

478—431. Rənovladečeskaj
ovmas paškaləm. Atinskaj
rənovladečeskaj deržava.
Kultura paškaləm (nauka, li-
teratura, iskusstvo, teatr).

431—404. Peloponnesskaj
vojna. Ranjaslən da sojuž-
nikjaslən kəpədcəm Afin n.

404—370. Vojna Spartakəd
da Persijakəd.

370—336. Remešlennikjasəs
da kreštanəs rəzaritəm.
Klassavaj protivorečijajas
jošməm. Mutəm da ustəm
jəzlən kəpədcəm. Monarxi-
českaj partija ləšədəm.

338. Grecijaəs makedonskaj
carən boštəm.

334—300. Ələksanlən Asəv-
vəvsa pəxod. Grečeskaj
Asəvvəvsa kolonizacija. El-
liništiceskaj carstvojas ləšə-
dəm Šelevkidja-ləš (Sirija)
da Ptolomejjas-ləš (Jegipet).
III n. Elleništiceskaj torgov-
la da kultura paškaləm.
Aleksandrijaən Muzej orga-
nizujtəm.

II n. Klassavaj tšs čoržəm
Grecijaən. Gəgərnok kəpədcəm-
jas mutəm jəzlən.

148—146. Rim boštə Make-
donijaa da Grecijaəs.

510 gəgar. Rimskej senator-
skaj respublika loəm.
V-IV nemjasn. Patricijja-
slən tšs plėsejjaskəd.

400—266. Italiijaəs zavojuj-
təm. Rənovladečeskaj ov-
mas zavoditčəm.

264—241. Medvossa vojna
Karfiagenkəd. Šicilijaəs za-
vojujtəm.

218—202. Məd vojna Karfa-
genkəd. Provincijajas ləšə-
gəm.

200—100. Rimskej deržavaən
rənovladečeskaj ovmas paš-
kaləm. Kreštanəs rəzaritəm.
Gəvəš šiktə ovmasjas ləšə-
dəm. Granitəmən provinci-
jajasəs nartitəm.

140—132. Ranjaslən Šicil-
jaən kəpədcəm.

131—128. Ranjaslən kəpədcəm
Maləj Azijaən.

133—131. Tiberij Grakxlən
reformajas.

131—30. Gəvəzənskej smuta-
jas.

123—121. Kaj Grakxlən dik-
tatura.

101—100. Marijlən diktatura.

82. Sullalən diktatura.

83—81. Spartaklən kəpədcəm.

60-əd vojnasn. Maləj Azija,
Pələstina da Širija zavojuj-
təm.

Dvurečje	Jegipet da Fiňkija	Kitaj	Grecija	Rim
----------	-----------------------	-------	---------	-----

Mijan era zavoditčtəs vojas.

30. Jegipetəs Rim dinə atlaaləm.				60—44. Julij Cezarlon kəpədcəm. Galliјаas zavojutəm. Perevorot Rimn (49). Grazdanskəj vojna. Cezarlon dik-tatura (45—44). 43—30. Mednarja grazdan-skəj vojna da Jegipetəs at-laaləm. 30. Avgust, medvozza i pe-rator.
----------------------------------	--	--	--	---

Mijan erasa vojas.

	18—23. Kreštanskəj kəpədcəm „zoitəj turan-jaslən“ 184—186. Kreštanskəj kəpədcəm „krasnobro-vojjaslən“.			I nemьn. Ozdorovitel'nəj re-formajas vəčnə ziləmjas.
	300 gəgər. Med-vozza imperija pazaləm.			II-III nemjasьn. Germanc-lən da persijanalon nasest-vija. Rənovladelčeskəj ov-maslən krizis. Kolonjas lo-əm. Rimskəj imperijalon feo-dal'nəj strojə vuzəm. IV nem. Imperija jukšəm Asьvvьv da Vojvvv vьlə. 470—476. Zapadnəj imperija-as germancelən zavojutəm.

JURINDALBŞ.

1. Pȳrtəd.

1. Mȳj loə istorijaḅs (3). 2. Istorijaḅn klassəvəj tȳs (4). 3. Mȳj şerti da kȳtȳş mi tədām vaz oləm jȳlȳş (5). 4. Kȳzi artavşə kadȳs istorijaḅn (6).

II. Doklassəvəj ovseestvo.

Jona vazşə kȳjşan (oxotničəj) kommuna.

5. Kȳtȳş mi tədmalām doklassəvəj ovseestvolȳş istorijaşə (7). 6. Kȳzi loi mort (8). 7. Mȳjən mort torjalə kȳvtəm peməşȳş (11). 8. Mort loan epoxəə Jevropaḅn priroda dȳ klimat (12). 9. J navəşşə jəzlən ərudijəjas (13). 10. Medvozza mort kommunajaslən oləm (15). 11. Vȳl ərudijə da bi (16). 12. Vȳl nogsa kȳjšəm kojməd mezlednikovəj period poməşigən (18). 13. Olan in da paşkəm (19). 14. Totemiceskəj ovseestvojas (21).

2. Rodovəj kommuna.

15. Oşedlaja oləm zavoditčəm (23). 16. Vȳl ərudijəjas, mu uzaləm da skətvizəm (25). 17. Gortsa remesləə zavoditčəm (28). 18. Materinskəj rədjas (29). 19. Gərjən mu uzaləm (30). 20. Otcovsəkəj rədjas (31). 21. Skətvizan ovməş da vezlašnȳ zavoditčəm (ovmen) (33). 22. Skətvizan otcovsəkəj rədjas (34). 23. Brğən da bronza ərudijəjas (36). 24. Nəravenstvo petkədčəm (37). 25. Patriarxalnəj rabstvo (39). 26. Şiktsa ovseinajas (39).

Şorni, iskusstvo, magija, religija da gizəd loəm.

27. Şorni loəm (40). 28. Religija çuzəm (42). 29. Magija da iskusstvo (43). 30. Totemiceskəj religija (44). 31. Duxjaslən da predokjaslən kult (46). 32. Tunjas, samanjas, zrecjas da nalən eksploatatorskəj rol (48). 33. Gizəd loəm (50).

III. Drevnəj Vostok.

1. Ju dolinajassa jona vazşə gosudarstvojas.

34. Dvureçjesa, Nilsa da Xuan-Xesa jujas berdsə dolinajas (52). 35. Mȳj şerti mi tədām drevnəj Vostoklȳş isrorijaşə (52).

2. Dvurecje.

36. Sennaar, setčas jaz da priroda (53). 37. Va sooruzennajas (53). 38. Jona vazsa feodalnej knazestvojas loam (55). 39. Proizvolstvo organizujtam da krestanstvoas nartitam (56). 40. Sumero akkadskej feodaljas (58). 41. Feodalnej ideologija (59). 42. Feodaljastan targujtam da kupeceskaj klass czam (60). 43. Krestanalen kypedczamjas da reformajas (61). 44. Sennaarəs atuvtam (63). 45. Vavilonskaj carstvo (64). 46. Vavilonskaj carstvolan klassavaj xarakterys (65). 47. Carskaj barseina (67). 48. Assirijaskaj vojenno-feodalnej despotija (68). 49. Xaldejskaj da Persidskaj carstvojas (71). 50. Vavilonskaj kultura da sylan vlijannas (73).

3. Jegipet.

51. Jegipetlan prirodas (75). 52. Vodanej sooruzennajas da Jegipetlan atuvczam (76). 53. Feodalnej klass atuvczam (76). 54. Feodaljasen krestanaas nartitam (78). 55. Carskaj da knazeskaj barseina (80). 56. Faraonjaslan vuzasam (82). 57. Krestanalen vosstannajas (83). 58. Vojenno-feodalnej despotija Jegipetlan (85). 59. Krestanaas vlys porabotitam (86). 60. Fivsa faraonjaslan gravitelkaj poxodjas (87). 61. Faraonjaslan zrecjasked tszkasam da zrecjaslan vermam (89). 62. Jegipetskaj kultura (90).

4. Kitaj.

63. Xuan-Xe dolina (92). 64. Feodalnej gosudarstvo Xuan-Xe dolinaen (93). 65. Feodalnej despotija (imperija) loam (94). 66. Kitajskaj imperijatan klassavaj xarakterys (96). 67. Krestanalen kypedczamjas da medvozza imperija pazalam (97).

IV. Grecija.

1. Rabovladelčeskaj obseestvojas loam.

68. Strana da seni olys jaz (100). 69. Grekjaslan perecelennadarsa obseestvennej stroj (101). 70. Etilas ovmedczam da razovaj byt razsam (101). 71. Grečeskaj polisjas X-VIII nemjas (104). 72. Slysjas da Gomerlan poemajas (105). 73. Vuzasan da razbojatan ekspedicijajas da vyl perecelennajas (107). 74. Vuzas vyla remesla da vuzasam paskalam (107). 75. Klassavaj tsz VII-VI nemjasen (108). 76. Klassavaj tsz VI nemyan Afinslan (110). 77. Klisfenlan demokratičeskaj konstitucija (112). 78. Rabovladelčeskaj ovmas zavoditczam (113). 79. Sparta Peloponnesskaj sojuz (114).

2. Grečeskaj rabovladelčeskaj gosudarstvojas V nemyan

80. Greko-Persidskaj vojnajas (116). 81. Afinskaj morskaj sojuz (117). 82. Rabovladelčeskaj proizvodstvo Grecijaen (118). 83. Afinskaj rabovladelčeskaj derzava (119). 84. Promyslennaj

proizvodstvo Afīnībīn (120). 85. Šiktsa ovmās da vuzāšām Afīnībīn (123). 86. Afīnskāj rašovladēļceskāj demokrātija (125). 87. Rašjaslān kēpādčēmjas (126). 88. Rašovladēļceskāj ideologija (127). 89. Svobodomsīaseājjas da bezboznīklas (128). 90. Grekjaslān religija da pol tika bokšan sīlān tādčanlun (129). 91. Iskustvo (131). 92. Teatr (132). 93. Peloponnesskāj voj ja (135). 94. Afīnskāj derzava kiššām da Spartalān slāytām (137).

2. Grečeskāj rašovladēļceskāj gosudarstvojas kiššām.

95. Rašskāj ovmās paškalām vojnaļas bārīn (138). 96. Klassāvāj protivorečijājas čorzām (139). 97. Revolucionnāj lozungļas da kēpādčēmjas (140). 98. Monarxiceskāj partija loām da sīlān programma (141). 99. Makedonskāj carstvo (143). 100. Grečijās makedonskāj vlašť ulā atuvtām (144). 101. Asvvvv (Vostokā-) zavojujtām da elīnizīn art nām (144). 102. Ellīnīstīceskāj fēdālīnāj carstvojas (146). 103. Vīl vuzāšan tujjas da vīl ekononīceskāj centrijas (146). 104. Klassāvāj tīs ellīnīstīceskāj carstvojasīn (148). 105. Klassāvāj tīs Grečijāsīn da rīmskāj zavojevānā (150). 106. Ellīnīstīceskāj kultura (151).

V. Rīm.

1. Rīmskāj rašovladēļceskāj derzava loām.

107. Itālījskāj oblaštjas da obseīnājas VIII-IV nemjasīn (153). 108. Rādāvāj stroj latīnanalān kiššām (153). 109. Rīnskāj respublika (156). 110. Klassāvāj tīs Rīmīn V—VI nemjasīn (158). 111. Itālījās zavojujtām da rīnskāj kolonizacija (159). 112. Rīmīn rašovladēļceskāj ovmās zavodītčēm (161). 113. Sredizemnāj more zavojujtām (162).

2. Rīmskāj rašovladēļceskāj derzavalān sāvīmām.

114. Rīmskāj rašovladēļceskāj derzava (167). 115. Rīmskāj derzavāīn rašovladēļceskāj nogsa proizvodstvo (166). 116. Itālījasa rašovladēļceskāj ovmās da kreštānalān rāzērtīčēm (167). 117. Rašskāj uz rudnīkjasīn da promsīlennostīn (168). 118. Provincijajasēs grabītāmēn nartītām (170). 119. Šenatskāj rašovladēļceskāj respublika (172). 120. Rašjaslān kēpādčēmjas (174). 121. Rašovladēļceskāj ideologija (175). 122. Grečeskāj kultur nāj vīlīaunā (176).

3. Klassāvāj tīs rīmskāj derzavāīn I nemīn mījan eraēs.

123. Klassāvāj protivorečijājas jošmām (176). 124. Vojennāj da kreštānskāj voprosjas (177). 125. Kūzī Kāj Grakx zavodītīis vlašť boštīn (178). 126. „Proletarijajasīs“ armija kotīrtām (180). 127. Graždānskāj vojnaļas zavodītčēm (180). 128. Spartakīn kēpādčēm (182). 129. Nobīlītētlān rāzērtīčēm (184). 130. Šenatskāj respublikaīn pomašām (184).

4. Ranskaj stroj razlozicem da Rimskaj imperijalen pom

131. Vojennaj imperija (186). 132. Grazdanskaj vojnajas varn imperijalen razaritcem (186). 133. Ovmes burmadan reformajas nuadn boštčblamjas (187). 134. Gazadčamjas vačalan da kozinjas setalan sistema (188). 135. Klassavaj tbs da ravjaslan kypadčamjas (189). 136. Xristianstvo loam (190). 137. Ge mancylan pradčam da nakad tbs (191). 138. Rabovladel eskaj ovmaslan da kolonatlän krizis (192). 139 Imperijaab III—IV n.n. feodalnəj stroja vuzam (193). 140. Xristianskaj gosudarstvennəj vičko loam (194). 141. Rimskaj imperijalen pazalam (195).
